Ad st. prp. nr. 1, hovedpost XI B,

Forsvarsdepartementet. Marinen 1914.

Kap. 4 tit. 3 — specielt vedlikehold av krigsfartøiene.

Det i Marinens budget for terminen 1914—15 under kap. 4 tit. 3 opførte beløp kr. 214 200,00 forutsættes anvendt til følgende foranstaltninger:

a.	Uttagning og eftersyn av torpedobaatskjeler	kr.	40 000,00
b.	Eftersyn av panserskibet «Eidsvolds» dampkjeler og optak m. v.	»	54 000,00
c.	Fornyelse av kjeler m. v. paa kanonbaat av 2den kl. «Gor»	»	42 000,00
d.	Uttagning og eftersyn m. v. av kjelene paa 2 kanonbaater av 2den kl.	»	18 700,00
e.	Til indredning av «Ellida» som moderskib for 4 undervandsbaater	»	25 500,00
f.	Ny benzinmotor til «Harald Haarfagres» og «Eidsvolds» dampslupper à kr. 4 500,00 .	»	9 000,00
g.	Feieapparater og rørledninger for feining av fartøienes vandrørskjeler	»	5 000,00
h.	Forbedret arrangement for fyldning av ammunitionsmagasinene m. v. paa 2 panserskibe (hvorav det ene «Harald Haarfagre») . . .	»	10 000,00
i.	Forbedringer av «Kong Sverre» som artilleriskoleskib	»	2 000,00
j.	Indbygning av trykfaste opdriftstanker paa undervandsbaaten «A 1»	»	8 000,00
	Sum	kr.	214 200,00

Til de enkelte poster skal departementet tillate sig at knytte følgende bemerkninger:

Ad a. Beløpet er det vanlige. Hovedverftet gjentar sit tidligere forslag om at øke den aarlige bevilgning under denne post til kr. 60 000,00. Departementet vilde anse det meget ønskelig om beløpet kunde økes som av verftet foreslaat, men finder ogsaa iaar av budgetmæssige hensyn at maatte reducere beløpet til kr. 40 000,00.

Ad b. Hertil er for indeværende termin bevilget kr. 45 000,00 — og der opføres iaar som tillægsbevilgning kr. 54 000,00.

I vedlagte skrivelse til Militærkomiteen av 22de januar 1913 blev der avgit redegjørelse for den for indeværende termin givne bevilgning — kr. 45 000,00, — idet der samtidig blev uttalt:

«Skulde det senere vise sig nødvendig eller økonomisk fordelagtig at gaa til en mere omfattende reparation, end denne bevilgning tillater, vil departementet anse sig bemyndiget til at foreta en saadan mere omfattende reparation, idet der i tilfælde i et senere budgetforslag vil bli fremsat forslag om nødvendig tillægsbevilgning med redegjørelse i saken.»

Under det paagaaende arbeide med «Eidsvolds» kjeler har det vist sig at rørsatsens tilstand paa kjelene i forreste kjelerum var saadan, at verftet i tilslutning til en fra Marinens kjelekommission indhentet uttalelse foreslog at hel ny rørsats skulde indsættes i de 3 forreste kjeler.

Da dette efter de faldne uttalelser maatte ansees nødvendig og desuten i længden mest økonomisk, gav departementet i skrivelse av 6te oktober 1913 verftet bemyndigelse til at indsætte hel ny rørsats i forreste kjelerum.

Av hensyn til fartøiets mobiliseringsberedskap utføres arbeidet kun i et kjelerum ad gangen, og man har endnu ikke tat fat paa agtre kjelerum. Det er imidlertid litet sandsynlig, at disse kjelers tilstand er bedre end de forrestes, og man kan derfor temmelig sikkert gaa ut fra at reparationen i agtre kjelerum maa bli like omfattende som i forreste. Under denne forutsætning vil der ut over den for indeværende termin givne bevilgning — kr. 45 000,00 — yderligere trænges et beløp paa kr. 54 000,00, som man har tillatt sig at opføre til bevilgning for terminen 1914—15.

Ad c. Der foreligger forslag fra 1ste Sjømilitære Distriktskommando om fornyelse av dampkjeler m. v. paa kanonbaatene «Gor» og «Æger». (Distriktskommandoens skrivelse av 17de september 1913, utrykt bilag).

Nævnte fartøier har hver 2 cylindriske rørkjeler, der for «Gors» vedkommende er bygget i 1885 og for «Ægers» i 1893, d. v. s. samtidig med fartøiene selv. «Gors» kjeler er saaledes ca. 28 aar og «Ægers» ca. 20 aar gamle. Begge fartøiers kjeler er nu i meget slet forfatning. Paa «Æger» har man saaledes maattet nedsætte damptrykket fra 100 til 85 lbs., og der er bebudet en yderligere nedsættelse til 75 lbs. For «Gors» vedkommende er damptrykket nedsat fra 90 til 75 lbs.

Efter de oplysninger som foreligger om disse fartøiers kjelers tilstand finder departementet det nødvendig, at «Gor» og «Æger» faar nye kjeler. Av budgetmæssige hensyn kan man imidlertid iaar kun foreslaa opført det fornødne beløp — kr. 42 000,00 — til nye kjeler til kanonbaaten «Gor». I dette beløp er ogsaa medtat utgifter til uttagning og indsætning av kjelene samt til mulig delvis fornyelse og reparation av underlag og underbund m. v. under kjelene.

Det bemerkes, at baade «Gor» og «Æger» i forhold til sin alder er meget gode fartøier, som fremdeles utgjør en vigtig del av sjøforsvaret.

Ad d. For terminen 1913—14 foreslog 1ste og 3dje Sjømilitære Distriktskommando de nødvendige beløp til uttagning og eftersyn m. v. av kjelene paa de 5 ældste kanonbaater av 2den klasse. Overensstemmende med departementets forslag blev der bevilget kr. 15 000,00, hvilket beløp man haabet vilde strække til for arbeidet paa 2 baater. Det har imidlertid nu vist sig at denne antagelse ikke holder stik, men ved at anvende endel av fartøienes ordinære vedlikeholdsbevilgning til hjælp, antar man at kunne utføre arbeidet paa 2 baater uten overskridelse av den givne bevilgning.

Fra 1ste og 3dje Sjømilitære Distriktskommando foreligger der paany iaar forslag om uttagning og eftersyn av kjelene paa de 3 kanonbaater, som ikke blev medtat ifjor, og desuten paa kanonbaaten «Tyr», hvis kjeler senere er foreslaat uttat for eftersyn og reparation m. v. av Marinens kjelekommission.

Under henvisning til foranstaaende samt til departementets redegjørelse i st. prp. nr. 1, hovedpost XI B. 1913, side 55 og og 56 tillater man sig iaar at foreslaa bevilget kr. 18 700,00 til utførelse av heromhandlede arbeider paa yderligere 2 kanonbaater av 2den klasse.

Ad e. For terminen 1910—11 blev der overensstemmende med departementets forslag og Militærkomiteens indstilling (st. prp. nr. 98 1910, indst. S. II 1910) bevilget kr. 163 000,00 til ombygning m. v. av korvetten «Ellida» til bruk som verksteds- og moderskib for undervandsbaater og torpedobaater. Desuten var forutsat anvendt til ombygningen indtægtene ved salg av fartøiets rig m. v. ca. kr. 3 000,00. Av beløpet var forutsat anvendt ca. kr. 116 000,00 til anskaffelse av verkstedsmaskiner m. v., mens ca. kr. 50 000,00 vedkom forandringer av selve fartøiet. Disse sidste arbeider bestod i det væsentlige i at hæve og forlænge overbygningen, forandre master og rig, installere ny hjælpefortætter og nyt ankerspil samt øvrig istandsættelse av fartøiet.

I beløpet var derimot ikke medtat noget til forandring av apteringene forøvrig, indredning av nye lugarer, flere opbevaringsrum o. l.

Man hadde nemlig dengang ingen erfaring med hensyn til disse spørsmaal. Undervandsbaaten «A 1» (Kobben) var netop kommet hjem, og der var søkt en mindre førstebevilgning til

paabegyndelse av undervandsbaat nr. 2. For disse 2 baater forutsatte man der maatte være plads nok. Efter de senere aars bevilgninger til undervandsbaats-bygning (for tiden færdig og under bygning ialt 5 baater) maa imidlertid «Ellida» kunne brukes som moderskib for indtil 4 baater, og under denne forutsætning er fartøiets nuværende apteringer ikke tilfredsstillende.

For at gjøre «Ellida» skikket som moderskib for 4 undervandsbaater ansees følgende foranstaltninger nødvendige:

1.	Indredning av underbringelsesrum ca.	kr. 16 000.00
2	Indredning av opbevaringsrum	» 4 500.00
3.	Anskaffelse av inventar . . .	» 1 500,00
	Sum	kr. 22 000,00

Ad 1. I skrivelse av 1ste september 1911 (utrykt bilag) henleder «A 1's» daværende chef opmerksomheten paa at «Ellida» daarlig tilfredsstillet det sanitære krav, som burde stilles til et moderskib for undervandsbaater, idet disses besætninger, der maa arbeide i indestængt slet luft og under elektrisk lys, i fritid og hviletid maa ha frisk luft, hvis de skal kunne bevare sin helbred.

Han foreslog derfor at der skulde uthugges større sideventiler i «Ellidas» lugarer for derved at skaffe mere lys og luft ind i beboelsesrummene.

Saken blev forelagt verftet, som i skrivelse av 2den november 1911 (utrykt bilag) uttalte, at det ikke kunde anbefale at der uthuggedes større ventiler i skibssiden, da det vilde svække skibets styrke i betydelig grad. Derimot var der antydet et forslag til ventilationsarrangement, som antagelig vilde koste ca. kr. 1 700,00 (nu kr. 2 000,00). Samtidig meddelte verftet, at der under forutsætning av at «Ellida» skulde benyttes som moderskib for 3 à 4 undervandsbaater maatte foretages apteringsforandringer under læ, som antagelig vilde andra til ca. kr. 5 500,00.

Spørsmaalet blev derefter oversendt Verftskommissionen til behandling, idet kommissionen blev anmodet om at søke opnaadd bedst mulig rum for undervandsbaatsbesætningene. Efter at ha behandlet saken i flere møter foreslog Verftskommissionen i møte 9de januar 1912 et andet alternativ end det av verftet foreslaatte. Forslaget gik ut paa at der under læ og agterut paa hoveddækket blir som nu, mens nye lugarer indredes paa overbygningen for 6 officerer (5 lugarer, hvorav 1 dobbelt) og 10 underofficerer (5 dobbeltlugarer).

Kommissionen ansaa dette forslag som den bedste løsning av underbringelsesspørsmaalet for 4 undervandsbaatsbesætninger. Utgiftene var anslaat til ca. kr. 15 000,00 (nu kr. 16 000,00), heri indbefattet varmeapparater og elektrisk lysinstallation.

Efter de erfaringer man nu har indhøstet med hensyn til undervandstjenesten, erfaringer som man ikke hadde da bevilgningen blev git til «Ellidas» ombygning, finder departementet at de nødvendige nye underbringelsesrum paa «Ellida» bør indredes paa en saadan maate, at undervandspersonellet i størst mulig utstrækning faar lyse, luftige og rummelige beboelsesrum. Departementet kan derfor ikke anbefale den av verftet tidligere i skrivelse av 2den november 1911 foreslaatte forholdsvis billige plan for apteringsforandringer, saa meget mere som denne neppe vil skaffe nødvendig rum for det personel, som nu maa indlosjeres paa «Ellida».

Departementet finder at maatte foreslaa utført forandringene overensstemmende med Verftskommissionens dyrere forslag, der skaffer de fleste undervandsofficerer og underofficerer lyse og luftige rum paa overbygningen, samtidig som de til de menige undervandsmandskaper beregnede rum da vil bli betydelig rummeligere.

Overensstemmende hermed er opført kr. 16 000,00 til indredning av underbringelsesrum paa «Ellida».

Ad 2. Hvis «Ellida» skal kunne medføre proviant for egen og 4 undervandsbaatsbesætninger samt ha alle de materialer og beholdninger forøvrig, som ansees nødvendige for fartøiets tjeneste som moder- og verkstedsskib, maa der indredes flere opbevaringsrum ombord.

Verftskommissionen har i møter 7de mai 1912, samt 5te februar, 3dje april og 28de mars 1913 avgit forslag om de arbeider som i den anledning bør utføres. Disse arbeider bestaar væsentlig i indredning av proviantrum, anbringelse av oljetanker samt indredning av opbevaringsrum for staal-, metal- og træmaterialer

m. v. Utgiftene herved anslaaes til ca. kr. 4 500,00.

Departementet slutter sig til Verftskommissionen og opfører overensstemmende hermed kr. 4 500,00 til indredning av opbevaringsrum m. v. paa «Ellida».

Ad 3. Det her foreslaatte beløp er forutsat anvendt til anskaffelse av nødvendig inventar til fartøiet.

I forbindelse hermed skal bemerkes:

Det nuværende arrangement med kraner for fyldning av krudtmagasinene paa «Ellida» ansees ikke tilfredsstillende, idet krankikene har stor tilbøielighet til at sætte sig fast. Arrangementet er heller ikke saadan, at kranene kan aapnes fra øverste dæk, hvad absolut bør kunne finde sted, idet man under en eventuel brand ellers let risikerer ikke at kunne faa aapnet magasinkranene paa grund av ild og røk. Desuten vil der med det nuværende gamle arrangement medgaa altfor lang tid (ca. 40 minutter) for fyldning av magasinene.

I skrivelse av 24de januar 1913 (utrykt bilag) og i sit budgetforslag har derfor verftet foreslaat arrangementet forbedret, saaledes at bundventilene kan aapnes fra øverste dæk og magasinene fyldes paa 15 minutter.

Departementet er enig heri og tillater sig at foreslaa opført det nødvendige beløp — kr. 3 500,00 — til forbedring av arrangementet for fyldning av krudtmagasinene paa «Ellida» overensstemmende med verftets forslag.

Verftet har videre foreslaat kr. 2 000,00 til ventilationsarrangement under læ paa «Ellida». Verftskommissionen, hvem saken har været forelagt, har imidlertid foreslaat, at der for tiden ikke foretages noget i denne sak — under hensyntagen til at fartøiet snart skal paa sit første togt, hvorunder der kan vindes erfaring for om, og i tilfælde hvorledes, et ventilationsarrangement bør utføres.

Departementet slutter sig hertil.

Ad f. Panserskibet «Harald Haarfagres» dampslup fik sin kjele kassert i 1910. Overensstemmende med forslag fra verftet gav departementet bemyndigelse til at anskaffe motor til baaten istedetfor det ældre maskineri. Utgiftene var forutsat postert paa almindelig vedlikehold av krigsfartøiene. Denne konto har imidlertid ikke kunnet bære utgiften hertil, idet kontoen trods al anvendt økonomi jevnlig overskrides. Anskaffelsen har derfor maattet utstaa.

Panserskibet «Eidsvolds» dampslupkjele er kassert sommeren 1913.

I sit budgetforslag for 1914—1915 optar verftet forslag om anskaffelse av motor til begge baater.

Departementet vil likesom verftet anse det meget fordelagtig om der i nævnte baater ved nærværende anledning kunde bli installert motor istedetfor det nuværende dampmaskineri. Motoren har nemlig som bekjendt den store fordel fremfor dampmaskineri, at den er klar til gang paa meget kort varsel. Den er desuten lettere i vegt og tar meget mindre plads i baaten.

Da det heller ikke i fremtiden er sandsynlig at anskaffelse av motorer vil kunne bæres av den ordinære vedlikeholdskonto, har departementet tillatt sig at opføre det nødvendige beløp til motorer paa begge baater under nærværende titel med kr. 9 000,00.

Dampsluppenes nuværende maskineri er forutsat solgt, hvis det ikke kan finde anvendelse i Marinen.

Ad g. Marinens Hovedverft opfører kr. 10 000,00 til anskaffelse av feieapparater for vandrørskjeler. Omhandlede feieapparat har været prøvet under togtene 1913. De avholdte prøver har git et meget godt resultat, og apparatet anbefales paa det sterkeste av de kommissioner som var nedsat til at prøve det. Det viste sig at apparatet var let at benytte, og det fjernet soten hurtig og grundig fra kjelen. Feiningen utføres paa en ganske anden renslig og letvindt maate for betjeningen end med de hittil anvendte feieredskaper, og uten at fyrbøterne behøver at gaa ind i ildstedet og derved ødelægge sine klær. Med apparatet kan kjelen feies paa ca. 1/4 time, mens man nu bruker omtrent hele dagen dertil.

Det vil saaledes være meget fordelagtig at anskaffe disse feieapparater til de av Marinens fartøier som er forsynt med vandrørskjeler.

Av budgetmæssige hensyn opfører departementet imidlertid iaar kun kr. 5 000,00 i heromhandlede øiemed.

Apparatene kommer paa ca. kr. 425,00 pr. stk.

Ad h. Det nuværende arrangement for fyldning av krudtmagasinene paa vore panserskibe er ikke tilfredsstillende, idet selve fyldningen tar alt for lang tid. Aapningen av vedkommende bundventiler foregaar nu fra banjerdækket. Under en eventuel brand kan man da risikere, at man paa grund av ild og røk ikke kan komme til at faa aapnet dem, og saaledes ikke faa fyldt magasinene i det hele tat. Aapning av ventilene bør derfor ogsaa kunne foregaa fra øverste dæk.

Paa foranledning har Marinens Hovedverft i skrivelse av 21de september 1912 (utrykt bilag) avgit forslag til forandring av det nuværende arrangement, saaledes at bundventilene ogsaa kan aapnes fra øverste dæk. Omkostningene herved er anslaat til ca. kr. 3 000,00 pr. panserskib.

Verftets forslag har været forelagt Verftskommissionen, som i møte 9de oktober 1912 intet hadde at bemerke dertil.

I st. pr. nr. 1 hovedpost XI B — 1913 s. 55 har departementet angaaende heromhandlede spørsmaal uttalt følgende:

«For panserskibenes vedkommende er det nødvendig snarest mulig at forandre arrangementet for fyldning av krudtmagasinene under eventuel brand, idet det nuværende arrangement ikke er betryggende. Dette arbeide, der av hovedverftet er anslaat til ca. kr. 3 000,00 pr. panserskib, altsaa for alle 4 ca. kr. 12 000,00, vil man saavidt mulig søke utført for den ordinære vedlikeholdsbevilgning».

I skrivelse av 30te juni 1913 (utrykt bilag) har verftet avgit et tillægsforslag, hvorved utgiftene antagelig vil økes med kr. 250,00 pr. panserskib, og i skrivelse av 31te juli s. a. (utrykt bilag) har verftet optat til behandling spørsmaalet om forandret arrangement for fyldning av panserskibenes ammunitionsmagasiner m. v. i hele dets bredde, saaledes at fyldningstiden nedsættes til 15 minutter, som foreslaat av Marinens Artilleri og Verftskommissionen.

For hovedammunitionsmagasinenes vedkommende vil verftets forslag medføre en utgift paa antagelig ca. kr. 64 000,00 for alle 4 panserskibe.

I dette beløp indgaar ogsaa utgiftene til de i verftets forannævnte skrivelse av 21de september 1912 omhandlede foranstaltninger.

Hertil kommer ca. kr. 4 500,00 for forandret fyldningsarrangement av haandminemagasinene og ca. kr. 1 200,00 til fyldingsarrangement for panserskibet «Harald Haarfagres» salutammunitionsmagasin.

Saken har været forelagt Verftskommissionen, som i møte 4de november 1913 anbefaler utført de av verftet foreslaatte foranstaltninger.

Departementet vilde anse det særlig ønskelig om de foreslaatte foranstaltninger av hensyn til fartøienes sikkerhet nu kunde komme til utførelse i sin helhet, men man har ikke fundet plads indenfor budgettets ramme til de hermed forbundne forholdsvis betydelige utgifter. Det vil neppe heller bli mulig at faa utført de av verftet under 21de september 1912 foreslaatte foranstaltninger for den ordinære vedlikeholdsbevilgning i indeværende termin, som av departementet i budgetpropositionen for 1913 antydet, idet kontoen antagelig vil bli overskredet paa grund av den forhøielse av arbeidslønnen som blev besluttet av sidste Storting, uten at bevilgningene blev tilsvarende øket.

Departementet vil imidlertid nu foreslaa, at arbeidet utføres paa 2 panserskibe, (hvorav det ene «Harald Haarfagre»), dog saaledes at man ialfald foreløbig ikke medtar de av verftet i skrivelse av 31te juli 1913 foreslaatte foranstaltninger for at nedsætte fyldningstiden for hovedammunitionsmagasinene.

De foranstaltninger som i henhold hertil vil bli at utføre er følgende:

1.	Anbringelse av arrangement paa 2 panserskibe for at kunne aapne bundventilen for saavel forre som agtre krudtmagasiner fra øverste dæk m. v. ca.	kr. 6 500,00
2.	Forandret fyldningsarrangement for haandminemagasinene paa 2 panserskibe	» 2 300,00
3.	Forandret fyldningsarrangement for salutammunitionsmagasinet paa «Harald Haarfagre» . . .	» 1 200,00
	Sum	kr. 10 000,00.

hvilket beløp departementet har tillatt sig at opføre til bevilgning under nærværende titel.

Ad i. I sit budgetforslag foreslaar Marinens Hovedverft kr. 2 000,00 til forbedringer av «Kong Sverre» som artilleriskoleskib. Forslaget, som gaar ut paa indlægning av flere elektriske lamper, tildækning av aapninger til øverste dæk og til banjerdæk, tætning av klyds, indsætning av dobbelte vinduer i kanonportene og opsætning av flere ovner, er foranlediget av chefen for panserskibet «Eidsvold» vinteren 1913, hvilket fartøi dengang disponerte «Kong Sverre» til bruk for kanonskytterkurset for utskrevne matroser. Forslaget er anbefalt av chefen for skyteskolen og Kommanderende Admiral.

«Kong Sverres» batteridæk, som benyttes av skyteskolen og korpsene til undervisningssted m. v. under mandskapenes praktiske øvelser i artilleri, er specielt om vinteren meget trækfuldt, koldt og daarlig oplyst.

Ved de foran nævnte foranstaltninger vil imidlertid disse ulemper i det væsentlige avhjælpes og fartøiet saaledes gjøres skikket til artilleriskoleskib under kanonskytterkursene og de faste mandskapers forberedende øvelser i sigtning og skytning. Departementet finder det derfor meget ønskelig, om de omhandlede arbeider kunde bli utført, og har tillatt sig at opføre det av verftet foreslaatte beløp kr. 2 000,00 hertil.

Forsaavidt departementets forslag om 1 aars vernepligt i Marinen blir vedtat, vil det forøvrig være absolut paakrævet at heromhandlede arbeider kommer til utførelse, idet «Kong Sverre» da er forutsat benyttet som losjiskib om vinteren.

Ad j. Ved en den 13de januar ifjor avholdt trimprøve med undervandsbaaten «A 1» kom man til det resultat, at baaten var ca. 4 tons tungere end da den var ny. Vegtsforøgelsen skyldes dels alle de nye moderne apparater (undervandssignalapparater, radiostation, gyroskopkompas, redningshjelmer m. v.). som er installert ombord i den senere tid, og dels at man har fundet det nødvendig at indstøpe mere cement i akkumulatorrummene.

I skrivelse til Marinens Hovedverft av 14de januar 1913 (avskrift vedlægges som utrykt bilag) har den daværende chef for undervandsbaaten «A 1» uttalt, at baaten av hensyn til manøvreringsforholdene bør skaffes mere opdrift, saaledes at forholdene blir nogenlunde lik de beregnede, da fartøiet var nyt. Dette antar chefen bedst kan opnaaes ved at anbringe smaa trykfaste opdriftstanker i baatens midtskibs- ballasttanker.

Verftet har derefter undersøkt paa hvilken maate man bedst kan skaffe baaten den nødvendige opdrift og er herunder kommet til samme resultat som «A 1's» chef. Saken er av verftet forelagt Germaniaverftet i Kiel, som har avgit uttalelse i skrivelse av 8de juli 1913 (avskrift vedlægges som utrykt bilag). Herav vil fremgaa, at Germaniaverftet er enig i, at der anbringes opdriftsbeholdere paa «A 1», idet nævnte verft har avgit forslag med tegning til anbringelse av saadanne.

«A 1's» chef har i paategningsskrivelse av 21de juli 1913 intet væsentlig at bemerke til det av Germaniaverftet foreslaatte arrangement.

Ved denne forandring vil «A 1» faa en øket opdrift paa ca. 3½ tons helt neddykket. Omkostningene vil efter opgave fra Marinens Hovedverft i skrivelse av 23de oktober 1913 (utrykt bilag) andra til ca. kr. 8 000,00.

Departementet skal ianledning herav bemerke:

Efter de foreliggende oplysninger er undervandsbaaten «A 1» nu altfor tung, hvilket vanskeliggjør dykningsmanøvren i væsentlig grad. For at baaten skal kunne haves sikkert i haand under dykning vil det derfor være nødvendig at skaffe større opdrift tilveie.

Under disse omstændigheter finder departementet at maatte tilraade, at heromhandlede opdriftstanker paa undervandsbaaten «A 1» installeres og har overensstemmende hermed tillatt sig at opføre kr. 8 000,00 hertil.

Mineværsenet foreslaar iaar i likhet med tidligere avsat kr. 124 000,00 som første del av utgiftene til utskiftning av akkumulatorbatteriene paa undervandsbaatene «A 1», «A 2», «A 3» og «A 4».

«A 1's» nye batteri er anslaat til ca. kr. 72 000,00 og de øvrige baaters til ca. kr. 96 000,00 pr. stk., idet sidstnævnte baater har batterier med større kapacitet.

«A 1's» batteri, der erfaringsmæssig skulde ha en levetid av 3 aar, maa antagelig utskif-

tes i 1915—1916, og de 3 øvrige baaters batterier, der antages at vare i 4 aar, i 1917.

Av budgetmæssige hensyn har departementet heller ikke iaar kunnet foreslaa noget beløp avsat i heromhandlede øiemed.

Forøvrig foreligger der under denne titel forslag til følgende arbeider, som departementet væsentlig av budgetmæssige hensyn ikke har kunnet medta:

1. Forandring av taarnarrangement paa 6 1ste klasses torpedobaater . . . . . kr. 25 000,00
2. Indredning av gnistrum paa 9 1ste klasses torpedobaater » 5 400,00
3. Forandret aptering agter paa 10 1ste klasses torpedobaater » 15 600,00
4. Anskaffelse av 4 reservepropellerblade til panserskibene » 7 000,00
5. Forandring av apteringene paa panserskibene «Eidsvold» og «Norge» for at bedre boligforholdene for underofficerene paa disse skibe . . . . . » 31 000,00
6. Ny moringsbøie til «Desideria» » 2 000,00
7. Drivning av «Desiderias» dæk samt utenbords . . . . . » 2 000,00
8. Anskaffelse av reservemaskininventar til torpedobaatene i Bergen . . . . . » 12 000,00
9. Specielt vedlikehold av de ældre panserskibes elektriske anlæg . . . . . » 10 000,00

Hemmelig.

Ivar Lavransen

Forsvarsdepartementet.

116

Fo. 8

(1 ex.)

St. prp. nr. 120.

(1914)

Om ekstraordinære bevilgninger til forsvaret.

Forsvarsdepartementets indstilling av 9de mai 1914, som er bifaldt ved kongelig resolution av samme dag.

(Foredraget av statsraad Keilhau.)

Departementet tillater sig ved nærværende leilighet at fremlægge forslag til ekstraordinære bevilgninger til forsvaret til et samlet beløp av 11,6 millioner kroner, saaledes fordelt

Tit.	1.	Forsvarsforanstaltninger i Kristianiafjorden (at avsætte)	kr.	2 500 000,00
«	2.	Tønsbergavsnittets befæstninger.	«	2 600 000,00
«	3.	Flaatestationer — foruten de tidligere til Kristiansands og Trondhjems flaatestationer avsatte kr. 200 000,00	«	1 500 000,00
«	4.	Forsvarsforanstaltninger i Nord-Norge (at avsætte)	«	600 000,00
«	5.	Kommandopladser paa befæstningerne.	«	300 000,00
«	6.	Flyvevæsenet	«	100 000,00
«	7.	Diverse materiel for hæren	«	500 000,00
«	8.	Brisantammunition for hæren.	«	500 000,00
«	9.	Beklædning og utrustning for hæren	«	700 000,00
«	10.	Bebyggelse paa befæstninger og ekserserpladser	«	1 100 000,00
«	11.	Forsterkning av Bergens befæstninger (at avsætte).	«	500 000,00
«	12.	Mitraljøser med tilbehør for hæren	«	400 000,00
«	13.	Hjemmefabrikation av torpedoer	«	300 000,00
			Sum	kr. 11 600 000,00

Ovenstaaende bevilgninger fordeler sig saaledes:

Kristianiafjordens forsvar (foruten de tidligere avsatte kr. 700 000,00 til flaatestation)	ca. kr.		5 230 000,00
Østenfjeldske Norges forsvar	«	«	570 000,00
Kristiansandsavsnittets forsvar (foruten de tidligere avsatte kr. 100 000,00 til flaatestation)	«	«	200 000,00
Bergensavsnittets forsvar (foruten de tidligere bevilgede kr. 400 000,00 til flaatestation)	«	«	1 500 000,00
Trøndelagens forsvar (foruten de tidligere avsatte kr. 100 000,00 til flaatestation)	«	«	680 000,00
Nord-Norges forsvar	«	«	920 000,00
Fælles for det hele forsvar (flyvevæsenet, diverse materiel, brisantammunition, beklædning og utrustning, mitraljøser, hjemmefabrikation av torpedoer)	«	«	2 500 000,00
		Sum kr.	11 600 000,00

Angaaende de enkelte poster skal anføres:

Titel 1. **Forsvarsforanstaltninger i Kristianiafjorden.**

Kr. 2 500 000,00.

Da der, som nedenfor nærmere omhandlet, under den sidste behandling av denne sak er opstaat endel spørsmaal, hvis løsning kræver nærmere undersøkelse, vil departementet i nærværende proposition foruten en bevilgning av kr. 2 600 000,00 til Tønsbergavsnittets befæstninger foreslaa avsat kr. 2 500 000,00 til yderligere forsvarsforanstaltninger i Kristianiafjorden — uten at man for tiden fremsætter endelig forslag om sidstnævnte beløps anvendelse. Saasnart de nedenfor berørte spørsmaal er nærmere undersøkt vil departementet fremsætte forslag om en endelig ordning av de gjenstaaende forsvarsforanstaltninger i Kristianiafjorden hvorunder ogsaa spørsmaalet om flaatestation for marinen.

1. Indledning.

Den 6te juli 1912, da flaateplanen var under behandling i Stortinget, uttalte militærkomiteens formand, oberstløitnant Aavatsmark, bl. a. angaaende Hortensspørsmaalet (pag. 2690) følgende:

«Naar nu militærkomiteen iaar har foreslaat avsat kr. 800 000,00 (senere under debatten reducert til kr. 700 000,00) til dette formaal (flaatestation i Kristianiafjorden), saa ligger deri, at vi mener, at der bør gjøres noget, men hvad der skal gjøres, har militærkomiteen ikke tat standpunkt til. Men vi beder om departementets utredning med forslag til næste aar, saa faar det kommende Storting avgjøre, hvormeget det vil bevilge.»

Under trontaledebatten den 7de mars 1913 anførte repræsentanten for Horten, admiral Sparre, bl. a.:

«Det har været sagt — — — at denne post paa regjeringens erklæring (regjeringens forsvarsprogram) skulde staa i strid med og være litet loyal overfor Stortingets holdning ifjor (1912). Jeg kan ikke paa nogen maate være med paa denne betragtning, ikke paa nogen maate. — —

Der blev (1912) git store bevilgninger til sjøforsvaret. Forut for disse bevilgninger blev der vedtat en beslutning som lød saaledes:

«Stortinget bifalder, at sjøforsvaret i hovedtrækkene planlægges overensstemmende med, hvad Forsvarsdepartementet derom i sit foredrag har anført: Som det mobile led i et kyst- og skjærgaardsforsvar» — — de samme ord, som regjeringen nu har indledet denne passus med — — —

Og videre:

«For mig staar det som meget rigtig og som en konsekvens av Stortingets holdning ifjor (1912), at efterat der dengang blev bevilget 15 millioner kroner til 2 panserskibe, saa skal der nu i den nærmeste fremtid lægges vegt paa de torpedovæbnede fartøier og miner.»

At det ikke kan ha været Stortingets hensigt ved den form, det gav avsætning av de kr. 700 000,00 i 1912, paa nogen maate at fatte nogen endelig beslutning om, hvorledes sikringen av flaatestationen skulde gjennemføres, fremgaar ogsaa derav, at det avsatte beløp bare utgjør en mindre del av de til gjennemførelsen nødvendige utgifter, og man har paa ingen maate lov til at forutsætte, at det har været det daværende Stortings hensigt ved formen for denne mindre bevilgning paa nogensomhelst maatte at binde efterfølgende Storting, av hvem de større bevilgninger til nævnte formaal kræves, til nogen bestemt plan for gjennemførelsen.

De senere Storting maa kunne vælge en hvilkensomhelst form for formaalets realisation og ta det avsatte beløp til indtægt for denne.

Saameget mindre grund har man til at indfortolke den her bestridte hensigt i beslutningen av 1912, da Stortinget herved paa en noget rask maate vilde ha avgjort en stadig paagaaende strid om principerne for den nævnte sikring.

Departementet finder, at den her drøftede sak først og fremst er av forsvarspolitisk natur. Den maa betragtes i lys av de videste synspunkter. Den valgte sikringsplans værd vil helt og holdent avhænge av, i hvilken grad den kan løse sin utenrikspolitiske opgave.

Maalet for det forsvar vi bygger op mot et angrep fra sjøsiden maa da særlig være dette, at det skal kunne værge vor nøitralitet under en eventuel europæisk sjøkrig. Det gjælder da at beskytte de enkelte vigtigere punkter paa vor kyst paa en saadan maate, at ikke nogen av de eventuelle krigførende parter ved et overfald vil kunne sætte sig fast paa nogen av dem. Flaatens opgave blir da ikke ved en enkelt samlet sjøgaaende optræden at kjæmpe for det hele rikes eksistens. Men at være «det mobile led i et kyst- og skjærgaardsforsvar» til sikring av vor nøitralitet i almindelighet og de nævnte vigtigere kystavsnit i særdeleshet. Naar det gjælder saavidt mulig at kunne hævde det hele landomraades ukrænkelighet under en eventuel krig mellem andre magter, da vil man forsvare Norge ved at forsvare de enkelte særlig vigtige og særlig utsatte avsnit av kysten.

Herav følger at marinen maa fældes ind som et integrerende led av vort hele forsvar. En maritim foranstaltnings værd blir ikke blot at bedømme efter sin større eller mindre gagnlighet for marinen som saadan, men efter sin større eller mindre gagnlighet for det hele forsvar som totalitet. Hvor det gjælder optrækningen av grundlinjerne for vort vern mot angrep fra sjøsiden, kan der derfor ikke tillægges de maritime myndigheter nogen større grad av sakkyndighet end vore øvrige militære autoriteter.

Nøitralitetsforsvaret har den opgave at reagere mot enhver fiendtlig indtrængen paa norsk territorium. Det maa derfor ligge langt ute. Efter sit væsen værge de ytre linjer. Disse maa i enhver betydning komme i første række. Og de maa ligge saa langt frem, at de dækker alle vigtigere landsdelers og strategiske punkter. En sikring av Kristianiafjorden har derfor en anden, likesaa landsvigtig opgave som den at beskytte marinens derværende station. Den opgave nemlig, at beskytte det hele fjordomraades ukrænkelighet.

Og idet fjordforsvaret tildeles denne rolle, blir det helt ut nødvendig, at det indfældes i

Sammen-
Handling!
1. Dekke
marinen
mot.
2. Kamp-
stilling.

de allerede eksisterende landmilitære linjer. Fjordforsvarets hovedlinjer maa følge landforsvarets hovedlinjer. Først derved blir de fuldt effektive.

Nu er hovedlinjerne tillands skutt stadig længere frem. Det er derved blit en nødvendighet for forsvaret som helhet betragtet, at ogsaa fjordforsvarets hovedlinjer skytes frem i samme utstrækning.

At en linje, som skal dække en mobilisering maa være langt fremskutt er en elementær sætning. Princípet blev ogsaa knæsat av Stortinget, da det besluttet at anlægge Georg Stangs sterkt fremskutte befæstninger til dækning av en mobilisering mot øst. Det sterkt fremskutte fjordforsvar betyr i virkeligheten en anvendelse av Georg Stangs militære principper paa dette felt.

Det fremgaar av stortingsforhandlingerne i 1912, at det vanskelige og omstridte spørsmaal angaaende en flaatestation i Kristianiafjorden ikke er tænkt bragt i bero ved bevilgning av de heromhandlede kr. 700 000,00.

Forutsætningen er, at der med forslag om beløpets anvendelse skal følge en plan for en sikret flaatestation.

Og dette maa videre forstaaes saaledes, at det som nu og i den nærmeste fremtid foreslaaes skal tilfredsstille det dobbelte krav: Baade at passe ind i en flaatestations beskyttelse og i og for sig danne et avsluttet hele, saa noget væsentlig er opnaadd, — selv om der trænges fortsatte bevilgninger for helt at naa frem til en fuldt betryggende ordning.

---

2. Dissens angaaende det indre forsvar.

Der har stadig været og er fremdeles meningsforskjel angaaende anordningen av Hortens befæstning (det indre forsvar).

Departementet anser det ikke nødvendig at gi en vidtløftig paavisning av, at forholdet er saaledes.

Man skal alene indskrænke sig til at anføre følgende:

Hortenskomiteen av 1906 (K. Fr. Dawes, Oskar Dahl, O. Wegger, Hans L. Falck, Fridtjov Andersen), som under forutsætning av, at Karljohansværn bibeholdes som hovedstation saavel i fred som krig, lægger (pag. 57) hovedartilleriforsvaret paa begge sider av fjorden (paa vestsiden ved Horten paa Braarudaasen og Løvøen, paa østsiden paa Jeløen), anfører angaaende befæstninger paa Bastø:

«Det vilde av flere grunde være heldig, om Bastø, der ligger ca. 5 km. mere fremskudt end Braarudaasen, hadde kunnet medtages i forsvaret. Særlig vilde dette ha været ønskelig av hensyn til Hortensavsnittets forbindelse med Narverød. Bastø ligger imidlertid saa isolert, at man maatte skride til et meget kostbart anlæg av stormfrit fort med sterk beskyttelse av kanoner og mandskap, om den skulde medtages i forsvaret. Kanonerne her vilde heller ikke godt kunne delta i forsvaret av de nordre bombarderstillinger.»

Den komite (her betegnet maikomiteen av 1913), som av departementet (Bratlie) fik til opgave at undersøke alternativer, omhandlet av Hortenskomiteen av 1906 angaaende Hortens—Tønsbergavsnittet, avgav sin rapport 22de mai 1913. Komiteen (Ræder, Holtfodt, Berglund) fandt i motsætning til Hortenskomiteen av 1906, at det svære skyts burde anbringes paa Bastø, hvor tyngdepunktet av forsvaret burde lægges.

Utgifterne ved anlæggene paa Østø og Bastø ansloges til kr. 7 729 600,00.

Komiteens medlem, general Holtfodt, uttaler dog, at man, saafremt der ved de foreslaaede anlæg paa Bastø tages sigte paa ved dem at etablere en frontal sperring av Kristianiafjorden i høide med Bastø, tvinges til at utvide anlæggene ogsaa til begge sider av fjorden, eller ogsaa maa befæstningen gives en tilstrækkelig front mot nord. «Dette frembyder», anfører han, «imidlertid saa store vanskeligheter og vil foranledige en saa væsentlig økning av utgifterne, at man ikke har kunnet opstille dette som maal. Den derved opstaaede lakune i artilleriforsvaret maa utfyldes ved flaatens

egne fartøier, og derfor blir forceringsforsøk avhængig av i hvilken utstrækning marinens fartøier vil kunne disponeres til dette avsnit.»

---

3. Det ytre forsvar.

Aarsakerne til at der er forskjellige meninger om, hvorledes der skal forholdes ved valg av marinens hovedoplagssted og hovedreparationsverksted kan væsentlig henføres til en forskjellig opfatning av, hvormeget et fast forsvar av Hortensavsnittet vil koste; alle har hittil imidlertid været enig om, at dette forsvar vil bli meget dyrt.

Imidlertid har der i de hidtil utarbeidede forslag til sikring av en orlogsstation i Kristianiafjorden været enstemmighet om, at skjærgaardspositionerne i fjordmundingen skulde benyttes av vor flaate som utgangsstillinger saavel for dens defensive virksomhet mot en i fjorden fremrykkende fiende som for dens mere offensive virksomhet mot Skagerak og Svenskekysten.

Men i ingen av de ældre forslag har man kunnet ta i betragtning den store utvikling, som i de seneste tider har fundet sted i vort torpedo- og minevæsen.

Denne utvikling gjør det nu mulig bl. a. at lægge minespærring i større utstrækning end før og paa større dybder og at true med torpedoer paa lange hold. Endvidere har man i vore undervandsbaater faat et fortrinlig vaaben, særlig anvendbare i forsvaret av fjordmundinger.

Den her omhandlede utvikling kuldkaster for en god del de tidligere forslags forutsætninger angaaende forsvaret av Hortenavsnittet.

Man kan nu ved miner i forbindelse med undervandsbaater, torpebaater og artillerifartøier støttet til positioner i Hvaler- og Tønsbergskjærgaardene gjøre det mobile forsvar i fjordmundingen langt mere effektivt end tidligere.

Ja, når marinens mob. er tilendebragt!

4. Hortensavsnittets ringe betydning for landsforsvaret.

Det har været fremholdt, og meget sterkt, at det frontale forsvar ved Horten tillike er av stor betydning for landsforsvaret.

Ved kystbefæstninger over Horten—Bastø—Jeløen skulde det opnaaes at hindre en fiende at sætte tropper i land i Mosseavsnittet og omgaa vor forsvarsfront: Moss—Vansjø—Skinnerflo.

Hertil er nu at bemerke, at senere undersøkelser har vist, at Vansjø baade paa grund av dybde- og isforhold ikke frembyr nogen naturhindring for en fremrykning, hvorfor den ovennævnte «forsvarsfront», som i luftlinje er ca. 20 km. lang ikke egner sig til spærring av tilgangene med en rimelig troppestyrke og overhodet ikke kan siges at være nogen front mot syd.

De forberedte positioner (Verksbatteriet, Bjørnaasbatteriet og Orkerødbatteriet paa Jeløen), som vi har ved Mossesundet, har adskillig betydning, men betegner alene forsvaret i et lokalavsnit. Selv om der intet forsvar var paa Bastø, og selv om en landstegen fiende faar sprengt sperringen mellem Nedre Vansjø og Mossesundet, vil han neppe vove en fremrykning gjennem Mossedefileerne mot Kristiania, naar han i fronten har at bekjæmpe tropper sendt frem ad Smaalensbanens vestre linje, og naar der i Rygge- eller Raadestillingerne staar en norsk troppestyrke, der kan forsterkes ad Smaalensbanens østre linje, færdig til at kaste sig over den landstegne styrkes basis og angripe den i ryggen. Hvad endelig Hortensavsnittets betydning for Kristianiafjordens vestside angaar, saa vil der til dækning av de nordover førende tilgange mot Drammen neppe bli spørsmaal om at opta nogen kamp i høide med og støttet til Hortensavsnittet.

Sandefjordstillingen.

Drammensstillingen.

Departementet mener, at hvis man vil sikre sig mot en omgaaen av vore forsvarsstillinger paa Kristianiafjordens landsider ved anordning av en forsvarsfront i selve fjorden, da faar man arbeide hen mot hvad der til alle tider har staat som et ønskemaal, nemlig at faa dette forsvar lagt saa langt ute som mulig. Jo længere ute man kan faa vanskeliggjort en indtrængen i fjorden, desto

bedre. Derved vindes større frihet, — paa østsiden for vore til Glommenlinjen disponerte tropper og paa vestsiden en forlængelse av fiendens i sig selv vanskelige operationslinje.

---

5. Landsætning av fiendtlige tropper i Kristianiafjorden.

Man har, naar der har været tale om en flaatestations sikring i Kristianiafjorden, anset det for en sak av stor betydniug at hindre en landstigning av fiendtlige tropper paa fjordens kyster.

Det har imidlertid ikke lykkedes at fremsætte noget forslag til befæstningsanlæg, som skulde kunne beskytte en flaatestation i Horten mot bombardement fra landsat fiendtlig artilleri. Man har maattet forutsætte, at armeen skulde tilveiebringe det fornødne forsvar. Men at disponere en større styrke i dette øiemed er utilraadelig.

Hvis et hovedangrep rettes mot os langs Kristianiafjordens østside samtidig med at der foretages en skindemonstration mot Horten, vilde dette kunne føre til at større dele av vor hær blev disponert paa fjordens vestside og saaledes ikke kom til anvendelse der, hvor avgjørelsen fandt sted.

Efter det forslag, som nu fremkommer vedrørende Tønsbergavsnittets befæstning, vil en landstigning av fiendtlige tropper ikke kunne foregaa høit oppe paa Kristianiafjordens vestside. Fienden vil i tilfælde være nødsaget til at gaa iland syd for Larvik, hvorefter han vil bli nødt til at forcere vor gode stilling Sandefjord—Gogsjø.

Og hvad en landstigning paa Kristianiafjordens østside angaar vilde den med et befæstet Hvaleravsnit ikke kunne foretages i distrikter paa Glommens vestside. Det fremgaar av den av novemberkomiteen av 1913 avgivne komiteindstilling at Tønsbergs- og Hvaleravsnittet vil ligge under vore batteriers ild.

En sjøværts overførsel av en større troppestyrke med alle dens fornødenheter, dens træn, kanoner og hester m. v. er et meget vanskelig og resikabelt foretagende og lar sig ikke utføre i strøk, som ligger under ild fra landbatterier, kanon- og torpedobaater, over minespærringer og saalænge undervandsbaater truer.

Landsætning av fiendtlige tropper kan forøvrig ikke komme pludselig i mobiliseringsøieblikket, dertil trænges for store anstalter, som vort efterretningsvæsen vil røbe.

---

6. Tønsbergfjordens betydning.

Det tør ansees som almindelig erkjendt, at Horten som basis for flaaten i Kristianiafjorden nødvendigvis forutsætter, at flaaten ikke avskjæres adgangen til at løpe ut av fjorden. Veien ut gaar sydover indtil Fjærskjær (syd for Vallø) gjennem Vrængen og Tjømøkilen eller (længere nord) gjennem Tønsbergkanalen. Hvis disse veie er aapne vil der, anfører Hortenskomiteen av 1906, «ikke være nogen større betænkelighet ved at beholde Horten som basis» og Tønsbergfjordens tre hovedløp forutsættes git «saadant forsvar ved sin munding i aapent farvand, at vore større fartøier til enhver tid sikkert kan benytte denne.» De forholdsvis langt adskilte utløp vil, heter det videre, «dog gjøre det ganske vanskelig at stænge vore fartøier inde i Tønsbergfjorden, uten at fienden deler sit gros.»

Hermed er Tønsbergfjordens betydning sterkt betonet.

Ved Tønsbergavsnittets sikring vil der tilveiebringes en fortrinlig utfalds- og ventestilling, hvortil Horten er uskikket, da man der kun har et eneste for fartøierne brukbart trangt utløp (Vealøsgapet mellem Vealøs og Østø).

Hensigten med at anbringe sterke og meget kostbare befæstninger i Hortens nærhet er den at tilveiebringe et frontalt forsvar, en spærring av fjorden paa dette sted. Længere nord er fjorden sikkert spærret i det trange Drøbaksund, ved jetéen i det vestre løp, ved miner i det østre, ved Oskarsborgs kanon- og haubitsbatterier samt torpedobatteriet. Naar Oskarsborg holdes oppe i forsvarlig stand tør det antages at ingen fiendtlig flaate vil forsøke paa at forcere frem her. Krigsskibe er ikke skikket til at nedkjæmpe

fæstningsverker og minefeltet ligger beskyttet under Oskarsborgs kanoner. Landets hovedstad, en fiendes eftertragtede hovedobjekt, er sikret fra sjøsiden.

Spørsmaalet blir da nu om Horten som marinens flaatestation i Kristianiafjorden kan bli sikret fra en sterk og betrygget utfaldsstilling i Tønsbergfjorden og et forsvar i skjærgaarden ute mot fjordens munding.

Hvis dette h e l t kan naaes, blir et frontalt forsvar oppe ved Horten unødvendig eller hvis der ute i skjærgaarden ved befæstninger, miner, torpedobaater og undervandsbaater kan bydes et saa sterkt forsvar, at en fiendtlig og svækket flaate med Tønsbergavsnittet i sin flanke og ryg kun kan gaa op fjorden med en forholdsvis ubetydelig styrke, saa vil det frontale forsvar ved Horten kunne gives betydelig mindre dimensioner end hittil foreslaat.

Hortenskomiteen erkjender allerede i 1906 ogsaa, at naar vore torpedobaater befinder sig i Tønsbergdistriktet vil en indtrængen i det nordenfor liggende fjordbasin være forbundet med stor risiko, og faren er selvfølgelig vokset med vort skjærgaardsmateriels raske utvikling.

Det er med disse forhold for øie at departementet finder, at man nu bør foreslaa skjærgaardsforsvaret styrket.

Bør nå in motivet!

7. S p ø r s m a a l e t o m k r i g s s t a t i o n f o r m a r i n e n i K r i s t i a n i a f j o r d e n.

Angaaende spørsmaalet om anordning av en krigshavn for marinen i Tønsbergdistriktet skal departementet bemerke:

Hortenskomiteen av 1906 har i sin indstilling side 99—103, hvortil man tillater sig at henvise, levert en beregning over omkostninger ved anlæg av en krigsstation for marinen i Melsomvik. Den samlede utgift er beregnet til 2,5 mill. kroner.

Departementet hadde tænkt sig paa grundlag av Hortenskomiteens indgaaende undersøkelser og beregninger straks at fremsætte forslag om bevilgning av kr. 2 200 000,00 til en krigsstation i Tønsbergdistriktet, heri iberegnet de til flaatestation i Kristianiafjorden avsatte kr. 700 000,00. Departementet gik herunder ut fra, at man ved at sløife et av komiteen foreslaat jernbaneanlæg til kr. 430 000,00 og endel andre lempninger i komiteens forslag skulde kunne faa anordnet for det anførte beløp en krigsstation, som i det væsentlige kunde forutsættes at ville fylde sin opgave.

Imidlertid maa anlægget av krigsstation sees i forbindelse med det sidst reiste spørsmaal om et fremskutt frontalt forsvar i Kristianiafjorden, og departementet finder derfor — som nedenfor anført — at burde anbefale, at det til krigsstation beregnede beløp avsættes til forsvarsforanstaltninger i Kristianiafjorden.

---

8. H v a l e r a v s n i t t e t s b e f æ s t n i n g.

Nedenfor under titel 2, Tønsbergavsnittets befæstninger, hvortil henvises, er tillike nærmere redegjort for Hvaleravsnittets betydning for maritime operationer og som flankestøtte for hærens forsvarsfront Glommenlinjen.

Det nuværende Fredrikstad mineforsvar kan alene tjene til at hindre mindre fartøier fra at gaa op til selve Fredrikstad by og vil saaledes bl. a. ikke kunne beskytte de overordentlig vigtige landgangspunkter paa Kragerøen og Onsølandet, hvorfra Glommenlinjens høire flanke kan omgaaes. Likesaalitt kan det nuværende mineforsvar danne nogen egentlig basis for de til Hvalerdistriktet disponerte fartøier av marinen.

En forsterkning av Hvalerdistriktet vilde kunne raade bod paa disse overordentlig store mangler og dermed ogsaa styrke effektiviteten av det i Kristianiafjorden fremskutte mobile forsvar ved at man paa denne maate etablerer en krigshavn for marinens fartøier.

Man skal nedenfor gi en kort oversigt over de i den senere tid fremkomne forslag vedrørende befæstningsmæssige foranstaltninger i Hvaleravsnittet.

Østenfjeldske forsvarskomité av 1907.

(Indstilling datert 13de november 1909).

Komiteen (Knoff, J. L. Bull, Mauritz Hansen, Landmark) fremholder bl. a.:

1. Forsvaret paa landsiden bør fremskytes til Glommenlinjen, som danner en i sig selv sterk frontalhindring. Men denne linjes høire fløi er utsat for at omgaaes, hvorfor der bør træffes foranstaltninger til at hindre dette.
2. En flaateavdeling i et befæstet Hvaleravsnit vil kunne dække de vigtigste landgangspunkter Skjebergkilen og Onsølandet.
3. Hvaleravsnittet og Tønsbergavsnittet ligger hinanden saa nær, at de her stationerte flaateavdelinger vil kunne opnaa et samvirkende forsvar paa sydfronten (Kristianiafjordens ytre forsvar).
4. Skal de her foreliggende opgaver kunne løses, maa hærens forsvarsfront Glommenlinjen og særlig det mobile skjærgaardsforsvar kunne støtte sig til fornødne befæstningsanlæg.

Komiteen fremholder videre at Kjøkøen er særdeles godt egnet for anlæg av befæstninger og foreslaar:

Kjøkøen:
- 6 stkr. 15 cm. kanoner (i 2 batterier).
- 4 — 7,5 cm. kanoner (flytbare).
- 4 — 65 mm. kanoner (fra Fredrikstad mineforsvar).
- 8 mitraljøser.
- 3 lyskasteranlæg.

Minesperringerne i Vesterelven og Østerelven sløifes.

4 stkr. armerede bevogtnings- og patruljebaater.

Anlægsomkostninger:

a)	Artilleri	kr.	974 000,00
b)	Ingeniørarbeider . . .	«	300 000,00
c)	Signal- og belysningsvæsen	«	200 000,00
	Sum	kr.	1 474 000,00

Novemberkomiteen 1913.

(Betænkning av november 1913).

Komiteen (Holtfodt, Nickelsen) uttaler:

1. Det nuværende Fredrikstad mineforsvar kan kun hindre smaa fartøier fra at gaa op til Fredrikstad by.
2. Man kan sikkert gaa ut fra, at den flaateavdeling som disponeres i et ubefæstet Hvaleravsnit ikke tør benytte Fredrikstad som operationsbasis. Avdelingen vil enten maatte søke støtte og dækning i de befæstede avsnit paa fjordens vestside eller bli avskaaret fra enhver retræt.
3. Glommenlinjens høire fløi kan omgaaes fra de vigtige landgangspunkter paa Kragerøen og Onsølandet.
4. De aarlige utgifter til det nuværende Fredrikstad mineforsvar synes at staa i et misforhold til dette anlægs effektivitet.
5. Komiteen er enig med Østenfjeldske forsvarskomité i, at Kjøkøen danner en i taktisk henseende fortrinlig position og foreslaar:

Kjøkøen:
- 3 stkr. 15 cm. kanoner.
- 2 — 65 mm. bestrykningskanoner (fra Østerelven).
- 1 stk. 110 cm. lyskasteranlæg.

Minesperringen i Østerelven flyttes til Kjøkøen—Kalkegrunden.

Kragerøen (Langøen):
- 2 stkr. 65 mm. bestrykningskanoner (fra Vesterelven).
- 1 stk. 75 cm. lyskaster (fra Vesterelven).

Minesperringen i Vesterelven flyttes til Langøen over Kraaka.

Anlægsutgifter (nyanlæg og omordning av ældre) tilsammen kr. 927 300,00.

Departementet vil overensstemmende med novemberkomiteen anføre, at man av økonomiske grunde foreløbig maatte nøie sig med et mindre anlæg end hvad den Østenfjeldske forsvarskomite har bragt i forslag, idet det nuværende mineforsvars sperringer og bestrykningsbatterier vilde kunne forlægges saaledes at de direkte tilknyttes et kystfort paa Kjøkøen.

Idet departementet væsentlig henholder sig til novemberkomiteens forslag, skal man nedenfor nærmere redegjøre for de oprindelig paatænkte befæstningsmæssige anordninger i Hvaleravsnittet:

1. Kjøkøen.

Paa Kjøkøen en befæstningsgruppe omfattende:

3 stk. 15 cm. kanoner (nyanskaffelse).
2 « 65 mm. — (fra Østerelven).
1 « 110 cm. lyskasteranlæg (nyanskaffelse).
1 permanent mineanlæg (minefelt) Kjøkøen—Kalkegrunden hvortil miner haves fra Østerelvens anlæg.

Utgifterne hertil vilde andra til:

a. Ingeniørarbeider med grunderhvervelser	kr.	265 000,00
b. Anskaffelse av skyts med ammunition samt montering .	«	512 000,00
c. Signal- og belysningsvæsen . . .	«	50 000,00
d. Minevæsen: Flytning og omordning av Østerelvens sperring og anlæg.	«	32 000,00
Tilsammen	kr.	859 300,00

2. Kragerøen.

Paa Kragerøen (Langøen):

2 stk. 65 mm. kanoner (fra Vesterelven).
1 « 75 cm. lyskasteranlæg (fra Vesterelven).
1 permanent mineanlæg (minefelt) fra Langøen over Kraaka mot fastlandet, hvortil miner haves fra den nuværende Vesterelvens sperring.

Utgifterne hertil vilde andra til:

a. Ingeniørarbeider med grunderhvervelser.	kr	15 000,00
b. Monteringsarbeider	«	2 000,00
c. Signalvæsen . . .	«	15 000,00
d. Minevæsen: Flytning og omordning av Vesterelvens sperring og anlæg (inklusive 75 cm. lyskasteranlæg)	«	37 000,00
Tilsammen	kr.	69 000,00

I henhold til hvad foran er anført vilde der kræves følgende beløp til Hvaleravsnittets befæstning:

a. Ingeniørarbeider	kr.	280 000,00
b. Anskaffelse av skyts og ammunition samt montering	«	514 000,00
c. Signal- og belysningsvæsen . . .	«	65 000,00
d. Minevæsenets omordning . . . . ,	«	69 000,00
e. Uforutseede utgifter	«	72 000,00
Sum Hvaleravsnittet	kr.	1 000 000,00

Den aarlige merutgift paa det ordinære budget i anledning ovenstaaende, oprindelig paatænkte forslag anslaaes til kr. 9 000,00 (fornøden garnisonsavdeling medregnet).

Departementet finder — som nedenfor anført — at burde anbefale at det til Hvaleravsnittets befæstelse beregnede beløp avsættes til forsvarsforanstaltninger i Kristianiafjorden.

Departementet hadde til hensigt i nærværende proposition at fremsætte endelig forslag til krigsstation for marinen i Kristianiafjorden. Da der imidlertid under de sidste dages behandling av denne sak fra enkelte hold er fremkommet et sterkt krav om at faa nærmere undersøkt og utredet bl. a. spørsmaalet om at etablere en frontal sperring av fjorden længere ut mot fjordmundingen — eksempelvis over Rauø—Bolærne, istedetfor som av enkelte autoriteter foreslaat over Bastø, har departementet fundet at burde imøtekomme denne henstilling, forinden endelig forslag fremsættes.

Departementet agter snarest at la nævnte spørsmaal nærmere undersøke og finder samtidig, at den endelige beslutning om Hvaleravsnittets befæstelse ogsaa bør utstaa for at kunne sees i sammenhæng med en eventuel frontal sperring av fjorden paa nævnte sted. Man vil dog bemerke at de oprindelig paatænkte befæstningsmæssige foranstaltninger i Hvaleravsnittet fremdeles ansees meget paakrævet,

Hvorfor da ikke også utsette Tønsbergavsnittets befæstelse for at se også dette i sammenheng med en eventuel frontal sperring ?. ?

og at det foran av departementet antydede forslag til befæstelse av dette avsnit synes at byde en gunstig løsning av spørsmaalet — de økonomiske hensyn og de militære opgaver tat i betragtning.

Endvidere har departementet til hensigt at undersøke nærmere endel detaljer vedrørende eventuel krigsstation for marinen i Tønsbergavsnittet.

Overensstemmende med foranstaaende vil departementet derfor foreslaa at der ved nærværende anledning avsættes et beløp i heromhandlede øiemed — nemlig tilsammen kr. 2 500 000,00 til forsvarsforanstaltninger i Kristianiafjorden, idet departementet i henhold til hvad foran er anført forbeholder sig adgang til senere, saasnart nævnte undersøkelser er avsluttet, at fremsætte forslag om beløpets anvendelse i forbindelse med det i 1912 avsatte beløp kr. 700 000,00.

3,2 mill.

Det er forutsætningen at det endelige forslag skal fremlægges iaar.

Titel 2. **Tønsbergavsnittets befæstninger.**

Kr. 2 600 000,00.

Departementet har ovenfor under titel 1 nærmere omtalt endel spørsmaal som staar i forbindelse med en flaatestation i Kristianiafjorden set i sammenhæng med marinens decentralisation, dens opgaver i Kristianiafjordens (det sønden-østenfjeldskes) forsvar under hensyntagen til de tilstøtende landmilitære forsvarsfronter og det hele landsforsvar.

Forinden man gaar over til at behandle forslag om befæstningsmæssige foranstaltninger i retning av at styrke og opretholde et ytre (fremskutt) forsvar i Kristianiafjorden og derved sikre Tønsbergavsnittet samt den fremskutte linje Tønsberg—Hvaleravsnittet, skal man nedenfor gi en kort historisk oversigt over de vigtigste efter 1906 fremkomne betænkninger og uttalelser med forslag vedrørende disse spørsmaal.

Hortenskomiteen av 1906.

(Indstilling datert 25de mai 1907).

Komiteen (Dawes, Andersen, Dahl, Falck og Wegger) avgav sin indstilling før Stortingets beslutning om marinens decentralisation, hvorfor denne komite kun behandler spørsmaalene under forutsætning av at «den fiendtlige operationslinje vil gaa enten over Skagerak eller i den svenske vestskjærgaard og være rettet mot havnene paa strækningen fra Larviksfjord til den svenske grænse.» Under denne forutsætning mener komiteen, at flaatestationen bør ligge paa Skagerakskysten utenfor --- i en av havnene fra Langesundsfjorden til Arendal — for ikke at fjernes for langt fra Kristianiafjorden og den svenske skjærgaard. Komiteen uttaler videre (side 47) at paa denne kyststrækning vil saaledes findes den havn, der har den heldigste beliggenhet for vor flaate under løsningen av sin vigtigste opgave: forsvaret av kysten under et hovedangrep mot det søndenfjeldske, idet de sjøgaaende fartøier under en krig kunde ta position i sin basis paa denne kyststrækning, mens skjærgaardsavdelingerne kunde posteres i Hvaler- og Tønsbergavsnittene. En fiendlig flaate maatte under et hovedangrep mot Kristiania gjøre front saavel syd- som nordover; og vor egen flaates opgave ved en saadan situation blev altsaa ikke den «at gaa væk fra sin basis for at søke sit operationsfelt ved og i Kristianiafjorden til direkte forsvar av dens bredder. Tvertimot — vor flaate vilde ved sin stilling paa Skagerakskysten tvinge fienden til:

1. Enten at opgive tanken paa et større foretagende mot Kristianiafjorden, indtil den norske flaate var reducert — i dette tilfælde maatte hovedstationen selv bli fiendens første objekt, og der maatte skrides til regulært angrep paa denne, eller
2. med et kraftig detachement at optræ foran hovedstationen, mens resten av flaaten dækkede hovedoperationerne mot Kristianiafjorden.

I begge tilfælde vilde en basis paa Skagerakkysten gi vor flaate en saa gunstig stilling i forsvaret som den overhodet kunde faa.»

Komiteen stiller følgende fordringer til flaatestationens (hovedoplagets) forsvar:

1. Stationen maa være sikret mot effektivt bombardement fra sjøsiden. Fiendens panserskibe maa hindres i utenfra at kunne dække upansrede og lette fartøiers operationer mot strandlinjer og indløp.
2. Stationen bør være sikret mot mindre landstigningsangrep fra sjøsiden.
3. Stationen maa være sikret mot angrep fra landsiden, idet komiteen bemerker at de angrep som rettes mot en kystbefæstnings landsider er av større betydning end angrep mot sjøfronten.

   «For at befæste marinestationens landfront saaledes at den er sikret mot angrep av en fiende saa sterk som en av vore nabostater vilde kræves betydelige anlæg og en ret anseelig styrke av dækningstropper, om stationens forsvar maatte være isolert og saaledes helt uavhængig av den mobile feltarme.

   Forsaavidt et sted utenfor Kristianiafjorden — hvad der efter komiteens mening vilde være heldigst — skulde vælges til hovedstation for marinen, vilde det vistnok være uundgaaelig at ordne dens forsvar paa anden maate end som et av feltarmeen helt uavhængig og isolert befæstet punkt.»
4. Stationen maa være vanskelig at blokkere, idet komiteen bemerker, at «hvis flaaten effektivt blokkeres i sit repli saaledes at den ikke kan løpe ut, er den derved paa det nærmeste bragt ut av spillet. — — —

   Forsvaret av utløpene til sjøen bør lægges saa langt ut at fienden ikke levnes anledning til at blokkere med miner utenfor.»

I henhold til kommissoriet behandler komiteen de forelagte spørsmaal i 4 alternativer.

Alternativ I.

Karljohansvern bibeholdes som hovedstation, hoveddepot, byggeplads og hovedreparationssted for marinen saavel i fred som i krig.

Under avsnittet Hortens sjøstrategiske betydning (side 51—53) behandles bl. a. spørsmaalet om hvorvidt en fiende i Kristianiafjorden kunde finde gunstig anledning til helt at avskjære den norske flaates forbindelseslinje med kysten, om Horten vælges som basis, saaledes at egen flaates eneste virkning i krigen vilde være at binde den del av fiendens flaate, som var nødvendig for at stoppe passagen ut fjorden.

Komiteen finder dette spørsmaals heldige løsning avhængig av hvorvidt Hortens forbindelseslinje med Skagerak kan holdes aapen ved passende befæstningsmæssige anordninger i Tønsbergdistriktet.

Forsaavidt passagen gjennem Tønsbergskjærgaarden kan paaregnes aapen, «uten at den sjøgaaende del av flaaten bindes til veienes forsvar, vil komiteen ikke nære nogen større betænkelighet ved at beholde Horten som basis. Tønsbergskjærgaarden og det derværende repli ved Melsomvik vil da av flaatens gros med basis i Horten kunne benyttes som utfalds- og ventestilling, hvorved Hortens mangler i saa henseende ikke faar nogen væsentlig betydning.

Skal imidlertid Tønsbergfjorden kunne benyttes av flaaten i dette øiemed, vil dets nuværende forsvar ikke være tilstrækkelig. Dette er nemlig kun beregnet paa at hindre fienden adgang til det indre bassin Haaøen—Trælen; det er derimot ikke beregnet paa at gi forsvareren sikker adgang fra dette bassin ut i Skagerak eller nordover til Horten.

Gives Tønsbergfjordens 3 hovedutløp saadant forsvar ved sin utmunding i aapent farvand at vore større fartøier til enhver tid sikkert kan benytte dem, vil den gi en i taktisk henseende udmerket utfaldsstilling».

Hvis intet foretages med Tønsbergfjorden i retning av at skaffe en sikker forbindelseslinje Horten—Tønsbergfjorden—Skagerak, vil vore større fartøiers passage til og fra Skagerak, mener komiteen, praktisk talt være henvist til at foregaa ad den aapne Kristianiafjord mellem Horten og Færder. «De vilde om natten være avskaaret fra at røre sig av hensyn til fiendtlige torpedobaater . .» «Om dagen vilde de kunne rapporteres i det øieblik de gaar ut forbi Bastø, og det fiendtlige

gros vilde kunne være tilstede tidsnok til at møte vore fartøier ved Færder . . .»

Komiteen kommer saaledes til det resultat at en utvidet befæstelse av Tønsbergdistriktet er en helt nødvendig integrerende del av en befæstet flaatestation i Hortensavsnittet.

Under avsnittet Hortensavsnittets landstrategiske betydning (side 53—54) henholder komiteen sig væsentlig til generalstabens betænkning av 6te mars 1901 og dennes betragtninger over feltarmeens forsvarsfronter paa begge sider av fjorden — særlig linjen Moss—Vansjø—Skinnerflo paa østsiden og Sandefjord—Gogsjøen paa vestsiden (med replistilling bak Drammenselven).

Komiteen fremsætter ikke forslag om egentlig befæstning av Hortens landfronter, idet disse fronters forsvar menes «allerede befæstet for den væsentligste del ved sin beliggenhet i forhold til hærens allerede forberedte hovedforsvarsfront og dels ved de allerede utførte foranstaltninger mot angrep av sekundær art».

Under avsnittet Hortens og Tønsbergfjordens taktiske egenskaper og nødvendige forsvar (side 55—96) anfører komiteen bl. a.:

1. Skal man ved Horten kunne hindre bombardement fra fartøier, er man tvunget til at bringe forholdsvis grovt kaliber i anvendelse i sine egne positioner.

   Hovedartilleriforsvaret foreslaaes lagt saaledes:

   a) Braarudaasen:
   3 stk. 25,4 cm. kanoner.
   2 « 15 « —

   b) Rødsaas (Jelø):
   2 stk. 25,4 cm. kanoner
   3 « 15 « «

   c) Ramberghøiden (centralt paa Jelø)
   2 stk. 28 cm. haubitser

   d) Løvø:
   4 stk. 28 cm. haubitser
   3 « 15 « kanoner

   Komiteen uttaler at det vilde ha været heldig om man kunde indta Bastø i forsvaret. Men denne ligger saa isolert «at man maatte skride til et meget kostbart anlæg av stormfrit fort med sterk beskyttelse av kanoner og mandskap om den skulde medtages i forsvaret».
2. Til sikring av strandlinjerne paa Hortensiden mot landstigningsangrep fra sjøsiden foreslaaes anbragt paa
   Hortenstangen:
   3 stk. 12 cm. kanoner
   2 « 110 « lyskastere.
3. Utløpet av Hortens havn kan kun foregaa i ett ganske trangt løp, Vealøsgapet, netop dypt nok for vore panserskibe. Komiteen bemerker at det vilde ha været ønskelig om man hadde mere end ett utløp for det tilfælde at dette paa en eller anden maatte blev gjort ufarbart.

   Forsvaret av hovedindløpet ved Vealøs foreslaaes at bestaa av:
   Paa Østø:
   3 stk. 12 cm. kanoner
   1 « 110 « lyskaster
   Paa Vealøs:
   1 stk. 110 cm. lyskaster
   Paa Møringen:
   1 stk. 110 cm. lyskaster.

   Løpene i Strømsund og Løvøsund stænges ved miner.
4. I linjen Mefjordbaaen—Fjærskjær — væsentlig for opretholdelsen av forbindelse Horten—Tønsbergavsnittet og for at hindre landgang ved Vallø og i Slagen m. v. foreslaaes følgende anlæg:
   Paa Narverødaasen:
   2 stk. 21 cm. kanoner
   3 « 15 « —

   For at hindre blokademiners utlægning i Tønsbergskjærgaardens utløp foreslaaes anskaffet
   a) 10 stk. 76 mm. kanoner som gives provisorisk placement i land nær de løp der skal bevogtes.
   b) 1 lyskaster paa Narverød,
   1 — « Maagerø,
   1 — « Tønsberg Tønde,
   1 — « Tjømø sydvestpynt.
5. Komiteen finder det uundgaaelig at forsvaret ved Vrængens østre utløp (Tønsbergdistriktet) gives større soliditet ved følgende anordninger:

Paa Børaasen (eller nærliggende høider paa Nøtterø) 3 stkr. 28 cm. haubitser
2 « 15 « kanoner
samt miner mellem søndre Aarø og Maagerø.

Uten dette større skyts, anfører komiteen, kan man ikke holde de større fiendtlige fartøier saa langt ute «at de ikke med sin ild kan dække kontramineringsfartøier og blokademineutlæggere».

6. For bevogtning av løpene ved Horten og Tønsbergsavtnittet opføres 12 større og 10 mindre bevogtnings- og patruljebaater.

   Der opføres 7 stkr. 76 mm. og 7 stkr. 47 mm. kanoner for anbringelse i disse baater.

7. Der anskaffes 1 mineutlægningsfartøi og 150 blokademiner.

   Komiteens medlem, oberstløitnant Andersen, finder, at bestykningen ved Vallø og Vrængen kan reduceres til 2 stkr. 15 cm. kanoner for hvert sted og forøvrig smaaskyts som ovenfor anført.

Plan og omkostningsoverslag (efter alternativ I, bibehold av Hortens og Tønsbergfjordens befæstninger.

Anlægsutgifter.

a)	Artilleri	kr. 7 052 540,00
b)	Minevæsen	« 400 000,00
c)	Ingeniørarbeider (grunderhvervelse og belysning)	« 1 745 160,00
	Sum kr.	9 197 700,00

avrundet 9.2 millioner kroner. Inklusive modernisering av verkstederne 9.85 millioner kroner.

Ordinære aarlige utgifter.

Kr. 327 000,00.

Alternativ II og III.

Karljohansvern bibeholdes som ubefæstet bygggested, hovedreparationssted og oplagsplads for marinen i fred.

Komiteen anfører at det sted hvortil fartøier og oplag skal flyttes, og hvor magasiner og krigsreparationssted under den forutsætning skal anlægges, maa ligge i nærheten av Karljohansvern. Man har da, alle forhold tat i betragtning, kun Tønsbergfjorden at vælge, og komiteen fæster sig i dette tilfælde ved Melsomvik som station for marinen.

Under denne forutsætning foreslaaes følgende befæstninger i Tønsbergdistriktet:

1. Valløforsvaret:
   2 stkr. 21 cm. kanoner,
   3 « 28 « haubitser,
   3 « 15 « kanoner,
   4 « 76 mm. — (provisorisk),
   4 « 47 « — (baatskyts).
2. Vrængenforsvaret som for Vallø.
3. Vestfjorden:
   2 stkr. 28 cm. haubitser,
   2 « 15 « kanoner,
   8 « 76 mm. — (provisorisk),
   4 « 76 « —
   4 « 47 « — (baatskyts).
   150 stkr. blokademiner,
   1 mineutlægningsfartøi.

Komiteeens medlem, oberstløitnant Andersen, bemerker, at der ved den skedde opsætning av skyts er tat for litet hensyn til at stillingen er dækket, saaledes at der er anbragt uforholdsmæssig sterk bestykning i forhold til hvad der er tiltænkt forsvaret av det for bombardement aapent beliggende Horten. Oberstløitnanten antar at bestykningen foruten det havendes forsvar paa Haaøen kan reduceres til bestrygning av utløpene ved Vallø, Vrængen og Vestfjorden med 2 stkr. 15 cm. kanoner paa hvert sted og forøvrig smaaskyts som ovenfor anført.

Plan og omkostningsoverslag (efter alternativ II og III, delvis flytning) over anlæg av krigsreparationsverksted i Melsomvik samt Tønsbergfjordens befæstninger.

A) *Reparationsverksted m. v.*

I Melsomvik . . . . . kr. 2 500 000,00

(Hertil kommer i tilfælde anskaffelse av en flytedok kr. 700 000,00).

B) Tønsbergfjordens befæstninger.

Anlægsutgifter:

a)	Artilleri . . .	kr.	3 841 680,00
b)	Minevæsen . . .	«	400 000,00
c)	Ingeniørarbeider (grunderhvelse og belysning)	«	1 217 800,00
	Sum	kr.	5 459 480,00

Avrundet 5,46 mill. kroner.

Reparationsverksted og befæstningsanlæg tilsammen avrundet 7.96 mill. kroner.

Ordinære aarlige utgifter ved Tønsbergfjordens befæstninger kr. 224 000,00.

Alternativ IV.

Karljohansvern opgives som byggeplads og reparationsverksted i fred.

Dette alternativ antages at kunne forbigaaes i nærværende oversigt. Kun skal nævnes, at komiteen fandt det mest fordelagtig under dette alternativ at vælge Arendal. Subsidiært foreslaaes Tønsbergfjorden med befæstninger som foran under alternativ II og III anført.

Admiralstaben (Børresen) uttaler i skrivelse av 18de oktober 1907 i det væsentlige sin tilslutning til Hortenskomiteen av 1906. Der anføres dog:

1. Selv om der er enkelte ting som peker i retning av at marinens hovedstation burde ligge utenfor Kristianiafjorden længere vest paa Skagerakkysten, frembyr dog dette den væsentlige mangel, at stedet vil faa en i det hele landsforsvar isolert stilling.
2. Tyngdepunktet i forsvaret av Horten synes lagt vel langt nord i farvandet. Istedenfor de store permanente anlæg her anbefaler admiralstaben anlagt et kraftig, stormfrit centralbatteri for 28 eller 30,5 cm. kanoner paa toppen av Bastø — med fornødne lyskastere, bevogtningsfartøier og transportabelt smaaskyts. Derved vil ogsaa batterianlægget ved Vallø kunne sløifes.

Admiralstaben (Børresen) uttaler sig paany om Hortenskomiteens indstilling i betænkning av 12te juli 1909.

Herav fremgaar bl a.:

1. Flaatestationen bør være saaledes beliggende, at den danner et heldig utgangspunkt for flaatens hovedstyrkes operationer (position d'attente). Som saadanne nævnes Kristiansand og Arendal. Men for lokalforsvaret av Kristianiafjorden ligger disse for langt borte, derhos er det «aldeles nødvendig at utnytte den gunstige flankestilling som Tønsbergavsnittet danner, og da det rent økonomisk ikke er ønskelig at ha flere beskyttede replier end paakrævet, vil det i dette tilfælde være naturlig at benytte Tønsbergstillingen som utgangspunkt ogsaa for den sjøgaaende del av flaaten» (side 8).
2. I forbindelse med en kampstilling for flaatens hovedstyrke i et forsterket Hortensavsnit utkræves befæstede flankestillinger ved fjordmundingen saavel mot direkte angrep paa Horten (fjordens indre avsnit) som av hensyn til forbindelsen med Tønsbergavsnittet (side 10, 11 og 41).
3. «Hvorvidt den nuværende hovedstation i Karljohansværn bør opgives, er derfor efter admiralstabens opfatning i alt væsentlig et pengespørsmaal. Har landet økonomisk evne nok til at kunne greie en flytning av sin maritime hovedstation, uten at de øvrige nødvendige krav til forsvarets vedlikehold og utvikling derfor tilsidesættes, bør det visselig gjøres, da det ikke lar sig negte at pladsen for den nuværende hovedstation, selv med meget utstrakte og kostbare befæstningsanlæg, ikke kan komme til at tilfredsstille betingelserne om sikkerhet mot direkte angrep saa godt som et sted helt inde i den inderste del av fjorden» (side 11—12).

4. Med tilhjælp av undervandsbaater m. v. antages det ikke nødvendig at gi de permanente befæstninger i Hortensavsnittet den utstrækning og omfang som av Hortenskomiteen foreslaat.

Befæstningsanlæg av denne art bør være lagt saaledes, at de stanser fienden op i linjen Slagenstangen—Eløen, hvilken linje danner grænsen mot syd for den virksomme bombarderavstand fra marinens hovedstation i Karljohansvern. Bastø maa bli knutepunktet i et saadant permanent forsvar — desuten et batteri paa Rødsaas og et haubitsbatteri paa Braarudaasen.

5. I alle de forslag og planer som i de senere aar har været opgjort for et sjøforsvar i Kristianiafjorden, er overalt fremholdt den store betydning Tønsbergavsnittet vil kunne faa som en befæstet maritim flankestilling.

Admiralstaben foreslaar, at der til dette avsnit anskaffes et verkstedsskib for at foreta reparationer og utbedringer paa materiel som i krig er stationert i eller maa ty ind i dette avsnit.

En saadan ordning ansees uomgjængelig nødvendig for bl. a. at undgaa at sende havarerede fartøier den 30 km. lange vei til Karljohansværn.

Overensstemmende med de landmilitære autoriteters uttalelser om at Melsomvik oplagshavn er meget utsat for at ødelægges ved angrep fra landsiden, uttaler admiralstaben ønskeligheten av en omordning av oplagshavn, depot og befæstninger saaledes, at disse saavidt mulig gjøres uavhængig av landfronter og permanente befæstninger paa fastlandet.

Magasiner, depoter og oplag bør gjøres flytende eller henlægges til bedre beskyttede punkter end Melsomvik. Hertil antar admiralstaben Kjøbmandsskjær mest hensigtsmæssig (side 60).

Admiralstaben foreslaar følgende befæstningsmæssige anordninger:

A. I Hortensavsnittet.

Alternativ I.

Bastø 3 stkr. 24 cm. kanoner,
Rødaas 2 stkr. 28 cm. kanoner,
Braarudaas 2 stkr. 28 cm. haubitser,
Hortenstangen 2 stkr. 15 cm. kanoner (ældre skibsskyts),
Østøen 3 stkr. 12 cm. kanoner (ældre skibsskyts),

Hortens landfront:

Braarudaasen 4 stkr. 10,5 cm. positionsskyts.
Løvøen, Falkenstensaasen og Holtanaasen forberedte stillinger for 12 stkr. 12 cm. haubitser,

Lyskasterstationer (8) paa Østø, Vealøs, Møringen, Riefs brygge, Gulholmen, Stalsberget og Bastø (2).

Alternativ II.

Som alternativ I med følgende avvikelser:

a) Kanonbatteriet paa Rødsaas og haubitsbatteriet paa Braarudaasen sløifes.
b) Paa Bastø 2 stkr. 28 cm. kanoner istedetfor 3 stkr. 24 cm. kanoner.

B. I Tønsbergavsnittet.

Nyordninger.

Maritimt repli ved Kjøpmandsskjær i Vrængen væsentlig bestaaende av flytedok (privat), verkstedsskib og flytende magasiner.

Husøen 2 stkr. 15 cm. kanoner (fra Sundaasen),
Veten 3 stkr. 28 cm. haubitser.
Børaasen 3 stkr. 15 cm. kanoner.
Minesperring mellem søndre Aarø og Maagerø.
Bestrykningsbatteri for denne sperring 2 stkr. 76 mm. kanoner.
Lyskasterstationer (3) ved Husøsund, Leiestensløpet og Haaøen.

Forandringer.

Melsomvik benyttes kun som fredsoplagshavn.

Sundaasbatteriet nedlægges (de 2 stkr. 15 cm. kanoner til Husøen og 1 stk. 12 cm. kanon til Haaøen).

Sperringerne mellem Veierland og og Nøtterø flyttes sydover til farvandet mellem Veierland, og Tjømø og det hertil hørende bestrykningsbatteri (2 stkr. 65 mm. kanoner) flyttes fra Haaøen til Nonstangen.

Minesperringen ved Skjærnesholmen i Vrængen sløifes.

Desuten foreslaaes:

a) 5 stkr. 76 mm. og 5 stkr. 47 mm. kanoner til armering av bevogtningsfartøier.
b) 8 stkr. mitraljøser til batterianlæggene paa Bastø og Nøtterø.

Samlet omkostningsoverslag over anlæg av befæstninger etc. i Hortensavsnittet og Tønsbergavsnittet:

Alternativ I	kr.	7 833 000,00
—«— II	«	5 645 000,00

Her er ikke medtat utgiften til arrangement med private (2) flytedokker til Tønsbergfjorden i mobilisering (Framnes mek. verksted), heller ikke omlægning av magasiner, depoter og oplag i Tønsbergdistriktet.

Forøkelse av det aarlige budget for Hortens og Tønsbergfjordens befæstninger:

Alternativ I	kr.	225 000,00
—«— II	«	200 000,00

Generalstabskommissionen (Knoff, Eriksen, Rud, Munthe, Bauck og Holtfodt) behandler Hortensspørsmaalet i en utførlig betænkning, datert 2den april og 6te juni 1908 for henholdsvis majoritetens og minoritetens vedkommende.

Majoriteten uttaler bl. a.:

1. Det er iøinespringende, at hvis man for opretholdelsen av Horten som flaatestation i krig maa gaa til saa omfattende foranstaltninger som de under Hortenskomiteen 1906 foreslaatte, staar man her overfor en opgave som selv en større stat end Norge vanskelig vil overkomme, naar hensees til at her kun er spørsmaal om en enkelt av de fronter, hvor vi under en eventuel krig maa være forberedt paa at forsvare i vort land (side 10).
2. «Hvis vi paa Horten ikke hadde hat vor eneste flaatestation vilde der aldrig av landstrategiske hensyn opstaat spørsmaal om her at skride til befæstninger av nogen art» (side 14).
3. Der er spørsmeal om man ikke for det indre forsvars vedkommende burde gaa til en sukcessiv koncentration paa øerne i Drøbaksund, hvor de naturlige betingelser for en absolut sperring av fjorden er tilstede.
4. Hortensavsnittet er ikke paa langt nær sikret mot bombardment fra landsiden ved de der allerede utførte foranstaltninger.

   Heller ikke ansees Hortensavsnittets beliggenhet i forhold til feltarmeens forberedte forsvarslinjer tilstrækkelig sikret ved de foreslaatte foranstaltninger.
5. Horten har en altfor uheldig beliggenhet til at kunne opfylde de krav som maa sættes til marinens hovedstation.

   En befæstning av Hortensavsnittet vil under enhver omstændighet nødvendiggjøre ogsaa en forsterkning av Tønsberg befæstninger.
6. Det ansees ikke alene uoverkommelig men rent ut utilraadelig at søke opnaadd en bevilgning paa over 10 mill. kroner for at kunne opretholde Horten som flaatestation i krig — saa meget mer som man heller ikke for denne sum kan paaregne at faa en betryggende løsning av spørsmaalet hverken med hensyn til det direkte forsvar av Horten eller med hensyn til en sikker forbindelse mellem Horten og Tønsberg.
7. Idet majoriteten henviser til at Hortenskomiteen 1906 anser Tønsbergavsnittet strategisk og taktisk skikket som flaatens hovedbasis (omend Arendal foretrækkes), nærer majoriteten absolut ingen betænkelighet ved at foreslaa det flytende forsvars hovedbasis henlagt til Tønsbergavsnittet.

8. Ved befæstningsmæssige anordinger i dette avsnit bør man frigjøre sig fra fastlandet, idet alle permanente anlæg og krigsetablissementer bør koncentreres paa øerne.

Gjennem passende omordning og forsterkning av de eksisterende befæstninger bør avsnittet gjøres bedst mulig egnet som operativ basis for den del av flaaten, som skal delta i Kristianiafjordens direkte forsvar.

Generalstabskommissionens majoritet (Knoff, Bauck, Holtfodt) foreslaar derfor en ordning væsentlig overensstemmende med Hortenskomiteen — under alternativ II og III omhandlede ordning — at Karljohansvern bibeholdes som ubefæstet fredsstation, og at der i Tønsbergavnittet anlægges en krigsstation med fornødne befæstningsanlæg saavel for direkte forsvar av krigsstationen som for at tilveiebringe vente- og utfaldsstilling for flaaten i dette avsnit.

Overensstemmende hermed foreslaaes følgende befæstningsanlæg i Tønsbergavsnittet:

Trælenforsvaret:
2 stk. 12 cm. kanoner (fra marinen).
2 « smaakanoner —«—

Østre Bolærne:
3 stk. 21 cm. kanoner (nye).
2 « 15 cm. — —
2 « 37 mm. — (fra Haaøen).
1 « lyskaster (ny).

Midtre Bolærne:
3 stk. 28 cm. haubitser (nye).
2 « 12 cm. kanoner (fra Haaøen).
2 « smaaskyts (fra marinen).
1 « lyskaster (ny).

Vrængenforsvaret:
1 stk. 26 cm. kanon (fra marinen),
2 « 12 « — (—«—),
2 « 57 mm. — (fra Haaøen),
2 « lyskastere (1 paa Maagerø (ny) og 1 paa Aarø (fra Haaøen).

Vestfjordens forsvar:
2 stk. 21 cm. (fra Haaøen),
2 « 12 cm. (fra marinen),
2 « smaaskyts (fra marinen),
1 « lyskaster (ny).

Haaøen:
2 stk. 15 cm. kanoner (fra Sundaasen),
1 « 12 « — (—«—),
2 « 57 mm. — (haves, men flyttes).

Minesperring mellem Aarø og Maagerø.

Minesperringen i østre led (Tjømørenden) flyttes frem (sydover).

Anlægsomkostninger

a)	Artilleri	kr. 1 630 000,00
b)	Ingeniørarbeider (med grunderhvervelse) . . .	« 978 500,00
c)	Minevæsen	« 60 000,00
d)	Krigsstationens utstyr .	« 1 231 500,00
	Sum	kr. 3 900 000,00

Ordinære aarlige utgifter kr. 115 000,00.

En minoritet (Eriksen, Rud, Munthe) i generalstabskommissionen foreslaar befæstningsanlæg i Horten- og Tønsbergavsnittene anordnet saaledes:

Hortensavsnittets sjøfront:

Bastø:
3 stk. 28 cm. haubitser,
2 « 21 cm. kanoner,
2 « 15 cm. —
4 « 6,5 cm. — (haves),
2 « 110 cm. lyskasteranlæg.

Rødsaas:
2 stk. 21 cm. kanoner,
3 « 15 cm. —
4 « 7,6 cm. (mobile haves),
3 « 110 cm. lyskasteranlæg.

Hortenstangen:
2 stk. 6,5 cm. kanoner (haves).

Østø:
2 stk. 7,6 cm. kanoner (haves.)

Lyskastere paa Hortenslandet:
1 stk. 110 cm. og 1 stk. 90 cm.

Landfronten:
4 stk. 10,5 cm. kanoner (mobile),
12 « 12 cm. haubitser (mobile),
4 « 8,4 cm. kanoner (mobile, haves),
3 « 7,5 cm. — (landstigningsskyts, haves).

Tønsbergavsnittet.

Husøen:
1 stk. 26 cm. kanon (ældre fra marinen),
4 « 12 cm. kanoner (ældre fra marinen),
2 « 37 mm. — (haves),
1 lyskasteranlæg.
Minesperringerne uforandret.
Maagerø og S. Aarø:
2 stk. 15 cm. kanoner (fra Sundaasen),
4 « 12 cm. — (fra marinen),
2 « 37 mm. — (haves),
1 « lyskasteranlæg.
Minesperring Maagerø—S. Aarø.
Haaøen som nu + den 12 cm. kanon fra Sundaasen.
Tjømø:
4 stk. 7,5 cm. (mobilt).
Sundaasbatteriet opgives.

Anlægsomkostninger.

a)	Artilleri	kr. 3 300 000,00
b)	Minevæsen	« 400 000,00
c)	Ingeniørarbeider m. v. .	« 1 500 000,00
	Sum	kr. 5 200 000,00

Aarlige utgifter kr. 224 000,00.

Generalstabschefen (Hansen) slutter sig til dette forslag.

Av minoriteten har igjen et medlem (Rud) et principalt befæstningsforslag avvikende fra sidst refererte forslag.

Fæstningsartilleriets chef (Olssøn) uttaler i skrivelse av 17de september 1908:

1. Den heldigste beliggenhet for en flaatestation i det søndenfjeldske maa være den, som frembyr den bedste offensive flankestilling for vor flaate mot et sjøværts angrep paa Kristianiaavsnittet.
2. I saa henseende synes Tønsbergdistriktet at fremby gode betingelser.
3. Karljohansvern ansees ikke sikret mot bombardement fra syd ved de av Hortenskomiteen 1906 foreslaaede befæstninger under alternativ I. Bastø maatte, for at skyve forsvaret længere syd, ogsaa medtages i dette alternativ, hvilket vil i høi grad fordyre det hele befæstningsanlæg. Alternativ I fraraades derfor baade av økonomiske og militære grunde.

Derimot anbefales en ordning væsentlig overensstemmende med alternativ II og III i Hortenskomiteens indstilling — at beholde Karljohansvern som ubefæstet byggested og reparationssted i fred, mens en sikret krigsstation etableres i Tønsbergdistriktet.

I henhold hertil foreslaaes en utvidelse av Tønsberg befæstninger — nemlig:

Husø:
2 stk. 21 cm. kanoner.
2 « 15 « —
Søndre Aarø:
2 stk. 21 cm. kanoner.
2 « 15 « —
2 « 8,8 « —
Nøtterø:
4 stk. 24 cm. haubitser (Veten).
4 « 7,5 « kanoner (mobile).
2 « 8,8 « — (Nonstangen).
Hvert batteri tildeles et par mitraljøser.
Haaøens batterier uforandret.
Sundaasens do. do.
Minesperringen Veierland—Nøtterø flyttes sydover, saa indseilingen i Vrængen blir fri.
Minesperringen nord Skjærnæsholmerne sløifes.
Ny sperring Maagerø—s. Aarø.
Lyskasteranlæg (110 og 90 cm.) Husø (1), Aarøkollen (1), Brevikodden (1) og Nonstangen (1).

Anlægsutgifter.

a)	Artilleriet	kr. 2 370 000,00
b)	Signalvæsenet . . .	« 245 000,00
c)	Minevæsenet	« 180 000,00
d)	Ingeniørvæsenet . .	« 525 000,00
	Sum	kr. 3 320 000,00

Hertil kommer:

a) Verkstedsfartøi med tilbehør kr. 650 000,00

b) Kulskur, kullægtere, magasiner, vandforsyning, brygger m. v. . . . . « 300 000,00

Den aarlige merutgift kr. 80 000,00 (ikke medregnet garnisonsavdeling).

Generalinspektøren for ingeniørvaabnet slutter sig ogsaa nærmest til Hortenskomiteens alternativ II og III.

Kommanderende admiral (Dawes) uttaler i skrivelse av 21de december 1910 bl. a.:

1. Principielt vilde man holde paa Hortenskomiteens alternativ IIII — hel flytning av marinens hovedstation — hvis man stod frit og ubundet av økonomiske og andre hensyn.
2. Alle forhold tat i betragtning foreslaaes Hortensspørsmaalet løst væsentlig overensstemmende med admiralstabens forslag av 12te juli 1909 (se ovenfor) vedrørende befæstningsmæssige foranstaltninger i Horten—Tønsbergavsnittene.

Kommanderende general (Hansen) uttaler i sin betænkning av 5te november 1908 bl. a.:

1. Hortenskomiteens alternativ IV — ny hovedstation i Arendal — kan ikke anbefales — væsentlig paa grund av de store omkostninger og store detacheringer fra feltarmeen, stedets isolerte beliggenhet m. v., ogsaa vilde medføre til forsvar av landfronterne.
2. Hortenskomiteens alternativ I — Horten bibeholdes — der forutsætter en befæstet forsvarslinje like fra Sarpsborg over Skinnerflo—Vansjø—Moss-Jeløen-Horten til Sandefjord fraraades. Selv om man magtet at befæste hele denne lange linje, ansees det for helt utilraadelig at ha marinens hovedstation i centrum av denne linje. Flaatestationen maatte i tilfælde lægges paa behørig avstand nordenfor nævnte linje.
3. Derimot foreslaaes anordnet en befæstet flankestilling for marinen i Tønsbergavsnittet, hvor alle anlæg og anordninger bør gjøres mest mulig uavhængig av landfronterne og av permanente befæstninger og etablissementer paa fastlandet og fjordens vestside.
4. Hvad Hortenskomiteen (side 48—50) anfører om fordringerne til et marinehovedoplags forsvar, finder kommanderende general ikke tilfredsstillet paa noget punkt ved de foreslaaede befæstninger i Hortensavsnittet.
5. For at sikre Tønsbergavsnittet som marinestation foreslaar kommanderende general:

a) Ved Nøtterøs nordvestre del anlægges en marinestation.

Fartøierne oplægges i Vestfjorden paa østsiden av Rambergaasen. Magasiner m. v. opføres mellem Rambergaasen og Teigehøiden. Der anskaffes flytedok og verkstedsskib. Melsomvik forlates. Verjøløpet og Tønsberg kanal utdypes.

b) Haaøens nuværende befæstninger bibeholdes uforandret.

Nye befæstningsanlæg:

Husø:
2 stk. 21 cm. kanoner.
2 « 15 cm. —

Nøterø:
4 stk. 24 cm. haubitser.
2 « 8,8 cm. kanoner.

Aarø:
3 stk. 15 cm. kanoner.
2 « 8,8 cm. —

c) Minesperringen ved Husø og i Tønsbergfjorden syd Haaøen bibeholdes.

Minesperringerne Veierland—Nøterø flyttes sydover til Veierland—Tjømø.

Minesperring (ny) etableres mellem Maagerø og S. Aarø; sperringen Skjærnesholmene sløifes.

d) Lyskasteranlæg paa Husø, Aarøkollen, Breviksodden og Nonstangen.

e) Sundaasbatteriet nedlægges.

Anlægsutgifterne angives til ca. kr. 500 000,00 mindre end av chefen for fæstningsartilleriet opført.

Maikommissionen 1913.

(Indstilling datert 22de mai 1913.)

I skrivelse av 28de september 1912 anmodet Forsvarsdepartementets daværende chef, statsminister Bratlie d'hrr. generalerne Ræder og Holtfodt og admiralstabschefen kommandør Berglund om at avgi uttalelse angaaende det av admiralstaben fremsatte forslag til befæstning av Horten—Tønsbergavsnittet, hvilket var bygget paa indstilling fra Hortenskomiteen av 1906 og de i anledning av denne indstilling indhentede uttalelser.

Kommissionen har kun hat i opdrag at behandle admiralstabens forslag til befæstning av Horten—Tønsbergavsnittet.

De øvrige alternativer og forslag, som foreligger til løsning av flaatestationsspørsmaalet og derhenhørende befæstningsanlæg, har kommissionen derfor ikke berørt.

De nævnte herrer avgav sin rapport under 22de mai 1913; men Forsvarsdepartementets nuværende chef, som ønsket at anstille nærmere undersøkelser, kunde ikke forelægge saken for det da forsamlede Storting. Rapporten blev under 28de juni tilstillet kommanderende admiral, hvis uttalelse er datert 28de november 1913. Admiralen er i alt væsentlig enig i hvad de nævnte herrer uttaler angaaende befæstning av Hortens- og Tønsbergavsnittet, idet han dog med den under den nærmere omtale av Bastø- og Hudøstillingerne anførte reservation, vil anbefale minoritetens (general Holtfodts) indstilling i de fra majoritetens forslag avvikende punkter.

Kommissionens majoritet (Ræder og Berglund) foreslaar:

A. Hortensavsnittet:

Bastø:
- 3 stk. 28 cm. kanoner (i taarn).
- 4 « 28 cm. haubitser.
- 2 « 15 cm. kanoner (i skjoldhus).
- 4 « 8,8 cm. bestryknings- og antiballonkanoner.

Østø:
- 3 stk. 8,8 cm. kanoner.

Paa landfronten:
- 4 stk. 7,5 cm. kanoner (mobile).
- 8 « mitraljøser.

Anlægsutgifter vedrørende artilleri, ingeniørarbeider (grunderhvervelse, stormhindre m. v.) samt signal- og belysningsvæsen, tilsammen kr. 7 729 600,00.

B. Tønsbergavsnittet.

Maagerø:
- 2 stk. 28 cm. haubitser.
- 3 « 15 cm. kanoner.
- 2 « 8,8 cm. —

Haaøen forsvarlig ?

Husø:
- 2 stk. 12 cm. kanoner (fra Haaøen).
- 2 « 15 cm. kanoner fra Sundaasen monteres istedet paa Haaøen.

Anlægsutgifter vedrørende artilleri-, ingeniørarbeider m. v., minevæsen samt signal- og belysningsvæsen tilsammen kr. 2 037 750,00.

Totalsum for Hortens- og Tønsbergavsnittene kr. 9 767 350,00.

Ordinær aarlig merutgift kr. 280 000,00.

Kommissionens minoritet (Holtfodt) foreslaar i en dissenterende uttalelse:

A. Hortensavsnittet.

Paa Bastø:

2 batterier à 3 stk. 15 cm. kanoner istedetfor 1 batteri paa 2 kanoner — eller (subsidiært) 1 batteri paa 3 kanoner istedetfor paa 2. Forøvrig som majoriteten,

B. Tønsbergavsnittet.

Paa Maagerø og Husø som majoriteten.
Paa Hudø:
21 cm. kanoner (fra Haaøen).
65 mm. bestrykningsbatteri (ældre kanoner),
1 lyskasteranlæg (kamplys).

Man opnaar herved den i mange henseender store fordel at faa et mere fremskutt forsvar i dette avsnit i Tønsbergfjorden.

Merutgiften i forhold til majoritetens forslag:

For Bastø principalt kr. 825 000,00 subsidiært kr. 205 000,00.

For Hudø kr. 220 000,00.

Novemberkomiteen 1913.

(Betænkning av november 1913).

Under 3dje september 1913 henstillet Forsvarsdepartementets chef til general Holtfodt og kommandørkaptein Nickelsen at utrede spørsmaalet om hvorledes det ved stortingsbeslutning av 9de juli 1912 avsatte beløp, kr. 700 000,00 «hensigtsmæssig bør anvendes under forutsætning av, at man skulde bestemme sig for foreløbig at søke Tønsbergavsnittet utviklet som befæstet støttepunkt for det skjærgaardsmateriel, som vil kunne disponeres til Kristianiafjordens ytre forsvar».

Ingeniørmajor Widerberg blev stillet til assistance ved de fornødne omkostningsberegninger.

Komiteen avgav sin betænkning i november 1913.

Komiteen fremholder, at der, trods talrike avvikelser i detaljerne, dog kan utdrages to hovedopfatninger av, hvorledes det ytre forsvar og det i denne forbindelse behandlede Hortensspørsmaal bør anordnes, nemlig:

1. Linjen Jeløen—(Bastø)—Horten befæstes, tilknyttet feltarmeens forsvarsfront over Raade—Moss. I dette tilfælde opretholdes Tønsbergdistriktet og Hvalerdistriktet med nuværende befæstninger som fremskutte flankestillinger, og Horten bibeholdes som flaatestation saavel i krig som i fred.
2. Feltarmeens forsvarsfront er Glommenlinjen. Isaafald maa fæstningerne i Kristianiafjorden forsterkes ved et kystfort paa Kjøkøen og ved en fremskytning av befæstningerne i Tønsbergavsnittet. I dette tilfælde sløifes den direkte befæstning av Horten og der oprettes en krigshavn i Tønsbergdistriktet som av kommanderende admiral, admiralstaben og generalstabskommissionens majoritet (1908) er foreslaat forlagt til Kjøbmandsskjær i Vrængen, idet dog Melsomviks oplagshavn bibeholdes.

Komiteen mener, at vi bør søke at holde fienden utenfor Kristianiafjorden. At komme ind i Skjærgaarden maa og kan vi negte ham. Grænselinjen maa skytes frem til havbrynet: Hvaler, Færder. Dette er heldigvis langt lettere for os at gjøre nu end tidligere, og det synes at bli lettere for hver dag, sjøkrigsmateriellet utvikler sig.

Linjen Hvaler—Tønsbergdistriktet frembyr væsentlige fortrin fremfor den indre linje Moss—Horten. Man vil neppe kunne bli staaende ved kun at træffe forsvarsanordninger paa sidstnævnte linje. Av alle de talrige foreliggende forslag har ingen vovet at opgi et fremskutt forsvar i Hvaler—Tønsbergdistriktet.

Der er — fortsætter komiteen — 3 væsentlige faktorer, hvis kampværdi har gjennemgaat den uforutseet og rask utvikling, nemlig:

Torpedoen, undervandsbaaten og minen.

Torpedoens skudvidde er nu øket fra 1 000 til 6 000 m. Det er utvilsomt, at ingen større krigsskibe, hvortil her regnes fartøier fra 2 000 til 30 000 tons (længde 80—200 m.), tør vove sig op Kristianiafjorden om natten, saalænge vi har torpedobaater i tilstrækkelig antal, heller ikke i regntykke, taake og usigtbart veir.

Hvor farvandet er indskrænket av land og der findes dækkede stillinger paa fjordens sider, hvorfra torpedobaatene kan iagtta de store skibes fremrykning, vil disse ogsaa om dagen være utsat for torpedoangrep. Jo trangere fjorden er, jo større de fiendtlige fartøier og jo flere der er av dem, desto større angrepschancer har forsvarets torpedobaater. Allerede ved Bolærne—Raue er fjorden ikke stort over 6 000 m. bred.

Det er dog ikke de almindelige torpedobaater, som om dagen danner den væsentligste fare for fremrykkende større skibe i fjorden. Det er undervandsbaatene. De gjør fra 12—14 knob overvands og kan gaa med denne fart i ca. 50 timer uten at fylde sine petroleumstanker. Undervands kan de med sine elektriske batterier gaa ca. 9 knob i 2 timer; med ca. 5 knob i 12 timer. Deres bedste virkefelt er i fjordmundinger. De kan gjøre tjeneste i nær sagt al slags veir. Det er sandsynlig, at ingen fiendtlig eskadre kan komme op uten at resikere store tap, og det er høist sandsynlig, at den vil avstaa fra et saadant forehavende, saalænge vi har undervandsbaater i fjorden. Det er klart, at undervandsbaatenes og torpedobaatenes chancer i høi grad forøkes, om vi kan tvinge de fiendtlige større fartøier til at gjøre et ophold i fjorden. Et fortrinlig saadant hinder er i fjordmundingen.

Undervandsminer, Disses betydning som effektivt vaaben har, særlig siden sidste krig i Østasien, vundet umaadelig fremgang. De er, ved siden av torpedobaatene, særlig den underlegnes vaaben. De største panserskibe vil gaa tilbunds eller lide svært havari ved en mines eksplosion under bunden. Vore miner har dels 60 dels 30 kg. ladning av bomuldskrudt eller trinol.

De større miner kan forankre sig selv paa dyp op til 200 m. De indstiller sig selv paa en viss dybde under vand, almindeligvis 2,5 à 3 m. Mens utlæggerfartøiet gaar med 8 à 10 knobs fart eller mere, tar hver mines utlægning kun 6—8 sekunder. Et minefartøi med 100 miner kan lægge disse ut paa en halv times tid. De lægges med 30—40 meters avstand. De mindre miner kan lægges ut fra hvilketsomhelst slags fartøi. De kan benyttes paa dyp op til 90 m. Minerne forarbeides her hjemme; de største koster ca. 900 kr. stk. Minerne utlægges enten spredt (strøminer) eller i flere linjer paa en saadan maate, at intet fartøi med en viss bredde kan slippe gjennem.

I den ytre del av Kristianiafjorden, mellem Hvalerskjærgaarden og Tønsbergskjærgaarden, findes et større flak, hvor der kan lægges miner tværs over hele fjorden. En effektiv spærring i linjen mellem Store Færder, Søster og Vesterø vil kræve ca. 1000 miner. Hele spærringen kan, med 2 grupper utlægningsfartøier — tilsammen 6 baater — hver med ca. 90 miner, etableres paa én nat.

Til vækrydning av minerne maa fienden benytte ganske smaa fartøier, om dagen og i rimelig veir. (I sidste krig i Østasien, hvor særlig russerne brukte en masse miner, anvendte japanerne maaneder paa at rydde miner i farvand, hvor de kunde arbeide i fred).

Mot de lette fiendtlige fartøier maa vore artillerifartøier opta en staaende kamp. Bryter fienden igjennem, vil han kunne angripes av vore undervandsbaater. Omtrent i høide med Eløen og Slagenstangen findes der en tærskel tvers over fjorden, hvor dybden er under 200 m. Her er der altsaa ogsaa anledning til at spærre fjorden med miner, og nordenfor linjen Bastø—Jelø kan man gaa ut fra, at der over alt i Kristianiafjorden er minefarvand.

Anvendelse av miner i Kristianiafjorden vil øve en sterk moralsk indflydelse paa en hvilkensomhelst sjømagt.

Komiteen tænker sig en spærring av fjorden ved miner mellem Store Færder og Søndre Søster i 3 grupper à 3 paralelle linjer. Der utkræves 900 miner. Endvidere en sperring mellem Søndre Søster og Hvaler i 3 paralelle linjer. Hertil trænges 100 miner. Som strøminer foran sperringerne anvendes ca. 100 miner. Omkring Store Færder og i seilløpet mellem Torbjørnskjær — Hvaler maa haves ca. 200 miner, som dog først utlægges, naar man har fornøden oversigt over krigssituationen. Der kræves altsaa ialt 1300 miner. For tiden haves 275 anvendbare miner paa Østlandet.

Efter nugjældende krigsopsætningsplan skal Østlandseskadren bestaa av 4 panserskibe, 2 jagere, 8 torpedobaater og 1 hydroaeroplan.

I Tønsbergavsnittet 1 kommandofartøi, 3 undervandsbaater, 8 torpedobaater, 3 mineutlæggere m. v. og i Hvaleravsnittet 3 kanonbaater 2 bevogtningsfartøier og 4 torpedobaater samt i Melsomviken 1 depotskib, 1 flytekran foruten verftsfartøier og barkasser. Ialt altsaa i Kristianiafjorden 4 panserskibe, 3 undervandsbaater, 2 jagere, 20 torpedobaater, 3 mineutlæggere og 3 kanonbaater m. v.

Der maa nu først og fremst anskaffes flere kanonbaater, indredet som mineutlæggere og beskyttet med t. eks. 10 cm. kanoner, kostende 3 à 400 000 kr.

Komiteen bemerker, at den i sit nedenfor skitserte forslag ikke har bragt i forslag nogen bevilgning som blir overflødig eller mindre paakrævet, om kravet paa et direkte Hortensforsvar i en eller anden form maatte bli opretholdt.

Komiteen foreslaar:

Befæstninger anlagt:

1. I «Trælens» utmunding, paa Ormøen samlet utgift . . . . kr.	195 000,00
2. I «Vrængens» utmunding, paa Maagerøen, samlet utgift . . . . «	1 150 000,00
3. Ved Tønsbergfjordens utmunding, paa Hudø — samlet utgift «	336 900,00
4. Paa Haaøen . . . . . «	21 500,00
Sum Tønsbergavsnittet kr.	1 703 400,00

Hvad angaar den nuværende indre befæstningsgruppe bemerkes, at Sundaasbatteriet opgives, overensstemmende med saagodtsom samstemmige uttalelser fra alle militære autoriteter. Kanonerne foreslaaes anbragt paa Haaøen. Haaøen opretholdes som centralt mineetablissement for hele Tønsbergdistriktet og som en tilbaketrukken artilleriposition til støtte for mineforsvaret samt mot mulige oversætningsforetagende, mot Nøtterø eller Tjømø fra fastlandet. De nuværende minesperringer i Vrængen og Tønsbergfjorden sløifes.

Komiteen gaar over til at behandle Hvaleravsnittet og finder, at der ogsaa bør ske en nødtørftig omordning og forsterkning av dette distrikts faste forsvar, som i fremtrædende grad vil være av betydning for effektiviteten av det ytre mobile forsvar av Kristianiafjorden. I flere av de foreliggende forslag, senest av østenfjeldske forsvarskomite av 1907, er foreslaat bygning av et fort paa Kjøkøen, der danner en i taktisk henseende fortrinlig position. Komiteen foreslaar, at man med størst mulig utnyttelse av nuværende Fredrikstad mineforsvars materiel og personel omordner det permanente mineforsvar saaledes, at det tilknyttes et kystforsvar paa Kjøkøen. Paa øens høieste plateau bør anlægges et 3 kanoners 15 cm. kystbatteri, hvorved alle landgangspunkter mellem Skjebergkilen i øst og Onsøknipen i vest vil kunne beherskes. Herved vil ogsaa være etablert en krigshavn for Hvalerdistriktets flytende forsvar, som i Fredrikstad vil forefinde fornødne lokaliteter for sine beholdninger, og som ved Fredrikstad mekaniske verksted vil kunne faa utført sine reparationer.

De samlede omkostninger for disse befæstninger er beregnet til kr. 927 300,00.

Totalsum, Tønsbergavsnittet og Hvaleravsnittet kr. 1 703 400,00 + kr. 927 300,00 = kr. 2 630 700,00.

Komiteen gjengir general Holtfodts anførsler i dennes dissenterende votum i maikomiteen av 1913. Det fremgaar av dette, at Tønsberg befæstninger nu har en utpræget defensiv karakter. Det hele anlæg ligger saa langt tilbaketrukket, at det vanskelig kan komme i direkte engagement med

fiendtlige fartøier. Naar imidlertid marinens repli forlægges til Kjøbmandsskjær saaledes, som av admiralstaben tidligere og som av komiteen foreslaat, maa befæstningerne og minesperringerne rykkes foran dette repli. Befæstningernes sydfront maa fremskytes saa langt, at deres eget skyts behersker baade Mefjorden og Sandefjorden og derved dækker avsnittet mot landstigningsoperationer i disse fjorde. Endvidere kan herved hindres at fiendtlige fartøier i Sandefjorden kan enfilere den eneste stilling, hvori vor feltarme med støtte i terrænget kan dække saavel Tønsbergavsnittet som Hortensavsnittet, nemlig stillingen mellem Sandefjord og Gogsjøen.

Hortenskomiteen og geralstabskommissionens flertal har foreslaat befæstningerne fremskutt helt til sydspidsen av Tjømø; men da der har været indvendt herimot, at saa langt fremskutte anlæg vil ligge altfor isolert og utsat for baatangrep, har generalen fundet at burde foretrække Hudø, som har en mot landgang sikret beliggenhet og hvorfra Sandefjorden og Mefjorden kan beherskes.

Med hensyn til det allerede avsatte beløp kr. 700000,00 foreslaar novemberkomiteen av 1913 dette anvendt saaledes:

a) Til anskaffelse av ca. 350 mekaniske støtminer med tilhørende magasiner, placert i Vrængen . . . kr. 350 000,00
b) Til grunderhvervelser samt til bygning av kanonstande i de foreslaatte befæstningsanlæg . . . . « 350 000,00

Under forutsætning av at man vil søke Tønsbergavsnittet utviklet som befæstet krigsstation for marinen, samt at det ytre forsvar av Kristianiafjorden fremskytes til linjen Tønsberg—Hvaleravsnittet, foreslaar komiteen (Holtfodt, Nickelsen) følgende nyanlæg og omordninger i Tønsbergavsnittet (Hvaleravsnittet se titel 1).

Trælens utmunding.

Ormøen:
2 stk. 12 mm. kanoner (fra utrangerte monitorer).
2 stk. 37 mm. kanoner (fra Haaøen).
1 « 110 cm. lyskasteranlæg (nyanskaffelse).

Vrængens utmunding.

Maagerø:
2 stk. 28 cm. haubitser (nyanskaffelse).
2 « 12 « kanoner (fra Haaøen).
2 « 12 « — (fra utrangerte monitorer). Alternativt 1 stk. 12 cm. kanon (nyanskaffelse).
4 st 65 mm. kanoner (fra Haaøen).
110 cm. lyskasteranlæg (nyanskaffelse).

Minesperring S. Aarø—Maagerø.

Tønsbergfjordens utmunding.

Hudø:
2 stk. 21 cm. kanoner (fra Haaøen).
4 « 65 mm. (fra monitorerne).
1 « 110 cm. lyskasteranlæg (nyanskaffelse)

Minesperring:
Tjømø—Rødskjærene og Lindholmen—Vakop

Indre befæstningsgruppe.

Sundaasbatteriet opgives.

Haaøen:
2 stk. 26 cm. kanoner (fra kanonbaatene «Gor» og «Tyr»).
2 stk. 15 cm. kanoner (fra Sundaasbatteriet).
1 « 12 cm. « —«—

Minesperringen i Vrængen og Tønsbergfjorden sløifes. Nye sperringer som foran anført.

Krigshavn (repli) ved Kjøbmandsskjær.

Anlægsomkostninger
kr. 1 703 400,00 (alternativt kr. 1 746 000,00 og kr. 1 732 000,00).

I anledning sidstnævnte komiteindstilling er der indhentet uttalelser fra følgende autoriteter:

Admiralstabens skrivelse av 20de december 1913.

Admiralstaben gjennemgaar paa de første 22 spalter sakens historie og derpaa (indtil spalte 30), væsentlig refererende, den av novemberkomiteen av 1913 avgivne betænkning. Admiralstaben kritiserer derpaa Østenfjeldske forsvarskomites behandling av sjøforsvarets opgaver og optræden i og utenfor Kristianiafjorden. Denne komite har, anføres der, overset den sandsynlighet, at en stormagts marine pludselig optræder som den første indledning til krig (spalte 31). Vi maa være forberedt paa et coup de main fra sjøsiden (sp. 32). Komiteen har undervurdert det mobile sjøforsvars strategiske betydning og røber ubekjendtskap med de forskjellige fartøisklassers og sjøkrigsvaabnets taktiske egenskaper. Forat sjøforsvaret skal kunne virke ved fjordmundingen, maa man ha en frontal spærring i Hortensavsnittet (sp. 33). Forbindelsen mellem Bastø og Fjærskjærløpet ansees sikret nten befæstninger, likesaa fjordsiden fra Moss til Fredrikstadleret, naar Hortensavsnittet er befæstet (sp. 35).

Admiralstaben betegner (sp. 36, 37) det forslag som novemberkomiteen av 1913 har fremsat som en direkte fortsættelse av den linje, som markeres av forsvarskommissionen av 1891 og tildels av mobiliserings-komiteen av 1894, kystartilleriets tidligere uttalelse (i 1900), Generalstabskommissionens majoritet (1908) og Østenfjeldske forsvarkomite (1907) og som gaar ut fra, at Horten kun beholdes som marinens nybygnings- og hovedreparationssted m. v. i fred.

Naar komiteen betegner sit forslag som »nødvendige led i planen om Hortensavsnittets befæstning, bemerker admiralstaben (sp. 38), at «det ikke forholder sig saa». Den betegner flere av komiteens anførsler som urigtige (sp 39), dens forslag som «en direkte fare for bevarelsen av herredømmet over fjorden — — ja i visse tilfælde for det hele forsvar». Den paatænkte krigshavns utstyr m. v. mangler (sp. 40). Derpaa uttales, at komiteen ikke er i overensstemmelse med det mandat, som den har faat av Forsvarsdepartementets chef (sp. 40—42). Admiralstaben anser det paa det rene, at det avsatte beløp, kr. 700 000,00, alene gjælder flaatestationen paa Horten (sp. 43, 44). Idet admiralstaben foreløbig gaar ut fra, at der fra et taktisk synspunkt ikke skulde være noget iveien for at realisere komiteens mineplan ved Færder, paapekes de strategiske mangler. Utførelsen av slike sperringsplaner kan ikke paaregnes at ske før overfald forsøkes utført (sp. 47). Faren ogsaa for os ved en saadan sperring omtales (sp. 48). Et befæstet Hortensavsnit er betingelsen for, at sjøforsvaret kan bli mobilisert og for at skjærgaardspartierne kan bli flankepartier. Ogsaa admiralstaben har hat opmerksomheten henvendt paa den strategiske betydning av minefelter ved Færder, men de maa kun betragtes som virksomme led i fjordforsvaret (sp. 49). Admiralstaben omhandler (sp. 50—53) general Holtfodts dissens i maikommissionen av 1913 og utreder de opgaver, som flaaten har i Kristianiafjorden. Selv om befæstninger i Vestfjorden kunde beherske Sandefjordsfjorden vil de ikke hindre landstigning i Larviksfjorden. Det mobile sjøforsvar kan løse den opgave, at hindre landstigninger (sp. 54). Komiteens forslag fører ikke til maalet (sp. 55).

Komiteens minesperring vil ikke danne noget hinder mot «fredelig blokade» eller «flaatedemonstration». Der er ikke tat nok hensyn til angriperens motforanstaltninger (sp. 56) og til det avbræk, som ofte vil finde sted paa grund av vind, sjø, taake, regn og snetykke m. v. Forøvrig er tanken om at hindre indtrængen allerede ved Færder-Hvalerlinjen ikke ny. Admiralstaben er ikke uenig med hensyn til de taktiske maal og midler, som av komiteen er bragt i forslag, men de foreslaaede minesperringer lar sig ikke etablere saa let som foreslaat (sp. 57). Dette søkes paavist (sp. 58—61) og staben kommer til det resultat, at hele minesperringen vil medta ca. 18 timer. Vi har endnu ikke paalidelige erfaringer om masseutlægninger av miner m. v. (sp. 62, 63). En minesperring mellem

Færder og Søstrene kan ikke bli effektiv ogsaa paa grund av sjøgang, taake o. s. v. (sp. 64). Vanskeligheterne ved rydning av en sperring antages at være mindre end av komiteen forutsat (sp. 65). Miner tvers over fjorden er en fare særlig for vore egne undervandsbaater (sp. 66). Østlandseskadrens første opgave er at hindre eller avslaa sjøværts angrep paa strækningen Svenskegrænsen—Kragerø. Kystpanserskibe er den uundgaaelige rygrad i det mobile sjøforsvar i og ved Kristianiafjorden. Flyvemaskiner er et hensigtsmæssig middel for en angriper til paavisning av minefelter og til observation av undervandsbaater (sp. 67—68). Admiralstaben har intet at bemerke til placering av skyts paa Ormø istedenfor paa Husø, men forøvrig (sp. 69) holder den paa den anordning, som er foreslaat av maikomiteen av 1913.

Hortenskomiteen av 1906 foreslog, saafremt Horten ikke skulde befæstes og krigsbasis utvikles i Tønsbergfjorden en forsterkning med svært skyts i nordre og østre indløp og desuten sterke befæstninger fremskutt i søndre løp. Senere har Kjøbmandsskjær været nævnt, uten at dog nærmere undersøkelser der har været anstillet. Hvad angaar Haaøens befæstninger i forhold til Kjøbmandsskjær har der dog hersket den mening. at de laa tilstrækkelig foran i søndre indløp, naar minespærringerne østenfor Veierland blev flyttet søndenfor Vrængenløpet (sp. 70). Landstigningsekspeditioner mot Melsomvik, saalænge som dette sted kun er marinens sekundære repli, vil ikke falde regningssvarende. Mobiliseringstryghet kan kun tilvejebringes ved, at det sted, som i fred er hovedstation, befæstes (sp. 71). Det frontalt faste forsvars betydning fremholdes (sp. 72 og 73). At begynde løsningen av det foreliggende spørsmaal med befæstningsanlæg i Tønsbergavsnittet vil være at vende op og ned paa alle forutsætninger (sp. 74). «Nye befæstninger i Tønsbergavsnittet uten befæstet Hortenavsnit, vil ikke kunne hindre, at «den kampklare del (av vor flaate) blev tvunget til uvirksomhet ved sin mangel paa brukbar basis, d. v. s. den vilde være dømt til undergang, og — det øvrige forsvar før eller senere med den» (sp. 75).

Vort mobile kystforsvar har «en saapas øket offensiv evne, naar det virkelig kan faa funktionere frit, at det maa regnes med, at det med et befæstet Hortensavsnit og selv bare med det nuværende faste forsvar i Tønsbergdistriktet sprer en farezone foran sig paa begge sider av Kristianiafjordens munding, tilstrækkelig sterk til at kunne hindre pludselige overfald (nøitralitetsbrud) og til under krigsførsel at gi sjøforsvaret ganske gode virkebetingelser» (sp. 75). Admiralstaben knytter derpaa (sp. 76—79) endel mere specielle bemerkninger til forslaget fra generalstabskommissionen.

Paa sp. 80 anfører admiralstaben, at der efter komiteens forslag ialt vil medgaa 1 million til miner, at vore omgjorte mineutlæggere ikke kan brukes til en plan som komiteens og paa sp. 81 gjentages, at en «krigshavn» i Tønsbergdistriktet ikke er aktuelt samt at komiteens øvrige forslag heller ikke er aktuelle nu, og tildels heller ikke senere.

Admiralstabens konklusion (sp. 82) gaar ut paa, at de avsatte kr. 700 000,00 anvendes saaledes, at det fastslaaes, at Horten i fred, under mobilisering og i krig danner basis for sjøforsvaret i Kristianiafjorden og at der yderligere bevilges saameget, at marinens mobiliserings- og operationsbetingelser i Kristianiafjorden kan sikres saa hurtig, som arbeidet overhodet kan skride frem og de dermed sammenhængende bestillinger og forsvarsplaner forberedes og utføres.

Kommanderende admirals skrivelse av 23de december 1913.

Novemberkomiteens forslag sendtes til kommanderende admiral den 2den december 1913, og fra ham til admiralstaben, som avgav sin foran refererte uttalelse den 20de s. m.

Dette sidste dokument med admiralens bemerkninger indkom til Forsvarsdepartementets chef den 23de s. m.

Det vil sees, at kommanderende admiral ikke kan medgi, at sjøkrigsmidlernes utvikling i de sidste 7 aar har undergaat nogen væsentlig forandring, som skulde kunne svække gyldigheten av hvad der er utredet av Hortenskomiteen av 1906, til hvis opfatning han derfor henholder sig. Med hensyn til de av novemberkomiteen av 1913 avgivne forslag til Tønsbergdistriktets befæstninger har admiralen intet særlig at bemerke. Derimot tar han avstand fra, at et direkte mineforsvar i ytre linie mellem Hvaler og Tønsbergdistriktet skulde kunne erstatte en befæstet flaatestation ved Horten. I sin almindelighet er admiralen enig i, at Fredrikstads befæstninger bør anordnes saaledes, at disse for Hvalerdistriktets vedkommende bedst mulig tilfredsstiller fordringer tilsvarende Tønsbergdistriktet for den flaateavdeling, som skal disponeres i dette distrikt. Men han finder, at løsningen av denne opgave formentlig med hensyn til Kristianiafjordens forsvar, i strategisk vigtighet staar tilbake saavel for en befæstning av en flaatestation ved Horten som en utvikling av Tønsbergavsnittets forsvar.

Admiralen er enig i, at der maa anskaffes fornødent materiel for underminering av farvandet i Kristianiafjorden, saavel til bruk i dens ytre del som længere inde, men saadant mineforsvar kan, uttaler han, dog formentlig ikke betegnes som en direkte foranstaltning til sikring av en flaatestation i Kristianiafjorden.

Kommanderende admiral gjør endel bemerkninger angaaende torpedoers, undervandsbaaters og undervandsminers nyttevirken og anvendelse, samt uttaler, at han ikke kan anbefale komiteens forslag, da det ikke byder den nødvendige sikring av marinens hovedstation og mobiliseringssted.

Generalstabens skrivelse av 4de februar 1914.

I skrivelse av 4de februar 1914 til kommanderende general uttaler generalstaben, at den er enig med novemberkomiteen i, at avsnittet ved Tønsberg og Hvaler maa tillægges stor betydning for Kristianiafjordens forsvar, og at man bør søke yderligere at utnytte de gode naturlige betingelser disse avsnit byr for anlæg av en offensiv flankestilling. Denne fremskutte flankestilling, uttaler generalstaben, beholder fuldt ut karakteren av flankestilling, ogsaa om en direkte befæstning av Horten mot sjøsiden maatte komme til utførelse. Ved at styrke dette avsnit foregriper man intet, selv om man skulde bestemme sig for en direkte befæstning av Horten. Og enhver styrkelse av det fremskutte forsvar kommer indirekte ogsaa Hortensavsnittet tilgode. Generalstaben er enig i, at det mobile sjøkrigsmateriel egner sig særlig godt for Kristianiafjordens forsvar. Det bør derfor fremskytes til Tønsberg—Hvaleravsnittet.

Den foreslaaede minesperring kan ikke beskyttes fra bestrykningsbatterier paa land, og den ligger utenfor rimelig skudvidde av de paa Maagerø og Kjøkø foreslaaede batterianlæg. Minelinjen maa derfor beskyttes av vort mobile sjøforsvar i Kristianiafjorden. Følgen herav er, at vore krigsfartøier i Kristianiafjorden maa mobiliseres samtidig med, at minelinjen utlægges.

Generalstaben vilde ha kunnet slutte sig til planen om en minesperring Færder—Søstrene, hvis de mekaniske støtminer konstruktivt set var fuldt anvendelige, og saafremt man hadde visshet for, at utlægningen kunde foregaa raskt og farefrit ogsaa under ugunstige veir- og sjøforhold.

Generalstaben har imidlertid konferert med admiralstaben og har av den faat oplysninger (se admiralstabens uttalelse) som leder generalstaben til at foreslaa, at noget indkjøp i større stil av miner ikke for nærværende bør finde sted (generalstaben overser her, at minerne fabrikeres paa Horten, og at fabrikationen foregaar jevnt).

Koster vel alligevel, selv om de gjøres hjemme.

Den sjøpolitiske situation har, anfører generalstaben, «i de seneste aar undergaat en gjennemgaaende forandring. Forholdet er forsaavidt nu et ganske andet end dengang, da Hortenskomiteen av 1906 og generalstabskommissionen av 1908 avgav sine betænkninger». Den kraftigste del av vore krigsfartøier vil visselig allerede i fred bli henlagt til Vestlandet; Horten vil derved «praktisk talt tape karakteren av hovedstation for flaaten i krig og fred». «Den del av vor flaate, som henvises til at operere i Kristianiafjorden, væsentlig undervandsbaater, torpedobaater og mindre artillerifartøier, vil formentlig da finde sit sandsynligste repli i Kjøbmandsskjær, som under de saaledes ændrede forhold maa antages at gi plads nok.

Horten og Melsomvik vil i saa fald gaa over til at bli fredsetablissementer for en del av vor marine, som disponeres til Kristianiafjorden. Under disse omstændigheter vil Horten ikke længere utgjøre det attraaværdige objekt for en angriper, som man hittil har antat».

En fiende kunde dog t. eks. søke at sikre sig en stilling i Drammensfjordens indre.

Det maa ansees tvilsomt, om vor svake flaate vil kunne utføre en kraftig nok offensiv med den støtte, vort sjøforsvar for tiden har i Tønsberg-Hvalerdistriktet. Avsnittet maa yderligere styrkes.

Særlig gjælder dette Hvaleravsnittet. Generalstaben mener derfor, at det først og fremst er paakrævet, at styrke det sidstnævnte avsnit og er, med novemberkomiteen, enig i, at dette bør ske ved et fort paa Kjøkø.

Dette fort vil gi vore i Hvaleravsnittet opererende fartøier et repli, og spille en overmaade vigtig rolle i landsforsvaret, da det knytter sjøfronten i fjordens ytre del direkte til vor vigtigste forsvarslinje, Glommenlinjen.

De av novemberkomiteen foreslaaede fremskyvninger av minesperringer og artilleriforsvar til Ormøen, Maagerø og Hudø, kunde generalstaben anset ønskelig, saafremt det dreiet sig om at opbygge befæstninger fra nyt av.

Avsnittets betydning og styrke vilde derved i høi grad økes.

Men generalstaben kan ikke følge komiteen, naar denne foreslaar en omordning av havendes befæstningsanlæg i saa stor utstrækning (generalstabskommissionen av 1908 foreslog alene Sundaasbatteriets kanoner og minerne i Vrængen flyttet).

Generalstaben foreslaar:

at det avsatte beløp — kr 700 000,00 — anvendes til paabegyndelse av et kystfort paa Kjøkø. Ved dette fort vil det ytre forsvar i væsentlig grad styrkes og indirekte ogsaa støtte Hortensavsnittet og flaatestationen sammesteds.

Ogsaa Tønsbergavsnittet maa, naar tiden dertil er inde, styrkes, og der maa, i forbindelse med flankeforsvaret, visselig ogsaa anordnes et direkte forsvar av fjorden.

Chefen for fæstningsartilleriets skrivelse av 9de februar 1914.

Efterat chefen for fæstningsartilleriet har hat anledning til at sætte sig ind i admiralstabens betænkning av december 1913, har han fremsat ønske om som chef for fæstningsartilleriet at avgi uttalelse i flaatespørsmaalet. Det er første gang han, som chef for landets kystbefæstninger, har hat saadan adgang.

Generalens indlæg og de resultater, han kommer til, skal her i al korthet referes.

1. Naar Stortinget avsatte 700000 kr. og i sin bevilgningsbeslutning valgte uttrykket «Flaatestation i Kristianiafjorden», var det fordi der ikke kunde fattes endelig beslutning angaaende stationsspørsmaalets løsning. Dette av den grund, at der siden Hortensspørsmaalets gjenoptagelse i 1898 ikke en eneste gang har været fremsat kgl. prp. angaaende dets løsning.
2. Horten blev i 1818 valgt som flaatestation uten fornøden utredning av, hvorledes denne havn skulde befæstes.

   Gjennem et helt aarhundrede har det ikke lykkes at løse dette befæstningsspørsmaal.

3. En frontalspærring av Kristianiafjorden kan, befæstningsmæssig, alene anordnes ved Drøbak og Svelvik.

4. Likesaa selvgit er det, at et skjærgaardsforsvar i Kristianiafjorden maa henlægges til de vel utviklede skjærgaardsavsnit ved fjordmundingen, idet kystlinjen indenfor er helt blottet for skjærgaard. Skjærgaardsforsvaret virker med billige midler sammenlignet med det sjøgaaende forsvar.

   Men det skjærgaardsmateriel, som utkræves, kan, endnu ialfald, ikke paaregnes at være tilstede med tilstrækkelig kort varsel og i krigsberedt stand aaret rundt.

   En befæstning av Horten vil sluke alle bevilgninger og skjærgaardsmateriellet vil bli henvist til det langt tilbaketrukne Horten som krigsbasis.

5. Befæstningsmæssig kan Hortens sjøfront kun sikres ved en fortfæstning av betydelig omfang, omfattende mindst 3 langt fra hinanden liggende befæstningsgrupper, hvis anlæg hver for sig dreier sig om millioner. Bastø befæstninger kan ikke selvstændig hindre forcering eller bombardement av flaatestationen efter en forcering. Befæstningerne maatte, av mobiliseringshensyn, aaret rundt gives en høit opdrevet krigsberedskap samt en krigsklar flaateavdeling for at fylde de lakuner, befæstningen ikke kan dække.

   Men Hortenskomiteen av 1906 har opstillet det rigtige princip, at befæstninger og ikke flaaten skal dække sin egen flaatestation.

   Hvad Hortens landfront angaar, saa er nu det mobile artilleris skytemetoder utviklet saaledes, at man indirekte kan beskyte ethvert maal indenfor skytsets porté, og Horten kan derfor bombarderes uten noget direkte angrep paa de foreslaaede landfronter.

   Det er alene i Sandefjordsstillingen, at armeen med mindst mulig styrke kan hindre fremrykning mot Horten, og det er derfor i Tønsbergdistriktet, at flaatens medvirkning er ønskelig, naar Hortens landfronter blir liggende praktisk talt helt ubefæstet.

6. Tønsbergdistriktet.

   Hortenskomiteen av 1906 har fundet det nødvendig, at Tønsbergdistriktets befæstning indgaar som integrerende del av flaatestationens befæstning. Herom har der hersket en enighet, som kanske bedre end noget andet beviser, hvor litet tilfredsstillende Horten er som operationsbasis for Kristianiafjordens flytende forsvar. Ogsaa angaaende de principer, hvorpaa dette distrikts befæstningssystem skulde bygges, foreligger der saagodtsom fuld enighet.

   Det faste skyts maa skaffe fartøierne fri og sikker passage ut og ind gjennem de 3 hovedløp ved Husø, Vrængen og Vestfjorden, hvorfor disses utmunding maa befæstes. De permanente anlæg maa frigjøres for landfronter ved at henlægges til øerne.

7. Admiralstaben betegner i 1913 panserskibe som det flytende forsvars rygrad.

   I vor nuværende flaate-fordelingsplan utgjøres i Kristianiafjorden den offensive fløi av 4 panserskibe, 2 jagere og 8 torpedobaater. Selv om disse fartøier var helt moderne blir det en svak styrke til at dække vor kyst fra den svenske grænse til Kragerø.

   De 4 panserskibe er konstruert for ca. 15 á 18 aar siden: det kan regnes med, at de i høist 20 aar kan indgaa i en bevægelig kysteskadre og derefter i 10 aar som led i en lokal forsvarsavdeling. Hortensavsnitiets befæstning kan i gunstigste fald være i kampdygtig stand om 4 à 5 aar. At admiralstaben under disse forhold finder, at der samtidig med befæstningsspørsmaalet maa træffes avgjørelse angaaende nævnte panserskibes utrangering er naturlig, da de ei med Horten som krigsbasis kan danne rygraden i en eskadre med saa vidtgaaende opgaver, som admiralstaben opstiller.

8. Decentralisation av marinen maa gjøres helt effektiv. Den sjøgaaende kysteskadre maa ikke være fast knyttet

til Kristianiafjorden. Den maa, som av admiralstaben i 1909 sterkt fremholdt, gives størst mulig bevægelsesfrihet.

Hvis man vil kystforsvarets utvikling, kræver Kristianiafjordens flaatestation ikke større krigsetablissement end at dette kan skaffes fornøden plads inden det eneste omraade, hvor det av naturen selv er beskyttet, — nemlig i det store Tønsbergavsnit. Denne krigsstation bør henlægges ikke til Melsomvik, men utenfor den om vinteren sterkest islagte del av Tønsbergfjorden, nemlig Vrængen, eventuelt ogsaa med oplagshavn og ankerplads ogsaa i og nordenfor Haaøsundet, mot nord til Melsomvik—Vergø og anvendelig for alle slags fartøier. Sjøfronten forutsættes forsterket ved anvendelse av miner.

Admiralstaben uttaler i 1909 bl. a. at i alle de forslag og planer, som i de senere aar har været opgjort for et sjøforsvar i Kristianiafjorden er overalt fremholdt den store betydning, som Tønsbergavsnittet vil kunne faa som en befæstet maritim flankestilling. Melsomvik er, heter det, en oplagshavn med tilhørende kul, proviant, klær, ammunition etc., men den er ikke utstyrt saaledes, at reparationer av nogen betydning av materiellet kan gjøres her. Paa Nøtterø er der et mekanisk verksted (Kalnes), hvor der er anledning til at landsætte mindre fartøier f. eks. torpedobaater og utbedre almindelige havarier paa skrog og maskineri.

Efter admiralstabens mening bør Framnæs mek. verksted i Sandefjord utnyttes saa at dets to flytedokker transporteres ind i Tønsbergsavsnittet. (Ved senere nyanskaffelser kan disse dokker ogsaa ta panserskibene). Admiralstaben foreslog, at der blev anskaffet et verkstedsskib til Melsomvik.

Melsomvik ligger imidlertid meget utsat for at bli tat fra landsiden, hvilket blev paavist av generalstabskommissionen og den kommanderende general. Som følge herav blev der fremsat forslag om en ændring av orlogshavn, depot og befæstninger, saaledes at disse saavidt mulig gjøres uavhængig av landfronter og permanente befæstninger paa fastlandet.

Generalstabskommissionen har særlig fæstet sig ved bugten ved Kjøbmandsskjær i Vrængen som et vel beskyttet punkt for marinens depoter, magasiner m. v. Admiralstaben slutter sig hertil og mener, at Kjøbmandsskjær vil være det mest hensigtsmæssige, hvor flytedok, verkstedsskib og de flytende magasiner i krigstilfælde bør stationeres istedenfor i Melsomvik. Trods disse anførsler slutter admiralstaben sig dog til Hortenskomiteens alternativ I (bibehold av Horten).

Det beklagelige er, at man i 1818 fastslog Horten som flaatestation, forinden befæstningsspørsmaalet var utredet.

Spørsmaalet blir nu, hvad man staar sig paa enten ved at vælge Tønsbergdistriktet som krigsbasis og opretholder Horten som fredsetablissement, — eller ved at anordne befæstningsanlæg i Hortensavsnittet, som med vore midler, fra et befæstningsstandpunkt set, ikke kunde være uheldigere valgt.

Man maa her ta hensyn til, at Stortinget har besluttet flaatestationer i Kristiansand, Bergen, Trondhjem og Ofoten, altsaa at en effektiv decentralisation av vor flaate skal finde sted. Fremtidig blir det kun den østlandske flaateavdeling, som faar sin krigsstation i Kristianiafjorden.

Flaatestationsspørsmaalet i Kristianiafjorden foreslaaes av fæstningsartilleriets chef løst paa grundlag av Hortenskomiteens alternativ II og III, idet krigsstationen henlægges til Vrængen (ikke Melsomvik).

Befæstningerne foreslaaes ordnet i alt væsentlig efter maikomiteens minoritets indstilling med de av novemberkomiteen foreslaaede modifikationer (se ovenfor) for Husøavsnittet.

Sjøfronten forutsættes derhos «forsterket gjennem anvendelse av mekaniske støtminer, der ialfald paa dybder indtil 100 meter kan ansees fuldt gjennemprøvet, og som indenfor denne dybdegrænse kan finde utstrakt anvendelse indenfor de faste batteriers skudfelt og virksomt øke disses effekt gjennem begrænsning av angrepsfartøiernes bevægelsesfrihet under den direkte, rent taktiske ildkamp».

Anlægsutgifter — iberegnet 100 000,00 kr. til mekaniske støtminer med magasiner — kr. 2 750 000,00.

Kommanderende generals skrivelse av 28de februar 1914.

I skrivelse av 28de februar 1914 har kommanderende general uttalt, at spørsmaalet om befæstning av Horten og utviklingen av befæstningerne i fjordmundingen naturligen er knyttet til hinanden.

Nedenfor gjengives den øvrige del av skrivelsen in extenso:

Man skal nedenfor i korthet angi hvorledes saken efter alt hvad der foreligger av uttalelser og betænkninger, stiller sig for kommanderende general.

1. Det maa ansees at være paa det rene, at Horten ialfald i en længere fremtid maa bibeholdes som f r e d s etablissement av hensyn til
   a. de der nedlagte store værdier,
   b. de svære omkostninger ved en flytning og
   c. Hortens by.
2. Hvad angaar b e f æ s t n i n g av Hortensavsnittet er kommanderende general av den mening, som i betænkning av 5te november 1908 er uttalt av den daværende kommanderende general, at en saadan befæstning ikke er paakrævet som led i en lang befæstet forsvarslinje fra Sarpsborg over Raade—Moss til Tønsbergavsnittet—Sandefjord, da den mobile hær ved forsvar av Kristiania mot fiendtlig landgang ikke maa være bundet i sine operationer ved saadanne forsvarslinjer.
3. Befæstning av Horten maa derfor i tilfælde ske for marinestationens e g e n s k y l d eller ogsaa i forbindelse hermed for at sperre fjorden i linjen Horten—Jeløen.
4. Man staar da overfor spørsmaalet om, hvorvidt et befæstet Horten vilde være fyldestgjørende som hovedsagelig e n e s t e krigsflaatestation i Kristianiafjorden.

Dette maa kommanderende general besvare benegtende av følgende grunde:

a) de til Kristianiafjorden disponerte flaateavdelinger vilde derved saavidt skjønnes ikke faa tilstrækkelig operationsfrihet,
b) landgang paa begge sider av Kristianiafjordens munding vilde derved ikke kunne hindres og
c) fjordens maritime forsvar trænger iethvertfald støtte av fast forsvar længere ute i fjorden.

5. Under alle omstændigheter bør avsnittet ved T ø n s b e r g yderligere befæstes. Det maa ansees anerkjendt, at dette avsnit er fortrinlig egnet som offensiv flankestilling likeoverfor et flaateangrep paa Kristianiafjorden eller utfaldsstilling for de til fjordens forsvar knyttede fartøier samt som repli for disse. For samme øiemed egner sig avgjort ogsaa Hvaleravsnittet, og dette bør for samvirken mellem begge avsnit ved befæstning utvikles til et repli- og støttepunkt for lignende offensiv optræden av den flaateavdeling, som d e r maa disponeres. Men i sin nuværende tilstand, Tønsbergavsnittet med en tilbaketrukken befæstning av ren defensiv karakter til dækning av Melsomvik og Hvaleravsnittet uten nævneværdig befæstning, kan de ikke ansees for at fylde dette maal.

Den for øiemedet paakrævede utvikling av befæstningerne paa begge disse steder bør efter kommanderende generals mening i hovedsaken ske som av komiteen av november 1913 foreslaat, nemlig:

i Tønsbergavsnittet ved at skyte befæstninger frem til mundingen av de tre hovedindløp ved Trælen, Vrængen og Vestfjorden (men samtidig ikke saa stor svækkelse av Haaøens befæstning, som foreslaat, av hensyn til forsvaret mot landsiden, hvorom nedenfor) — i Hvaleravsnittet ved befæstning av Kjøkø.

Ved Tønsbergavsnittets befæstning paa denne maate sikres tillike den østlandsflaateavdeling, som uten at være absolut knyttet til Kristianiafjordens forsvar

disponeres der, frihet til operationer utenfor fjorden.

6. For Tønsbergavsnittets vedkommende dækkes ved disse befæstninger samtidig en derværende krigsflaatestation. En mindre krigsstation vil nemlig i alle tilfælde være nødvendig i dette avsnit som repli og reparationssted m. v. for det flaatemateriel, som d e r skal anvendes — altsaa en station foruten Horten.

I Hvaleravsnittet maa der i saa henseende tyes til Fredrikstad.

7. Man kommer dernæst til det spørsmaal, hvorvidt det under disse omstændigheter er absolut paakrævet at gjøre Horten til en krigsflaatestation, naar man v e d s i d e n d e r a v maa ha en saadan station i Tønsbergavsnittet.

Om det end vilde være det mest hensigtssvarende, at marinens fredshovedstation tillike var krigsstation og vistnok det i og for sig mest fuldkomne om baade Horten og Tønsbergavsnittet kunde benyttes som krigsstationer, kan det dog neppe ansees paakrævet at opretholde to saa nær hinanden beliggende krigsflaatestationer i fjorden.

For avgjørelsen av hernævnte spørsmaal kommer videre i betragtning:

a) hvorvidt lokalforholdene i Tønsbergavsnittet tillater istandbringelse med rimelige omkostninger av en krigsflaatestation rummelig nok og forøvrig skikket til ogsaa at kunne tjene som repli og reparationssted for den ovennævnte østlandsflaateavdeling (se punkt 5) og

b) om denne station — med støtte av marinen — kan sikres saaledes mot landsiden, at der her ikke bindes nogen del av den mobile linjehær — hvilket ikke maa ske. Kommanderende general er i denne henseende enig i generalmajor Holtfodts dissens i kommissionen angaaende befæstningen av Horten av 22de mai 1913. Frembyr sikring mot landsiden vanskeligheter, er disse ogsaa tilstede ved befæstning av Horten.

Man maa formentlig kunne gaa ut fra, at disse spørsmaal kan besvares bekræftende, navnlig forutsat at der træffes en hensigtsmæssig ordning med forskjellige flytbare, flytende led av krigsstationens utstyr,

og at Haaøens befæstning m. v. anordnes med et kraftig forsvar mot landsiden for øie.

8. Der blir da spørsmaal om, hvorvidt Horten av a n d r e grunde bør befæstes og deriblandt:

Om foruten befæstninger i linjen Tønsberg—Hvaler ogsaa befæstninger ved Horten—Jeløen er nødvendige eller ønskelige til stængning av fjorden.

a) Besvarelsen herav beror først og fremst paa effektiviteten i denne henseende av den ytterste linje.

Hvad angaar den av komiteen av november 1913 i denne linje planlagte frontale minesperring i fjordgapet mellem Færder og Søster er kommanderende general av den samme opfatning som generalstaben, at saken efter hvad der foreligger for nærværende ikke er saa klar i teknisk henseende og med hensyn til utførbarhet under alle forhold m. v., at man med sikkerhet kan paaregne den som et led i den nævnte befæstningslinje.

Men man vil ogsaa u t e n denne minesperring, ved hjælp av den ovennævnte yderligere befæstning av Tønsberg og Hvaleravsnittene i forbindelse med tilveiebringelse av et tilstrækkelig antal av torpedo og undervandsbaater for disse avsnit samt av mekaniske miner, hvilke sidste vil finde en utstrakt anvendelse inden de faste batteriers skudfelter, kunne gjøre en herfra utgaaende maritim offensiv effektiv ligeoverfor fiendtlige l a n d g a n g s e k s p e d i t i o n e r mot Kristianiafjorden.

Derimot tør det være tvilsomt, hvorvidt det til det nævnte avsnit henlagte fjordforsvar vil kunne hindre en fiendtlig panserflaates forcering op fjorden.

b) Befæstninger i linien Horten—Jeløen til sperring av Kristianiafjorden mot en saadan f o r c e r i n g vilde — hvad

enten den vilde ha som maal at bemægtige sig Hortensavsnittet eller at trænge frem til Kristiania — kræve meget betydelige anlæg, som vilde bli meget kostbare og formentlig tillike kræve understøttelse av torpedo- og undervandsbaater.

Det synes da bedre at lægge sin styrke i disse, som kan brukes hvorsomhelst i fjordforsvaret og ved sin tilstedeværelse i større antal kan forutsættes at ville øke angripernes betænkeligheter ved et saadant foretagende og samtidig øke vore chancer for at kunne hindre det. Dette forutsætter imidlertid kampberedskap til enhver tid av den fornødne styrke av de maritime forsvarsmidler.

c) Likeoverfor en forcering helt frem til Kristiania maa det i og for sig ansees upaakrævet at søke fjorden spærret i en linje paa saa kort avstand foran Oscarsborg – Svelvik (forutsat i modernisert stand) som Horten—Jeløen.

9. Tilbake staar da endelig spørsmaalet om fredsstationen Hortens sikring mot ødelæggelse ved en overrumpling.

Det tør vistnok som berørt med hensyn til en fiendtlig forcering være tvilsomt, hvorvidt en overrumpling kan hindres ved de foreslaaede foranstaltninger i Tønsberg- og Hvaleravsnittene.

Kunde derfor et hertil sigtende fast forsvar med rimelige omkostninger etableres ved Horten, vilde man anse dette for det mest betryggende. Bastø vilde efter kommanderende generals mening da være det rette sted. Men selv om alene Bastø befæstes overensstemmende med det av kommissionen av 22de mai 1913 fremsatte forslag, vilde dette befæstningsanlæg medføre likeoverfor alle vore øvrige paakrævede befæstnings- og andre forsvarsforanstaltninger uforholdsmæssige utgifter og ikke være effektivt uten støtte av det flytende forsvar.

Det synes derfor ogsaa her som det mest rationelle maa være heller som i punkt 8 b nævnt at lægge større kraft paa utviklingen av det mobile sjøforsvar.

Man maa da formentlig gaa den vei, at man reducerer de værdier, som til enhver tid av hensyn til reparation m. v. befinder sig paa Horten, ved overføring fra den ubefæstede fredsstation til det befæstede Tønsbergavsnit — foruten av det flaatemateriel, som der skal disponeres — mest mulig av det øvrige til østlandet henlagte materiel.

I henhold til ovenstaaende finder kommanderende general, at der endnu ikke bør anskaffes miner beregnet paa den foreslaatte frontale minesperring i Kristianiafjordens munding og at altsaa ingen del av det omhandlede beløp, kr. 700 000,00, bør anvendes til indkjøp av miner.

Heller ikke til paabegyndelse av befæstninger paa Kjøkø i Hvaleravsnittet, da anlægget av fremskutte befæstninger i Tønsbergavsnittet bør gaa foran.

Den heromhandlede sum bør derfor anvendes til erhvervelse av grund for befæstningerne i Tønsbergavsnittet og ingeniørarbeider efter den av komiteen av 1913 for Kristianiafjordens ytre forsvar opgjorte plan, inden hvilken paabegyndelsen av befæstningerne paa Maagerø formentlig bør komme i første række.

Departementet vil, efter alt som nu foreligger utredet om Hortensspørsmaalet, bl. a. henlede opmerksomheten paa, at ingen av de mange foreliggende forslag har paa en tilfredsstillende maate kunnet løse den opgave at sikre Hortens landfronter ved befæstningsmæssige anordninger.

Men en kystfæstnings landfronter er dog ifølge alle autoriteters uttalelser det objekt hvorimot en fiende først og fremst retter sit angrep, og som ogsaa ifølge krighistorien lettest bringes til fald.

At basere forsvaret av Hortens landfronter paa detacheringer fra den mobile felthær ansees av de landmilitære autoriteter for helt utilraadelig, da man derved i betænkelig

grad vil svække hærens optræden paa andre punkter i de søndenfjeldske operationsomraader, hvor avgjørelseskampene maa forutsættes at maatte finde sted.

Av ovenstaaende oversigt vil sees at i alle forslag til løsning av det saakaldte Hortensspørsmaal indgaar ogsaa forslag om en forsterket (utvidet) befæstning av Tønsbergavsnittet som et nødvendig led i forsvaret av Kristianiafjorden.

Endvidere er der foran under titel 1 — i forbindelse med spørsmaalet om flaatestation i Kristianiafjorden — nærmere behandlet Tønsberg- og tillike Hvaleravsnittets militære betydning. Som det vil sees er departementet i sin utredning — bygget paa de foreliggende uttalelser og betænkninger — kommet til det resultat, at der for den til Kristianiafjorden fremtidig disponerte del av flaaten vil kunne etableres en sikret krigsstation i Tønsbergavsnittet.

Departementet har herunder overensstemmende med hærens autoriteter nærmere paavist den overordentlig store betydning det vil ha ogsaa for hævdelsen av vigtige landmilitære forsvarslinjer paa begge sider av fjorden at det mobile sjøforsvar skytes frem og skaffes støttepunkter i linjen Tønsberg—Hvalerdistriktet, hvilke distrikter ifølge marinens autoriteter tillike danner gode positioner for skjærgaardsmateriellets operationer mot en i fjorden indtrængende angriper og som basis for længere utgaaende offensive foretagender.

Departementet er overensstemmende med en flerhet av de militære autoriteter av den mening, at man nu i første række og saa snart som mulig bør gaa til fornødne befæstningsmæssige foranstaltninger i disse avsnit for at gi saavel hæren som marinen fornødne støttepunkter i de fremskutte linjer.

Man har blandt de foreliggende indstillinger vedrørende befæstningsmæssige anordninger i Tønsbergavsnittet særlig fæstet sig ved novemberkomiteens forslag bl. a. fordi dette synes at anvise en sikring av nævnte avsnit for rimelige omkostninger.

Overensstemmende med uttalelser i Norges forsvarskommission vil departementet dog foreslaa en noget sterkere bestykning paa Maagerøen, idet man paa dette punkt foreslaar anbragt et batteri paa 3 stk. 15 cm. kanoner (nyanskaffelse) istedetfor det av novemberkomiteen foreslaaede ældre 12 cm. skyts, samt at de 2 stk. 12 cm. kanoner fra Haaøen anbringes paa Hudø.

De av novemberkomiteen foreslaaede befæstningsmæssige anordninger er forøvrig i princippet ogsaa overensstemmende med de forslag til befæstninger i Tønsbergavsnittet som er fremsat av admiralstaben, generalstabskommissionen og fæstningsartilleriet og som har faat tilslutning av kommanderende admiral og kommanderende general.

Idet departementet væsentlig henholder sig til novemberkomiteens forslag og omkostningsoverslag, forsaavidt angaar nyanlæg og omordninger av ældre, forefindendes befæstningsanlæg og minespærringer, skal man nedenfor nærmere redegjøre for de paatænkte befæstningsmæssige forføininger.

I Tønsbergdistriktet foreslaaes:

1. Trælens utmunding.

Paa Ormøen anbringes:

2 stk. 12 cm. kanoner (fra de kasserte monitorer).
2 stk. 37 mm. kanoner (fra Haaøen).
1 stk. 110 cm. lyskasteranlæg (nyanskaffelse).

Utgifterne herved vil andra til:

a)	Ingeniørarbeider iberegnet grunderhvervelse	kr. 75 000,00
b)	Monteringsarbeider med fornødne forandringer vedrørende skytset og supplering av ammunition .	« 62 000,00
c)	Signal- og belysningsvæsenet	« 63 000,00
	Tilsammen	kr. 200 000,00

Naar Ormøen er foretrukket for det tidligere almindeligst foreslaaede punkt Husøen, er grunden den at Ormøen som artilleriposition betragtet har væsentlige fortrin fremfor Husø, hvortil kommer at grunderhvervelse m. v. antages at bli langt dyrere paa Husø.

De nuværende minesperringer i Husøavsnittet (Husøsundet og Ekenessundet) opretholdes.

2. Vrængens utmunding.

Paa Maagerøen anordnes en befæstningsgruppe omfattende:

2 stkr. 28 cm. haubitser (nyanskaffelser)
3 — 15 « kanoner —«—
4 — 65 mm. — (fra Haaøen)
1 — 110 cm. lyskasteranlæg (nyanskaffelse).

1 permanent mineanlæg (minefelt) mellem S. Aarø og Maagerø, hvortil miner (47 stkr.) etc. haves fra andre anlæg.

Utgiften hertil vil andra til:

a)	Ingeniørarbeider med grunderhvervelser. Omordning av ældre anlæg samt anlæg for nyanskaffelser. kr.	400 000,00
b)	Anskaffelse av skyts med ammunition, montering av havendes skyts m. v. . . «	1 180 000,00
c)	Signal- og belysningsvæsenet. . . «	64 000,00
d)	Minevæsenet. Flytning og omordning av ældre anlæg og materiel . «	13 500,00
	Tilsammen kr.	1 657 500,00

3. Tønsbergfjordens utmunding.

Paa Hudø anordnes en befæstningsgruppe omfattende:

2 stkr. 21 cm. kanoner (fra Haaøen).
2 — 12 « — —«—
4 — 65 mm. kanoner (fra monitorerne).
1 — 110 cm. lyskasteranlæg (nyanskaffelse).
1 — 75 cm. lyskasteranlæg (fra Haaøen).

1 permanent mineforsvar (minefelt) mot indløp i Tjømøkilen mellem Tjømø og Rødskjærene, hvortil miner (35 stkr.) haves fra ældre anlæg — samt

1 permanent mineforsvar (minefelt) mot indløp i den egentlige Vestfjord mellem Lindholmen og Vakop, hvorved stænges løpene mellem Lindholmen og Mosekollen samt mellem Mosekollen (Kongskollen) og Vakop, hvortil miner (53 stkr.) haves fra ældre anlæg. Det tredje løp ind i Vestfjorden mellem Svartskjær og Fornet kan i tilfælde sperres provisorisk (med elektromekaniske miner eller mekaniske støtminer).

Utgiften hertil vil andra til:

a)	Ingeniørarbeider med grunderhvervelser . . . . . kr.	300 000,00
b)	Monteringsarbeider for havendes skyts . «	30 000,00
c)	Signal- og belysningsvæsen. . . . «	67 500,00
d)	Minevæsenet inklusive flytning av det 75 cm. lysanlæg og øvrige anlæg fra de ældre sperringer . «	46 500,00
	Tilsammen kr.	444 000,00

4. Den indre befæstningsgruppe:

De nuværende indre befæstninger foreslaaes at undergaa følgende forandringer:

Paa Haaøen anbringes i de ledigblivende kanonstande:

2 stk. 26 cm. kanoner (fra kanonbaatene «Gor» og «Tyr»).
2 « 15 cm. kanoner (fra Sundaasen).
1 « 12 cm. — (—«—).

Foruten at danne en tilbaketrukken artilleriposition i 2den linje til støtte for mineforsvaret m. v. opretholdes Haaøen ogsaa som centralt mineetablissement for hele Tønsbergdistriktet.

Sundaasbatteriet opgives som egentlig kampbatteri overensstemmende med saagodtsom enstemmige uttalelser fra de militære autoriteter. Derværende bebyggelse og materiel utnyttes for de nye anlæg; kanonerne anbringes som ovenfor anført.

De nuværende minesperringer i Vrængen og Tønsbergfjorden sløifes. Derværende materiel flyttes og utnyttes i de ovenfor under punkt 2 og 3 omhandlede nye minesperringer.

Forøvrig flyttes og utnyttes nuværende etablissementer i den utstrækning dette vil vise sig fordelagtig.

Utgifterne til en omordning av den indre befæstningsgruppe overensstemmende med foranstaaende vil andrage til:

a) Ingeniørarbeider for omdannelse av de ledigblivende kanonstande paa Haaøen . . . . . kr. 15 000,00
b) Monteringsarbeider for ommontering av Sundaasbatteriet og de 26 cm. kanoner fra kanonbaatene med fornødne høide- og sideretningsanordninger etc. samt skjold for sidstnævnte kanoner . . . . « 88 000,00
c) Signalvæsenet . . « 5 500,00

Tilsammen kr. 108 500,00

5. Mekaniske støtminer.

Under henvisning til hvad der er anført i fæstningsartilleriets betænkning av 9de februar 1914, jfr. foran, angaaende anvendelse av mekaniske støtminer indenfor de faste batteriers skudfelt, opfører departementet til saadanne miners anskaffelse og magasinering kr. 100 000,00.

I henhold til hvad foran er anført opfører departementet til Tønsbergavsnittets befæstning:

a) Ingeniørarbeider kr. 790 000,00
b) Anskaffelse av skyts med ammunition, monterings- og forandringsarbeider . . . . . « 1 360 000,00
c) Signal- og belysningsvæsen . . . « 200 000,00
d) Minevæsen . . . . « 60 000,00
e) Mekaniske miner « 100 000,00
f) Uforutseede utgifter for samtlige anlæg tilsammen . . . « 90 000,00

Sum Tønsbergavsnittet kr. 2 600 000,00

Den aarlige merutgift paa det ordinære budget i anledning ovenfor foreslaatte befæstningsanlæg anslaaes til kr. 74 000,00 (fornøden garnisonsavdeling medregnet).

Foruten de i nærværende proposition omhandlede forslag til befæstelse av Tønsberg- og Hvaleravsnittene har Novemberkomiteen (1913) som et led i Kristianiafjordens ytre forsvar ogsaa antydet et forslag om sperring av fjorden med miner — nemlig:

a) En sperring mellem s. Søster og Hvaler.
b) En sperring i 3 grupper mellem s. Søster og Færder.
c) En sperring vest Mefjæren.

Utgiften til miner og minemagasiner er beregnet til ca. kr. 1 000 000,00.

Departementet har — efter de indkomne uttalelser og bortset fra den økonomiske side av saken — ikke fundet at burde gaa nærmere ind paa dette spørsmaal i nærværende proposition.

Derimot har departementet overensstemmende med fæstningsartilleriets forslag foreslaat anskaffet en del mekaniske støtminer for anvendelse indenfor de faste batteriers skudfelt, hvorved disse batteriers effekt — som av fæstningsartilleriet anført — maa forutsættes virksomt øket «gjennem begrænsning av angrepsfartøiernes bevægelsesfrihet under den direkte rent taktiske ildkamp.»

En saadan underminering i forbindelse med de gunstige forhold, som betinges av Tønsbergdistriktets vel utviklede skjærgaard, byder forsvaret saadanne fordelagtige vilkaar, at den av departementet i tilslutning til Novemberkomiteen foreslaaede bestykning maa ansees betryggende for sikring ikke alene av egne fartøiers fri passage ut av de forskjellige løp, men ogsaa for beskyttelse saavel av Vrængenbassænget omkring Kjøbmandskjær som bassænget nordenfor Haaøen mot bombardement.

Titel 3. Flaatestationer.

Utvidelse av flaatestationerne ved Bergen og Kristiansand. anlæg av flaatestation ved Trondhjem samt opførelse av boliger for undervandsbaatspersonel i Ramsund.

Kr. 1 500 000,00.

a) Ved Stortingets beslutning av 6te juli 1912 blev avsat følgende beløp:

1.	Til flaatestation ved Bergen	kr.	400 000,00
2.	Til flaatestation ved Trondhjem	«	100 000,00
3.	Til flaatestation ved Kristiansand	«	100 000,00

Av disse beløp er de kr. 400 000,00 til Bergen av Stortinget besluttet anvendt tidligere iaar. De resterende kr. 200 000,00 foreslaaes anvendt i forbindelse med de nedenfor under b) punkt 2 og 3 foreslaaede ekstraordinære bevilgninger.

b) Ekstraordinært foreslaaes nu for at faa disse stationer iorden yderligere følgende beløp:

1.	Til flaatestation ved Bergen	kr.	850 000,00
2.	Til flaatestation ved Trondhjem	«	440 000,00
3.	Til flaatestation ved Kristiansand	«	110 000,00
4.	Endvidere foreslaaes til opførelse av boliger for undervandsbaatspersonel i Ramsund	«	100 000,00
		Sum kr.	1 500 000,00

Departementet skal nedenfor tillate sig at avgi forslag om ovennævnte beløps anvendelse.

ad 1. Bergens flaatestation.

I st. prp. nr. 77 1914 er avgit forslag om anvendelsen av de til denne station i 1912 avsatte kr. 400 000,00, som overensstemmende med militærkomiteens indstilling (tillæg 2 til indst. S II — 1914) i saken blev vedtat av Stortinget under 3dje april 1914. Av denne proposition, hvortil henvises, vil fremgaa, at der til Bergensstationen ialt vil trænges 1 à 1,5 million kroner, hvis det forutsatte fartøismateriel skal kunne oplægges der.

Den flaatestyrke som departementet anser det ønskelig at der bør stationeres i Bergen er:

2 panserskibe,
2 jagere,
8 torpedobaater,
3 undervandsbaater,
1 moderskib,
1 større mineutlægger,
2 smaa mineutlæggere,
2 store kanonbaater eller
4 smaa do. og
1 depotskib.

Den av departementet i 1912 nedsatte kommission har i skrivelse, datert april, mai 1912 (utrykt bilag) foreslaat følgende foranstaltninger, som den anser nødvendige for oplægning dersteds av foran omhandlede fartøismateriel:

1.	Bygning av nye kaier m. m. samt opfyldning av grund	kr.	365 000,00
2.	Bygning av ophalingsslip	«	50 000,00
3.	Baatskur	«	50 000,00
4.	Verkstedsbygning med arbeidsmaskiner	«	100 000,00
5.	Nyt torpedomagasin	«	30 000,00
6.	Beklædningsmagasin med kontorer	«	60 000,00
7.	Akkumulatorhus for undervandsbaatene	«	16 000,00
8.	Magasin for haandvaaben, bryggerhus (opført av materialer fra nedrevne huser)	«	10 000,00
9.	Distriktschefsbolig med kontorer m. v.	«	40 000,00
10.	Indredning av de nuværende skur til den paatænkte nye benyttelse	«	40 000,00
11.	Til utvidelse av vandledningen	«	10 000,00
12.	Til utvidelse av det elektriske lysanlæg samt motoranlæg	«	10 000,00
13.	Til anlæg av kabel, transformator m v. til overføring av elektrisk energi til opladning av undervandsbaatenes akkumulatorbatterier	«	30 000,00
		Overføres kr.	811 000,00

	Overført	kr.	811 000,00
14.	Til anlæg og utbedring av veier, gjærder, anlæg av skinneganger og anskaffelse av traller samt en 5-tons vandrekran . .	«	50 000,00
15.	Ammunitionsmagasin nr. 3 i Vallemsviken . . .	«	20 000,00
16.	Minemagasin nr. 2 i Vallemsviken	«	40 000,00
17.	Forlængelse av kaien utenfor magasinene i Vallemsviken	«	45 000,00
18.	Til uforutseede utgifter opføres	«	34 000,00
	Tilsammen	kr.	1 000 000,00

Hertil skulde komme:

1.	Til opførelse av kulskur	kr.	100 000,00
2.	Til indkjøp av grundareal utenfor marinestationen .	«	150 000,00
3.	Til bygning av kaserner, skolelokaler m. v. . . .	«	250 000,00

Kommissionen har under sit arbeide for havnearbeidenes vedkommende været bistaat av havneingeniør Sontum i Bergen. Angaaende de foreslaatte kaianlægs og bygningers beliggenhet henvises til de Bergenskommissionens forannævnte skrivelse vedlagte kartskisser (A og B).

Om kommissionens forslag har Kommanderende Admiral avgit uttalelse i skrivelse av 11te juni 1913 — bilagt med en fra Admiralstaben indhentet betænkning av 4de s. m. (utrykte bilag), hvortil henvises.

I henhold til det kommissionen av departementet givne mandat er dennes planer opgjort under forutsætning av, at alle større vedlikeholds- og reparationsarbeider skal utføres ved privat verksted.

Admiralstaben finder imidlertid, at det vilde være det militært heldigste om der ogsaa i Bergen efterhaanden utvikledes egne reparations- og nybygningsverksteder for marinen, i likhet med hvad tilfældet er paa Horten.

Kommanderende Admiral er i princippet enig med Admiralstaben heri, men finder at vi under vore forhold neppe har raad til at ha 2 fuldstændig utstyrte verfter. Nogen absolut nødvendighet for fuldt utstyret statsverft i Bergen foreligger efter Kommanderende Admirals mening heller ikke, naar man har et saadant paa Horten.

Departementet er enig med Kommanderende Admiral heri.

Forøvrig har Admiralstaben gjort endel bemerkninger til den av kommissionen foreslaatte utnyttelse av pladsen for de forskjellige bygninger m. v. for at økonomisere med det forholdsvis indskrænkede terræng med sigte paa senere utvidelser m. v.

Endvidere foreslaar Admiralstaben, at der bygges 2 ophalingsslipper ved siden av hinanden eller at der i ethvert fald avsees plads for 2 saadanne slipper, hvorav den ene skal kunne opta jagere og større mineutlæggere. Kommissionen har som det vil sees kun foreslaat anlagt 1 ophalingsslip, der skal kunne opta mindre mineutlæggere, torpedobaater og undervandsbaater.

Departementet finder at man ialfald foreløbig maa kunne klare sig med 1 ophalingsslip, som dog bør gjøres tilstrækkelig stor til ogsaa at kunne opta jagere og større mineutlæggere. En saadan slip vil efter overslag utført av Marinens Bygningsvæsen komme paa ca. kr. 131 000,00 mot av komissionen opført for den mindre slip kr. 50 000,00, hvilket sidste beløp dog nu maa ansees noget snaut paa grund av stigende arbeidspriser m. v.

Hvad Admiralstabens bemerkninger om en økonomisk utnyttelse av det terræng som haves til disposition angaar, saa vil departementet ha sin opmerksomhet henvendt paa dette spørsmaal under den nærmere detaljebehandling av planene.

Angaaende fortøiningsplads ved stationen uttaler Kommanderende Admiral:

«Kommanderende Admiral vil paa det sterkeste anbefale at der gjøres alt mulig for at skaffe fortøiningsplads for det fartøismateriel, som skal tilhøre Bergens station, herunder ogsaa ialfald noget av det som er forutsat at skulle være stadig utrustet. Av denne grund og fordi det i det hele tat er av betydning for en marinestation at ha nogenlunde rummelig terræng med strandret finder Kommanderende Admiral at maatte anbefale at der erhverves endel grund paa den anden side av Solheimsviken overfor det nuværende verfts omraade.»

Forøvrig har Kommanderende Admiral under henvisning til de av ham gjorte bemerkninger og til Admiralstabens uttalelser anbefalt kommissionens forslag for utvidelse av oplagshavnen, idet han finder at Marineholmen, naar nogen grund erhverves paa den anden side av Solheimsviken, avgir tilstrækkelig plads ikke alene for det nuværende, men ogsaa for en overskuelig fremtids behov.

Departementet slutter sig i alt væsentlig hertil, idet man dog finder at der for nærværende ikke bør bli tale om indkjøp av nogen ny grund til stationen. Herunder skal bemerkes, at marinen har strandret til Store Lungegaardsvand. En ret som vil kunne utnyttes senere, naar indløpet til Lungegaardsvandet fra Puddefjorden blir utdypet.

Som foran nævnt gaar kommissionens forslag til utvidelser av marinestationen ut paa et beløp av kr. 1 000 000,00. Heri indgaar dog ikke noget beløp til kulstationer, indkjøp av grund, opførelse av kaserne, skolelokaler m. v.

I beløpet er regnet ca. kr. 365 000,00 til kaianlæg, mudring og opfyldning av grund ved Marineholmen. Efter foreløbig indhentede tilbud fra entreprenører paa opførelse av kaianlæggene, nødvendig mudring m. v. og efter andre indhentede oplysninger vil imidlertid disse arbeider nu ialt medføre en utgift av ca. kr. 540 000,00 eller kr. 185 000,00 mer end av komiteen anslaat. Aarsaken hertil maa væsentlig tilskrives den store stigning i arbeidspriser m. v., som har fundet sted siden kommissionen avgav sit forslag for ca. 2 aar siden. Herom henvises forøvrig til vedlagte skrivelse fra havneingeniør Sontum av 10de mars 1914. Departementet finder derfor at beløpet til kaianlægget m. v. bør forhøies til kr. 540 000,00.

Forøvrig har departementet intet væsentlig at bemerke til kommissionens forslag.

Den projekterte plan for kaianlæggene har været forelagt Bergens havnestyre, som i skrivelse til 3dje Sjømilitære Distriktskommando av 24de oktober 1913 har uttalt, at den forelagte plan ikke gir anledning til nogen bemerkning fra havnestyrets side.

I st.prp. nr. 77 1914 har departementet som foran nævnt avgit forslag om bevilgning og anvendelse av de i 1912 til Bergens flaatestation avsatte kr. 400 000,00.

De foranstaltninger, som der er foreslaat indgaar i det forslag som her er behandlet, og hvortil ialt vil trænges kr. 1 250 000,00.

Under henvisning til foranstaaende vil departementet foreslaa det samlede beløp anvendt saaledes:

1.	Bygning av nye kaier, mudring m. m.	kr.	540 000,00
2.	Bygning av ophalingsslip	«	131 000,00
3.	Baatskur	«	44 000,00
4.	Verkstedsbygning med arbeidsmaskiner	«	100 000,00
5.	Torpedomagasin	«	30 000,00
6.	Beklædningsmagasin med kontorer	«	60 000,00
7.	Akkumulatorhus for undervandsbaatene . . .	«	16 000,00
8.	Magasin for haandvaaben, bryggerhus	«	10 000,00
9.	Distriktschefsbolig med kontorer	«	40 000,00
10.	Indredning av de nuværende skur til oplagssted for proviant, inventar og andet materiel, som er nødvendig for fartøienes utrustning	«	40 000,00
11.	Til utvidelse av vandledningen	«	10 000,00
12.	Til utvidelse av det elektriske lysanlæg samt motoranlæg	«	10 000,00
13.	Til anlæg av kabel, transformator m. v. til overføring av elektrisk energi til opladning av undervandsbaatenes akkumulatorbatterier	«	30 000,00
14.	Til anlæg og utbedring av veier, gjærder, anlæg av skinneganger og anskaffelse av traller samt en 5 tons vandrekran . .	«	50 000,00
15.	Ammunitionsmagasin nr. 3 i Vallemsviken . . .	«	20 000,00
		Overføres kr.	1 131 000,00

	Overført kr.	1 131 000,00
16.	Minemagasin nr. 2 i Vallemsviken . . . . . «	40 000,00
17.	Forlængelse av kaien utenfor magasinene i Vallemsviken . . . . . «	45 000,00
18.	Uforutsete utgifter . . «	34 000,00
	Sum kr.	1 250 000,00

Der trænges følgelig her en yderligere bevilgning paa kr. 850 000,00, hvilket beløp man nu tillater sig at foreslaa ekstraordinært bevilget.

ad 2. Trondhjems flaatestation.

Til denne station blev av Stortinget i 1912 avsat kr. 100 000,00.

Under 27de august 1912 nedsatte departementet en kommission bestaaende av 3 medlemmer for at undersøke forholdene og fremkomme med forslag til anlæg av en mindre oplagsstation i Trondhjem under forutsætning av en oplægning dersteds av 4 torpedobaater, 2 undervandsbaater og 1 moderskib.

Kommissionen har avgit sin betænkning i skrivelse av 22de januar 1913 (utrykt bilag), hvortil henvises.

Efter at ha konferert med Trondhjems magistrat, den da fungerende stadsingeniør (havneingeniøren) samt havnefogden og undersøkt forholdene i terrænget indenfor byens havneomraade, kom komiteen til det resultat, at det eneste sted, hvor en liten oplagshavn for marinen hensigtsmæssig og med forholdsvis rimelige omkostninger kan anlægges, er ved militæretatens eiendom «Kongens Bastioner» ved «Skansen» i Ilen. Her har staten en passende tomt med ca. 100 m. strandlinje. Stedet ligger ret ind for det projekterte nye moloindløp til byens «Indre kanalhavn» med let adkomst ut og ind og fri av den store havnetrafik.

Statens strandlinje, ca. 100 m., er imidlertid for kort for anlæg av en rimelig oplagshavn, saa man blir nødt til at erhverve sig den kommunen tilhørende nabotomt, vestenfor statens tomt. Denne kommunens tomt er ca. 4 400 m.² stor med ca. 60 m. strandlinje.

Ammunitionsmagasiner m. v. for de ved Trondhjem oplagte fartøier foreslaar kommissionen anlagt paa militæretatens eiendom «Høvringen», et par kilometer utenfor bygrænsen i vest for byen, da dette sted ansees for at være det eneste i byens umiddelbare nærhet, hvor en mot sjø og vind nogenlunde beskyttet kai kan anlægges for ammunitionstransporten til og fra fartøiene. En i 1897 nedsat kommission for utredning av spørsmaalet om marinestation i Trondhjem kom til samme resultat.

Det bemerkes, at kommissionen fandt den gamle marinestation «Marinen» paa grund av sin beliggenhet langt oppe i Nidelven, set i forbindelse med planen for Trondhjems nye havneanlæg, uskikket til oplagssted for undervandsbaater og torpedobaater.

Kommissionen har derefter avgit forslag i 2 alternativer til anlæg av selve oplagshavnen. De 2 alternativer er for havnens og kaianlæggenes vedkommende detaljebehandlet og omkostningsberegnet av ingeniør Darre-Jensen (havneingeniør i Trondhjem).

Alternativ I forutsætter stationens 4 torpedobaater oplagt i skur med rullebeddinger og vil efter overslaget komme paa kr. 625 000,00.

Alternativ II forutsætter torpedobaatene oplagt ved kai aaret rundt og kommer paa kr. 500 000,00. (Se medfølgende plantegning, utrykt bilag).

Angaaende de 2 alternativer uttaler kommissionen følgende:

«Alternativ I med torpedobaatene oplagt i ophalingsskur, hvor der er plads til alt torpedobaatenes gods undtagen torpedoer, byr som bekjendt paa store fordele med hensyn til et økonomisk vedlikehold av baatene og med hensyn til deres mobiliseringsberedskap. Paa den anden side blir havneforholdene ikke saa gunstige som ved alternativ II, da torpedobaatslippen maa lægges paa skraa i forhold til havnens længderetning. Herved indsnevres havnen, og oplagshavnens landomraade formindskes og blir ved det lange torpedobaatskurs stilling omtrent delt i to. Disse mangler mener dog komiteen maa betragtes som mindre væsentlige.

Alternativ II gir en grei og reel havn, hvor torpedobaatene ligger ved smaa utstikkerkaier. Mangelen ved at ha torpedobaatene liggende i oplag paa vandet aaret rundt er

vel kjendt, saa komiteen skal ikke uttale sig derom».

Efter begge alternativer er havneanlægget, foruten at kunne gi plads for oplægning av 4 torpedobaater og 2 undervandsbaater med moderskib, som av departementet forlangt, ogsaa beregnet paa at kunne opta 2 store kanonbaater.

Grunden hertil oplyser kommissionen at være den, at marinestationen nødvendigvis maa ha en beskyttelsespier mot nord for at skaffe tryg havneplads for undervandsbaatene og de mindre fartøier. Istedenfor en blot og bar beskyttelsespier er der da projektert en tilsvarende bordindklædt utstikkerkai, hvor 2 store kanonbaater kan ligge paa indsiden, og hvor 1 panserskib kan faa plads paa utsiden under midlertidig ophold. Kommissionen uttaler forøvrig, at skal der først anlægges en ny marinestation i Trondhjem, saa bør havneanlægget ikke under nogen omstændighet gjøres mindre.

For det tilfælde, at stationen ikke skal beregnes ogsaa for 2 store kanonbaater, antar kommissionen, at alternativ I vil kunne reduceres med kr. 30 000,00 og alternativ II med kr. 34 000,00.

Kommissionens omkostningsoverslag opløser sig saaledes:

Alternativ I.

(Torpedobaatene liggende i skur).

Havneanlægget	kr.	260 000,00
Oplagsskur med bedding for 4 torpedobaater	«	112 000,00
Andre bygninger, veier, vand, kloak etc.	«	89 700,00
Ammunitionsmagasiner etc. paa Høvringen med kai . . .	«	25 900,00
4 stkr. slæp for landsætning av torpedobaatene med wincher og transportable spil .	«	45 000,00
Inventar til verksted og magasiner	«	27 900,00
Lokk- og klippemaskine . .	«	2 500,00
Elektriske anlæg ved stationen	«	51 600,00
	kr.	614 600,00
Tilfældige utgifter	«	10 400,00
Sum	kr.	625 000,00

Alternativ II.

(Torpedobaatene liggende ved kai).

Havneanlægget.	kr.	290 000,00
Bygninger, veier, vand, kloak etc	«	89 700,00
Ammunitionsmagasiner etc. paa Høvringen med kai. . . .	«	25 900,00
Inventar til verksted og magasiner	«	27 900,00
Lokk- og klippemaskine . .	«	2 500,00
Elektriske anlæg ved stationen	«	51 600,00
	kr.	487 600,00
Tilfældige utgifter	«	12 400,00
Sum	kr.	500 000,00

Forslagene er opsat efter konferanse med marinens administrationsgrener og distriktsingeniøren ved 5te brigade, hvilke har foretat de nødvendige utgiftsberegninger for landanlæggenes vedkommende.

Marinestationen skulde med det her forutsatte utstyr kunne greie smaa reparationer og det meste av almindelig vedlikeholdsarbeide ved fartøiene.

Til begge disse alternativer vil desuten komme kjøpesummen for kommunens tomt paa vestsiden av militæretatens eiendom.

I forannævnte skrivelse av 4de juni 1913 har Admiralstaben avgit uttalelse ogsaa om Trondhjemsstationen.

Admiralstaben uttaler herunder bl. a. følgende:

«Som utgangspunkt for kommissionens overveielser om nyt marineetablissement i Trondhjem var av Forsvarsdepartementet angit en fartøisstyrke bestaaende av:

1 moderskib,
2 undervandsbaater,
4 torpedobaater.

Kommissionen har under sin behandling av saken fundet det rigtig at øke denne styrke med 2 kanonbaater av 1ste klasse.

Efter Admiralstabens mening er den styrke, kommissionen har regnet med, den absolut mindste som der bør bli tale om at basere et nyanlæg som dette paa.

Man skal i den anledning først peke paa, at den av Norges Forsvarskommission opsatte flaatestyrke foruten de fartøisklasser, hvorav

et bestemt antal fartøier opføres, ogsaa indbefatter mindre kanonbaater, mineutlæggere og bevogtnings- og minesøkerfartøier. Som anført av Admiralstaben i dens krigsfordelingsplan av 15de december 1911 (tillæg til st. prp. nr. 26 for 1911 side 44) maa der ved planlæggelsen av stationsforholdene ogsaa regnes med disse fartøisklasser, som maa bli at stationere i de forskjellige avsnit i den utstrækning, hvori de er disponible. Det tør derfor være et tidsspørsmaal, naar saadanne fartøier kan bli stationert i Trondhjem.

Man vil dernæst peke paa, at det med tiden muligens vil vise sig uhensigtsmæssig av pladshensyn at beholde de 2 kanonbaater av 1ste klasse i Bergen. Efter den oversigt man nu har over pladsforholdene ved Marineholmen i Bergen finder Admiralstaben derfor, at der bør regnes med den mulighet, at de senere maa gives fredsstation i Trondhjem.

Man bør vistnok ogsaa regne med muligheten av, at kanonbaater, bestemt til Nord-Norges forsvar maa stationeres i Trondhjem.

Trondhjem maa ogsaa bli at regne som et sekundært replipunkt for Vestlandseskadren.

Hertil kommer — saaledes som allerede anført under behandlingen av Bergens marinestation — at man ihvertfald maa regne med at nye fartøier vil komme til som avløsning av de ældre, allerede inden disse sidste kan helt utrangeres. En rationel fornyelse av materiellet vil derfor naturlig føre til, at antallet av baade artillerifartøier og torpedofartøier ved de forskjellige stationer maa bli større end det, som repræsenterer den nødvendige styrke av fartøier, som endnu er effektive efter sin oprindelige bestemmelse i forsvaret. Under disse omstændigheter frygter Admiralstaben for, at rammen for det foreliggende forslag til marineetablissement i virkeligheten er trukket for snever.»

Kommanderende Admiral har i skrivelse av 11te juni 1913 i alt væsentlig sluttet sig til det av Admiralstaben anførte og uttaler:

«Kommanderende Admiral vil saaledes anbefale at kommissionens forslag alternativ I. (torpedobaatene oplagt i skur) lægges til grund for anlægget».

Departementet maa vistnok medgi at det av Kommanderende Admiral og Admiralstaben anbefalte alternativ I. (torpedobaatene oplagt i skur) for torpedobaatenes vedkommende vil være det heldigste, men man finder dog at burde foreslaa valgt kommissionens alternativ II. Dette sker dels av økonomiske grunde, idet alternativ II. er kr. 125 000,00 billigere end alternativ I., og dels fordi man mener, at havneforholdene og forholdene paa land efter alternativ II. vil bli saa betragtelig meget bedre og rummeligere end efter alternativ I.

Endelig er departementet bange for at utviklingen i marinen vil medføre en større type torpedobaater end de nuværende for stationerne nordenfjelds, men da er det av kommissionen planlagte torpedobaatsskur med beddinger for kort og for trangt, og det kan ikke utvides hverken den ene eller den anden vei av mangel paa plads.

Departementet er forøvrig enig med kommissionen, Admiralstaben og Kommanderende Admiral i at den nye marinestation i Trondhjem ikke maa gives mindre omfang end av kommissionen foreslaat, idet man som av Admiralstaben anført maa gjøre regning paa, at der foruten torpedobaater og undervandsbaater med moderskib ogsaa kan bli stationert andet fartøismateriel (kanonbaater, mineutlæggere o. l.) i Trondhjem. Ogsaa av denne grund finder departementet at burde vælge kommissionens alternativ II.

Angaaende planen for havneanlægget henvises til de kommissionens betænkning medfølgende tegninger, idet bemerkes at saken har været forelagt i et møte i Trondhjems havnestyre, som stillet sig meget velvillig likeoverfor planen.

Under henvisning til foranstaaende vil departementet foreslaa marinestationen i Trondhjem anlagt ved militæretatens eiendom «Kongens Bastioner» ved «Skansen» i Ilen og i alt væsentlig efter det av komissionen foreslaatte alternativ II. for et beløp av kr. 500 000,00.

Heri er dog ikke medregnet indkjøp av den for anlægget nødvendige tomt, som Trondhjems kommune eier paa vestsiden av militæretatens eiendom «Kongens Bastioner». Denne kommunens tomt har et areal av ca. 4 400 m² med ca. 60 m. strandlinje. Under en foreløbig forhandling ihøst med kommunen blev der fra kommunens side uttalt, at omhandlede tomt antagelig maatte værdsættes efter kr. 10,00 pr. m², altsaa kr. 44 000 for hele tomten.

Det hele anlæg skulde saaledes komme paa kr. 544 000,00.

Departementet vil foreslaa anvendt et

beløp av ialt kr. 540 000,00 til anlæg av heromhandlede marinestation i Trondhjem. Dette beløp foreslaaes dækket saaledes:

a)	Det av stortinget i 1912 til Trondhjems flaatestation avsatte beløp	kr. 100 000,00
b)	Ekstraordinært foreslaaes bevilget nu . . .	« 440 000,00
	Sum	kr. 540 000,00

Noget beløp til opførelse av kulskur er ikke medtat i foranstaaende overslag. Man antar at man ialfald indtil videre vil kunne klare sig med marinens nuværende kulbeholdninger ved Hysnes. Skulde det senere vise sig nødvendig at skaffe plads for mere kul, er der efter kommissionens alternativ II god plads hertil indenfor den foreslaatte oplagshavns omraade.

ad 3. Kristiansands flaatestation.

Stortinget har i 1912 avsat kr. 100 000,00 til denne flaatestation.

Under 27de august 1912 nedsatte departementet en kommission paa 4 medlemmer for at avgi forslag med omkostningsoverslag over de foranstaltninger som ansaaes nødvendige for oplægning i Kristiansand (Marviken Oplagshavn) av de til Kristiansandsavsnittets forsvar fordelte 4 ældre torpedobaater.

Kommissionen har avgit sit forslag i skrivelse til departementet av 24de januar 1913 (utrykt bilag).

Forslaget gaar ut paa følgende foranstaltninger vedrørende Marviken Oplagshavn:

1.	Oplagsskur for 4 torpedobaater med rum for inventar og varegods. Skuret av staal forsynt med 4 beddinger 1 : 15 med langsviller av staal	kr. 98 000,00
2.	4 stkr. slæp for landsætning av torpedobaatene i skuret med wincher og taug samt et elektrisk drevet transportabelt spil til betjening av samtlige wincher	« 45 000,00
3.	2 stkr. duc d'alber utenfor beddingen	« 1 200,00
4.	Omlægning av vei og vandledning	kr. 2 200,00
5.	Nedrivning av væg i det nuværende torpedomagasin samt fornøden oppudsning .	« 200,00
6.	2 stkr. 1½ tons svingkraner montert paa nuværende brygge.	« 2 000,00
7.	Verktøismaskiner; 1 boremaskine, 1 dreierbænk, 1 lokke- og klippemaskine. .	« 6 000,00
8.	1 stk. 150 ctm. luftkompressionspumpe med tilbehør.	« 7 500,00
9.	Forskjellig utstyr til torpedomagasin m. v.	« 4 620,00
10.	Indredning av magasin for krigsladningskammere i et av de nuværende ammunitionsmagasiner	« 350,00
11.	Krigsspidsmagasin	« 200,00
12.	Nyt torpedomagasin 6 × 12 m.	« 7 225,00
13.	Elektrisk anlæg.	« 16 500,00
		kr. 190 995,00
14.	Tilfældige utgifter. . . .	« 9 005,00
		kr. 200 000,00

Hvis der skal oplægges torpedobaater med torpedoer av nyere type, vil anlægsomkostningerne paa grund av Minevæsenets forlangende om særskilt torpedomagasin og torpedoverksted samt diverse øket utstyr av mineinventar stige til kr. 210 000,00.

Forslaget med omkostningsoverslag er opsat i samraad med vedkommende fagadministrationer paa hovedstationen og gaar i det væsentlige ut paa, at der bygges et ophalingsskur med 4 rullebeddinger og med rum for kul, inventar og varegods for 4 torpedobaater. Desuten er foreslaat kr. 16 500,00 til overføring av elektrisk kraft og lys til Marviken Oplagshavn, idet dette dog ikke ansees som nogen absolut betingelse for oplægning av de 4 torpedobaater der. Kommissionen finder imidlertid at burde anbefale paa det sterkeste at denne foranstaltning gjøres samtidig med de øvrige foreslaatte foranstaltninger.

Som det vil sees har kommissionen et forslag paa kr. 200 000,00 og et paa kr. 210 000,00 — det sidste under forutsætning av at der i Marviken blir oplagt torpedoer av en nyere type, idet der da vil trænges mere rum og øket utstyr.

Admiralstaben har intet væsentlig at bemerke til kommissionens forslag og foreslaar at oplagshavnen utstyres med oplæg dersteds ogsaa av torpedoer av nyere type for øie.

Kommanderende Admiral har i likhet med Admiralstaben intet at bemerke til kommissionens forslag.

Departementet slutter sig hertil og vil foreslaa at der overensstemmende med kommissionens forslag anvendes ekstraordinært kr. 210 000,00 til foranstaltninger vedrørende Marviken Oplagshavn som foran omhandlet. Hvad spørsmaalet om det foreslaatte elektriske anlæg angaar, saa finder departementet dette nødvendig av mobiliseringshensyn.

Dette beløp foreslaaes dækket saaledes:

a) Det av Stortinget i 1912 til flaatestation i Kristiansand avsatte beløp kr.	100 000,00
b) Ekstraordinært foreslaaes bevilget nu . . . . . «	110 000,00
Sum kr.	210 000,00

Departementet gaar ut fra at man har adgang til at foreta de mindre forandringer i her foreslaatte planer, som under arbeidets gang skulde vise sig ønskelige eller nødvendige.

ad 4. Ramsund.

Ved Stortingets beslutning av 6te juli 1912 blev bl. a. bevilget kr. 900 000,00 (utover allerede avsatte kr. 927 000,00) til befæstningsanlæg og marinestation i Ofoten. Herav var forutsat anvendt kr. 700 000,00 til anlæg av marinestationen, og av dette beløp var igjen kr. 177 000,00 tænkt anvendt til torpedobaatsskur med beddinger, rullende materiel m. v. Heromhandlede torpedobaatsskur er beregnet for torpedobaater av de typer vi nu har.

Paa foranledning av departementet har marinens konsulent ved anlægget av marinestationen i Ramsund — kommandørkaptein Rolfsen — i skrivelse av 29de januar 1914 (utrykt bilag) avgit uttalelse om hensigtsmæssigheten av i det hele tat at gaa til bygning av torpedobaatsskur med beddinger i Ramsund for den type torpedobaater som anlægget nu er planlagt for, idet departementet var kommet i tvil om, hvorvidt vore nuværende forholdsvis smaa torpedobaater egnet sig for operationer i Ofotenavsnittets veirhaarde farvand.

Konsulenten uttaler herom:

«Imidlertid er jeg mere og mere kommet til den overbevisning, at det vil være noget nær hensigtsløst i disse nordlige, veirhaarde farvand at anvende saa smaa, usjødygtige og i uveir litet fremkommelige fartøier, som vore nuværende torpedobaater, selv de største og senest byggede, i virkeligheten er. I sommerhalvaaret, naar det praktisk talt er lyst hele døgnet rundt, kan man vel ikke regne paa at faa nogen videre chancer for angrep med torpedobaater, og i den mørke aarstid kan veirforholdene her være saadanne, at det efter mit skjøn vil vise sig utilraadelig at sende dem frem mot en fiende, som kommer ind Vestfjorden, ja selv inde i Ofotenfjorden tror jeg de mangen gang vilde ha vanskelig for at klare sig, end sige foreta noget effektivt torpedoangrep.

En torpedobaatstype, som skal kunne gjøre fyldest for sig i disse egne, bør efter min opfatning være mindst dobbelt saa stor som de største av vore nuværende baater, altsaa ca. 200 ton. Under deres konstruktion bør der lægges særlig vegt paa at gjøre dem sterke, sjødygtige og fremkommelige i uveir i aapent farvand, om nødvendig heller med nogen reduktion i farten, ca. 25 knops virkelig maksimumsfart antar jeg saaledes er tilstrækkelig. De maa efter mit skjøn i det heletat være bygget saaledes, at de i den mørke aarstid kan sendes ut for at ta stilling i skjærgaarden omkring de store indseilinger fra sjøen, f. eks. Vestfjorden, for fra disse stillinger at kunne gaa frem til angrep mot fiender, som søker at trænge ind her.

For at kunne faa anvendelse for dem ogsaa i den lyse aarstid tror jeg det vilde være hensigtsmæssig at gi dem installationer for hurtig utlægning og optagning av miner, der vistnok i stor utstrækning vil kunne bli et meget effektivt forsvarsmiddel mot fiendtlige fartøier, som gaar frem i de indre leder mellem Lødingen og Tromsø for at sætte sig

fast og etablere en basis eller lignende nogensteds her.

Forsaavidt det kongelige departement skulde bestemme sig for ikke at avse nogen av vore nuværende torpedobaater til forsvaret heroppe, men vente hermed til der kan bli bevilget andre og større baater, anser jeg det for unødvendig nu at gaa til opsætning av noget torpedobaatsskur. Hvorvidt det i tilfælde senere vil være paakrævet at bygge skur for de forutsatte større baater kan jeg ikke nu uttale mig bestemt om, men jeg er tilbøielig til at tro, at det ikke vil være nødvendig. Rigtignok kan det undertiden blæse temmelig alvorlig ned av fjeldene omkring Ramsund; men nogen videre sjøgang blir der ikke, ishindringer og streng vinterkulde heller ikke. Med gode fortøininger skulde jeg derfor tro, at det gaar an at holde saa store baater, som der her er tale om, liggende paa vand under oplag.

Forsaavidt bestemmelsen om midlertidig, og som en helt foreløbig foranstaltning, at stationere endel av vore nuværende baater heroppe fastholdes, synes jeg ogsaa at det maa være mindre paakrævet at bygge noget skur for dem, især da vel dette, hvordan man saa indretter sig, i tilfælde senere ombytning av baater, maatte ombygges og forandres i betydelig grad.»

Forsaavidt det blir bestemt, at der ikke skal bygges noget torpedobaatsskur i Ramsund, foreslaar konsulenten efter samraad med anlægsbestyreren det derved ledigblevne beløp — kr. 177 000,00 — anvendt saaledes:

1.	Til patentslip med rullende materiel, forbindelsesbane, smie og baatskur	kr. 120 000,00
2.	Til motorskøite	« 15 000,00
3.	Til forhøielse av byggesummen for officersboligene	« 10 000,00
4.	Til egen kontorbygning .	« 12 000,00
5.	Restbeløpet . . . . . foreslaaes ikke disponert indtil videre, da der formentlig senere vil vise sig forskjellige mangler ved anlægget, til hvis avhjælp det vil være heldig at ha et beløp staaende.	« 20 000,00
	Sum	kr. 177 000,00

Konsulentens forannævnte skrivelse har været oversendt Kommanderende Admiral og Admiralstaben til uttalelse.

I paategningsskrivelse av 14de mars 1914 (utrykt bilag) slutter Admiralstaben sig til konsulentens forslag om at det projekterte torpedobaatsskur ikke nu blir at opføre og uttaler, at efter de av konsulenten givne oplysninger kan der ikke være nogen betænkelighet ved at la de av vore nuværende torpedobaater, som sendes op til Ofotenfjord, naar marineetablissementet i Ramsund er færdig, ligge paa vandet under oplag.

Med hensyn til anvendelsen av beløpet kr. 177 000,00 er Admiralstaben enig i konsulentens forslag.

I paategningsskrivelse av 17de mars 1914 slutter Kommanderende Admiral sig i alt væsentlig til Admiralstabens uttalelse.

Departementet er enig heri og skal forøvrig bemerke, at det synes litet rimelig at bygge skur med rullebeddinger i Ramsund for vore nuværende torpedobaater, saalænge man ikke har erfaring for, hvorvidt disse med fordel kan anvendes i de veirhaarde farvand nordpaa, eller om man blir nødt til at erstatte dem med en større og mere sjøgaaende type. Efter de foreliggende oplysninger skulde det heller ikke være nogen betænkelighet ved at la torpedobaatene i Ramsund ligge paa vandet i oplag.

Departementet slutter sig for punkt 1 og 2's vedkommende til konsulentens av Kommanderende Admiral og Admiralstaben tiltraadte forslag, idet man til forslaget skal knytte følgende bemerkninger:

Ad 1. Naar torpedobaatsbeddingerne sløifes, vil der ikke haves noget arrangement i Ramsund for landsætning av fartøier. Det vil derfor være nødvendig at gaa til anlæg av en slip dersteds, stor nok til at opta undervandsbaater og større torpedobaater samt andre mindre fartøier (smaa kanonbaater, mineutlæggere o. l.), som eventuelt vil bli stationert i Ofotenavsnittet. Forbindelsesbanen (skinnevei for traller) er medtat for at lette transporten mellem verksted og slip, og smien for at lette arbeidsforholdene ved slippen. Baatskuret var tidligere forutsat bygget i forbindelse med det projekterte torpedobaatsskur.

Ad 2. I planen for anlæg av marinestation i Ramsund indgik oprindelig ogsaa en

større dampbarkas til en pris av ca. kr. 25 000,00.

Denne post blev imidlertid ikke medtat i det forslag til plan for anlægget, som blev forelagt Stortinget i 1912, idet departementet dengang fandt at anskaffelsen av nævnte dampbarkas fik ske paa anden konto.

I skrivelse av 16de november 1912 foreslog imidlertid marinens konsulent ved anlæggene, at der snarest mulig burde gaaes til anskaffelse av en 40 fots motorskøite til den nye oplagshavn, idet konsulenten paa grund av Ramsunds slette kommunikationer med de nærmeste byer og dampskibsanløpssteder og stedets indskrænkede hjælpemidler, fandt det absolut nødvendig at ha til stadig disposition for anlægget en større bruksbaat med motor. Baaten foresloges senere at overgaa til anlægget istedenfor den foranomhandlede større dampbarkas.

Departementet har imidlertid ikke kunnet anvise de fornødne midler til anskaffelse av en saadan motorbaat, og anlægget har derfor foreløbig maattet leie en privat motorbaat for en saa høi pris som kr. 130,00 pr. maaned, uten besætning, assuranse og forbruksartikler.

Da ogsaa den færdige marinestation vil ha særdeles god bruk for en motorbaat som her omhandlet, finder departementet at det vil være god økonomi at der snarest mulig gaaes til anskaffelse av en motorbaat for anlægget i Ramsund. Baaten, der er anslaat at koste ca. kr. 15 000,00, forutsættes at træ istedenfor den tidligere foreslaatte dampbarkas.

Hvad forslagets punkt 3, 4 og 5 angaar, saa er disse spørsmaal for tiden ikke saa utredet at departementet finder at kunne ta endelig standpunkt til detaljerne. Man vil derfor her kun foreslaa at beløpene — tilsammen kr. 42 000,00 — efter departementets nærmere bestemmelse blir at anvende til opførelse av boliger m. v. for personellet i forbindelse med det hertil nedenfor foreslaatte beløp — kr. 100 000,00 — idet det har vist sig at det oprindelig forutsatte beløp til boliger blir for litet.

Under henvisning til foranstaaende tillater d e p a r t e m e n t e t sig at foreslaa:

1. Det i forslaget om marinestationen i Ramsund av 1912 planlagte torpedobaatskur med beddinger og rullende materiel m. v. blir ikke at opføre.
2. Det herved ledigblevne beløp — kr. 177 000,00 — blir at anvende saaledes:
   a) Til patentslip med rullende materiel, forbindelsesbane, smie og baatskur . . . . kr. 120 000,00
   b) Til motorskøite . . « 15 000,00
   c) Til boliger m. v. for personellet . . . . « 42 000,00

   Sum kr. 177 000,00

I det ved Stortingets beslutning av 6te juli 1912 til anlæg av en marinestation i Ramsund bevilgede beløp — kr. 700 000,00 — er ikke indbefattet noget beløp til boliger for de 2 undervandsbaatsbesætninger som er forutsat stationert dersteds. Paa grund av stedets øde beliggenhet er der ikke anledning til at faa leiet hus privat, og det vil derfor bli nødvendig at staten opfører boliger for nævnte undervandsbaatsbesætninger med familjer.

I departementets skrivelse til formanden i den kombinerte budget- og militærkomite av 24de mai 1912 er oplyst at der antagelig vil trænges ca. kr. 80 000,00 hertil.

Efter foreløbig indhentede opgaver vil der imidlertid til opførelse av nødvendige boliger for de 2 undervandsbaatsbesætninger, som er forutsat stationert i Ramsund, trænges et betragtelig høiere beløp. Man antar dog, at et beløp paa kr. 100 000,00 + foran omhandlede kr. 42 000,00 ialfald foreløbig vil vise sig at være tilstrækkelig for behovet, og d e p a r t e m e n t e t vil derfor foreslaa bevilget kr. 100 000,00 e k s t r a o r d i n æ r t i heromhandlede øiemed.

Titel 4. Forsvarsforanstaltninger i Nord-Norge.

Kr. 600 000,00.

O f o t e n s b e f æ s t n i n g e r.

I henhold til stortingsbeslutning av 6te juli 1912 om ekstraordinære foranstaltninger

i Ofotavsnittet paagaar — som nævnt under titel 3 — for tiden i dette avsnit anlægs- og befæstningsarbeider for en marinestation i Ramsundet, hvorhos der iverksættes foranstaltninger for sikring av Ofotbanen.

Befæstningerne i Ramsundet bestaar av et batteri paa 3 stk. hsk. 15 cm's kanoner paa Ramnesfjeld ved Ramsunds søndre utløp samt et batteri paa 2 stk. 10.5 cm's hsk. kanoner paa Forholten ved Ramsunds nordre utløp.

Til støtte for infanteridækningstropperne mot angrep over land er forutsat tilknyttet befæstningerne endel mitraljøser og mobilt feltskyts.

Den flaateavdeling, som har været forutsat tildelt Ofotavsnittet, skulde foreløbig omfatte:

2 undervandsbaater.
1 mutterskib og mineutlægger.
4 torpedobaater.

En saadan flaateavdeling med støtte i et befæstet Ramsund er paaregnet at kunne forhindre en sjøværts ekspedition i at trænge ind Ofotfjorden, endvidere (naar den projekterte utdypning av Ramsundet er gjennemført jfr. nedenfor), at virke beskyttende paa forbindelsesveien gjennem Tjeldsund og derved paa indløpene til alle de østgaaende arme av Vaagsfjorden fra Lavangseidet til Salangen og Gisund, samt ad den indenskjærs led mellem Lødingen og Molla at beskytte Østlofotens arme og indløpet til Raftsund.

En saadan maritim avdeling vil derhos beskytte hærens mobilisering og koncentration og dække kyststrækningernes koffardimateriel o: i det hele betrygge landforsvarets flanke mot vest.

Til sikring av Ofotbanen blev bestemt utført endel sprængningsforberedelser ved Nordalsendens bro og ved endel tunneller samt anskaffelse og indredning av en pansret jernbanevogn med en fast monteret 7.5 cm.'s fæstningskanon.

Endvidere blev bestemt anlagt et par mindre anlæg ved Sildvikvandet til bestrykning av jernbanen.

Disse anlæg er tænkt utført som etslags blokhuse utstyret med mitraljøser og muligens kanoner.

De samlede utgifter til Ofotbanens sikring blev bevilget med kr. 120 000,00.

De ovennævnte i Ofotavsnittet paagaaende anlægsarbeider antages paa grund av vanskelige arbeidsforhold neppe at kunne paaregnes helt avsluttet før i 1916—1917.

Med hensyn til den bestykning som det besluttede batteri paa Ramnes er git skal bemerkes, at der ved behandling av spørsmaalet om Ofotavsnittets befæstning i Norges forsvarskommission den 29de september 1911 blev uttalt, at et batteri som det besluttede vilde kunne indgaa som et naturlig led i en større plan om man senere skulde gaa over til anlæg av sterkere befæstninger, hvad der specielt av fæstningsartilleriets tidligere chef var anseet som en nødvendighet.

Ved sin omtale av det befæstede marineetablissement fremholdt departementet i skrivelse til stortingets militærkomite av 18de januar 1912 nødvendigheten av Ramsundets utdypning uten at man i den dengang fremsatte proposition fandt at burde medta utgiften hertil, da saken paa den tid ikke forelaa fuldt utredet. Det fremholdtes dog som departementets forutsætning, at dette spørsmaal skulde søkes løst i en nær fremtid.

Den nordre del av Ramsund stænges nu av to rev, «fjeldrevet» og «sandbarren».

Førstnævnte rev ligger noget nord for marineetablissementets plads i sundets trangeste del og sidstnævnte — sandbarren — ved nordre indløp ved Gyltnæsset i nærheten av Hols kapel.

Paa grund av disse rev kan Ramsunds nordre del ved lavvand kun passeres av ganske smaa baater og selv ved høivand kun av forholdsvis mindre fartøier.

For at de til Ramsund knyttede krigsfartøier skal faa den fornødne aktionsfrihet bør sundets nordre del utdypes.

Spørsmaalet har flere gange været behandlet av statens havnevæsen samt av admiralstaben.

Der foreslaaes av admiralstaben en utdypning til 4 m.s dybde og 15 m. bundbredde.

De hermed forbundne utgifter har av havnevæsenet været beregnet til kr. 263 000,00.

En saadan utdypning er imidlertid ikke alene av betydning for forsvaret, men ogsaa for utvikling av avsnittets kommunikationer i kommerciel henseende m. v. Kravet om en saadan utdypning har derfor ogsaa været fremsat av de i saken interesserte distrikter.

Utgifterne bør derfor efter departementets mening ikke ensidig belastes militærbudgettet.

Det blev i departementets ovennævnte skrivelse av 18de januar 1912 antydet som en rimelig fremgangsmaate at arbeidsdepartementet paa sit budgetforslag kunde opta det hele utgiftsbeløp angaaende utdypningen efter at forsvarsdepartementet hadde opført paa sit budgetforslag foranstaltninger vedrørende Ofotbanen hvilke ved dennes anlæg som bekjendt var forutsat belastet banen.

Det skal ogsaa nævnes, at der har været fremsat forslag om befæstelse av landtilgangene til Narvik mot en langs jernbanen fremtrængende angriper.

Der har været utpekt flere for saadanne anlæg egnede steder, saaledes Aalbugfjeld, hvor departementet under 25de mai 1907 foreslog anlagt et fort; videre Rombakstøtta ved Narvik, der ved departementets skrivelse til stortingets militærkomite av 8de juli 1909 blev fremholdt som særdeles fordelagtig.

Departementet gik ved den i 1912 fremlagte plan ut fra at landtilgangenes forsvar skulde ske ved de paa Elvegaardsmoen og Sætermoen staaende mobile avdelinger.

Finmarkens befæstelse.

Med hvilket andet land Norge end kan komme i krig, vil man kunne tænke sig, at der kunde bli rettet angrep paa det nordlige og nordligste Norge.

Et saadant angrep kunde ha til hensigt enten en erobring for godt eller en besiddelsestagen, der kunde lægges i vegtskaalen ved en fredsslutning.

Mot et angrep utført ved en fiendtlig flaateavdeling kunde det bli nødvendig at stille en norsk flaateavdeling.

Isaafald vilde det være av stor betydning om der i likhet med det besluttede etablissement i Ofoten ogsaa i det nordligste Norge fandtes et punkt, hvor de nødvendige forraad kunde oplægges, og hvor flaaten var under sikker beskyttelse, saaledes at dette punkt kunne danne basis for det maritime forsvar.

Det var disse betragtninger som gjorde, at departementet ved skrivelse til Stortingets militærkomite av 8de juli 1909 bestemt fraraadet nedlæggelsen av Vardøhus og sterkt fremhævet nødvendigheten av disse befæstningers modernisering.

Det fremhævedes av departementet, at selv et mindre fort kunde bli en udmerket støtte for vore skibe under en kamp og yde den beskyttelse, naar det trængtes.

Dertil kommer, at erobringen av Finmarken ikke vil være fuldstændig hvis vi endnu kunde holde os paa et enkelt punkt, og at dette vilde faa stor betydning ved en fredsslutning.

Stortinget besluttet ved behandling av militærkomiteens indstilling angaaende den nye hærordning den 12te august 1909, at avgjørelsen av spørsmaalet om Vardøhus nedlæggelse skulde utstaa, indtil indstilling om befæstningsanlæg ved Narvik var stortinget forelagt.

Under den daværende departementchefs (statsraad Lowzows) befaring i Finmarken blev opgjort et forslag til befæstning av Vardø beregnet at koste kr. 725 000,00.

Dette overslag blev dog av ingeniørvaabenet og fæstningsartilleriet forhøiet til kr. 900 000,00.

Senere blev en kommission bestaaende av en generalstabsofficer, en ingeniørofficer, en fæstningsartillerioffícer og en marineofficer git i opdrag at bringe paa det rene, hvor i Finmarken man hensigtsmæssigst skulde kunne tilveiebringe et befæstet støttepunkt, som bl. a. ogsaa kunde være støttepunkt for en i de finmarkske farvande opererende flaateavdeling.

Denne kommission — Ofotenkommissionen av 1909 — kommer til det resultat, at Vardøavsnittet bør befæstes ved hjælp av fremskutte batterier paa Hornøen, Domen og Kistefjeld samtidig som landfronten sikres ved blokhuser og hindringsmidler.

Samtidig gjøres Vardø ved oprettelse av magasiner for kul, olje, proviant m. v. skikket som tilflugtshavn for en mindre flaateavdeling.

Dette forslags utførelse blev beregnet at koste kr. 1 284 000,00.

Kommanderende general uttalte i skrivelse av 18de november 1909, at Vardøhus i tilfælde maatte gives en kraftigere og bedre beskyttet bestykning end av kommissionen foreslaat. Herved vilde omkostningerne stige ganske betydelig.

Ved stortingets beslutning av 6te juli 1912 blev der overensstemmende med departementets forslag besluttet at Vardøhus indtil videre skulde bibeholdes som salutstation samt være tildelt en ganske liten garnisonerende styrke.

Ofotkommissionen av 1909 avgav derhos paa foranledning av departementet uttalelse med forslag om anlæg av befæstet maritim tilflugtshavn i Kongsfjorden. De av kommissionen for dette punkt foreslaatte befæstninger blev av denne beregnet at ville koste ca. kr. 800 000,00.

Kommissionen anbefaler imidlertid Vardø befæstet som tilflugtshavn for marinen fremfor Kongsfjorden.

Sikring av Nord-Norges landtilganger (nordenfor Ofotbanen).

Der har specielt paa grund av det i de senere aar i vore nabolandes grænsetrakter sterkt utviklede kommunikationsnet været optat til overveielse spørsmaal vedrørende sikring av de over grænsen førende tilgange til det nordligste Norge, — uten at saken for nærværende er tilstrækkelig utredet til at noget forslag i heromhandlede retning kan fremsættes.

Departementet har med hensyn til de foran anførte foranstaltninger endnu ikke kunnet ta noget standpunkt hverken med hensyn til de enkelte anlæg eller med hensyn til den rækkefølge, i hvilken disse eventuelt bør komme til utførelse.

Departementet agter i løpet av kommende sommer at faa spørsmaalet om Nord-Norges befæstning nærmere utredet.

Som et foreløbig maal har departementet for nærværende tænkt sig, at Ofotens befæstninger fuldføres indenfor den ved departementets skrivelse til Stortingets militærkomite av 18de januar 1912 optrukne ramme samt at der i Finmarken etableres et efter forholdene avpasset befæstet støttepunkt.

Med dette maal for øie foreslaar departementet ved nærværende anledning avsat til forsvarsforanstaltninger i Nord-Norge kr. 600 000,00.

Titel 5. **Kommandopladser paa befæstningerne.**

Kr. 300 000,00.

Fæstningsartilleriet fremkom allerede i 1908 med forslag om overdækning av befæstningernes vigtigste kommando- og orografpladser m. v., der efter daværende material- og arbeidspriser var utgiftsberegnet til ca. kr. 300 000,00.

Hittil er i dette øiemed bevilget kr. 35 200,00 — nemlig til hovedkommandopladser paa Oscarsborg (Haaøen), Kristiansands- og Agdenes befæstninger samt kommandoplads i Herløavsnittet (under Bergens ytre befæstninger); og for kommende termin er opført kr. 4 500,00 til paabegyndelse av kommandoplads paa Kvarven (Bergens befæstninger) for artillerichefen (kfr. st. prp. nr. 1, hovedpost XI A 1914, side 150 og skrivelse til Stortingets militærkomite av 17de januar 1914).

De militære autoriteter har gjentagne gange med stor styrke fremholdt nødvendigheten av at bygge dækkede kommandopladser paa vore befæstninger — at dette er foranstaltninger av saa stor betydning i fæstningernes forsvarsevne at de herom fremsatte krav bør imøtekommes i første række.

Departementet har ogsaa gjentagne gange uttalt sin tilslutning hertil.

Uten her at gaa nærmere ind paa beretttigelsen av det her omhandlede krav, da dette er saa almindelig erkjendt og tillike forutsættes kjendt fra tidligere aars budgetforelæg, skal man kun peke paa at en kommandoplads er det punkt hvorfra vedkommende chef (med hjælpeorganer) skal observere fienden, træffe

sine dispositioner, gi sine ordres til batterier, signalstationer, minestationer og fartøier m. v. saaledes beskyttet at det ikke med lethet kan ødelægges av motstanderens angrepsmidler og derved umuliggjøres som opholdssted for forsvarets ledelse under kamp.

De nuværende faa, saakaldte kommandopladser som findes ved befæstningerne er helt aapne (udækkede) standpladser der ikke gir beskyttelse mot vind og veir end si mot et artilleriangrep med brisantgranater, bombekastning fra aeroplaner eller lignende moderne angrepsmidler, som nu kan komme til anvendelse mot en fæstning.

Man har i tidligere aars ordinære budgetter ikke fundet plads til større beløp for overdækkede (bombesikre) kommandopladser. Men da det vilde være uforsvarlig at utsætte længere med løsningen av dette spørsmaal, finder departementet at burde medta forslag om en noget større bevilgning til kommandopladser i nærværende proposition om ekstraordinær bevilgning.

I den anledning har man indhentet alternativt forslag med omkostningsoverslag fra fæstningsartilleriet,

a) under forutsætning av at de nuværende kystbefæstninger og landbefæstninger (Fossumavsnittet iberegnet) utstyres med fornødne hoved- og avsnitskommandopladser samt batterikommandopladser for de vigtigste kampbatterier, hvortil utgiften er beregnet til kr. 525 500,00,
b) under forutsætning av at der iaar gives en ekstraordinær bevilgning paa kr. 300 000,00 til kommandopladser.

Forslaget er utarbeidet efter konferanse med generalinspektøren for ingeniørvaabnet og omfatter:

Alternativ A.

A. Landbefæstningerne.

Fossumavsnittets befæstninger.

a) Efterbevilgning til ingeniørarbeider for de under bygning værende kommandopladser paa Høitorp og Trøgstad Varde	kr.	34 000,00
b) Montering og utstyr av kommandopladsene for ordreoverføringen	«	6 000,00
	kr.	40 000,00

Kongsvinger befæstninger.

Provisorisk anordning av fortkommandopladser, iberegnet montering og utstyr for ordreoverføringen	«	5 000,00

Sarpsborg befæstninger.

Ravneberget:

a) Ingeniørarbeider til utbedring av havendes kommandoplads	kr.	5 000,00		
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	2 000,00		
			«	7 000,00
			Overføres kr.	52 000,00

		Overført kr.	52 000,00

Greaaker:

a) Ingeniørarbeider til utbedring av havendes kommandoplads	kr.	3 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	2 000,00	
		«	5 000,00

Stjørdalens befæstninger.

a) Ingeniørarbeider til utbedring av havendes fortkommandoplads	kr.	5 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	3 000,00	
		«	8 000,00

Batterikommandoplads for 10,5 cm. batteri.

a) Ingeniørarbeider	kr.	12 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	3 000,00	
		«	15 000,00

Batterikommandoplads for 7,5 cm. batteri.

a) Ingeniørarbeider	kr.	12 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	3 000,00	
		«	15 000,00

Værdalens befæstninger.

Montering og utstyr av gallerierne m. v. for ordreoverføringen		«	5 000,00
Sum landbefæstningerne		kr.	100 000,00

B. Kystbefæstningerne.

Oscarsborg med Svelvik.

1. Batterikommandoplads for 28 cm. haubitsbatteri.

a) Ingeniørarbeider	kr.	12 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	5 000,00	
		«	17 000,00

2. Batterikommandoplads for 12 cm. L/36 batteri.

a) Ingeniørarbeider	kr.	12 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	5 000,00	
		«	17 000,00

3. Batterikommandoplads for 12 cm. L/44 batteri.

a) Ingeniørarbeider	kr.	12 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	5 000,00	
		«	17 000,00
Overføres		kr.	51 000,00

			Overført kr.	51 000,00
4.	Avsnitskommandoplads og tillike batterikommandoplads for hovedbatteriet (Kaholmen). Utbedring av havendes avsnitskommandoplads.			
	a) Ingeniørarbeider	kr. 8 000,00		
	b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	« 5 000,00		
			«	13 000,00
5.	Batterikommandoplads for 15 cm. batteri (Kopaas). Provisorisk indredet.			
	a) Ingeniørarbeider	kr. 2 500,00		
	b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	« 2 000,00		
			«	4 500,00
6.	Avsnitskommandoplads og tillike batterikommandoplads for 15 cm. batteri, Svelvik. Provisorisk indredet.			
	a) Ingeniørarbeider	kr. 5 000,00		
	b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	« 2 000,00		
			«	7 000,00
7.	Batterikommandoplads for 57 mm. batteri (Nordholmen).			
	a) Ingeniørarbeider	kr. 5 000,00		
	b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	« 500,00		
			«	5 500,00
8.	Batterikommandoplads for 57 mm. batteri (Næsset). Provisorisk indredet.			
	a) Ingeniørarbeider	kr. 2 500,00		
	b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	« 500,00		
			«	3 000,00
9.	Batterikommandoplads for 57 mm. batteri (Husvik). Provisorisk indredet.			
	a) Ingeniørarbeider	kr. 2 500,00		
	b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	« 500,00		
			«	3 000,00

Kristiansands befæstninger.

1.	Batterikommandoplads for 24 cm. haubitsbatteri			
	a) Ingeniørarbeider	kr. 12 000,00		
	b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	« 5 000,00		
			«	17 000,00
2.	Batterikommandoplads for 21 cm. batteri.			
	a) Ingeniørarbeider	kr. 12 000,00		
	b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	« 5 000,00		
			«	17 000,00
			Overføres kr.	121 000,00

		Overført	kr. 121 000,00
3. Batterikommandoplads for 15 cm. batteri (østre).			
a) Ingeniørarbeider	kr.	12 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	5 000,00	
			« 17 000,00
4. Batterikommandoplads for 15 cm. batteri (vestre).			
a) Ingeniørarbeider	kr.	12 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	5 000,00	
			« 17 000,00
5. Batterikommandoplads for 15 cm. batteri (Mellembatteriet)			
a) Ingeniørarbeider	kr.	12 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	5 000,00	
			« 17 000,00
6. Avsnitskommandoplads og tillike batterikommandoplads for 15 cm. batteri (Gleodden).			
a) Ingeniørarbeider	kr.	12 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	6 000,00	
			« 18 000,00
7. Batterikommandoplads for 65 mm. batteri (Odderøen).			
a) Ingeniørarbeider	kr.	5 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	500,00	
			« 5 500,00
8. Batterikommandoplads for 65 mm. batteri (Gleodden).			
a) Ingeniørarbeider	kr.	5 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	500,00	
			« 5 500,00

Bergens befæstninger.

1. Hovedkommandoplads paa Kvarven.			
a) Ingeniørarbeider	kr.	12 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	6 000,00	
			« 18 000,00
2. Batterikommandoplads for 24 cm. Haubitser (Kvarven).			
a) Ingeniørarbeider	kr.	12 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	5 000,00	
			« 17 000.00
3. Batterikommandoplads for 21 cm. batteri (Kvarven).			
a) Ingeniørarbeider	kr.	12 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	5 000,00	
			« 17 000,00
4. Avsnitskommandoplads paa Haaøen.			
a) Ingeniørarbeider	kr.	5 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	6 000,00	
			« 11 000,00
		Overføres	kr. 264 000,00

		Overført kr.	264 000,00
5. Avsnitskommandoplads paa Hellen, tillike batterikommandoplads for 21 cm. batteri.			
a) Ingeniørarbeider	kr. 12 000,00		
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	« 6 000,00		
		«	18 000,00
6. Batterikommandoplads for 24 cm. haubitser (Sandviken). Provisorisk indredet.			
a) Ingeniørarbeider	kr. 8 000,00		
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	« 2 000,00		
		«	10 000,00
7. Batterikommandoplads for 57 mm. batteri (Kvarven).			
a) Ingeniørarbeider	kr. 5 000,00		
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	« 500,00		
		«	5 500,00
8. Batterikommandoplads for 65 mm. batteri (Skarvø).			
a) Ingeniørarbeider	kr. 5 000,00		
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	« 500,00		
		«	5 500,00
9. Batterikommandoplads for 57 mm. batteri (Hagelsund).			
a) Ingeniørarbeider	kr. 5 000,00		
b. Montering og utstyr for ordreoverføringen	« 500,00		
		«	5 500,00
10. Batterikommandoplads for 57 mm. batteri (Lillebergen) — provisorisk.			
a) Ingeniørarbeider	kr. 2 500,00		
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	« 500,00		
		«	3 000,00
11. Batterikommandoplads for 65 mm. batteri (Sandviken). Provisorisk indredet.			
a) Ingeniørarbeider	kr. 2 500,00		
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	« 500,00		
		«	3 000,00

Agdenes befæstninger.

1. Avsnitskommandoplads og tillike batterikommandoplads for 21 cm. batteri paa Hysnes.			
a) Ingeniørarbeider	kr. 12 000,00		
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	« 6 000,00		
		«	18 000,00
2. Batterikommandoplads for 15 cm. batteri, Hysnes.			
a) Ingeniørarbeider	kr. 12 000,00		
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	« 5 000,00		
		«	17 000,00
		Overføres kr.	349 500,00

		Overført	kr. 349 500,00
3. Batterikommandoplads for 15 cm. batteri paa Brettingen.			
a) Ingeniørarbeider	kr.	12 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	5 000,00	
		«	17 000,00
4. Avsnitskommandoplads og tillike batterikommandoplads for 15 cm. batteri paa Hambaara.			
a) Ingeniørarbeider	kr.	12 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	6 000,00	
		«	18 000,00
5. Batterikommandoplads for 65 mm. batteri, Hysnes.			
a) Ingeniørarbeider	kr.	5 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	500,00	
		«	5 500,00
6. Batterikommandoplads for 65 mm. batteri, Brettingen.			
a) Ingeniørarbeider	kr.	5 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen	«	500,00	
		«	5 500,00
Tillæg til de 4 bevilgede kommandopladser.			
a) Ingeniørarbeider	kr.	10 000,00	
b) Montering og utstyr for ordreoverføringen (tidligere intet bevilget hertil)	«	20 000,00	
		«	30 000,00
		Sum kystbefæstningerne	kr. 425 500,00
		Sum landbefæstningerne	» 100 000,00
		Totalsum	kr. 525 500,00

Alternativ B.

A. Landbefæstningerne.

Som alternativ A.	kr.	100 000,00

B. Kystbefæstningerne.

Oscarsborg med Svelvik.

1. Batterikommandoplads for 28 cm. haubitsbatteri	«	17 000,00
2. Avsntskommandoplads og tillike batterikommandoplads for hoved-batteriet paa Kaholmen	«	13 000,00

Kristiansands befæstninger.

1. Batterikommandoplads for 24 cm. haubitsbatteri	«	17 000,00
2. Avsnitskommandoplads og tillike batterikommandoplads for 15 cm. batteri (Gleodden)	«	18 000,00
Overføres	kr.	165 000,00

	Overført kr.	165 000,00
Bergens befæstninger.		
1. Hovedkommandoplads paa Kvarven	«	18 000,00
2. Batterikommandoplads for 24 cm. haubitsbatteri	«	17 000,00
3. Avsnitskommandoplads paa Hellen, tillike batterikommandoplads for 21 cm. batteri	«	18 000,00
4. Avsnitskommandoplads paa Haaøen. Provisorisk indredet	«	11 000,00
Agdenes befæstninger.		
1. Avsnitskommandoplads paa Hysnes, tillike batterikommandoplads for 21 cm. batteri	«	18 000,00
2. Batterikommandoplads for 15 cm. batteri paa Brettingen	«	17 000,00
Tillæg til de tidligere bevilgede 4 kommandopladser	«	30 000,00
Uforutset og administration	«	6 000,00
Sum	kr.	300 000,00

Fæstningsartilleriet bemerker i tilslutning til sit forslag bl. a.:

«Hvor der er foreslaat provisorisk indredning av kommandopladsene, foreligger forslag om batteriernes flytning eller omordning, hvorfor man her ikke har villet bringe i forslag permanente forføininger.

Ved de provisoriske kommandopladser vil alle anordninger vedrørende montering og ordreoverføring kunne overflyttes til andre kommandopladser, hvis det blir bestemt, at batterierne skal flyttes.»

Departementet, der av budgetmæssige grunde for nærværende ikke kan opføre mer end kr. 300 000 til kommandopladser, tiltrær i det væsentlige ovenanførte alternativ B med nedennævnte avvigelser.

Kommandopladser paa Kongsvinger befæstninger antages at burde utgaa. Det hertil opførte beløp kr. 5 000,00 gaar ind i tilfældige utgifter.

Under forutsætning av at nærværende forslag til ekstraordinær bevilgning blir vedtat av Stortinget, vil man — overensstemmende med fæstningsartilleriet (kfr. alt. B) — ogsaa opta forslag til hovedkommandoplads paa Kvarven. Denne vil da træ istedetfor den i budgetforelægget for kommende termin foreslaaede kommandoplads for artillerichefen — saaledes at hovedkommandopladsen foruten at gi rum til alle derhenhørende organer ogsaa omfatter artillerichefens behov.

Det i budgetpropositionen (1914) opførte beløp kr. 4 500,00 blir da at fratrække det av fæstningsartilleriet opførte beløp kr. 18 000,00, hvorfor der ved nærværende anledning opføres kr. 13 500,00 til hovedkommandoplads paa Kvarven.

Det herved frigjorte beløp kr. 4 500,00 under kommandopladser paa Kvarven foreslaar departementet disponert til batterikommandoplads for det 15 cm. batteri paa Kopaas (ved Oscarsborg), hvor en dækket kommandoplads paa grund av forholdene ansees særlig paakrævet.

I det av fæstningsartilleriet og generalinspektøren for ingeniørvaabnet utarbeidede forslag indgaar ogsaa krav om tillægsbevilgning til de under bygning værende kommandopladser paa Høitorp og Trøgstad Varde. Kravet er væsentlig begrundet i at material- og arbeidspriser er steget sterkt siden det oprindelige overslag. Arbeidslønningernes forhøielse er væsentlig en følge av den i 1913

etablerte overenskomst mellem Arbeidsdepartementet og Forsvarsdepartementet paa den ene side og jernbane- og befæstningsanlæggenes arbeidere paa den anden side.

Endvidere er der i forslaget opført tillægsbevilgning kr. 30 000,00 til de 4 tidligere bevilgede kommandopladser paa kystbefæstningerne (Oscarsborg, Kristiansand, Herløavsnittet og Agdenes) hvilke ogsaa har sin grund i de stadig stigende material- og arbeidspriser samt i ønskeligheten av at kunne installere de mest moderne organer, apparater m. v. for ordreoverføringen og for utnyttelsen av de senest indvundne skytemetoder i fæstningsartilleriet.

At der medgaar saapas store beløp til hver av de foreslaatte kommandopladser kommer væsentlig av at disse maa gjøres saavidt mulig bombesikre — ialfald motstandsdygtige mot virkning fra sprængstykker av enhver art samt fuldtræffere fra mindre skyts — hvis de skal opfylde sin hensigt.

Alle arbeider og anordninger er tænkt utført i fjeld, beton eller lettere panser, alt efter de lokale forhold (kfr. de i ovennævnte forslag opførte ingeniørarbeider).

Helt panserbeskyttede kommandopladser har man væsentlig av økonomiske grunde ikke fundet at burde bringe i forslag.

Hvad den indvendige anordning av en kommandoplads angaar skal man bemerke: Det indvendige rum maa gi plads til det nødvendige personel samt til de hjælpeorganer forøvrig, som maa knyttes til en kommandoplads — eksempelvis avstandsmaalere og orografer med arrangements særlig for den indirekte skytning, apparater for ordreoverføringen, depecheombringelse, melde- og bevogtningstjenesten samt anordninger for lyskasternes ledelse fra kommandopladsen etc. De herhenhørende anordninger og anskaffelser som er absolut nødvendige for kommandopladsens utnyttelse efter sin hensigt, indgaar i de i ovennævnte forslag opførte monteringsutgifter.

Under tilfældige og uforutseede utgifter har man fundet det nødvendig at opføre kr. 11 000,00, da de foreliggende overslag kun er generelle, og der paa grund av lokale forhold kan komme krav, som man bør ha anledning til at imøtekomme.

I henhold til hvad foran er anført, opfører departementet:

A. Landbefæstningerne.

Fossumavsnittets befæstninger.

Efterbevilgning til de under bygning værende kommandopladser paa Høitorp og Trøgstad Varde . . kr. 40 000,00

Sarpsborg befæstninger.

a) Ravneberget:
Utbedring m. v. av havendes kommandoplads . . . « 7 000,00
b) Greaaker:
Utbedring m. v. av havendes kommandoplads . . . . . « 5 000,00

Stjørdalens befæstninger.

a) Utbedring m. v. av havendes fortkommandoplads . . . « 8 000,00
b) Batterikommandoplads for 10,5 cm. batteri. . . . . « 15 000,00
c) Batterikommandoplads for 7,5 cm. batteri . . . . . « 15 000,00

Værdalens befæstninger.

Galleriernes utstyr for ordreoverføringen m. v. . . . . « 5 000,00

Sum landbefæstningerne . . kr. 95 000,00

B. Kystbefæstningerne.

Oscarsborg med Svelvik.

a) Haaøen:
Batterikommandoplads for 28 cm. haubitser . . . kr. 17 000,00
b) Kaholmen:
Avsnitskommandoplads og tillike batterikommandoplads for hovedbatteriet . « 13 000,00
c) Kopaas:
Batterikommandoplads for 15 cm. batteri . . . . « 4 500,00

Overføres kr. 34 500,00

Overført kr.		34 500,00
Kristiansands befæstninger.		
a) Odderøen: Batterikommandoplads for 24 cm. haubitser . . .	«	17 000,00
b) Gleodden: Avsnitskommandoplads og tillike batterikommandoplads for 15 cm. kanoner	«	18 000,00
Bergens befæstninger.		
a) Kvarven: Hovedkommandoplads . . (Paa det ordinære budget opført kr. 4 500,00. Tilsammen for denne kommandoplads kr. 18 000,00 — se foran.)	«	13 500,00
Batterikommando plads for 24 cm. haubitser . . .	«	17 000,00
b) Hellen: Avsnitskommandoplads tillike batterikommandoplads for 21 cm. kanoner	«	18 000,00
c) Haaøen: Avsnitskommandoplads .	«	11 000,00
Agdenes befæstninger.		
a) Hysnes: Avsnitskommandoplads tillike batterikommandoplads for 21 cm. kanoner	«	18 000,00
b) Brettingen: Batterikommandoplads for 15 cm. kanoner	«	17 000,00
Tillæg til de 4 tidligere bevilgede kommandopladser .	«	30 000,00
Sum kystbefæstningerne	kr.	194 000,00
Tilfældige og uforutseede utgifter	«	11 000,00
Totalsum	kr.	300 000,00

hvilket beløp foreslaaes bevilget til her omhandlede og mest paakrævede kommandopladser paa befæstningerne.

De av fæstningsartilleriet foreslaaede kommandopladser, som man ikke har kunnet medta ved nærværende anledning, agter departementet at opta til behandling, saasnart budgetmæssige hensyn tilsteder det.

Titel 6. Flyvevæsenet.

Kr. 100 000,00.

A. Hæren.

I st. prp. nr. 147, 1913 (side 27—28) foreslog departementet bl. a. indkjøp av flyveplads ved Lillestrøm, hvor det — overensstemmende med de militære autoriteters uttalelser — var forutsætningen, at hovedetablissementet for hærens flyvevæsen skulde etableres, idet dette steds beliggenhet i enhver henseende ansaaes heldig for et saadant etablissement. Forslaget blev tiltraadt av Stortingets militærkomite, men vandt ikke Stortingets bifald. Et mindretal (2 medlemmer) i komiteen uttalte, at man burde ta under overveielse, om ikke Gardermoen vilde være hensigtsmæssig som øvelsesplads for flyvevæsenet og om ikke bygning av aeroplaner i tilfælde kunde ske ved Kongsberg Vaabenfabrik (kfr. tillæg 9 til indst. S. X, 1913 side 7).

Departementet har indhentet vedkommende militære autoriteters uttalelser om disse spørsmaal og saken er derefter nærmere behandlet i budgetforelægget for kommende termin (kfr. st. prp. nr. 1, 1914, hovedpost IX A side 52—55), hvortil henvises. Det vil herav sees, at samtlige autoriteter meget bestemt fraraader, at aeroplanbygningen henlægges til Kongsberg Vaabenfabrik eller at der etableres en central flyveplads paa Gardermoen.

Kommanderende general har derimot paany overensstemmende med generalstaben uttalt, at det omhandlede terræng ved Kjeller vil være godt egnet som plads for et centraletablissement for hærens flyvevæsen og anbefaler sterkt, at det fornødne areal til flyveplads saa snart som mulig erhverves ved kjøp eller ekspropriation.

Departementet vil derfor ved nærværende anledning gjenopta sit forslag om indkjøp av flyveplads paa gaarden Kjeller ved Lillestrøm, idet man fremdeles er av den anskuelse, at dette sted byder de bedste betingelser saavel for anordning av øvelsesplads, som fremtidig anlæg av fornøden verkstedsdrift, hvilke foranstaltninger selvsagt vil være av fundamental betydning for en rationel utvikling av hærens flyvevæsen — hvorhos nævnte punkt ifølge alle autoriteters ut-

talelser har en særdeles heldig beliggenhet i strategisk henseende.

Det oprindelig tilbudte areal av gaarden Kjeller utgjorde ifølge et ældre kart (1885) 163,2 ti-ar dyrket mark, for hvilket eierne forlangte kr. 28 000,00 (kfr. st. prp. nr. 147. 1913). Ifølge de paa foranledning av flyveväsenet foretagne nye maalinger utgjør den dyrkede parcel 130,4 ti-ar I det nu foreliggende nye salgstilbud er desuten tat med 61,5 ti-ar utmark, væsentlig for at faa gunstigere grænseforhold m. v. for den egentlige flyveplads. For disse arealer forlanger eierne nu tilsammen kr. 35 000,00 mot skjøte fri for heftelser og byrder. Eierne vedstaar tilbudet kun til 1ste september 1914.

Til indhegning, drænerings- og planeringsarbeider vedrørende flyvepladsen er beregnet at medgaa ialt kr. 7 000,00. Da en mindre del av disse arbeider allerede har maattet utføres ved den midlertidige benyttelse av pladsen opføres for de resterende arbeider kr. 5 000,00.

I st. prp. nr. 147, 1913 (kfr. side 28) hadde departementet endvidere opført kr. 16 000,00 til anordninger vedrørende en begyndende verkstedsdrift, hvilket forslag ogsaa blev tiltraadt av Stortingets militærkomite.

Av hensyn til en hel eller delvis hjemmefabrikation av aeroplaner, reparationer og det almindelige vedlikehold m. v. vil det være av den største betydning, at der ved flyveväsenet saa snart som mulig etableres en rationel verkstedsdrift. De nuværende verkstedsanordninger paa flyvepladsen maa karaktiseres som rent provisoriske og som en nødforanstaltning.

Departementet optar derfor paany forslag om opførelse av et snekkerverksted, hvortil er beregnet at medgaa kr. 10 000,00, inkl. indkjøp og installation av verkstedsmaskiner m. v.

I henhold til hvad foran er anført opføres til hærens flyveväsen:

a)	Indkjøp av flyveplads paa gaarden Kjeller (v.) i Skedsmo	kr. 35 000,00
b)	Indhegning, drænerings- og planeringsarbeider	« 5 000,00
c)	Opførelse av snekkerverksted, indkjøp og installation av maskiner m. v. . .	« 10 000,00
	Sum kr.	50 000,00

B. Marinen.

I skrivelse til Kommanderende Admiral av 14de mai 1913 har Admiralstaben blandt andet foreslaat at der til marinen bør anskaffes 12 hydroaeroplaner fordelt i 6 grupper, idet dog i dette antal ikke indgaar nogen reserver.

De 12 hydroaeroplaner er forutsat fordelt saaledes:

Kristianiafjorden:		
3 grupper paa 2 apparater	.	= 6 apparater
Kristiansand:		
1 gruppe paa 2 apparater	.	= 2 —«—
Bergen:		
1 gruppe paa 2 apparater	.	= 2 —«—
Trondhjem:		
1 gruppe paa 2 apparater	.	= 2 —«—
	Sum	12 apparater

Kommanderende Admiral har i skrivelse av 16de mai 1913 i det væsentlige sluttet sig til Admiralstabens uttalelse i ovennævnte skrivelse av 14de mai 1913.

For tiden har marinen kun et hydroaeroplan, det ombyggede aeroplan «Start». I marinens budget for 1914—1915 (st. prp. nr. 1 hovedpost XI B — 1914) er imidlertid foreslaat den nødvendige bevilgning til anskaffelse av 2 nye hydroaeroplaner, saaledes at man, hvis den fornødne bevilgning hertil gives, vil faa 3 apparater.

Departementet anser det meget ønskelig, at de 12 hydroaeroplaner, som vil trænges til marinen, anskaffes saa snart som efter omstændigheterne mulig. Man kan imidlertid av budgetmæssige hensyn ved nærværende anledning ikke foreslaa bevilgning til anskaffelse av mere end 1 nyt hydroaeroplan m. v. foruten de 2 som er foreslaat anskaffet under marinens ordinære budget. Man vil herved faa 2 grupper hydroaeroplaner til disposition, naar «Start» medregnes.

I henhold til hvad foran er anført, vil departementet foreslaa at der som ekstraordinær bevilgning vedkommende marinens flyveväsen opføres følgende:

Se budgetforslagets for haren (1914) side 55, 1, 2de spalte nederst.

Se budgetforslagets for haren (1914) side 57

1. Anskaffelse av 1 hydroaeroplan	kr.	30 000,00
2. Kontrol og utdannelse av personel samt foreløbig drift m. v.	»	11 500,00
3. Opførelse av skur til aeroplanet med bedding og ophalingswinch	»	7 250,00
4. Forskjellig utstyr, instrumenter	»	750,00
5. Tilfældige og uforutseede utgifter	»	500,00
Sum	kr.	50 000,00

I henhold til foranstaaende opføres:

Til hærens flyvevæsen	kr.	50 000,00
« marinens —	«	50 000,00
Sum	kr.	100 000,00

Titel 7. Diverse materiel for hæren.

Kr. 500 000,00.

Av de mange foreliggende krav paa anskaffelse av manglende materiel til hæren opføres til avhjælpelse av de vigtigste mangler følgende:

a) Ammunitionsvogner for felthaubitserne	kr.	90 000,00
b) Sigtemidler for feltartilleriet	«	90 000,00
c) Saler for kavaleriet	«	40 000,00
d) Felttelefoner for infanteriet	«	25 000,00
e) Ingeniørmateriel	«	155 000,00
f) Sanitetsmateriel	«	100 000,00
Sum	kr.	500 000,00

ad a. Ammunitionsvogner for felthaubitserne.

Vore 2 felthaubitsbatterier er som bekjendt utstyrt med helt moderne skyts (M/1908) med brisant ammunition. Skytset har en samlet kjøretøivegt omtrent som feltskytset, og haubitsbatterierne vil derfor i krig kunne optræ side om side med det 7,5 cm. feltskyts. Haubitsbatterierne har imidlertid ikke feltmæssig brukbare ammunitionsvogner. Som en foreløbig foranstaltning er batterierne tildelt ældre pakvogner, der skriver sig fra ca. 1866. Det har vist sig under øvelserne at disse vogner ikke taaler en saa stor belastning som en ammunitionsvogn er utsat for. Vognene er dertil tunge og fælgbredden liten saa de ogsaa av denne grund er uhensigtsmæssige til tung transport.

Felttøimesteren har nylig ladt vognene besigtige av kanonkontrolofficeren, som efter besigtigelsen har uttalt at de er utjenlige til ammunitionstransport. Naar nye hjul og reservehjul anskaffes, vil vognene kunne tjene efter sin oprindelige bestemmelse ɔ: som pakvogner i bagagetrænet.

Felttøimesteren er enig i at vognene maa betegnes som utjenlige til ammunitionstransport.

Det vil derfor være av vital betydning for utnyttelsen av det udmerkede og moderne haubitsmateriel, at haubitsbatterierne forsynes med marsj- og manøverdygtige ammunitionsvogner, hvorved batterierne vil gjøres helt mobile.

Der tiltrænges som ved de 7,5 cm. feltbatterier 10 ammunitionsvogner pr. batteri, for de 2 batterier saaledes 20 ammunitionsvogner. Prisen for en moderne, pansret ammunitionsvogn med sal- og sæletøi vil andra til ca. kr. 4 500,00 pr. vogn. 20 ammunitionsvogner med tilbehør vil saaledes koste ca. kr. 90 000,00.

Departementet opfører til anskaffelse av 20 ammunitionsvogner med tilbehør for haubitsbatterierne kr. 90 000,00, idet man haaber av dette beløp ogsaa at kunne bestride utgiften ved utbedring av pakvognene, saa disse blir tjenlige til bruk i batteriernes bagagetræn, som nu ikke har pakvogner.

ad b. Sigtemidler for feltartilleriet.

De samlede utgifter ved anskaffelse av tidsmæssige sigtemidler med panoramakikkerter for det 7,5 cm. skyts ved feltartilleriregimenterne er anslaat til kr. 360 000,00, hvorav hittil paa det ordinære budget i løpet av de

sidste 5 budgetterminer er bevilget tilsammen kr. 225 000,00. Der gjenstaar saaledes at bevilge kr. 135 000,00, hvorav man kun har fundet plads til kr. 45 000,00 i det fremlagte ordinære hærbudget for kommende termin (jfr. st.prp. nr. 1, hovedpost XI A 1914, kap 7, tit. 6, side 179).

Anskaffelsen iverksættes paa den maate at selve panoramakikkerterne indkjøpes i utlandet mens opsatserne forøvrig forarbeides ved Kongsberg vaabenfabrik. De første opsatser blev færdige og montert paa skytset i 1913.

Generalinspektøren for feltartilleriet har fremholdt at det er en sak av den største betydning for feltartilleriet, at arbeidet med de nye sigteapparater paaskyndes mest mulig.

Departementet er enig heri og skal bemerke, at den overgangstilstand som nu raader ved feltartilleriet med en del av skytset med gamle og en del med nye sigteapparater betegner en svakhetstilstand, som man snarest mulig bør se at komme over. Av hensyn hertil og for at kunne fremme det gjenstaaende arbeide uten avbræk vil det være meget ønskelig for kommende termin at erholde en større bevilgning end man har fundet plads til paa det ordinære budget.

Departementet finder, under henvisning til foranstaaende, ved nærværende anledning at burde opføre restbeløpet kr. 90 000,00 til sigtemidler for feltartilleriet.

ad c. Saler for kavaleriet.

For en fuldstændig feltopsætning av kavaleriet efter den nuværende organisation trænges av saler:

Ved linjeavdelingerne . . .	ca.	2 450 saler
« landvernseskadronerne .	«	650 —
« depoterne	«	850 —
Sum	ca.	3 950 saler
Herav haves . . .	«	2 800 —
Mangler	ca.	1 150 saler

Anskaffelse av de manglende 1 150 saler med tilbehør efter de nuværende priser vil koste ca. kr 200 000,00.

Av de 2 800 saler som haves er ca. 800 av model 1870 og henved 100 beridersaler. Salerne av model 1870 er nu saa gamle og slitte at en utskiftning med nye saler er ønskelig. Særlig paakrævet er det snarest mulig at anskaffe saler i en saadan utstrækning at kavaleriets marsjerende linjeavdelinger kan utstyres med saler av ny model, saaledes at salerne av model 1870 kan overføres til depotavdelingerne og landvernet. Hertil kræves anskaffet ca. 550 saler som vil koste ca. kr. 100 000,00.

Departementet finder den store mangel paa saler betænkelig og opfører — utover de paa det ordinære hærbudgets kap. 7 titel 7 foreslaaede kr. 10 000,00 — yderligere kr. 40 000,00 til saler for kavaleriet.

ad. d. Felttelefoner for infanteriet.

Som anført i den ordinære budgetproposition for kommende termin (jfr. St. prp. nr. 1 hovedpost XI. A, 1914, kap. 4 tit. 34 c., hovedindstillingen side 134) vil der foruten de for indeværende termin bevilgede kr. 6 000,00 tiltrænges kr. 75 000,00 for at utstyre infanteriets linjeavdelinger med felttelefonmateriel. Herav har man paa det ordinære budget for kommende termin alene fundet plads for en bevilgning av kr. 6 000,00. Der tiltrænges saaledes yderligere kr. 69 000,00 for infanteriets utstyr med felttelefonmateriel.

Efter de sidste krigserfaringer er betydningen av at kunne etablere forbindelser mellem de forskjellige avdelinger under kamp tillagt en meget stor vegt, og tidsmæssige felttelefoner har i dette øiemed vist sig at være et udmerket hjælpemiddel.

Departementet finder ved nærværende anledning at burde opføre kr. 25 000,00 til felttelefonmateriel for infanteriet.

ad e. Ingeniørmateriel.

Den tjeneste ingeniørtropperne vil kunne yde i felt, er i væsentlig grad avhængig av ingeniørmateriellets godhet. Med et defekt og gammeldags materiel vil selv ikke de bedst utdannede ingeniørtopper kunne yde hæren den tjeneste, som paaregnes av dem.

Generalinspektøren for ingeniørvaabnet

har ved flere anledninger fremholdt at vort materiel i flere henseender er gammeldags og trænger supplering, idet det for det meste er anskaffet for ca. 20 aar siden, og man ikke har foretat nogen større ekstraordinære anskaffelser siden den tid, mens tekniken paa alle hold har gjort enorme fremskridt.

Generalinspektøren for ingeniørvaabnet har senest i skrivelse av 16de februar 1914 nærmere redegjort for de mangler der i saa henseende er tilstede og nødvendigheten av at man i et land som vort drager sig krigsteknikens hjælpemidler til nytte. Generalinspektøren anfører her bl. a.:

«At en hær paa feltfot raader over et tidsmæssig og solid ingeniørmateriel i nødvendig utstrækning, er nu overalt vurdert som en av de uundværlige grundbetingelser for hærens operationsfrihet.

Dette ansees at gjælde i like høi grad, hvad enten der handles om kommunikationsmateriel (for telegraf-, telefon- og signaltjenesten samt for broslagning og veibygning m. v.) eller om fortifikationsmateriel (for anlæg av skanser, batterier, blokhuser og sluttelig improviserte fæstninger, med tilhørende spærremidler og belysningsanordninger) sprængningsmateriel m. v.

Hvad nu specielt vore norske forhold angaar, tør det efter mit skjøn hævdes, at vi sammenlignet med andre nationer har ganske særlig sterk opfordring til paa dette punkt at ha vore saker i orden.

Til begrundelse herav skal jeg som et første moment nævne vort lands — relativt seet — overordentlig store utstrækning og de vigtigste operationsomraaders kompliserte topografiske karakter (utpræget defileartet, gjennemskaaret og bedækket). Paa grund herav vil der hos os foreligge betydelige og talrige feltopgaver av teknisk art — kommunikationsmæssige og fortifikatoriske.

Ved siden herav skal dernæst nævnes det betydningsfulde moment, at vore stridskræfters numeriske styrke altid vil være relativt sterkt begrænset. Dette forhold tilsiger os — under offensiven som under defensiven — at dra os krigstekniken mest mulig til nytte for gjennem dens hensigtssvarende anvendelse at vinde i styrke, hvad vi numerisk maa savne.

Endelig maa det fremhæves, at det antal ingeniørkompanier, vor feltarme raader over, maa ansees som minimalt, naar der sees hen til vore særlige terrængforhold, og at det derfor er saa meget mere magtpaaliggende, at hvert enkelt av disse led inden hæren virkelig er utstyrt med det materiel, som betinger avdelingens effektivitet i felt og dens nytte for det høiere troppeforband, som den skal tjene.»

Generalinspektøren foreslaar i tilslutning hertil æsket ekstraordinær bevilgning til anskaffelse av følgende sappørmateriel, bromateriel og telegrafmateriel.

A. Sappørmateriel.

Til supplering av nuhavende materiel ansees nødgendig:

a)	3 verktøisvogner pr. sappørkompani indeholdende materiel for nødbroslagning og pigtraadhindere, samt jernbaneverktøi og sprængstof, ialt 12 vogner à kr. 2 500,00	kr. 30 000.00
b)	3 stk. sappørbaater pr. kompani for vasdragsrekognosering og indbygning som flytende underlag i nødbroer, at medføre paa egne vogner, ialt 12 vogner à kr. 2 500,00 . .	« 30 000,00
c)	Diverse verktøi, særlig økser, spader, hakker og minørverktøi	« 7 500,00
d)	Materiel for et sappørdepotkompani	« 32 500,00
		Kr. 100 000,00

Særlig sappørmateriel.

e)	Transportable lyskastere (2 stk. ved hvert av brigadernes sappørkompanier) tilsammen	« 360 000,00
f)	Magasiner	« 25 000,00
		Sum kr. 485 000,00

B. Bromateriel.

Feltarmeen raader fortiden over en samlet brolængde (av pontonmateriel) paa 280 meter,

hvorav 230 meter med moderne materiel og 50 meter med landvernsmateriel (anskaffet i 1850-aarene).

Generalinspektøren for ingeniørvaabenet fremholder at der bør skaffes brokompanierne søndenfjelds saa meget materiel, at de to kompanier tilsammen kan præstere en brolængde av 500 m.

Herunder er særlig tat sigte paa den avgjørende rolle en broslagning over vort lands største vasdrag nu efter Fossumavsnittets befæstning kan komme til at spille.

Omkostningerne ved det manglende materiel for 220 meters brolængde er beregnet til . . . . . kr. 300 000,00
hvortil kommer magasiner . . « 75 000,00

kr. 375 000,00

C. Telegraf-, telefon- og signalmateriel.

Departementet har i sit budgetforslag for 1913—1914 (jfr. st. prp. nr. 1, hovedpost XI A, 1913 side 130) redegjort for de av departementet fastsatte forandringer av vort telegrafmateriel og den dermed forbundne omorganisation av vore telegrafkompanier.

Forslag til disse forandringer blev avgit av en med departementets bemyndigelse i 1911 nedsat kommission av ingeniørofficerer.

De væsentligste av de av kommissionen foreslaaede forandringer bestaar i sløifning av den blanke traad og udelukkende anvendelse av kabel ved telegrafkompaniernes telegraf- og telefonlinjer. Samtidig er kompaniernes linjelængde øket.

Ialt medfører forandringen en forøkelse av kabelmængden med 30 km. pr. kompani.

Antallet av telefonapparater er foreslaat øket, likesom der er fastsat en anden og mere moderne type, hvorved der er adgang til samtidig telegrafering og telefonering paa samme linje.

De optiske stationer er foreslaat utstyrt med bedre kikkerter og signallanterner, hvorved man vil opnaa sikrere og bedre forbindelse paa større avstande.

Forandringerne, der i væsentlig grad vil øke telegrafkompaniernes effektivitet og sætte dem istand til i felt tilfredsstillende at løse sine vanskelige opgaver blev av kommissionen anslaat at ville koste ca. kr. 21 500,00 for hvert av søndenfjeldske ingeniørregiments 4 telegrafkompanier, ialt kr. 86 000,00. Herav blev for indeværende budgettermin bevilget kr. 5 000,00, og det samme beløp er av departementet — overensstemmende med forutsætningen for ovennævnte bevilgning — jfr. indst. S. X 1913 side 35 — foreslaat bevilget for kommende budgettermin.

Det er imidlertid forstaaelig, at man med en saa liten aarlig bevilgning ikke inden noget rimelig tidsrum vil faa vore telegrafkompanier fuldt brukbart utstyrt — et forhold, der i felt vil kunne faa uoverskuelige følger.

Der gjenstaar for tiden følgende anskaffelser:

140 km. kabel à kr. 210,00	.	kr.	29 400,00
Forandring av vogne til kabelvogne	. . . . .	«	2 800,00
16 stationstelter	. . . . .	«	1 200,00
34 store telefonapparater à kr. 150,00	. . . . .	»	5 100,00
24 mindre telefonapparater à kr. 125,00	. . . . .	«	3 000,00
10 dobbelte kikkerter 10 enkelte —	. .	«	5 500,00
Diverse supplering av verktøis- og instrumentbeholdning m. v.	. . . . .	«	7 000,00
Fornyelse av 50 pct. av vognmateriellet — 24 vogner à kr. 800,00	. . . . .	«	19 200,00
16 nye signallanterner á kr. 600,00	. . . . .	«	9 600,00
	Sum	kr.	82 800,00

Generalinspektøren for ingeniørvaabnet fremholder betydningen av at denne bevilgning nu gives og foreslaar summen avrundet til kr. 85 000,00.

Traadløs telegrafi.

Generalinspektøren for ingeniørvaabnet har gjennem flere aar opført paa sit budgetforslag begyndende anskaffelse av traadløse telegrafstationer for armeen, idet generalinspektøren har foreslaat foreløbig anskaffet

2 stkr. Marconi 1,5 kw.s stationer á kr. 30 000,00 Hertil kommer endel mindre apparater i undervisningsøiemed kr. 6 200,00 samt instruktionskursus kr. 3 000,00. Med tanke paa korrespondance inden vort lands forskjellige operationsomraader foreslaar generalinspektøren i ovennævnte skrivelse av 16de februar d. a. at der anskaffes ialt 7 Marconistationer — 3 for det Søndenfjeldske, 2 for det Trondhjemske og 2 for Tromsø—Narvikavsnittet. Omkostningerne hermed vil andrage til:

7 stkr. 1,5 kw.s Marconi-stationer à kr. 30 000,00	kr.	210 000,00
Instruktionskursus	«	3 000,00
Undervisningsapparater	«	6 200,00
Sum avrundet	kr.	220 000,00
Magasiner for dette materiel	«	35 000,00

Der foreslaaes saaledes telegrafmateriel for ialt kr. 340 000,00.

For komplettering av feltarmeens ingeniørmateriel forestaar saaledes generalinspektøren for ingeniørvaabnet bevilget:

Til sappørmateriel	kr.	485 000,00
« bromateriel	«	375 000,00
« telegrafmateriel	«	340 000,00
Sum	kr.	1 200 000,00

Departementet skulde anse det særdeles ønskelig om alle disse krav kunde efterkommes.

I betragtning av den vigtige rolle vore faa telegrafkompanier i felt vil spille for anvendelse og utnyttelse av hærens stridskræfter finder man det nødvendig at disse kompaniers materiel blir fuldt kompletteret og utstyret med moderne materiel.

Som foran anført trænges hertil kr. 85 000,00, hvilket beløp departementet opfører.

Man skal endvidere særlig nævne anskaffelse av traadløs telegraf som en ting, der nu er indført i alle moderne armeer og som i længere tid har staat paa dagsordenen hos os. Traadløs telegraf vil i felt være et overmaade vigtig meddelelsesmiddel paa de noget længere avstande ved korrespondanse inden de forskjellige operationsteatre, ved mottagelse av meldinger fra flyvemaskiner m. m. og vil i vort utstrakte land være av stor betydning.

Departementet finder det derfor nødvendig at anskaffelse av traadløse stationer til vor feltarme nu paabegyndes og optar den av generalinspektøren for ingeniørvaabnet i flere aar foreslaatte begyndelsesanskaffelse av:

2 stk. Marconi 1,5 kw.s stationer à kr. 30 000,00	kr.	60 000,00
Nødvendig undervisningsmateriel	«	6 200,00
Instruktionskursus	«	3 000,00
Tilfældige utgifter	«	800,00
Sum	kr.	70 000,00

Der foreslaaes saaledes under nærværende litra e bevilget til ingeniørmateriel:

Til komplettering av telegrafkompaniernes materiel	«	85 000,00
2 traadløse stationer m. v.	«	70 000,00
Sum	kr.	155 000,00

For de øvrige fremsatte krav har man ved denne anledning av budgetmæssige hensyn ikke fundet plads.

ad f. Sanitetsmateriel.

I den ordinære budgetproposition for kommende termin er under kap. 4. tit. 41 oplyst at de mest paakrævede anskaffelser av sanitetsmateriel ifølge sanitetschefens opgaver vil andra til følgende beløp:

dækning av mangler ved linje og landvern	kr.	225 000,00
senge- og sykehusutstyr for 10 feltlazaretter	«	150 000,00
enkeltmandspakker	«	20 000,00
Tilsammen	kr.	395 000,00

Departementet har ikke fundet plads paa det ordinære budget til anskaffelse av sanitetsmateriel, men har det selvfølgelig været forutsætningen at der saasnart som mulig skulde fortsættes med supplering av dette materiel, saa at ialfald de vigtigste mangler kan bli avhjulpet i løpet av en rimelig tid.

Hvad specielt enkeltmandspakker angaar, undlater man ikke at bemerke, at det er

departementet bekjendt at der for tiden rundt om i landet paagaar et saa ivrig og interessert arbeide for at avhjælpe mangelen herpaa, at behovet antagelig vil bli dækket for en længere fremtid.

Der gjenstaar imidlertid som det vil sees av sanitetschefens foran indtagne opgave endnu betydelige anskaffelser av andet sanitetsmateriel.

Ved nærværende anledning vil departementet foreslaa kr. 100 000,00 bevilget i dette øiemed.

Angaaende de anskaffelser som bør foretages for dette beløp, har sanitetschefen paa foranledning avgit forslag i 2 alternativer:

a) personlig utstyr ved linjen (brigaderne) kr. 10 000,00
andet sanitetsmateriel (ransel, rygsæk, sykevogne etc.) ved linjen (brigaderne) . . . . . « 10 000,00
materiel for sanitetskompanierne ved linjen « 40 000,00
personlig utstyr og andet materiel for stridende avdelinger ved landvernet . . . . . « 40 000,00

Tilsammen kr. 100 000.00

b) fæstningslazaretter (à ca. kr. 15 000,00 pr. lazaret) kr. 100 000,00.

Angaaende disse alternativer anfører sanitetschefen:

ad a. Ved linjens stridende avdelinger mangler den væsentligste del av det personlige utstyr, og likesaa endel andet materiel.

Av sanitetskompaniernes materiel er blot 1/3 brukbart, 1/3 er av meget gammel model og litet brukbart og 1/3 mangler ganske.

Ved landvernet haves intet materiel.

ad b. Der haves for tiden ved fæstningerne intet sanitetsmateriel for feltbruk.

Sanitetschefen foreslaar alternativ a.

Departementet tiltræder sanitetschefens uttalelse og vil overensstemmende hermed foreslaa, at der under nærværende post bevilges kr. 100 000,00 at anvendes saaledes:

1. personlig utstyr ved linjen (brigaderne) kr. 10 000,00
2. andet sanitetsmateriel (ransel, rygsæk, sykevogne etc.) ved linjen (brigaderne) . « 10 000,00
3. materiel for sanitetskompanierne ved linjen . . . « 40 000,00
4. personlig utsyr og andet materiel for stridende avdelinger ved landvernet . « 40 000,00

Sum kr. 100 000,00

Titel 8. **Brisantammunition for hæren.**
Kr. 500 000,00.

A. Fæstningsartilleriet.

I de 3 foregaaende terminer er der paa det ordinære budget bevilget tilsammen kr. 75 000,00 til brisantammunition. Beløpet er disponert dels til nyanskaffelse (400 stkr. 15 cm. brisantgranater) og dels til omlaborering av brisantammunition for fæstningsartilleriet (kfr. st. prp. nr. 1, 1913, side 171).

Endvidere blev der overensstemmende med departementets forslag i 1912 bevilget ekstraordinært kr. 250 000,00, hvorav ca. kr. 100 000,00 er disponert til 320 stkr. 21 cm. brisantgranater som er under anskaffelse, mens resten ca. kr. 150 000,00 overensstemmende med bevilgningens forutsætning skal anvendes til omlaborering (omgjøring til brisant) av havendes beholdninger av 15 og 21 cm. projektiler ved Kristiansands og Bergens befæstninger og saalangt dertil er anledning ogsaa ved Agdenes befæstninger (kfr. hemmelig tillæg til st.prp. nr. 26, 1912, side 75—77).

Sidstnævnte omlaborering, der av militære og økonomiske hensyn maa utføres hjemme, har utstaat i mangel av de herfor nødvendige anlæg hos os, men de fornødne forføininger for anskaffelse av brandrør m. v. er nu truffet saa at omlaborering antagelig vil kunne fuldføres i løpet av indeværende aar.

I det hemmelige tillæg til st.prp. nr. 26, 1912, hvortil henvises, har departementet redegjort for nødvendigheten av straks at gaa til større anskaffelser av brisantammunition til vore befæstninger. Vort svære og middelsvære skyts, der utgjør hovedkraften i fæstningernes artilleriforsvar, kunde med de nuværende projektiler paaregne god virkning mot de maritime angrepsmidler som eksisterte for aar tilbake, da befæstningerne blev anlagt og ammunitionen anskaffet. Helt anderledes stiller forholdet sig nu naar der blir tale om virkningen av det samme skyt mot moderne krigsfartøier, der har en langt større fart, sterkere beskyttelse (pansring) og kraftigere kanoner, som tillike er forsynet med brisantammunition.

Skal man med vort nuværende fæstningsskyts ikke resikere at bli helt underlegen i kampen, har man kun én vei at gaa — nemlig at hæve skytsets kampværdi ved indførelse av brisantammunition, der som bekjendt har en ulike større virkning mot maalet end de ældre projektilsorter.

Som ogsaa anført i tidligere forelæg har fæstningsartilleriets chef — i tilslutning til en av vaabnets konstruktionskommission i 1911 avgiven betænkning — foreslaat at fæstningernes ammunitionsbeholdninger modernisernes dels ved nyanskaffelser og dels ved omlaborering av ældre projektiler. Den samlede utgift hertil (for kyst- og landbefæstningerne) er av konstruktionskommissionen i 1911 beregnet til ca. kr. 1 400 000,00. Paa grund av senere fremkomne krav om nyanskaffelser samt stigende material- og arbeidspriser m. v. maa nævnte utgiftssum nu forhøies til ca. kr. 1 500 000,00.

Dette beløp vil væsentlig medgaa til omlaborering av havendes ammunitionsbeholdninger. Nyanskaffelser indgaar kun hvor utrangerte projektiler (jfr. nedenfor) maa erstattes, saa størrelsen av de nuværende beholdninger blir uforandret, samt forsaavidt angaar anskaffelse av de ved nærværende anledning omhandlede brisante granatkardætsker til haubitserne ved Bergens befæstninger og til det 7,5 cm. skyts ved befæstningerne (se nedenfor).

Departementet har ved et par tidligere anledninger (jfr. før nævnte hemmelige tillæg til st. prp. nr. 26, 1912 og skrivelse til Stortingets militærkomite av 17de januar 1914) behandlet spørsmaalet om at utrangere endel projektiler — væsentlig pallisergranater og støpejernssprænggranater — som nu indgaar i krigsbeholdningen men som ansees omtrent værdiløse i kamp mot moderne angrepsmidler. Disse projektiler kan heller ikke «omlaboreres» men vil overensstemmende med fæstningsartilleriets og felttøimesterens forslag kunne brukes under de aarlige øvelser istedenfor den nuværende øvelsesammunition. Likeledes vil der ved overgang til brisantammunition ved enkelte kalibre bli endel overtallig ammunition som ogsaa er foreslaat utskutt under øvelserne uten at erstattes med ny ammunition. De herved indsparte beløp paa den ordinære øvelsesammunition kan da anvendes til omlaborering av endel av den nuhavendes ammunition. Ved andre kalibre, hvor man ikke har nogen overbeholdning, er den ældre ammunition foreslaat erstattet med ny efterhvert som den utskytes.

Som ogsaa anført i departementets skrivelse til Stortingets militærkomite av 17de januar 1914 kan man imidlertid ikke basere omlaboreringen i hele sin utstrækning paa de ved øvelsesammunition indsparte beløp, da forbruket av ammunition under øvelserne — særlig ved det svære og middelsvære skyts — i forhold til beholdningernes størrelse er saa ringe at det ved de forskjellige beholdninger vil ta 12 til 85 aar inden omlaboreringen av den ældre ammunition paa denne maate kan ventes avsluttet. Under disse omstændigheter er det paatrængende nødvendig gjennem ekstraordinære bevilgninger at faa overgangstiden forkortet.

I henhold til hvad foran er anført foreslaar departementet ved nærværende anledning at der bevilges kr. 250 000,00 ekstraordinært til brisantammunition for fæstningsartilleriet.

Beløpet fremkommer saaledes:

a) Nyanskaffelse:

1. 100 stk. brisante granatkardætsker til de 5 stk. 24 cm. haubitser ved Bergens befæstninger ca. kr. 27 000,00
2. 600 stk. brisante granatkardætsker for 7,5 cm. kanoner . . . . ca. « 23 000,00

b) Omlaborering av havendes beholdninger av ældre projektiler for det svære og middelssvære skyts ved kystbefæstningerne i den utstrækning bevilgningen tillater ca. « 200 000,00

Tilsammen kr. 250 000,00

a d. 1. Fæstningsartilleriet har overensstemmende med kommandanten paa Bergens befæstninger i særskilt skrivelse sterkt fremholdt nødvendigheten av at anskaffe granatkardætsker (brisante) til haubitserne bl. a. fordi dette skyts utstyret med granatkardætsker er det eneste ved befæstningerne som kan virke mot de punkter hvor større landgangsforsøk kan befrygtes. Hittil har disse haubitser helt manglet granatkardætsker.

100 stk. 24 cm. brisante granatkardætsker er av felttøimesteren beregnet at koste ca. kr. 27 000.00.

ad. 2. Fæstningsartilleriets konstruktionskommission har i før nævnte betænkning — med tilslutning av vaabnets chef — ogsaa foreslaat endel nyanskaffelser av brisantammunition til fæstningsartilleriets 7,5 cm. skyts, hvorav tilsammen haves 22 stk.

Dette skyts som skal virke mot maal paa land, er av samme kaliber som feltartilleriets kanoner og kravet paa brisantammunition dikteres forsaavidt av de samme hensyn som kravet om brisantammunition til feltartilleriet.

Ved nærværende anledning er opført ca. kr. 23 000,00 til nyanskaffelse av brisantammunition for dette skyts, idet man forutsætter at departementet bemyndiges til at fordele de 600 projektiler paa de befæstninger hvor det øieblikkelige behov er størst.

ad. 3. For det opførte beløp agter departementet i den utstrækning bevilgningen tilsteder at la omlaborere ammunitionen ved hovedskytset paa vore kyst- og landbefæstninger.

B. Brisantammunition for feltartilleriet.

Bergartilleriet utstyres ved den paagaaende anskaffelse av nyt materiel udelukkende med brisantammunition. For de 12 cm. felthaubitser er der likeledes kun anskaffet brisantammunition samtidig med skytsets anskaffelse (300 skud pr. haubits, ialt 2 400 skud).

For feltartilleriregimenternes 7,5 cm. skyts og for positionsartilleribataljonens 10,5 cm. skyts fattet Stortinget ifjor beslutning om at man skulde gaa over til brisant ammunition ved at erstatte den ammunition, som utskytes under de aarlige øvelser med brisantammunition (jfr. budgetpropositionen 1913, side 118). Da imidlertid det aarlige forbruk er ringe i forhold til beholdningernes størrelse, vil det ta en række av aar inden man ad denne vei faar skaffet en tilfredsstillende beholdning av brisantammunition.

Hertil kommer at de havendes beholdninger er meget knappe. Der haves saaledes kun ca. 550 skud pr. 7,5 cm. feltkanon og ca. 300 skud pr. positionsskyts. Saavidt vites haves i andre lande ikke under 1 000 skud pr. feltkanon. Kommanderende general har foreslaat skudantallet øket til 800 skud pr. feltkanon og 500 skud pr. positionsskyts. De dermed forbundne omkostninger er beregnet til ialt ca. kr. 1 800 000,00 for feltartilleriregimenternes 7,5 cm. kanoner og positionsartilleribataljonens 10,5 cm. og 12 cm. skyts. I nævnte beløp er indbefattet ca kr. 60 000,00 til omlaborering av de havendes 10,5 cm. granater (ca. 1 900 stkr). Omlaborering av den øvrige gamle ammunition for det 7,5 cm. og 10,5 cm. skyts vil ikke lønne sig.

For i paakommende tilfælder at kunne sætte igang fabrikation av kanonprojektiler blev der i 1905 indkjøpt ca. 250 tons raa-

materialer for projektilerne. Disse materialer opbevares ved Kristiania staalverk. Felttøimesteren har gjentagende foreslaat at disse raamaterialer smeltes og støpes til staalblokker, da der kun haves én Martinovn og man derfor hvis noget uheld skulde tilstøte denne, kan risikere i et kritisk øieblik at hele projektilfabrikationen maa stanses for længere tid, hvad der kan faa skjæbnesvangre følger.

Smeltning og støpning av de ca. 250 tons vil koste ca. kr. 34 000,00. Indskrænker man sig til alene at bearbeide 150 tons, vil utgifterne andra til ca. kr. 21 000,00.

Felttøimesteren har endvidere foreslaat at raamaterialerne utsmedes i stænger, ialfald for de 150 tons, der er bestemt for feltgranatkardætskerne, hvilken foranstaltning vil koste ca. kr. 19 000,00.

Departementet finder ved nærværende anledning at burde opføre kr. 250 000,00 til brisantammunition for det 7,5 cm. og 10,5 cm. skyts, som efter hvad der foran er anført er daarligst stillet med hensyn til utstyr med brisant ammunition. Departementet vil foreslaa at der av nævnte beløp anvendes ca. kr. 40 000,00 til smeltning og støpning samt utsmining i stænger av ca. 150 tons av de foran omhandlede raamaterialer for kanonammunition, forat man i paakommende tilfælde kan ha disse raamaterialer for haanden i bearbeidet tilstand.

Resten — ca. kr. 210 000,00 — agtes fordelt med ca. kr. 50 000,00 til brisantammunition for det 10,5 cm. skyts (fortrinsvis til omlaboring av granater) og ca. kr. 160 000,00 til anskaffelse av brisantgranatkardætsker for det 7,5 cm. skyts.

I henhold til foranstaaende opføres til brisantammunition:

for fæstningsartilleriet . . .	kr.	250 000,00
« feltartilleriet	«	250 000,00
Sum	kr.	500 000,00

Titel 9. Beklædning og utrustning for hæren.

Kr. 700 000,00.

Hertil opføres et samlet beløp av kr. 700 000,00 og herav forholdsvis mest til utrustning, som er vanskeligst at erstatte ved mobilisering. Der blir fremdeles staaende betydelige behov udækket, men de poster som opføres er de vigtigste.

Som av generalintendanten gjentagne ganger fremholdt har hærens munderingsmagasin ofte maattet utlevere beholdninger til nyopsatte avdelinger, utenat speciel bevilgning er git. Dette gjælder baade beklædning og utrustning. Magasinet, hærens centralreserve, er derved blit uten forsvarlig reservebeholdning for mobiliseringstilfælde og har heller ikke saa tilstrækkelige beholdninger, at driften ved intendanturverkstederne kan ordnes mest mulig økonomisk og at de aarlige utleveringer kan foregaa uten forsinkelser.

Det beløp generalintendanten i sit sidste budgetforslag har opført til større beholdninger av beklædning ved generalintendanturen utgjør kr. 138 000,00. Som en anden vigtig post er i generalintendantens budgetforslag optat til 6te brigades infanteriavdelinger (hvor beholdningerne er særlig smaa) kr. 36 000,00. Da der imidlertid ialt utkræves kr. 144 000,00, vil departementet ved denne leilighet opføre kr. 72 000,00. Til nyopsatte avdelinger som endnu ikke har opnaadd minimumsbeholdninger, hvortil ialt trænges ca. kr. 250 000,00, opføres kr. 195 000,00. Summen til beklædning blir da kr. 405 000,00. Da der i budgetpropositionen er opført ekstraordinært til beklædning kr. 50 000,00, foreslaaes ved nærværende leilighet i henhold til foranstaaende kr. 355 000,00.

I henhold til foreliggende oplysninger i generalintendantens budgetforslag (som medfulgte budgetpropositionen som utrykt bilag) utkræves der til større beholdninger av personlig utrustning ved generalintendanturen kr. 140 000,00. Av hensyn til de nedenfor nævnte behov ute ved avdelingerne opfører

departementet kr. 70 000,00 til generalintendanturens beholdninger. Til nyopsatte avdelinger, som endnu ikke har opnaadd minimumsbeholdninger, trænges kr. 90 000,00, som opføres. Det største behov for øket utrustning har landvernets (2det opbuds) avdelinger. Beholdningerne var her knappe nok før, men strækker efter de nyere opsætningsplaner ikke paa nogen maate til. Ved brigaderne 1—5 vil dette behov bli avhjulpet ved bevilgning av kr. 240 000,00, som derfor opføres. (I 6te brigade er landvern ikke opsat.)

Efter det anførte opfører departementet til personlig utrustning:

Til større beholdninger ved generalintendanturen . . .	kr.	70 000,00
Til nyopsatte avdelinger . .	«	90 000,00
Til 2det opbud	«	240 000,00
Tilsammen	kr.	400 000,00
I budgetpropositionen er ekstraordinært opført	«	55 000,00
Altsaa opføres her til utrutning.	kr.	345 000,00
Ialt til beklædning	kr.	355 000,00
- - utrustning	«	345 000,00
Tilsammen	kr.	700 000,00

Titel 10. Bebyggelse paa befæstninger og ekserserpladser.

Kr. 1 100 000,00.

A. Befæstninger.

Helt siden de nuværende kystbefæstningers opsætning har avdelingerne klaget over de daarlige underbringelsesforhold for saavel befal som mandskap. Kravene om en forandring i den nuværende miserable tilstand er naturligen øket i styrke for hvert aar, efterhvert som de respektive avdelinger nærmer sig den organisationsmæssige (feltmæssige) størrelse, og fordi det i længden er uholdbart at by troppen en underbringelse i telter og aapne kanonskur paa disse — i de fleste tilfælde — nøkne, golde og veirhaarde steder paa kysten.

En saadan underbringelse er ikke alene betænkelig i hygienisk henseende og volder megen ulempe ved haandhævelse av militær orden og disciplin; men den er tillike i særlig grad egnet til at gi personellet motvilje likeoverfor de militære øvelser og derved undergrave sympatien for forsvaret i sin almindelighet.

Er de nuværende underbringelsesforhold betænkelige under fredsøvelser og paa sommertid, vil de selssagt i end høiere grad kunne faa uheldige følger paa troppens holdning under felt — særlig paa vintertid med streng kulde eller naar regn og snestorme herjer langs kysten. At der da ved siden av feltlivets allehaande strabadser savnes den mest nødtørftige underbringelse, vil selvfølgelig kunne virke deprimerende paa troppens moral og svække dens utholdenhet. Man maa herunder ogsaa ta i betragtning, at fæstningstropperne er fast knyttet til sit bestemte avsnit den hele tid. De vil ikke kunne flytte fra sted til sted og herunder nyde godt av forekommende bebyggelse saaledes som ofte vil være tilfældet ved de mobile avdelinger i felt.

Landbefæstningernes utstyr med bebyggelse er ikke synderlig bedre end kystfæstningernes. Man har vistnok her de for krigsunderbringelse forutsatte rum i de underjordiske kommunikationer, men disse kan — i henhold til de under øvelserne 1913 gjorte erfaringer — i deres nuværende skik, med manglende lys og uten kunstig ventilation m. v. ikke anvendes til fredsunderbringelse, da de er usunde og fugtige. Det er ogsaa tvilsomt om de selv med lys og ventilation bør belægges i fred.

I krig vil de derimot i ethvert tiltælde maatte belægges.

Departementet har indtat uttalelser fra ingeniørvaabenet og fæstningsartilleriet angaaende de krav der med rimelighet bør sættes til bebyggelse paa vore fæstninger.

I skrivelse av 20de februar d. a. har generalinspektøren for ingeniørvaabenet efter konference med fæstningsartilleriets chef leveret en oversigt over den bebyggelse, der trænges til supplering av garnisonsavdelin-

gernes og den eksercerende fredsstyrkes etablissementer.

De i oversigten opførte byggearbeider beløper sig til en samlet sum av kr. 1035000,0.

Departementet har for nærværende sat sig som maal at opnaa at faa garnisonsavdelingerne og den eksercerende styrke paa befæstningerne utstyret med underbringelses- og spiserum, idet man av økonomiske hensyn for tiden har anset det ugjørlig at ta sigte paa at faa den hele mobiliseringsstyrke under tak.

Nedenfor skal nærmere omtales de principper, der er lagt til grund for forslaget.

Ved Stortingets beslutning av 14de februar d. a. blev det bestemt at der paa vore fæstninger aaret rundt skal være en stadig tjenstgjørende mindre vaktstyrke.

Til istandbringelse av den for disse avdelinger foreløbig nødvendige underbringelse bevilgedes under 24de juli 1913 kr. 30000,00.

Det vil imidlertid være ønskelig at disse avdelinger, der ligger inde det hele aar, skaffes en vinterunderbringelse, som nogenlunde tilfredsstiller de almindelige sanitære krav til gulvareal og luftkubus.

Der bør ogsaa sørges for deres velvære ved tilveiebringelse av ordentlige kjøkkener, spiserum og vaskerum og helst ogsaa en forsamlingssal.

Den øvrige bebyggelse ved kystfæstningerne foreslaaes av ingeniørvaabnet og fæstningsartilleriet anordent efter hytteleirsystemet, som maa siges at passe godt for forholdene saavel i krig som i fred.

Bygningerne, der beregnes for den under regimentssamlingen eksercerende styrke placeres saaledes, at de i størst mulig utstrækning er dækket mot beskytning eller i det mindste mot indsyn fra sjøen, og der bygges efter saadanne typer, at man efterhaanden under vaabenøvelserne eller ved mobilisering forholdsvis let kan gjøre dem skikket til vinterunderbringelse i krig.

Ved landbefæstningerne vil — som ovenfor nævnt — etablissementerne for den eksercerende styrke ikke faa synderlig anvendelse i krig, idet man da maa ta sin tilflugt til de bombesikre rum inden fortomraadet.

Ved disse befæstninger antages derfor sommerbyggede træhus at burde komme til anvendelse for den eksercerende styrke, og saaledes at kun rekrutstyrken søkes underbragt, mens under regimentssamlingerne endel mandskap og befal maa ligge i telt.

Departementet er enig i denne betragtningsmaate.

Idet der saaledes for garnisonsavdelingerne bør findes vinterbyggede hus og noget rummeligere indkvartering, har man for den eksercerende styrke væsentlig sat sig som maal at faa denne under tak.

Det vil herfor være nødvendig at bygge barakker og spiserum for befal og menige samt det nødvendige antal kjøkkener.

Nedenfor skal man for hver fæstning anføre, hvad der i den anledning som det absolut nødvendigste foreslaaes bygget.

1. Agdenes befæstninger.

Befæstningen bestaar av 3 avsnit, Hysnes, Brettingen og Hambaara.

Paa Hysnes vil man med den nuværende bebyggelse i det væsentlige kunne faa den under regimentssamlingen eksercerende styrke underbragt.

Paa Brettingen tiltrænges underbringelsesrum for en fredsstyrke paa ca. 200 mand.

Der blev i 1905 opført paa Brettingen endel provisoriske hus som nu for fredstjeneste ansees helt ubrukbare.

For tiden benyttes kanonskur og ammunitionsrum til underbringelse.

Det sier sig selv at saadan indkvartering paa veirhaarde steder som Agdenes i længden er uholdbar, likesom den maate, hvorpaa mandskaperne maa stuves ind i de forhaandenværende rum, i høi grad vanskeliggjør gjennemførelse av den nødvendige militære orden og disciplin.

For den her omtalte styrke findes heller ikke spiseskur. Mandskaperne maa indta sine maaltider under aapen himmel.

Det nuværende kjøkken — et provisorisk bordskur — er i en saadan forfatning, at det omtrent er ubrukelig.

Der mangler endvidere i dette avsnit, — der ligger temmelig langt fra det egentlige

hovedavsnit Hysnes — opbevaringsrum for beklædning og utrustning, hvorved der foraarsakes tidsspilde og ulemper av forskjellig slags ved de herav foraarsakede transporter.

Baade paa Brettingen og Hambaara savnes vagtrum og kjøkken for de fra garnisonsavdelingen til disse avsnit detacherte vagtstyrker.

De av fæstningsartilleriet opstilte samlede krav for Agdenes befæstninger er av ingeniørvaabnet beregnet til ialt kr. 68 000,00.

Departementet foreslaar overensstemmende med foreliggende uttalelse fra ingeniørvaabnet og fæstningsartilleriet ved nærværende anledning paa Agdenes befæstninger opført følgende bygninger:

a. Brettingen.

2 krigsbarakker for tilsammen 200 mand	kr.	20 000,00
Kjøkken med spiseskur . .	«	10 000,00
Krigsbarakke for regimentssamlingens befal . . .	«	7 500,00
Magasinrum for 400 sæt . .	«	5 500,00
Vagtlokale for garnisonsavdelingen	«	3 000,00

b. Hambaara.

Kjøkken og vagtrum for garnisonsavdelingen	«	6 000,00
Tilfældige og uforutseet . .	«	3 000,00
Sum	kr.	55 000,00

2. Bergens befæstninger.

Befæstningerne bestaar av den indre befæstningslinje, Kvarven, Hellen og Sandviksfjeld samt de ytre befæstninger ved Haaøen (Lillebergen, Hagelsund) og ved Herlø (Skarvø Ypsø).

Ved de indre befæstninger findes krigsbarakker for en mindre del av besætningen, mens en væsentlig del under øvelserne maa forlægges i telt.

Teltleir er her yderst vanskelig at etablere, da der kun er fjeldgrund uten vegetation, saa teltene er vanskelige at sætte op. Det hænder da ogsaa jevnlig, at teltene blæser ned over mandskaperne — ofte midt paa natten i regn og uveir med den følge, at mandskaperne faar sine klær og øvrige effekter gjennembløtt uten at der findes noget sted, hvor de kan søke ly.

Ved de ytre befæstninger er forholdene endnu værre, idet slet ingen ordentlige barakker haves for nogen av de der forlagte avdelinger.

Artilleribesætningen har av mangel paa underbringelsesrum ved de ytre befæstninger ikke under regimentsamlingen kunnet forlægges til de batterier, hvor de i tilfælde av mobilisering skal tjenestgjøre.

Krav paa bedring av disse forhold har gjentagne gange været fremført saavel av kommandanten som av fæstningsartilleriets chef uten at departementet av budgetmæssige hensyn har seet sig istand til at efterkomme disse.

Senest er forholdene for Kvarvens vedkommende omtalt i departementets budgetproposition for 1912—1913 (St. prp. nr. 1 Hovedpost XI A. 1912—1913 pag. 176), og stortingets militærkomite henstillet i den anledning at der snarest maatte gives plads for de nødvendige byggearbeider. (jfr. Inst. S X 1912 s. 48.)

a. Kvarven.

Paa Kvarven findes 2 saakaldte krigsbarakker, nemlig for 11. og 12. fæstningskompani. — Disse barakker er dog paa langt nær tilstrækkelige til indkvartering av mandskapsstyrken under regimentsamlingen. Endvidere findes en barakke for 12. fæstningskompanis underofficerer samt endel vaaren 1913 opførte provisoriske leirhytter til underbringelse av endel av den ekserserende styrke. Der mangler derimot spiserum for saavel officerer som underofficerer ved samtlige de paa Kvarven ekserserende avdelinger.

Departementet finder, at der bør skaffes barakkerum og spiserum for den ekserserende styrkes befal og menige paa Kvarven.

Det ansees hensigtsmæssig at holde fælles kjøkken for den hele styrke.

Da der i anledning av garnisonsavdelingens oprettelse er bevilget midler til et mindre kjøkken for denne, foreslaaes dette utvidet, saa at det blir stort nok for den hele ekserserende styrke.

De tidligere benyttede kjøkkener er kun

provisoriske skur, som ikke egner sig for utbedring.

De ifjor opførte leirhytter, der er gisne og trækfulde, maa klædes med pap og panel og forøvrig utbedres.

For de av 12. kompanis underbefal og mandskaper som ikke faar plads i den forefindendes bebyggelse, maa bygges en mindre krigsbarakke. Desuten maa opføres spiselokaler saavel for officerer og underofficerer som for den menige styrke.

b. Hellen og Sandviksfjeld.

Paa hvert av disse avsnit findes en krigsbarakke for menige, medens befalet for en del benytter telt

Da indkvartering i telt paa disse veirhaarde steder, hvor der ikke findes ly, som foran nævnt ansees uforsvarlig, foreslaaes krigsbarakkerne utvidet saaledes at der kan skaffes plads i disse for alt underbefal.

Likeledes foreslaaes paa hvert sted opført et vagtskur for den til disse avsnit fra garnisonsavdelingen detacherte vaktstyrke.

c. De ytre befæstninger.

Det er nødvendig at skaffe disse avsnit en saadan bebyggelse, at avdelingerne i regimentsamlingen kan forlægges til de steder, hvor de ved mobilisering skal tjenestgjøre.

Hertil utkræves for Lillebergen, Hagelsund og Ypsø mindre krigsbarakker, en paa hvert sted, — ved Hagelsund tillike et mindre kjøkken.

Paa Skarvø og Haaøen bør bygges et mindre minemagasin, hvorved man opnaar at faa en del av minemateriellet magasineret paa det sted hvor det i felt skal anvendes, saaledes at etableringen av minefelterne hurtigst mulig kan paabegyndes ved mobilisering.

For tiden opbevares minemateriellet for disse befæstningsavsnit i et minemagasin i Hesteviken, der ligger ca. 4 sjømil borte.

Paa Skarvø og Haaøen maa desuten anlægges et mindre kjøkken for mineavdelingerne.

Endvidere medtages uthus for opsynsmanden paa Skarvø, idet et uthus paa et saa avsides liggende sted er i høi grad paakrævet.

De av fæstningsartilleriet fremsatte krav beløper sig til kr. 98 500,00, hvorved vilde være opnaaet at skaffe underbringelses- og spiserum for den ekserserende styrke.

Til spiseskur ved befæstningerne har fæstningsartilleriet fremsat krav til ialt kr. 37 000,00.

Da departementet ikke har anledning ti at medta det hele beløp, foreslaar departementet for efterhaanden at faa spiselokaler paa de forskjellige befæstningsavsnit avsat et beløp til paabegyndelse av spiseskur. Herved vil man kunne opnaa at besætningerne paa disse veirhaarde steder baade blir underbragt og efterhaanden faar spise under tak.

Der foreslaaes saaledes ved Bergens befæstninger opført følgende bygninger:

a. Kvarven.

Krigsbarakke for 12. kompani	kr. 2 500,00	
Utvidelse av garnisonsavdelingens kjøkken	« 500,00	
Utbedring av leirhytter	« 5 000,00	
Officersspiserum	« 7 500,00	
Underofficersspiserum	« 7 500,00	
		kr. 23 000,00

b. Hellen og Sandviksfjeld.

Utvidelse av krigsbarakken for plads til underbefal (Hellen)	kr. 3 600,00	
Do. do. (Sandviksfjeld)	« 3 600,00	
Vagtskur (Hellen)	« 1 000,00	
do. (Sandviksfjeld)	« 1 000,00	
		« 9 200,00
	Overføres	kr. 32 200,00

	Overført kr.	32 200,00
c. De ytre befæstninger.		
Feltkjøkken (Haaøtoppen)	kr. 1 500,00	
Barakke for underbefal do.	« 2 000,00	
Indredning av kanonskur do.	« 500,00	
Minemagasin (Haaøen)	« 5 000,00	
Krigsbarakke for 16 mand (Lillebergen)	« 1 600,00	
Krigsbarakke med kjøkken (Hagelsund)	« 3 000,00	
Mandskapskjøkken (Skarvø)	« 2 000,00	
Krigsbarakke for 24 mand do.	« 2 400,00	
Minemagasin do.	« 5 000,00	
Uthus for opsynsmand do.	« 1 700,00	
Krigsbarakke for 16 mand (Ypsø)	« 1 600,00	
	«	26 300,00
Paabegyndelse av spiseskur i de forskjellige avsnit	«	16 000,00
Tilfældig og uforutset	«	3 000,00
	Sum kr.	77 500,00

3. Kristiansands befæstninger.

Chefen for fæstningsartilleriet anfører i sit budgetforslag for 1913—1914 angaaende underbringelsesforholdene ved disse befæstninger bl. a:

«Boligforholdene under vaabenøvelserne er paa Odderøen ved Kristiansands befæstninger helt ut bekymringsfulde, og man tillater sig i saa henseende at henvise til sanitetschefens rapport til Forsvarsdepartementet efter vaabenøvelserne 1911, hvori der bl. a. heter:

««Underbringelsen karakteriseres som aldeles uholdbar og vækker blandt mandskaperne en høist berettiget uvilje. Den vil i felt være absolut uforsvarlig.»»

Forholdet er nemlig, at der ikke paa fæstningen findes et eneste hus, som kan benyttes for vinterindkvartering, og for sommerbruk er man henvist til at benytte telter, leirhytter eller kanonskurene, som tages av kanonerne.

Som bekjendt blev bevilgningen til disse befæstninger under bygningen betydelig reducert, hvorved resultatet blev, at der av barakker og kaserner m. v. kun blev opført grundmurene, som endnu staar.»

Fæstningsartilleriet har fremsat krav til bebyggelse for et beløp av kr. 113 600,00, hvorav den væsentligste del til krigsbarakker for befal og menige ved batterierne.

Departementet antar overensstemmende med foreliggende uttalelse fra ingeniørvaabnet og fæstningsartilleriet at der ved nærværende anledning først maa sørges for garnisonsavdelingens underbringelse i batteriernes nærhet.

Forholdene blev ved garnisonsavdelingens oprettelse foreløbig ordnet paa den maate, at garnisonsavdelingen indkvarteres i den leiede kaserne i Kristiansand.

For at avdelingen imidlertid skal gjøre den tilsigtede nytte, maa den forlægges til Odderøen.

Departementet foreslaar her opført et vinterbygget etablissement for garnisonsavdelingens 50 mand med befal, vagt og arrestbygning samt indredning av bolig for gift garnisonsløitnant og en gift underofficer i den gamle vagtbygning.

Paa Gleodden foreslaaes for den fra Odderøen fra garnisonsavdelingen detacherte vagtstyrke indredet til vinterbruk de nødvendige rum i de derværende barakker.

Den paa Odderøen ekserserende styrke foreslaaes underbragt i de ifjor opførte leirhytter, som i den anledning maa utbedres, samt i kanonskur, som maa indredes for dette bruk.

Der blir saaledes ved Kristiansands befæstninger at utføre følgende arbeider:

Vinterbygget træetablissement for garnisonsavdelingen (50 mand med befal). Den ut-

sprængte sten paa de gamle tomter agtes benyttet til grundmur . . .	kr.	25 000,00
Vagt og arrest	«	2 000,00
Den gamle vagtbygnings indredredning til bolig for garnisonsløitnant og underofficer . . .	«	3 500,00
Indredning for garnisonsavdeling paa Gleodden	«	3 600,00
Utbedring av leirhytter paa Odderøen	«	3 400,00
Utbedring av kanonskur paa Odderøen	«	7 000,00
Tilfældig og uforutset	«	4 100,00
	kr.	48 600,00

4. Oscarsborg med Svelvik.

Flere av de bygninger, som tidligere blev benyttet som kaserner for underofficerseleverne paa Oscarsborg er efterhvert som de sanitære krav er vokset, opgit som saadanne.

Som følge herav er for tiden paa Kaholmen kun indkvartert 46 mand. Endvidere indkvarteres paa Seiersten 25 mand.

Efter den nye plan for fæstningsartilleriets underofficersskole vil der imidlertid maatte skaffes plads for 96 elever, saaledes at der i ethvert fald maa skaffes kaserne for de resterende 25 mand. Utgifterne hermed vil beløpe sig til ca. kr. 35 000,00.

Det er imidlertid særdeles tungvindt at ha elever indkvarteret paa det fjerntliggende Seiersten, og det har i længere tid været fremholdt ønskeligheten av at opgi Seiersten som elevkaserne.

Av budgetmæssige hensyn har departementet ikke hittil seet sig istand til at faa bevilgning til ny kaserne medtat i sine budgetforslag.

Kasernespørsmaalet foreslaaes nu av ingeniørvaabnet og fæstningsartilleriet ordnet paa den maate at en gammel tømret barakkebygning paa Husvik, for tiden anvendt til underbringelse av 8de fæstningskompani, indredes til kaserne med kjøkken og spisesal for 56 mand av underofficersskolen.

Da utgifterne hermed sammenlignet med nybygning er forholdsvis smaa, idet overslagssummen for denne omindredning omtrent tilsvarer det beløp der vil medgaa til nybygning for 25 mand, anser departementet dette som en heldig løsning.

Under regimentssamlingen forutsættes kasernen vedblivende anvendt til underbringelsen for 8de fæstningskompani.

Haaøen.

Der findes paa Haaøen endel mindre barakker, der imidlertid ikke paa langt nær er tilstrækkelige for den ekserserende styrke.

Endvidere er der paa dette sted yderst vanskelige vandforhold, idet vandet fra gravede brønde maa bæres lang vei til barakker og kjøkkener.

Der foreslaaes ved nærværende anledning opført krigsbarakker med spiseskur og kjøkken for haubitsbatteriets samt topbatteriets befal og mandskap samt anlagt pumpeledninger fra brøndene til kjøkkenerne ved de to batterier.

Bergholmen og Dramstad.

Paa Bergholmen foreslaaes ved utbedring av kanonskur istandbragt krigsbarakker for 130 mand og i Dramstad ved utbedring av et baatskur underbringelse for 50 minemandskaper, idet det maa anses som i høi grad ønskelig at mineavdelingernes mandskap forlægges til de steder hvor minemateriellet opbevares, og hvor klargjøring av materiel og fartøier finder sted.

Svelvik.

Ved Svelvik haves for underbefalet hverken underbringelses- eller spiseskur.

Vandforsyningen er i høi grad vanskelig, idet der maa kjøres vand op fra en ved sjøen liggende brønd, der imidlertid paa langt nær ikke indeholder det nødvendige kvantum vand.

Der foreslaas ved Svelvik opført krigsbarakke, spiserum og kjøkken for befal, utbedring av spiseskur for menige samt anlæg av vandledning fra et opkomme ved prestegaarden paa Hurum.

Utgifterne ved de anførte byggearbeider er beregnet saaledes:

a. Husvik.

Kaserne med kjøkken og spisesal for 56 mand av underofficersskolen indredet i den gamle barakkebygning	kr.	35 000,00

	Overført kr.	35 000,00

b. Haaøen.

Krigsbarakke ved haubitsbatteriet for 40 mand og underbefal	«	10 000,00
Kjøkken og spiseskur for befal og menige ved haubitsbatteriet	«	6 000,00
Krigsbarakke med kjøkken og spiseskur for 10 mand ved topbatteriet	«	3 000,00
Vandledninger anslagsvis . . .	«	1 500,00

c. Bergholmen.

Krigsbarakke for 130 mand (utbedring av kanonskur) . . .	«	3 000,00

d. Svelvik.

Krigsbarakke for befal . . .	kr.	3 500,00
Spiserum og kjøkken for befal .	«	3 500,00
Utbedring av spiseskur for menige	«	2 000,00
Vandledning	«	8 000,00

e. Dramstad.

Underbringelse for 50 minemandskaper	kr.	2 500,00
Tilfældige utgifter	«	10 000,00
Sum kr.		88 000,00

5. Stjørdalens befæstninger.

For disse befæstninger har fæstningsartilleriet fremsat krav til et samlet beløp av kr. 76 500,00, hvorav kr. 24 000,00 til foranstaltninger for krigsunderbringelse i tunnellerne (elektrisk lys og ventilation m. v.) samt til forbedring av vandforsyningen kr. 10 000,00.

Til etablissement for garnisonsavdelingen paa Stjørdalens befæstninger blev under 24de juli 1913 av Stortinget bevilget kr. 12 500,00, idet det av generalinspektøren for ingeniørvaabnet var oplyst, at de paa befæstningerne værende mandskapsbarakker var av saa let konstruktion at de ikke med fordel kunde indredes til vinterbruk, hvorfor der maatte opføres en solid vinterbarakke, — anslagsvis ansat til ovennævnte sum.

Det viser sig naar huset skal planlægges i detalj at dette beløp blir for knapt, naar alle nødvendige rum skal indbygges i bygningen.

Departementet vil derfor anbefale at der gives en tillægsbevilgning til etablissementet for garnisonsavdelingen.

Den ekserserende styrke har nødtørftig sommerunderbringelse.

For kommandanten paa Stjørdalens befæstninger haves ingen bolig. Han er derfor henvist til at leie hvor der tilfældigvis i bygden kan skaffes ham rum. Som forholdene i Stjørdalen er, er det imidlertid umulig at faa leiet nogen hensigtsmæssig bolig, der ligger like i nærheten av befæstningerne. Departementet, der finder det tjenstlig nødvendig at kommandanten bor i befæstningernes umiddelbare nærhet, anser det nuværende forhold uheldig og finder at der bør skaffes en i forhold til befæstningerne heldig beliggende bolig for den garnisonerende kaptein ved befæstningerne.

Departementet foreslaar endvidere det nuværende vagtlokale ved befæstningerne utbedret til bruk ved vintertid.

Utgifterne ved de foreslaatte arbeider antages at stille sig saaledes:

Tillæg for garnisonsavdelingens etablissement	kr.	5 000,00
Bolig for kommandanten . .	«	20 000,00
Utbedring av vagtlokalet . .	«	500,00
Tilfældig	«	2 500,00
Sum	kr.	28 000,00

6. Sarpsborg befæstninger.

Generalinspektøren for ingeniørvaabnet har beregnet de av fæstningsartilleriet for disse befæstninger fremsatte krav til kr. 97 250,00. Herav er kr. 19 000,00 beregnet til foranstaltninger for krigsunderbringelse i tunnellerne (elektrisk lys, ventilation m. v.), kr. 25 000,00 til etablissement for garnisonsavdelingen paa Greaaker og kr. 15 000,00 til krigsbarakke for befal og menige paa Greaaker.

Ved Stortingets beslutning av 24de juli 1913 blev bevilget kr. 1 500,00 til utbedring av krigsbarakken paa Ravneberget for at gjøre denne skikket til bruk for garnisonsavdelingen.

For kommende termin er til opførelse av et mindre vagtlokale for garnisonsavdelingerne paa Ravneberget og paa Greaaker av departementet foreslaat bevilget kr. 1 500,00, jfr. st. prp. nr. 1, hovedpost XI A, 1914, side 149, samt skrivelse til Stortingets militærkomite av 17de januar 1914.

Da Greaaker er befæstningernes hovedpunkt, er det imidlertid rimeligere at lægge garnisonsavdelingen til dette punkt og herfra at detachere vagtstyrke til Ravneberget.

Der findes paa Greaaker ingen barakker, hvorfor der foreslaaes bygget et eget mindre etablissement med kjøkken, spisesal og underbringelsesrum m. v. for garnisonsavdelingen.

Samtidig er det nødvendig at skaffe den paa Greaaker eksercerende styrke en mandskapsbarakke, der vil være brukbar som krigsbarakke. Denne barakke kunde, om det viste sig heldig, tilbygges garnisonsavdelingens etablissement.

Herved vilde rekrutskolen vekselvis kunne henlægges til befæstningernes 2 avsnit, hvad der vil være av væsentlig betydning.

Videre er det nødvendig at utbedre kjøkkenet paa Ravneberget, saa dette kan bli skikket til bruk for garnisonsavdelingen samt at opføre en mindre kontor- og messebygning paa Greaaker.

Departementet foreslaar i henhold til foranstaaende bevilgning git til følgende arbeider:

Utbedring av kjøkken Ravneberget	kr.	1 050,00
Kontor- og messebygning Greaaker	«	2 300,00
Mandskapsbarakke Greaaker	«	12 000,00
Etablissement for garnisonsavdelingen Greaaker (med grunderhvervelse) . . .	«	25 000,00
Tilfældig og uforutseet . . .	«	3 900,00
Sum	kr.	44 250,00

7. Fossumavsnittet.

Til bebyggelse paa de under anlæg værende befæstninger paa Høitorpaas og Trøgstad varde er tidligere bevilget i alt kr. 40 000,00 væsentlig beregnet til opsynsmandsbolig med uthus m. v. paa hvert sted.

Departementet har i skrivelse til stortingets militærkomite av 30te juni 1913 bl. a. omtalt de krav, der er stillet til fredsbebyggelse for Fossumavsnittet under forutsætning av at kun rekrutskolens befal og mandskap skaffes underbringelse.

Utgifterne for den samlede bebyggelse var anslaaet for Høitorpaas's vedkommende til kr. 70 500,00, for Trøgstads vedkommende kr. 66 000,00.

Generalinspektøren for ingeniørvaabnet har efter konferanse med fæstningsartilleriet i skrivelse av 29de januar d. a. fremsat krav til bebyggelse m. v. paa Høitorp og Trøgstad varde til et beløp av kr. 259 000,00. Herav var kr. 65 000,00 beregnet til foranstaltninger for krigsunderbringelse i tunnellerne, (elektrisk lys, ventilation m. v.).

Ved nærværende anledning foreslaaes opført endel bygninger, hvorved man paa en hensigtsmæssig maate vil opnaa som en foreløbig ordning at skaffe garnisonsavdelingerne den nødvendige underbringelse.

Der foreslaaes opført følgende vinterbyggede hus:

Officersbarakke med administrationsrum, spiserum og kjøkken.

Underofficersbarakke med spiserum og kjøkken.

Garnisonsavdelingens befal tænkes utenfor vaabenøvelserne forlagt i officersbarakken og de menige i underofficersbarakken,

De to bygningers kjøkken og spiserum vil gi rummelig plads for garnisonsavdelingens spisning — for underofficerer i officersbygningen, for de menige i underofficersbygningen.

Skulde officeren være gift, forutsættes opsynsmandsboligen stillet til hans raadighet.

Under vaabenøvelserne maatte garnisonsavdelingen underbringes i telt som den øvrige styrke. —

Fovøvrig maa opføres:

kjøkken
fredsammunitionsmagasin
verksted
depot
vagtbygning (vinterbygget).

Utgifterne vil for hvert av forterne stille sig saaledes:

Officersbarakke med spiserum	. kr.	14 000,00
Underofficersbarakke —«—	. «	13 000,00
Kjøkken	«	2 500,00
Fredsammunitionsmagasin	«	6 000,00
Verksted	«	3 000,00
Depot	«	6 000,00
Vagt og arrest	«	2 500,00
Latriner og diverse	«	1 000,00
Sum	kr.	48 000,00

for begge forter altsaa kr. 96 000,00.

Departementet slutter sig til dette forslag.

8. Krigsunderbringelse i tunnellerne.

Som tidligere nævnt er vore moderne landbefæstninger utstyret med underjordiske — i fjeldet utsprængte — rum, hvor besætningerne i krigstid skal underbringes.

Disse rum er imidlertid som anført fugtige, mørke og kolde, saa at de i fredstid ikke bør belægges.

Lamper brænder paa grund av manglende lufttilgang kun med yderst svakt lys, saa man maa færdes i disse underjordiske rum i halvmørke. Dette vil selvfølgelig i krigstid ogsaa i høi grad besværliggjøre ledelse og kommunikation inden befæstningernes omraade.

Der bør derfor gjøres hvad man kan for at rette paa disse forhold.

Befæstningerne bør i den anledning utstyres med elektrisk lys og kunstig ventilation. m. v.

Utgifterne er anslagsvis for de enkelte befæstninger ansat saaledes:

	Stjørdalen	Værdalen	Høitorp	Trøgstad varde
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
a) Elektrisk lys	20 000,00	18 000,00	27 000,00	27 000,00
b) Ventilation	2 000,00	2 000,00	3 000,00	3 000,00
c) Ingeniørarbeider	2 000,00	3 000,00	3 000,00	2 000,00
Sum	24 000,00	23 000,00	33 000,00	32 000,00

Tilsammen for disse befæstninger kr. 112 000,00.

Departementet finder at der ved nærværende anledning bør medtages et beløp til paabegyndelse av disse nødvendige anlæg og opfører hertil halvdelen av det anslaaede beløp eller kr. 56 000,00, idet restbevilgning senere forutsættes git.

9. Tilfældige utgifter.

Hertil opføres kr. 6 650,00 for hvis anvendelse departementet forbeholder sig at redegjøre i særskilt skrivelse til stortingets militærkomite.

I henhold til det foran anførte foreslaar departementet under de enkelte befæstninger følgende beløp til byggearbeider:

1.	Agdenes befæstninger	kr.	55 000,00
2.	Bergens —«—	«	77 500,00
3.	Kristianssands —«—	«	48 600,00
4.	Oscarsborg med Svelvik	«	88 000,00
5.	Stjørdalens bef.	«	28 000,00
6.	Sarpsborgs bef.	«	44 250,00
7.	Fossumavsnittets bef.	«	96 000,00
8.	Krigsunderbringelse	«	56 000,00
9.	Tilfældige utgifter	«	6 650,00
	Tilsammen	kr.	500 000,00

B. Ekserserpladsene.

Der har i de senere aar fremkommet sterke klager over de mindre tilfredsstillende barakkeforhold paa vore ekserserpladser.

Barakkerne er tildels gamle og utætte og fra en tid da kravene paa en hygienisk underbringelse var særdeles smaa.

Sengene er i disse gamle barakker placeret i 2 og 3 etager over hverandre, saaledes at støv og sengehalm fra de øvre senger drysser ned paa de nedenfor liggende sengesteder.

Samtidig er et uforholdsmæssig stort antal mandskaper stuvet sammen i et saadant rum, hvorved den plads og den luftkubus hver mand faar, blir langt under de lavmaal som er opstilt.

Avdelingslægene karakteriserer flere etablissementer som i høi grad uhygieniske. Dette har git støtet til at der av privatfolk ved oprop i aviser og ved indsamling har været gjort forsøk paa at rette paa forholdene.

Man undlater i saa henseende ikke at nævne, at komiteen for «Norske kvinders indsamling til forsvaret» under et den 3die—5te oktober 1913 avholdt landsmøte indtrængende har rettet henstilling om bedring av barakkeforholdene.

Det er da specielt paa de ældre ekserserpladser som

Gardermoen

at disse mindre tilfredsstillende forhold i særlig grad er tilstede.

Til bedring av forholdene i to av Gardermoens leiretablissementer er iaar fremsat forslag om bevilgning av kr. 300 000,00 til paabegyndelse av nyt etablissement for Vestoplandenes infanteriregiment nr. 6 og Jægerkorpset. (St. prp. nr. 71, 1914).

Forholdene i Akershus Dragonregiments og 2det feltartilleriregiments leiretablissementer er imidlertid ikke synderlig bedre end ved de ovennævnte avdelinger.

Akershus dragonregiments barakker er bygget i 1864. Etablissementet karakteriseres av rekrutskolens læge i 1913 i det hele som uhygienisk og soldaternes underbringelse som uanstændig.

Regimentet oplyser, at barakkerne er aldeles befængt med væggedyr, saaledes at opholdet i disse barakker er i høieste grad ubehagelig. Der har i denne leir været adskillig sygdom, hvad man formentlig ikke uten grund lægger den slette underbringelse tillast.

Regimentet karakteriserer underbringelsen nærmest som skandaløs.

Synderlig bedre er heller ikke feltartilleriregiment nr. 2's barakker, der er opført 1868.

Sengene er placeret i 3 etager over hverandre, de nederste ligger direkte paa gulvet, de enkelte senger kun adskilt ved et bord paa høikant.

At hygienen under slike forhold staar lavt, og at militær orden ikke lar sig gjennemføre, siger sig selv.

Departementet vil foreslaa, at der i hver av de her nævnte etablissementer opføres en vinterbygget rekrutbarakke av samme type som for Vestoplandenes regiment og jægerkorpset foreslaat indeholdende kjøkkener, spisesal, tørrerum m. v.

De gamle barakker behøver da ikke at benyttes under rekrutskolen.

Ved opførelse av disse to barakker vil det være mulig at avholde kombinerte vinterøvelser baade for infanteri, kavaleri og artilleri paa Gardermoen, idet der i disse to barakker for vinterøvelser vil kunne underbringes ikke alene en eskadron og et batteris menige styrke, men ogsaa befalet. Vagt og arrestlokaler vil ogsaa midlertidig kunne anordnes i bygningerne.

Barakkernes kostende er som tidligere omtalt (st. prp. 71) anslaat til kr. 70 000,00 pr. stk.

Hvalsmoen.

Departementet har for kommende termin opført bevilgning til ialt 3 mandskapsbarakker av den ældre type paa Hvalsmoen (jfr. St.prp. nr. 1 hovedpost XI A 1914, s. 156 og 185) nemlig:

under kap. 5 tit. 60 til indkjøp av materialer til barakkebygning	kr. 10 000,00
og under kap. 7 tit. 17 til barakker paa Hvalsmoen	« 25 000,00
Tilsammen	kr. 35 000,00

Man finder at der ved nærværende anledning bør medtages hvad der yderligere tiltrænges for at etablissementet kan bli utstyrt paa lignende maate som forutsat for de øvrige ekserserpladse, nemlig med barakker for rekrutskolens befal og menige og spiseskur for den i regimentsamlingen ekserserende styrke.

Da der tidligere allerede findes 2 mandskapbarakker samt endel kjøkkener og spiseskur har man ikke fundet at burde foreslaa bygget barakker av den nye type i $2^1/_2$ etage, men forutsætter opført enetages vinterbyggede hus.

Som i St. prp. nr. 1, hovedpost XI A 1914 s. 185, nævnt finder departementet det uheldig at mandskaperne i øvelsestiden anvendes til byggearbeide.

Departementet vil derfor foreslaa, at den gjenstaaende del av rekrutetablisementet paa Hvalsmoen opføres paa vanlig maate uten mandskapshjælp.

Befalets underbringelse paa Hvalsmoen i de usunde lavtliggende og mørke telthytter er meget daarlig. Der er forekommet ikke saa lite sygdom blandt administrationsbefalet, som har været nødt til daglig at opholde sig i hytterne.

Bedring av disse forhold er derfor paatrængende nødvendig.

Av den hittil opførte type for spiseskur vil der, hvis man gaar ut fra at kun sappørbataljonen og brokompanierne ekserserer samtidig, trænges ialt 8 spiseskur.

Herav haves 5, hvorfor 3 spiseskur bør opføres i forbindelse med de for kommende termin foreslaatte mandskapsbarakker.

Omkostningerne vil stille sig saaledes:

2 officersbarakker à kr. 7 000,00	kr.	14 000,00
1 —«—	«	8 000,00
2 underofficersbarakker à kr. 7 000,00	«	14 000,00
1 underofficersbarakke	«	8 000,00
1 stabsbarakke	«	15 000,00
3 spiseskur à kr. 4 000,00 . . .	«	12 000,00
Tilfældige utgifter	«	4 000,00
Tilsammen	kr.	75 000,00

hvilket beløp foreslaaes bevilget.

Værnes.

Departementet anser det nødvendig at der ogsaa nordenfjelds foretages endel arbeider sigtende paa at muliggjøre øvelser ved vintertid.

Paa Værnes, hvor bl. a. Søndre Trondhjems infanteriregiment nr. 12 og feltartilleriregiment nr. 3 ekserserer, er avdelingerne forholdsvis vel utstyret med barakker. Derimot er disse ikke skikket for vinterunderbringelse, idet de staar paa laftestener og kun har enkelte gulv uten stubbefyld. — Endvidere er lafteverksbarakkene ikke forsynet med panel og paplag saa de ikke er tilstrækkelig lune som vinterhus.

Departementet foreslaar at 6 mandskapsbarakker i I.R. 12's leir indredes for vinterbruk saaledes at en bataljon vil kunne indkvarteres ved vintertid Spisning vil kunne foregaa i barakkerne, hvor spiserum er indredet.

Det er endvidere nødvendig at faa 2 kjøkkener samt vagt- og arrestlokale vinterindredet.

Avdelingens befal antages at kunne indkvarteres og spise i Værnes gaards hovedbygning, hvor der er nok av plads.

I artillerileiren paa Værnes er mandskapsbarakkerne allerede nu utstyret med ovne.

Departementet foreslaar at der indredes for vinterbruk de nødvendige mandskapsbarakker for 1 batteri.

Endvidere utstyres et kjøkken samt vakt og arrest for vinterbruk.

For befalet vil det være tilstrækkelig om en officersbarakke og en underofficersbarakke blir omgjort til vinterbruk.

Omkostningerne vil for Værnes antagelig stille sig saaledes:

I. R. 12's leir:

Omgjøring til vinterbruk av:

6 mandskapsbarakker à kr. 4 000,00	kr.	24 000 00
2 kjøkkener à kr. 1 500,00 .	«	3 000,00
Vagt og arrest	«	2 000,00
Sum	kr.	29 000,00

Artillerileiren:

2 mandskapsbarakker á kr. 2 500,00	kr.	5 000,00
Kjøkken	«	2 000,00
Vagt og arrest	«	2 000,00
Underofficersbarakke	«	1 500,00
Officersbarakke	«	1 500,00
Sum	kr.	12 000,00

Tilsammen for Værnes kr. 41 000,00.

Bebyggelse paa 6te brigades ekserserpladser.

Drevjen.

Paa den som ekserserplads for Søndre Haalogalands infanteriregiment nr. 14 i 1912 erhvervede ekserserplads Drevjen blev i budgetaaret 1913—1914 bevilget kr. 35 000,00 til mandskapsbarakke nr. 1.

Tillægsbevilgning paa kr. 6 700,00 er foreslaat git for kommende termin, idet barakkens kostende beløp sig til kr. 41 700,00.

Denne barakke er av samme type som de paa 6te brigades ekserserpladser anvendte, nemlig i 2½ etage med plads for et rekrutkompani, — men væsentlig beregnet for sommerbruk.

Departementet anser det særdeles ønskelig, at Drevjen i likhet med hvad der nu blir tilfældet paa Elvegaardsmoen og Sætermoen, blir utstyrt med 2 mandskabsbarakker, saaledes at begge rekrutkompanier kunde bli underbragt.

Departementet vil dog, i likhet med hvad der er foreslaat for Vestoplandenes regiment og Jægerkorpset (jfr. st. prp. nr. 71, 1914), med sigte paa vinterøvelser og sammendragning foreslaa denne barakke opført som vinterbygget barakke med indbygget spisesal og kjøkken, tørrerum m. v.

Da byggeprisene paa Drevjen paa grund av den lange transport til dette sted og dyre byggeforhold i det hele er ca. 20 pct. dyrere end paa vore andre ekserserpladser, maa barakken beregnes at koste ca. kr. 84 000,00.

Der er for kommende budgetaar foreslaat bevilgning til paabegyndelse av underofficersmesse paa Drevjen.

Departementet finder ved nærværende anledning at burde foreslaa bevilgning til officersbarakke med messe omtrent overensstemmende med den type der er foreslaat paa Trandum. Av samme grund som foran nævnt maa prisen paa en saadan bygning antagelig sættes til kr. 38 000,00.

Departementet vil derhos i tilslutning til hvad herom er uttalt i budgetforslaget for kommende termin (jfr. st. prp. nr. 1, hovedpost XI A, 1914 side 170) og særskilt skrivelse til Stortingets militærkomite, foreslaa opført en magasinbygning nr. 2 for Søndre Haalogalands infanteriregiment nr. 14, saaledes at regimentet kan disponere over 2 magasinbygninger. (Infanteriregimenterne disponerer sydpaa i regelen 4 magasinbygninger.)

For tiden ligger regimentets materiel sammenstuvet i trange, leiede rum i Mosjøen, hvorved ind- og utlevering samt kontrol betydelig vanskeliggjøres og materiellet lider, samtidig som nærheten av anden bebyggelse i høi grad øker faren for ildebrand.

Ved erhvervelse av Drevjen indkjøpte staten samtidig en tomt av gaarden Holand til kaiplads (jfr. St. prp. nr. 1, hovedpost XI A, 1911, s. 139), idet det var departementets hensigt saa snart omstændigheterne maatte tillate at foreslaa anlagt en kai ved Holandssjøen, hvorfra avstanden til Drevjen kun er 12 km., mens landeveien fra Mosjøen er 28 km.

Et kaianlæg paa dette sted vil i høi grad lette materialtransporten til Drevjen og gjøre denne billigere, hvad der specielt under byggetiden vil være av stor betydning, men ogsaa proviant- og materialtransport for regimentets behov, samt transport av mandskaper til og fra øvelser vil ved et saadant arrangement bli meget billigere og ganske anderledes letvindt.

Departementet vil derfor foreslaa opførelse av kai med vareskur ved Holandssjøen, hvor grund hertil allerede er erhvervet.

Utgifterne for Drevjens vedkommemde antas at ville stille sig saaledes:

Mandskapsbarakke	kr.	84 000,00
Officersbarakke med messe	«	38 000,00
Magasinbygning	«	20 000,00
Kai med vareskur Holandssjøen	«	20 000,00
Sum	kr.	162 000,00

Elvegaardsmoen.

Paa Elvegaardsmoen ekserserer for tiden Nordre Haalogalands infanteriregiment nr. 15, Nordenfjeldske ingeniørbataljons to kompanier og et sanitetskompani.

Sanitetschefen og generalinspektøren for ingeniørvaabnet har gjentagne ganger fremholdt vanskeligheterne ved for en saa stor styrke og paa et forholdsvis avsidesliggende sted ganske at mangle sykehus.

Før 1912 blev de syke indlagt i telt.

For tiden leies som sykelokale 2 værelser paa en nær ekserserpladsen liggende gaard, men lokalet er selvfølgelig ubekvemt og utilstrækkelig, saa det ikke er til at undgaa, at syke mandskaper maa ligge i sine barakker eller telt, hvad der selvsagt kan være baade ubehagelig og farlig.

Departementet foreslaar at der paa Elvegaardsmoen opføres et sykehus og opfører hertil kr. 15 000,00.

Vandforsyningen til Elvegaardsmoen er ikke tilfredsstillende. Vandledningen der blev lagt provisorisk er ikke frostfri og vandindtaket er for litet.

Dette bør utdypes og ledningen nedgraves frostfrit, saaledes at der kan skaffe vand det hele aar.

Kloak mangler ganske. Man maa nu greie sig med synkebrønde. Disse har svært let for at tilstoppes og skaffer hvert aar betydelig arbeide.

Da etablissementet ligger paa et høideplataa, vil det være forholdsvis let at faa kloakanlæg istandbragt.

I betragtning av den store sanitære betydning ordentlige vand- og kloakforhold har, foreslaar departementet bevilget kr. 5 000,00 hertil.

Brigaden har fremholdt ønskeligheten av, at Nordenfjeldske ingeniørbataljon skaffes magasinbygning og verkstedsbygning. Bataljonen er særdeles uheldig stillet med hensyn til indmagasinering av beklædning og bevæbning m. v. Foruten i et mindre dertil leiet hus maa materiellet indmagasineres i messebygninger og kjøkkener, hvorved det i høi grad lider.

Under øvelserne har man maattet kjøre vognene ut av vognmagasinerne og anvende disse til indmagasineringen.

Verkstedbygning mangler likeledes, hvad der er til stor gene ved de mange arbeider baade før, under og efter vaabenøvelserne ved denne bataljon.

Departementet finder det i henhold til det anførte nødvendig at der opføres magasinbygning samt verkstedbygning for Nordenfjeldske ingeniørbataljon paa Elvegaardsmoen.

Der foreslaaes saaledes for Elvegaardsmoen følgende bebyggelse:

Sykehus	kr.	15 000,00
Vand og kloak	«	5 000,00
Magasinbygning for Nordenfjeldske ingeniørbataljon	«	10 000,00
Verkstedslokale for do. . . .	«	3 000,00
Sum	kr.	33 000,00

Sætermoen.

6te brigade har gjentagne gange fremholdt nødvendigheten av at faa opført sykehus paa Sætermoen.

Pladsen ligger ca. 30 km. fra sjøen og herfra atter flere mil sjøveien til nærmeste sykehus i Harstad.

For tiden leies 2 rum i et utenfor leiren værende privat hus. — Dette er selvfølgelig alt for lite paa en plads hvor der ekserserer en saa stor styrke. (Tromsøy infanteriregiment nr. 16, 6. trænkompani 3. bergbatteri)

Departementet er av den mening at et sykehus paa et saa avsides beliggende sted som Sætermoen er en nødvendighet og opfører hertil kr. 15 000,00.

Altengaard.

Finmarkens bataljon har fremholdt at de nuværende depotlokaler paa Altengaard er for smaa til indmagasinering av de nuværende beholdninger.

Det viser sig ogsaa ugjørlig for rimelig pris at faa leiet noget passende lokale som magasinrum.

Bataljonen foreslaar derfor at den ene sidebygning paa Altengaard, der for tiden anvendes til opbevaring av ved og halm m. v. indredes som magasinbygning.

Brigaden anbefaler dette arbeide utført.

Da den antydede ordning formentlig er den efter omstændigheterne baade bedste og billigste maate at skaffe magasinplads paa, anbefaler departementet kr. 2 000,00 bevilget hertil.

Til tilfældige og uforutseede utgifter som uventede prisstigninger m. v. anser departementet det nødvendig at disponere en mindre sum og opfører hertil kr. 7 000,00.

Til bebyggelse paa 6te brigades ekserserpladser foreslaaes saaledes ved nærværende anledning bevilget:

Drevjen	kr.	162 000,00
Elvegaardsmoen	«	33 000,00
Sætermoen	«	15 000,00
Altengaard	«	2 000,00
Tilfældige utgifter	«	7 000,00
	Sum kr.	219 000,00

F o r b e d r i n g a v s t a l d f o r h o l d e n e.

I sit budgetforslag for kommende termin (jfr. St.-prp. nr. 1, hovedpost XI A, 1914 s. 160—161) har departementet redegjort for de daarlige staldforhold paa ekserserpladsene og foreslaat kr. 40 000,00 til disses avhjælpelse idet det var departementets hensigt at foreslaa en løpende bevilgning indtil forholdene var rettet.

Dette vil imidlertid ta lang tid.

Feltartilleriregiment nr. 2 faar — hvis departementets forslag vedtas — nu 4 stalder a 80 spilt og mangler saaledes endnu to stalder.

Imidlertid er staldforholdene ved Oplandske Dragonregiment nr. 2 — som i departementets ovenanførte budgetforslag nævnt — mislige.

Staldene er opført i 1878 og det har i de senere aar været ugjørlig at vedlikeholde disse lange aapne skur paa en forsvarlig maate, saaledes at de nu er meget daarlige.

Der er desuten efter den nye hærordning alt for faa spilt, saa man dels har maattet hjælpe sig med provisoriske skur med tak av teltduk og pressenninger, dels maa en hel del heste staa ute, bundet til trær i skogen bak staldene.

Det sier sig selv, at baade hestemateriellet og tjenesten lider paa denne maate.

For at bedre disse forhold foreslaar d e p a r t e m e n t e t bevilget midler til de to resterende stalde for feltartilleriregiment nr. 2, og 4 lukkede stalde a 100 spilt for Oplandske Dragonregiment. For sidstnævnte regiment trænges ialt stalder for 6 eskadroner og en mitraljøseavdeling.

Fornøden bevilgning til de to resterende stalde for dette regiment forutsættes git senere.

Utgifterne antages at stille sig saaledes:

2 stalde à 80 spilt (A. R. 2) à kr. 16 000,00	kr.	32 000,00
4 stalde à 100 spilt (D. R. 2) à kr. 22 500,00	«	90 000,00
Tilfældige utgifter	«	3 000,00
	Sum kr.	125 000,00

Overensstemmende med hvad foran er anført foreslaar departementet ved nærværende anledning under de enkelte ekserserpladser følgende beløp til byggearbeider:

Gardermoen	kr.	140 000,00
Hvalsmoen	«	75 000,00
Værnes	«	41 000,00
6te brigades ekserserpladser .	«	219 000,00
Forbedring av staldforholdene	«	125,000,00
	Sum kr.	600 000,00

Titel 11. Forsterkning av Bergens befæstninger.

Kr. 500 000,00.

Bergens ytre befæstninger.

Efterat Bergensbanen i 1898 var besluttet bygget, blev paa foranledning av generalstaben optat til behandling ved en kommission — den saakaldte Kloneskommission — spørsmaalet om forsterkning av forsvaret av de nordre indløp til Bergen (paa begge sider av Holsenø) specielt i den hensigt derved at tilveiebringe en mere effektiv sperring av tilgangene til denne bane ad Sørfjorden og derved beskyttelse mot fiendtlige forsøk paa avbrytelse av Bergensbanen sammesteds.

Nævnte kommission, likesom de øvrige autoriteter, der avgav uttalelse i saken, fandt at det daværende mineforsvar ved Herlø i det vestre løp og ved Lillebergen—Hagelsund i det østre løp ikke gav tilstrækkelig beskyttelse for Bergensbanen, og foreslog anlæg av befæstninger med tildels noksaa svært skyts dels paa Klones, dels paa Horviknes (begge beliggende paa nordspidsen av den mellem Byfjorden og Sørfjorden fra Bergen nordover stikkende halvø) dels paa begge steder, dels ogsaa paa Haaøen og paa Gulenakken (paa østsiden av Hagelsund).

Departementet, som var enig i ønskeligheten av at tilveiebringe en mere effektiv spærring av tilgangen til Bergensbanen, saaledes at denne i militær henseende kunde bli til fuld nytte, fandt i den i 1900—01 fremsatte St. prp. nr. 91 av budgetmæssige hensyn ikke at kunde anbefale batterianlæg paa eller ved Klones. Det blev derfor foreslaat og git bevilgning til enkelte forandringer og mindre forsterkninger av mineforsvarene i Herløsund og Haaøavsnittet.

Efterat Bergensbanen var færdigbygget fremkom chefen for fæstningsartilleriet under 18de september 1908 med forslag til sikring av de to nordre seilløp.

Dette formentes at kunne ske enten ved forsterkning av forsvarsanlæggene i Herløavsnittet og Haaøavsnittet eller ved at befæste Klones (Horviknes). Chefen for fæstningsartilleriet fandt at førstnævnte alternativ burde foretrækkes.

Herlø- og Haaøavsnittet foresloges i henhold hertil befæstet med 2 stk. 21 cm. og 2 stk. 15 cm. hurtigskytende kanoner i hvert avsnit, henholdsvis paa Ypsø og Flatøen. De samlede utgifter var beregnet til kr. 1 970 000,00.

Forslaget blev oversendt kommanderende general og generalstaben til uttalelse.

Generalstaben fremholder i skrivelse av 7de juni 1909 bl. a., at med de begrænsede midler som man forutsætter at ha til raadighet, bør Bergensbanens forsvar anordnes paa en saadan maate, at forsvaret av Bergens by samtidig blir saavidt mulig styrket mot angrep fra nord særlig mot bombardement av byen fra Herløfjord og Nordre Byfjord. Generalstaben finder at dette vil opnaaes bedst ved anlæg av batterier paa Klones og Horviknes.

Skulde der — efterat de omhandlede forsvarsanordninger ved Klones er kommet til fuldførelse — være anledning til yderligere at sikre Bergensavsnittet ved forsvarsforanstaltninger, finder generalstaben at Herløavsnittet bør staa for tur og slutter sig under denne forutsætning til fæstningsartilleriets forslag vedrørende dette avsnits forsterkning.

Hertil slutter ogsaa i det væsentlige kommanderende general sig, idet kommanderende general i skrivelse av 21de juli 1909 anbefaler anbragt 3 stk. 24 cm. haubitser med belysning og signalanlæg paa Tellevikaas (s. Klones) foruten endel mindre forandringer ved det nuværende forsvar.

Departementet fremholdt i skrivelse til Stortingets militærkomite av 8de juli 1909 nødvendigheten av forsterkning av Bergens befæstninger av hensyn til Bergensbanens sikring, men noget forslag til denne forsterkning blev ikke fremsat, da saken ikke forelaa fuldt utredet.

De antagelig nødvendige utgifter blev dog anslaat til 2 millioner kroner.

Bergens befæstningers landfronter.

Bergens befæstninger er anlagt som kystfæstning — for at dække indløpene til Bergens havn samt tilgangen sjøværts til Sørfjorden, hvor jernbanen til Kristiania følger kysten i ca. 30 km.s længde.

Mot landsiden er derimot byen og havnen ikke beskyttet.

En landstegen fiende vil fra høider bak eller til siden av vore batterier kunne skyte ned i disse, om han faar sat sig fast i terrænget.

Kyststrækningen om Bergen gir specielt paa sydsiden i Fanefjorden og Lysefjorden god anledning til landgang for en angriper. Landgangen vil kunne foregaa utenfor fæstningsskytsets rækkevidde — og med det vel utviklede veinet, som sydfra fører frem til byen og med de faa dækningstropper som kan paaregnes, vil det som forholdene nu er, være at befrygte, at en landstegen fiende kan ødelægge jernbaneforbindelsen og sætte sig i besiddelse av Bergen og befæstningerne uten at indlate sig i kamp med disse fra sjøsiden.

Ogsaa nordfra — fra Sørfjorden — vil landgang kunne utføres efter at et av minefelterne ved Herlø eller Haaøen er forcert. Et angrep paa befæstningerne fra denne side byr dog paa større vanskeligheter, hvorfor sandsynlighet taler mest for landgangsforsøk sydfra.

Det er i denne anledning fremholdt nødvendigheten av, at der ogsaa mot landsiden forberedes stillinger og anordnes permanente verker, likesom ogsaa befæstningerne til bruk mot landsiden maa utstyres med mere mobilt skyts.

Kommandanten paa Bergens befæstninger har under 4de november 1913 avgit et detaljeret forslag til befæstning av Bergens landfronter.

Kommandanten foreslaar først og fremst anlagt et fort paa Gulstenen, et fjeld beliggende ca. 5 km. syd for Bergen.

Et fort paa dette sted — som ligger dominerende mot alle fiendtlige artilleristillinger paa sydsiden av Nestundalen — antages at kunne kraftig bekjæmpe en fremtrængen av tropper fra Fane mot Bergen paa østsiden av Nordaasvandet. Det vil derhos kunne beherske de fleste av de sydfra mot Nestun førende tilgange paa indtil 7—8 000 m's avstand, og indirekte kan det virke mot landgangsstederne i bunden av Fanefjorden.

For dækningstroppernes hovedstilling søndenfor Bergen — den saakaldte Natlandsstilling — vil et fort paa Gulstenen virke som en kraftig flankestøtte.

Fra haubitser paa Gulstenen vil videre kunne virkes mot en stor del av indre Byfjord.

Kommandanten foreslaar fortet bestykket med 3 stk. 15 cm's kanoner og 2 stk. 24 cm's haubitser.

Der foreslaaes videre av kommandanten:

a. Et batteriplacement paa Skarpefjeld paa Lyderhorns søndre avheldning for et 7,5 cm's bergbatteri med virkefelt syd og vest for Kvarven.
b. Et felthaubitsbatteri paa 4 stkr. 15 cm's haubitser, hvis opgave væsentlig skulde være fra Natlandsstillingen at virke mot de søndenfra mot Nestun paa begge sider av Kallandsvand førende veie og ned til bunden av Fanefjord — endvidere skulde det virke langs Bergenbanen helt til Haukelandsvandet.
c. Et 10 cm.'s berghaubitsbatteri, der væsentlig skulde virke fra standplads paa Ulrikkens sydøstre side mot de dype og trange daler hvor veiene fører frem, men ogsaa mot Sørfjorden ved Arne fabriker.
d. Det nuhavende 7,5 cm.'s bergbatteri er tænkt anvendt i forberedte stillinger i nærheten av Strømme bro.

Til anvendelse mot landgangsavdelinger som paa de sekundære fronter søker at trænge frem, foreslaaes endvidere — til støtte for de faatallige dækningstropper — anlagt ialt 18 stykker blokhuse.

Omkostningerne ved kommandantens forslag er beregnet saaledes:

Artillerimateriel	kr.	1 230 000,00
Ingeniørarbeider	«	544 000,00
Signalanordninger	«	546 000,00
Tilfældige utgifter	«	80 000,00
Sum kr.		2 400 000,00

Det bemerkes at fæstningsartilleriets chef, som tillægger styrkelsen av Bergens befæstninger og landfronter megen betydning, ikke endnu har hat anledning til at ta stilling til kommandantens forslag.

Det er departementets hensigt saa snart omstændigheterne maatte tillate at faa endelig utredet de foran antydede forslag til forsterkning av Bergens befæstninger, saaledes at departementet kan ta standpunkt til disse.

Indtil saa kan ske, vil departementet med henvisning til den store betydning en styrkelse av Bergenshalvøens forsvar har, ved nærværende anledning foreslaa avsat kr. 500 000,00 til forsterkning av Bergens befæstninger.

Titel 12. Mitraljøser med tilbehør for hæren.

Kr. 400 000,00.

Som det vil fremgaa av den som utrykt bilag medfølgende plan over fordeling av hærens mitraljøser, haves ialt 31 stk. mitraljøser av kaliber 10,15 mm. og 88 stk. tunge og 50 lette av kaliber 6,5. mm.

Herav haves for tiden udisponert ved arsenalerne 15 stk. av 6,5 mm. tunge mitraljøser. Av disse maa som minimum 5 stk. holdes som reserve, da de utleverte mitraljøser nu har været i bruk mange aar og derfor begynder delvis at bli slitte.

Der haves saaledes kun til disposition 10 stk. tunge 6,5 mm. mitraljøser til dækning av følgende behov:

Fossum befæstninger . . .	20	mitraljøser
Ofoten	12	«
Sum	32	mitraljøser

Dette antal indgaar i de vedtagne planer for disse befæstninger. Hertil kommer muligens yderligere 8 mitraljøser til Fossum befæstninger.

Fæstningsartilleriet har endvidere fremholdt at antallet av mitraljøser ved de øvrige befæstninger — særlig ved landbefæstningerne — bør økes. Som en foreløbig opgave (fæstningernes forsvarsplaner er under omarbeidelse) er angit et merbehov av ca. 70 mitraljøser ved landbefæstningerne (Sarpsborg, Kongsvinger og Stjørdalen befæstninger) samt ca. 80 mitraljøser ved kystbefæstningerne -- tilsammen ca. 150 stykker 6,5 mm. mitraljøser.

For befæstningernes vedkommende foreligger der saaledes et samlet krav paa ca. 180 stk 6,5 mm mitraljøser..

I skrivelse av 24de december 1913 har kommanderende general anbefalt et av generalinspektøren for infanteriet fremsat forslag om anskaffelse av lette mitraljøser til samtlige infanteriets bataljoner, hjulrytterkompanier og eskadroner.

Mitraljøserne foreslaaes anskaffet efterhvert, idet der som endelig maal for linjen opføres 6 lette mitraljøser ved hver infanteribataljon, hvert finmarkskompani og hver eskadron samt 4 mitraljøser ved hvert hjulrytterkompani.

Efter dette forslag vil ialt tiltrænges:

48 infanteribataljoner à 6 =	288	mitraljøser
Finmarkens bataljon 4 × 6 =	24	«
16 eskadroner à 6 . . . =	96	«
5 hjulrytterkompanier à 4 =	20	«
Sum	428	mitraljøser

Hertil kommer yderligere 18 mitraljøser ved opsætningen av den 3dje bataljon ved 6. brigades regimenter og 12 mitraljøser naar Finmarkens bataljon blir opsat med 6 kompanier samt i reserve og ved befalsskolerne 22 mitraljøser, hvorved totalbehovet gaar op til 480 mitraljøser for linjen. Det kan bli spørsmaal om ogsaa at utstyre landvernet med mitraljøser.

Generalinspektøren for infanteriet fremholder at man ved den foreslaaede anskaffelse av mitraljøser med forholdsvis rimelige omkostninger vil kunne øke vore avdelingers kampværdi i betragtelig grad.

Generalinspektøren har uttrykkelig bemerket, at forannævnte forslag om avdelingernes utstyr med lette mitraljøser ingenlunde vil overflødiggjøre vore allerede bestaaende mitraljøseavdelinger. Disse sidste vil som hittil i vedkommende høiere troppeførers (brigade- eller regimentschefens) haand danne egne kampenheter, som han — ved siden av artilleri — har til disposition, naar

det gjælder paa avgjørende punkter at kon centrere den kraftigst mulige ild og lægge det tungeste lod i vegtskaalen, mens mitraljøserne ved underavdelingen vil tjene til en direkte forøkelse av avdelingernes ildkraft.

Som en første anskaffelse av mitraljøser til underavdelingerne har generalinspektøren for infanteriet foreslaat et antal av 172 stk. at fordele saaledes:

Finmarkens bataljon	4 × 6	= 24	mitralj.
5 hjulrytterkompani à 4 . .		= 20	—
16 eskadroner à 2.		= 32	—
48 infanteribataljoner à 2 . .		= 96	—
		Sum 172	mitralj.

Herav haves ved Finmarkens bataljon . . . . . 8 —

Tiltrænges 164 mitralj.

Herav vil Finmarkens bataljon og hjulrytterkompanierne (hvis samlede behov er forholdsvis ringe), bli helt utstyrt med mitraljøser, og eskadronerne og infanteribataljonerne blir tildelt hver 2 mitraljøser, saaledes at indøvelsen av deres bruk kan iverksættes ved alle de avdelinger, som er forutsat tildelt avdelingsmitraljøser.

Departementet vil fremholde, at den anskaffelse av lette mitraljøser til infanteriets og kavaleriets avdelinger som nu er foreslaat, utvilsomt i betragtelig grad vil øke avdelingernes kampværdi, hvilket med vor numeriske faatallighet maa tillægges den største vegt. Departementet vil anbefale, at man nu paabegynder anskaffelse av lette mitraljøser med tilbehør i dette øiemed, og slutter sig til det ovennævnte forslag om som foreløbig maal at søke anskaffet 164 mitraljøser + 6 i reserve = 170 lette mitraljøser til underavdelingerne.

Samtidig bør der anskaffes en del mitraljøser til dækkelse av de vigtigste mangler ved kystbefæstningerne. Man antar, at et antal av ca. 50 mitraljøser hertil foreløbig vil være tilstrækkelig.

Ialt skulde der saaledes tiltrænges ca. 220 mitraljøser for at naa det foreløbige maal.

En fabrikation av mitraljøser i et saadant antal ved Kongsberg Vaabenfabrik vil imidlertid med de midler fabrikken nu raader over, ta lang tid.

Vaabenfabrikken har saaledes oplyst at den under de nuværende forhold trænger en tid av 3 à 4 aar for en leveranse av 100 mitraljøser. Saafremt man gaar til anskaffelse av mitraljøser i noget større maalestok, maa man derfor — hvis anskaffelsen skal kunne tilendebringes inden en rimelig tid — enten foreta større indkjøp i utlandet av selve mitraljøserne eller træffe ekstraordinære forføininger til forøkelse av fabrikkens produktionsevne.

Departementet finder ved nærværende anledning at burde opføre kr. 400 000,00 til anskaffelse av mitraljøser med tilbehør, idet man opstiller følgende 2 alternativer for beløpets anvendelse:

Alternativ A:

1. Anskaffelse straks av 100 mitraljøser fra utlandet à ca. kr. 1 500,00 = ca.	kr.	150 000,00
2. Anskaffelse av transportmateriel og andet tilbehør for 100 mitraljøser .	«	90 000,00
3. Mobiliseringsammunition for 100 mitraljøser (20 000,00 patroner pr. vaaben — ialt 2 millioner patroner)	«	160 000,00
	Sum kr.	400 000,00

Skal den videre anskaffelse av selve mitraljøserne ske ved hjemmefabrikation, bør fabrikationen snarest mulig sættes igang. Man kan isaafald — med de midler vaabenfabrikken nu raader over — tidligst faa yderligere 120 mitraljøser færdige i løpet av 1918, saaledes at man i bedste fald kan gjøre regning paa at naa det foreløbige maal (220 mitraljøser) den 1ste januar 1919.

Saalænge denne mitraljøsefabrikation paagaar, vil der antagelig fra og med budgetterminen 1915—1916 kræves et aarlig tilskud av kr. 30 000,00 à 40 000,00 til vaabenfabrikkens ordinære driftsbevilgning.

Alternativ B.

1.	Anskaffelse av 50 mitraljøser fra utlandet à ca. kr. 1 500,00 . . .	kr.	75 000,00
2.	Til oprettelse av mitraljøseavdeling ved Kongsberg vaabenfabrik . . .	«	40 000,00
3.	Fabrikation ved Kongsberg vaabenfabrik av 100 mitraljøser à ca. kr. 1 100,00 (heri lisens til vedkommende utenlanske firmaer)	«	110 000,00
4.	Transportmateriel og tilbehør for 150 mitraljøser	«	135 000,00
5.	Anskaffelse av raamaterialer for mitraljøseammunition	«	40 000,00
	Sum	kr.	400 000,00

Som foran nævnt trænger vaabenfabrikken under de nuværende forhold en tid av 3 à 4 aar til at fabrikkere 100 mitraljøser, og dette er derhos under den forutsætning at en opsætning av fabrikation av pistoler ikke samtidig forlanges utført. Imidlertid maa man gjøre regning paa i en nær fremtid at maatte gaa til anskaffelse av pistoler, hvorav der ved hæren er betydelige mangler. Skal man kunne fabrikkere disse ved Kongsberg vaabenfabrik — hvilket har været forutsætningen — samtidig med en paagaaende mitraljøsefabrikation, stiller en utvidelse av fabrikken sig som nødvendig.

En saadan foranstaltning vil være et skridt videre i retning av at gjøre os mere uavhængig av utlandet, idet der aapner sig adgang til at gjøre ogsaa andet materiel hjemme, som man nu maa bestille fra utlandet.

Departementet vil under de forhaandenværende omstændigheter av de ovennævte 2 alternativer anbefale alternativ B, hvorefter der er forutsat anvendt en del av de opførte kr. 400 000,00 til oprettelse av en mitraljøseavdeling ved Kongsberg vaabenfabrik.

Før i 1916 kan vaabenfabrikken imidlertid ikke i noget tilfælde faa nogen mitraljøser færdig. For snarest mulig i nogen utstrækning at faa mitraljøser til vaabenøvelserne anser departementet det paakrævet at man indkjøper et første parti fra utlandet.

Saafremt man gaar til oprettelse av en egen mitraljøseavdeling ved vaabenfabrikken tror departementet at man kan indskrænke sig til at indkjøpe 50 mitraljøser fra utlandet.

Al videre anskaffelse av mitraljøser forutsættes iverksat ved vaabenfabrikken. Saafremt dette arbeide straks sættes igang, vil der kunne bli ca. 25 mitraljøser færdige til vaabenøvelserne 1916 og yderligere 75 inden nævnte aars utgang, hvorefter den aarlige ydelse blir ca. 100 mitraljøser — dog med nogen reduktion forsaavidt der ogsaa skal leveres pistoler ved vaabenfabrikken, hvad man maa anse for givet.

Departementet vil i henhold til foranstaaende foreslaa bevilget:

1.	Indkjøp av 50 mitraljøser	kr.	75 000,00
2.	Til oprettelse av en mitraljøseavdeling ved Kongsberg vaabenfabrik . . .	«	40 000,00
3.	Til fabrikation ved Kongsberg vaabenfabrik av 100 mitraljøser	«	110 000,00
4.	Transportmateriel og tilbehør for 150 mitraljøser	«	135 000,00
5.	Anskaffelse av raamaterialer for mitraljøseammunition	«	40 000,00
	Sum	kr.	400 000,00

ad 1. Herom henvises til hvad ovenfor er anført.

ad 2. Oprettelse av en egen mitraljøseavdeling er beregnet til:

a)	Bygning	kr.	52 000,00
b)	Kraftledninger m. v. . .	«	5 000,00
c)	Maskiner	«	26 000,00
d)	Tilfældig og uforutseet .	«	2 000,00
	Sum	kr.	85 000,00

Departementet antar at man for at sikre sig mot overskridelse bør forhøie kontoen tilfældige og uforutseede utgifter til kr. 7 000,00, saaledes at den samlede sum blir kr. 90 000,00.

Herav mener vaabenfabrikken av den ordinære driftsbevilgning at kunne utrede kr.

15 000,00 til maskiner, hvilket er den sum som i de senere aar gjennemsnitlig er avset til maskinanskaffelser.

Endvidere har vaabenfabrikken av optjent overskud paa privatarbeide i terminen 1908—1909 og 1909—1910 avsat et beløp paa tilsammen ca. kr. 28 000,00, som oprindelig var forutsat anvendt til anlæg av et presseverk for fabrikation av projektiler. Dette beløp, der i paavente av nærmere bestemmelse om dets anvendelse blev indsat i bank (jfr. budgetprp. 1910 side 95), er nu med renter vokset til ca. kr. 35 000,00.

Spørsmaalet om anlæg av presseverk for fabrikation av kanonprojektiler blir aktuelt i en nær fremtid, idet den med Kristiania staalverk oprettede kontrakt om leverance av kanonprojektiler utløper i 1917. Imidlertid stiller saken sig nu anderledes med hensyn til spørsmaalet om stedet for et presseverksanlæg.

Efter nedlæggelsen av artilleriets verksteder i 1910 er nemlig al virksomhet vedrørende ammunitionen samlet paa Raufoss. Felttøimesteren har fremholdt at Raufoss efter de skedde forandringer nu er det rette sted for et presseverksanlæg, og at det saavel vil være praktiske som økonomiske ulemper ved at fabrikere selve projektilerne paa Kongsberg naar de øvrige arbeider med projektilerne maa utføres paa Raufoss. Et moment som taler i samme retning, er at man ved fabrikationen av brisantammunition forlanger en saadan præcission i arbeidet at de enkelte dele av projektilet bør fabrikkeres paa det sted hvor ammunitionens sammensætning sker.

Under disse omstændigheter vil departementet foreslaa at det av Kongsberg vaabenfabrik avsatte beløp (ca. kr. 35 000,00) anvendes til delvis dækning av utgifterne ved anlæg av en mitraljøseavdeling.

Der skulde efter foranstaaende kræves yderligere kr. 40 000,00, som man foreslaar utredet av nærværende bevilgning.

Av kraft tiltrænges til den nyoprettendes avdeling 80 á 100 HK., der imidlertid ikke kan skaffes fra fabrikkens vandfald før de paatænkte planer om Laagens regulering i sin tid blir gjennemført. Fra Kongsberg kommunale elektricitetsverk vil man imidlertid kunne erholde leiet den fornødne kraft for en pris av ca. kr. 60,00 à 65,00 aarlig pr. HK. Da dette vil være den billigste løsning av spørsmaalet, vil departementet anbefale at man midlertidig ordner sig paa denne maate, idet bemerkes at man i de første par aar antagelig vil klare sig med at leie ca. 50 HK

Av arbeidere tiltrænges utover det nuværende antal (312) yderligere 15 à 20 mand.

Med felttøimesterens skrivelser av 4de og 7de april 1914 (jfr. de utrykte bilag) medfølger tegning av den foreslaaede mitraljøseverkstedsbygning.

a d 3. Man opfører det beløp som tiltrænges for oparbeidelse av de 100 mitraljøser, som vaabenfabrikken vil kunne faa færdig i løpet av 1916.

Man gaar dog ut fra at man nu kan sætte alle de 170 mitraljøser i arbeide, som trænges for at naa det foran nævnte foreløbige maal (220 stk.) som man har stillet sig. Herved vil man kunne fremme arbeidet mere rationelt, og man vil da i paakommende tilfælde kunne paaskynde leveransen av hele partiet ved en forceret drift.

Departementet er ogsaa vidende om at der paagaar privat indsamling til mitraljøser.

a d 4. Til mitraljøserne tiltrænges diverse tilbehør saasom reservedeler, ammunitionssaler, ammunitionsvæsker, verktøivæsker, ladebaand etc. som for hver mitraljøse vil koste ca. kr. 900,00.

Det fornødne transportmateriel og tilbehør for de 150 mitraljøser, som efter foranstaaende forslag vil erholdes til disposition i 1916, vil saaledes koste ca. kr. 135 000,00.

a d 5. Man bør som minimum regne en mobiliseringsbeholdning av 20 000 patroner for hver let mitraljøse Dette vil koste ca kr. 1 600,00 pr. mitraljøse. Da imidlertid spørsmaalet om en overgang til spidsammunition for geværet og dermed ogsaa for mitraljøserne antagelig blir aktuelt i den nærmeste fremtid, antar departementet at man ved nærværende anledning bør indskrænke sig til alene at anskaffe raamaterialer for ammunitionen og opfører hertil kr. 40 000,00.

Titel 13. **Hjemmefabrikation av torpedoer.**

Kr. 300 000,00.

I skrivelse av 6te november 1913 (utrykt bilag) bragte Marinens Minevæsen paa bane spørsmaalet om fabrikation av vore torpedoer inden landet, idet forutsætningen herfor i den første tid var samarbeide med Whiteheads torpedofabrik i Fiume.

Departementet fandt tanken om ogsaa paa dette omraade at gjøre os uavhængig av utlandet meget tiltalende og anmodet derfor minevæsenet i skrivelse av 15de november s. a. om at avgi et mere detaljert forslag og nærmere at konferere med Whitehead om saken.

Saadant forslag har minevæsenet derefter avgit i skrivelse av 27de januar 1914 (utrykt bilag), hvortil henvises.

De samlede utgifter ved det egentlige fabrikanlæg anslaar minevæsenet til ca. kr. 150 000,00, hvorav kr. 125 000,00 til anskaffelse av maskiner og kr. 25 000,00 til utvidelse av minevæsenets nuværende verksteder for at skaffe plads for torpedofabrikken. Ved forslaget om maskinanskaffelser er i størst mulig utstrækning forutsat anskaffet standardmaskiner, idet da samme maskine kan benyttes til bearbeidelse av flere deler. Herved opnaaes en bedre virkningsgrad av verkstedet og mindre anlægsomkostninger. I endel tilfælder vil det dog være nødvendig at ha specialmaskiner for overhodet at faa den angjældende arbeidsoperation tilfredsstillende utført.

Til ovennævnte beløp paa kr. 150 000,00 kommer saa kr. 65 000,00 til anskaffelse av hjælpeverktøi (lærer, jigger, matricer, tolerancemaal og specialverktøi) samt kr. 20 000,00 til modeller. Det hele anlæg kommer saaledes paa kr. 235 000,00. De til hjælpeverktøi og modeller opførte beløp hører vistnok egentlig hjemme under fabrikationen, men før igangsætningen, da der ingen drift er, som kan belastes disse summer, maa beløpene bevilges. Den senere komplettering forutsættes imidlertid belastet fabrikationen.

Den nødvendige utgift ved økning av personel paa grund av anlæg av torpedofabrikken er av minevæsenet forutsat til kr. 18 100,00 aarlig. For de par første aar, før fabrikken kan komme ordentlig igang, er imidlertid kun beregnet kr. 12 000,00 aarlig.

Under forutsætning av en aarlig minimumsproduktion av 15 torpedoer pr. aar har minevæsenet beregnet utgiftene ved fabrikation hjemme av vore sidst anskaffede torpedoer til ca. kr. 14 000,00 pr. stykke, heri iberegnet avgift til Whitehead og forrentning av anlægskapitalen. Ved anskaffelse hos Whitehead kommer de paa ca. kr. 15 100,00 pr. stykke, altsaa en besparelse av ca. kr. 1 100,00 pr. torpedo. Hertil kommer at ca. kr. 7 000,00 pr. torpedo, som medgaar til arbeidsløn, administration m. v., vil bli inden landet, istedetfor som nu at gaa til utlandet.

Fabrikationen er forutsat drevet i kontakt med Whitehead, saaledes at vi ialfald foreløbig kun bygger torpedoer efter Whiteheads tegninger og i samraad med dette firma. Dette er tænkt ordnet ved at avkjøpe firmaet retten til at fabrikere dets torpedoer, samtidig med at man faar alle oplysninger og assistance med hensyn til fabrikationen. Med minevæsenets skrivelser av 7de og 27de mars 1914 (utrykte bilag) er indsendt 2 utkast til kontrakt herom med Whitehead, hvortil henvises. Herav vil fremgaa at vi for fabrikationsretten maa betale en avgift pr. torpedo av Lstr. 65 eller ca. kr. 1 180,00.

Minedirektøren betegner utkastet til kontrakt som ganske overordentlig gunstig for os, og han anser omstændighetene, baade de tekniske og de økonomiske, enestaaende gunstige for nu at paabegynde torpedofabrikationen hjemme.

Om kontraktens endelige form vil der selvfølgelig forhandles nærmere med Whitehead.

Angaaende arbeidsplan for den nye fabrik henvises til det med minevæsenets forannævnte skrivelse av 27de januar d. a. medfølgende bilag.

Foruten de økonomiske fordele, som vi vil opnaa ved selv at fabrikere vore torpedoer, og som er behandlet foran, vil hjemmefabrikationen faa en gjennemgripende betydning for hele torpedovaabnets effektivitet.

Først da vil:

1. Det ledende personel faa det fuldstændige kjendskap til torpedoens særegne og vanskelige teknik, som er fornødent for at sikre, at hver torpedo virkelig kan bli holdt i fuld god orden. Saalænge vi kun kjøper færdige torpedoer hjem fra utlandet, vil vi ikke komme over et vist lægmandsnivaa i forstaaelsen av torpedoen.
2. Det ledende personel iland kunne gi tilstrækkelige tekniske anvisninger og instruktioner vedkommende torpedoens vedlikehold, bruk og behandling for det mandskap (officerer, underofficerer og menige), som skal ha den direkte befatning med vaabnet ombord i fartøiene under krig. Paa denne maate, samt ved deltagelse i arbeidene i torpedoverkstedet, vil vort torpedopersonel kunne ventes at komme fuldt paa høide med andre landes personel, hvad indsigt i torpedomateriellet angaar.
3. Man faa til disposition et verksted, som kan reparere torpedohavarier.

For tiden maa alle vanskelige havarier utbedres i Fiume. I fredstid tar alene transporten ned til Fiume og tilbake til Horten 2 à 3 maaneder regulært.

Saken har forøvrig ogsaa en national betydning, idet anlægget av en torpedofabrik her hjemme vil være et godt skridt videre i retning av at gjøre os mere uavhængige av utlandet paa industriens omraade. Det skal i forbindelse hermed ogsaa bemerkes, at baade Danmark og Sverige allerede har egne torpedofabrikker.

Departementet finder det derfor under henvisning til foranstaaende av særdeles stor betydning om der nu kunde anlægges en torpedofabrik her i landet.

Som det vil fremgaa av dokumentene gaar minevæsenet ut fra en anlægstid paa 3 aar med de nødvendige bevilgninger fordelt over denne tid.

Departementet finder det imidlertid mest hensigtsmæssig at hele det nødvendige beløp bevilges med engang og vil derfor foreslaa opført kr. 235 000,00 ekstraordinært til anlæg av en torpedofabrik ved marinens hovedstation som foran omhandlet.

I forbindelse hermed vil man ogsaa i tilslutning til minevæsenet foreslaa bevilget det nødvendige beløp kr. 12 000,00 til administration m. v. det første aar fordelt saaledes:

1 konstruktør og tegner, aarlig løn	kr.	3 400,00
1 driftsingeniør, aarlig løn . .	«	3 400,00
2 formænd à kr. 2 000,00 . . .	«	4 000,00
Stipendium for den militære bestyrer av fabrikken	«	1 200,00

Den for konstruktøren og driftsingeniøren opsatte løn er den samme som nu for marineingeniører fastsat.

De opsatte formandslønninger er overensstemmende med andre formandslønninger i marinen.

Minevæsenet har forutsat følgende økning av overordnet personel (sammeniignet med det nuværende personel), naar fabrikken er færdig:

1 officer, leder av torpedoavdelingen og bestyrer av fabrikken, foruten assistenttillæg,	kr.	1 200,00
1 officersassistent	«	1 400,00
1 overingeniør, gage som for overingeniører ved jernbanene, for tiden	«	5 700,00
1 torpedokonstruktør og tegneformand	«	3 400,00
1 verkstedsformand	«	2 000,00
1 støperiformand	«	2 000,00
1 kontorist	«	1 200,00
1 regnskapsfører	«	1 200,00
	Sum kr.	18 100,00

Departementet vil ikke nu ta standpunkt til heromhandlede spørsmaal i sin helhet, men skal komme tilbake til saken i et senere budgetforelæg eller i forbindelse med forslag til forandring av marinens organisation.

Man undlater dog ikke at tilføie at minedirektøren har fremholdt at fabrikationen nødvendigvis medfører at man til enhver tid sikrer sig fremragende folk til at lede arbeidet. Det er derfor forutsætningen, og departementet slutter sig hertil, at administrationen maa være bemyndiget til at sørge for at saa sker, naar omstændigheterne maatte medføre det.

Mineværsenet har for tiden sine verksteder liggende indenfor og sine kontorer liggende utenfor det egentlige verftsomraade paa Horten.

I bygning paa Bromsjordet — søndenfor verftet — er der kontorlokaler og tegnesal foruten magasiner. Desuten findes her en radiotelegrafstation. Paa Krim, den nordligste del av verftet, findes torpedomagasin samt mineværsenets verksteder. Avstanden mellem kontorbygningen og verkstedene paa Krim er ca. 1 200 m., naar man benytter den ordinære vei gjennem verftsporten. Gjennem den saakaldte lille port er avstanden noget kortere.

Denne spredte beliggenhet er selvsagt til megen gene under den daglige drift. Den lange avstand mellem administrationslokalene og verkstedene er hindrende for det intime samarbeide, som nødvendigvis maa finde sted mellem kontorene og verkstedet, likesom de ledendes daglige tilsyn saavel i verkstedene som med de oplagte fartøier vanskeliggjøres. Det er ogsaa uøkonomisk og tidsspildende at ha noget gods magasinert saa langt fra fartøienes og specielt torpedofartøienes utrustningssted som i bygningen paa Bromsjordet.

Nævnte bygning disponeres foruten av mineværsenet tillike av Marinens haandverkskorps, som her har lokaler for skolekompaniets kontorer og for minekonstabelskolen. Dette korps har desuten lokaler paa 3 andre forskjellige steder, saa forholdene ogsaa for haandverkskorpset er meget utilfredsstillende, og der klages desuten stadig over for faa og for smaa lokaler.

Departementet lot derfor i 1911 mineværsenet og haandverkskorpset i forening utarbeide en redegjørelse for, hvorledes man bedst skulde raade bod paa disse uheldige forhold. Denne redegjørelse, (se vedlagte skrivelse av 11te oktober 1911 med bilag fra 1ste Sjømilitære Distriktskommando), konkluderer med forslag om at samle alt mineværsenet tilhørende paa Krim.

Overensstemmende hermed foreslog mineværsenet allerede for terminen 1912—1913 det nødvendige beløp til ny kontorbygning for mineværsenet paa Krim. Dette sted er det mest hensigtsmæssige for en samling av mineværsenets virksomhet, idet mineværsenets verksteder og torpedomagasinet samt utskytningsstationen findes her, likesaa alle brygger for torpedobaatene og undervandsbaatene.

Mineværsenet har for terminene 1913—1914 og 1914—1915 gjentat sit forslag om ny kontorbygning, men departementet har hver gang av budgetmæssige hensyn ikke fundet adgang til at opta forslaget.

Forannævnte mangler er selvfølgelig for hvert aar blit føleligere, eftersom mineværsenets virksomhet er blit mere omfattende, og hvis man nu gaar til anlæg av en torpedofabrik, vil det være en absolut nødvendighet at gaa til opførelse av ny kontorbygning med magasiner for mineværsenet paa Krim. For at skaffe kontorlokale til torpedofabrikkens personel bør den imidlertid nu gjøres litt større, og mineværsenet har beregnet merutgiften herved til ca. kr. 5 000,00. Bygningen er tidligere (mineværsenets budgetforslag for 1914—1915) anslaat til ca. kr. 39 500,00. Altsaa, den samlede sum som nu skulde trænges blir avrundet ca. kr. 45 000,00.

Departementet har i henhold til foranstaaende opført kr. 45 000,00 ekstraordinært til opførelse av ny kontorbygning med magasiner for mineværsenet paa Krim.

Mineværsenets nuværende kontorbygning forutsættes at overgaa til Marinens Haandverkskorps, der som foran omhandlet er særdeles uheldig stillet med hensyn til lokaler. Muligens vil ogsaa den nye torpedoskole kunne skaffes nødvendige lokaler i denne bygning.

For at gjøre bygningen skikket til dette bruk vil det imidlertid være nødvendig at foreta en del mindre forandringer, hvis kostende anslagsvis kan sættes til ca. kr. 8 000,00, og som departementet tillater sig at opføre til ekstraordinær bevilgning her.

Beløpet under nærværende titel fordeler sig saaledes:

1.	Anlæg av torpedofabrik m. v.	kr.	235 000,00
2.	Administration m. v. (personel) ved fabrikken det første aar	«	12 000,00
3.	Opførelse av kontorbygning med magasiner for minevæsenet paa Krim .	«	45 000,00
4.	Indredning av minevæsenets nuværende kontorbygning paa Bromsjordet for haandverkskorpset og eventuelt torpedoskolen .	«	8 000,00
	Sum kr.		**300 000,00**

Departementet hadde oprindelig tænkt at foreslaa bevilget ialt 12 millioner kroner til ekstraordinære forsvarsforanstaltninger. Imidlertid har man i en anden indstilling av idag til en forlængelse av regimentssamlingerne med 6 dage foreslaat bevilget kr. 500 000,00, hvorav indtil kr. 400 000,00 er forutsat eventuelt at maatte dækkes av den ekstraordinære forsvarsskat, som i Finansdepartementets foredrag av idag foreslaaes utlignet med et forutsat samlet utbringende av netto 12 millioner kroner. Man har derfor ikke kunnet foreslaa bevilget til ekstraordinære forsvarsforanstaltninger mer end kr. 11 600 000,00.

Skulde ovennævnte beløp kr. 400 000,00 ved den endelige balansering av statsbudgettet for 1914—1915 helt eller delvis kunne dækkes av ordinære midler, er det departementets forutsætning, at et tilsvarende beløp blir avsat til forsvarsforanstaltninger i Nord-Norge utover de kr. 600 000,00, som i nærværende proposition er foreslaat avsat hertil.

I henhold til det anførte

indstilles:

At Deres Majestæt vil bifalde og underskrive vedlagte utkast til proposition til Stortinget om ekstraordinære bevilgninger til forsvaret.

St. prp. nr. 120.

Om ekstraordinære bevilgninger til forsvaret.

Hans Majestæt Kongens proposition til Stortinget om ekstraordinære bevilgninger til forsvaret for budgetterminen 1914—1915.

Vi **Haakon**, Norges Konge,

gjør vitterlig:

Stortinget indbydes til at fatte saadan

beslutning:

Stortinget gir sit samtykke til at der for terminen 1ste juli 1914—30te juni 1915 gives ekstraordinært følgende bevilgninger til forsvaret:

Titel	1.	Forsvarsforanstaltninger i Kristianiafjorden (at avsætte) . .	kr.	2 500 000,00
«	2.	Tønsbergavsnittets befæstninger	«	2 600 000,00
«	3.	Flaatestationer — foruten de tidligere til Kristiansands og Trondhjems flaatestationer avsatte kr. 200 000,00	«	1 500 000,00
«	4.	Forsvarsforanstaltninger i Nord-Norge (at avsætte)	«	600 000,00
«	5.	Kommandopladser paa befæstningerne	«	300 000,00
«	6.	Flyvevæsenet	«	100 000,00
«	7.	Diverse materiel for hæren	«	500 000,00
«	8.	Brisantammunition do.	«	500 000,00
«	9.	Beklædning og utrustning for hæren	«	700 000,00
«	10.	Bebyggelse paa befæstninger og ekserserpladser	«	1 100 000,00
«	11.	Forsterkning av Bergens befæstninger (at avsætte)	«	500 000,00
«	12.	Mitraljøser med tilbehør for hæren (foruten det ved Kongsberg vaabenfabrik tidligere optjente overskud paa privatarbeide) .	«	400 000,00
«	13.	Hjemmefabrikation av torpedoer	«	300 000,00
			Ialt kr.	11 600 000,00

Forsvarsdepartementets indstilling i saken vedlægges i avtryk.

Git paa Kristiania slot den 9de mai 1914.

Under Vor haand og rikets segl

Haakon.

(L. S.)

Gunnar Knudsen. Hesselberg.

Ivan Aa. Bruvik

Forsvarsdepartementet. 45

70.

Hemmelig.

St. prp. nr. 151.

(1914)

Om forføininger til hævdelse av rikets nøitralitet.

Forsvarsdepartementets indstilling av 7de august 1914, som er bifaldt ved kongelig resolution av samme dag.

(Foredraget av statsraad Keilhau.)

I anledning av den nu foreliggende stor-politiske situation har Forsvarsdepartementet — efter konferanse med kommanderende general for hærens vedkommende og med kommanderende admiral for marinens -- foranlediget, at nedennævnte kongelige resolutioner er utfærdiget:

Den 31te juli 1914: «At Forsvarsdepartementet bemyndiges til at la indkalde den fornødne styrke til nøitralitetsvern ved Bergens befæstninger».

Den 1ste august 1914:

«1. At Forsvarsdepartementet bemyndiges til at la indkalde fornødent nøitralitetsvern for Agdenes befæstninger samt at la den for tiden paa Oscarsborg med Svelvik ekserserende styrke forbli indtil videre paa befæstningene.

2. At Forsvarsdepartementet bemyndiges til at la utruste til nøitralitetsvern:

4 à 5 mineutlæggere,
13 torpedobaater og
2 jagere, samt at la indkalde til tjeneste de utskrevne sjøvernepligtige mandskaper, som er nødvendige til bemanding av disse fartøier og til erstatning for endel faste mandskaper paa de allerede utrustede krigsskibe».

Den 2den august 1914: «At Forsvarsdepartementet bemyndiges til:

1. At træffe de for hævdelsen av Norges nøitralitet nødvendige foranstaltninger ved:
   a) Indkaldelse av den nødvendige styrke til bedækningstropper for Kristianssands, Bergens og Agdenes befæstninger.
   b) Indkaldelse av den nødvendige styrke ved Tønsberg befæstninger.
2. At indkjøpe det av hr. Tryggve Gran benyttede aeroplan og træffe de herav følgende dispositioner.
3. At iverksætte almindelig mobilisering av marinen til nøitralitetsvern.»

Den 7de august 1914: «At Forsvarsdepartementet bemyndiges til at anvende til anskaffelse av telefonmateriel m. v. ved vore kystbefæstninger kr. 33 600,00.»

I henhold til den ved disse kongelige resolutioner givne bemyndigelse har Forsvarsdepartementet truffet følgende forføininger:

A. Hæren.

1. Vedrørende personellet

Den 31te juli: Ved Bergens befæstninger, hvor der da som besætning kun var sikkerhetsbesætningens ca. 70 mandskaper + nogen underofficerselever, blev der indkaldt den til betjening av kanoner, signalstationer og minemateriel nødvendige styrke av befal og mandskap — uten reserve og uten avløsning. Den menige utskrevne styrke, som saaledes blev indkaldt, beløp sig til ca. 400 mand.

Den 1ste august: Ved Agdenes befæstninger, hvor besætningen kun bestod av sikkerhetsbesætningens ca. 40 mand, blev der indkaldt 5 aarsklasser av befæstningens mandskaper med fornødent befal og ikkestridende personel (ca. 250 mand) svarende til, hvad der tidligere var indkaldt til Bergens befæstninger, dog med et tillæg av 20 pct. i reserve.

Ved Oscarsborg med Svelvik befæstninger, hvor bataljonsamlingen skulde slutte den 5te august blev den der ekserserende styrke beordret indtil videre at forbli paa befæstningene.

Den 2den august morgen: Paa grund av begivenhetenes raske utvikling fandt Forsvarsdepartementet — efter konferanse med den øvrige Regjering — at maatte træffe følgende forføiuinger:

Ved Kristiansands befæstninger, hvor bataljonssamlingen skulde begynde 3dje august, blev indkaldt:

Av fæstningsartilleriet:

Kanonbetjening + 20 pct reserve.
Signalmandskaper og minemandskaper 40 pct.
av krigsopsætningen + 20 pct. i reserve.

Av 3dje brigade:

Kristiansands bataljon (av linjen).

Ved Bergens befæstninger blev artilleristenes samt mine- og signalmandskapenes styrke ved indkaldelse av 20 pct. reserve øket til samme forholdsmæssige styrke som ved Kristianssands befæstninger, hvorhos der blev indkaldt:

Av 4de brigade:

Bergens bataljon (av linjen).

I henhold til den ved kongelig resolution av 2den august givne bemyndigelse blev der i løpet av den 2den august yderligere truffet følgende forføininger:

Ved Kristianssands befæstninger blev indkaldt:
Landvernsbataljonen (÷ 2 kompanier) av Vesterlen infanteriregiment nr. 8 (et kompani er derhos indkaldt til Maldesletten til dækning for magasinerne).
3dje hjulrytterkompani.
1ste bergbatteri.

Ved Bergens befæstninger blev indkaldt:
Søndhordland bataljon (av linjen).
Nordfjord — (« —)
4de hjulrytterkompani.
4de infanterimitraljøseavdeling, hvorhos 2det bergbatteri, som for tiden ekserserer paa Ulven, blev stillet til disposition for forsvaret av befæstningene.

Ved Agdenes befæstninger blev indkaldt:

Stab samt 14de og 17de kompani av landvernsbataljonen av Søndmør infanteriregiment nr. 11.

Ved Tønsberg befæstninger, hvor bataljonsamling paagaar, blev yderligere indkaldt:

2 aarsklasser av minemandskaper og
3 — « signalmandskaper,

saaledes at den samlede styrke av disse blev 40 pct. av krigsopsætningen + 20 pct. i reserve.

Ved Vardøhus fæstning og Fredriksstad mineforsvar, hvor bataljonsamling nu paagaar, har man ikke fundet det nødvendig at træffe ekstraordinære foranstaltninger.

Ved de foranstaltninger, som i henhold til det foran anførte er truffet, vil den styrke, som er disponert til de forskjellige befæstninger, bli som følger:

Paa Oscarsborg med Svelvik befæstninger:

Av fæstningsartilleriet: ca. 1 060 mand.

Paa Tønsberg befæstninger:

Av fæstningsartilleriet: ca. 340 mand.

Paa Kristiansands befæstninger:

Av fæstningsartilleriet	ca.	470	mand.
« infanteriet . . .	«	2 100	—
« hjulrytterne. . .	«	140	—
« bergartilleriet .	«	180	—

Paa Bergens befæstninger:

Av fæstningsartilleriet	ca.	800	mand.
« infanteriet . . .	«	3 100	—
« hjulrytterne. . .	«	140	—
Av mitraljøsemandskaper	ca.	30	mand.
« bergartilleriet .	«	100	—

Paa Agdenes befæstninger:

Av fæstningsartilleriet	ca.	290	mand.
« infanteriet	«	500	—

Paa Vardøhus fæstning:

Av fæstningsartilleriet ca. 60 mand.

Ved Fredrikstad mineforsvar:

Av fæstningsartilleriet ca. 170 mand.

Paa Malde ekserserplads:

Av infanteriet ca. 250 mand.

2. Vedrørende materiellet.

a) Indkjøp og drift av Tryggve Grans aeroplan.

Som bekjendt lykkedes det hr. Tryggve Gran at flyve fra Skotland til Jæderen med et av ham indkjøpt aeroplan.

Dette apparat, som er et monoplan av Blériots militærtype med 80 hestekræfters Gnomemotor og med en hastighet av 150 km. i timen, tilbød hr. Gran straks militæretaten for det beløp, som Forsvarsdepartementet maatte finde passende — dog ikke under kr. 15 000,00 (apparatet har nyt kostet vel kr. 22 000,00). Samtidig erklærte hr. Gran sig villig til selv at betjene apparatet paa betingelse av at bli beskikket til ulønnet premierløitnant i hærens flyvevæsen samt mot en daglig godtgjørelse, svarende til hvad hærens nuværende flyvechefer ialt oppebærer ɔ: ca. kr. 16,00 pr. dag.

Da omhandlede apparat, som har en meget stor aktionsradius, med station paa Jæderen vilde være av overordentlig betydning for observationstjenesten paa strækningen Kristiansand—Bergen, og da man ikke har nogen utdannet militærflyver for nævnte type av aeroplaner, fandt departementet at maatte bringe i forslag, at hr. Grans tilbud blev mottat.

I henhold til den forannævnte kgl. res. av 2den august har departementet under 3dje august d. a. truffet de nødvendige forføininger for aeroplanets indkjøp, opsætning med personel og drift — indtil videre med station paa Jæderen.

Hvad personellet angaar, skal man oplyse, at det — foruten ansættelse av hr. Gran som flyver — har været nødvendig — da mekanikere kyndige i Gnomemotorens behandling ikke haves ved flyvevæsenet — at engagere som mekaniker for omhandlede aeroplan den privat utdannede flyvemekaniker og flyver hr. Jul. Hansen for en daglig godtgjørelse av kr. 7,00, omtrent svarende til hvad den utdannede 1ste mekaniker ved hærens flyvevæsen oppebærer.

Stationen paa Jæderen er forøvrig opsat med en ulønnet marineløitnant som observatør samt 2 menige fra hærens flyvevæsens taktiske avdeling.

Utgifterne med omhandlede aeroplans indkjøp og den opsatte flyvestations drift blir følgende:

Aeroplanets indkjøp: Minimum kr. 15 000,00 (noget endelig beløp har departementet endnu ikke kunnet fastsætte, da man har fundet først at burde indhente generalfelttøimesterens uttalelse om saken, hvilken endnu ikke foreligger).

Reservemateriel m. v. ca.	kr.	1 000,00
Aeroplanets drift pr. dag	«	150,00

b) Opsætning og drift av aeroplanet «Olav Trygvessøn».

Av hærens aeroplaner er som bekjendt det ene apparat i henhold til vedkommende givers ønske stationert i Trøndelagen (Værnes).

Departementet har fundet det paakrævet av hensyn til observationstjenesten i nævnte forsvarsavsnit at bestemme nævnte aeroplan opsat med personel fra hærens flyvevæsens taktiske avdeling (1 observatør, 1 flyver og 1 mekaniker med fornødent hjælpemandskap) samt stillet til disposition for forsvarschefen.

De hermed forbundne utgifter antages at ville utgjøre:

Aeroplanets drift: Ca. kr. 120,00 pr. dag.

c) Anskaffelse av telefonmateriel m. v. ved vore kystbefæstninger.

I anledning av opsætningen av nøitralitetsvern paa kystbefæstningerne fremholdt fæstningsartilleriets chef, at det for ordreoverføringen var tvingende nødvendig at befæstningernes vigtigste telefonforbindelser sattes hurtigst mulig i forsvarlig stand.

Kravene, som blev opstillet av fæstningsartilleriet som et minimum, var følgende:

Oscarsborg med Svelvik befæstninger.

Felttelefonkabel og materiel for blanke linjer.	kr.	6 800,00
Telefonapparater	«	3 200,00
Sum	kr.	10 000,00

Tønsberg befæstninger.

Linjemateriel og linjebygning .	kr.	4 500,00
Telefonapparater	«	1 500,00
Sum	kr.	6 000,00

Agdenes befæstninger.

Apparater og materiel for forbindelse med signalstationer og dækningsavdeling (hvorav ca. kr. 500,00 til telefonappater) .	kr.	1 500,00

Bergens befæstninger.

Linjemateriel og linjebygning .	kr.	7 000,00
Telefonapparater	«	3 000,00
Sum	kr.	10 000,00

Kristiansands befæstninger.

Telefonapparater m. v.	kr.	1 100,00
Linjemateriel og linjebygninger .	«	2 000,00
Sum	kr.	3 100,00

Da forbindelsen mellem kommandopladser og batterier samt mellem disse og signalstationerne spiller en fremtrædende rolle for fæstningernes krigsberedskap, har departementet fundet det nødvendig at foranledige de av fæstningsartilleriet foreslaaede foranstaltninger iverksat snarest mulig.

Ved kongelig resolution av 7de august d. a. er departementet overensstemmende hermed bemyndiget til at anvende til anskaffelse av telefonmateriel m. v. ved vore kystbefæstninger kr. 30 600,00.

d) Ny kran ved Oscarsborg.

Under en paagaaende mineutlægning ved Oscarsborg er en kran brukket. Da en reparation vilde ta ca. 3 uker og kranen trængtes for en hurtig etablering av minespærringerne, har departementet ved kongelig resolution av 7de august d. a. faat bemyndigelse til at la anskaffe en ny kran for et beløp av kr. 3 000,00.

3. Sanitetsforanstaltninger.

Departementet har under 3dje august d. a. i hemmelig skrivelse til kommanderende general overensstemmende med sanitetschefens og generalstabens forslag bestemt, at der til bruk for de som nøitralitetsværn indkaldte avdelinger i 3dje og 4de brigade straks blir at forsyne 2 feltlasaretter pr. brigade med manglende medikamenter og forbinderisaker, hvorefter der til Kristiansand snarest mulig avsendes 1 feltlasaret, til Bergen 2 feltlasaretter.

Det nødvendige personel av henholdsvis 3dje og 4de sanitetskompani er beordret indkaldt saa betimelig, at det kan være til disposition ved de nævnte lasaretters ankomst til de respektive steder.

Samtidig har man bestemt avsendelse av enkeltmandspakker fra Kristiania til vedkommende arsenaler i den utstrækning, som av sanitetschefen foreslaat.

Saavel lasaretter som enkeltmandspakker er avsendt.

4. Forhøielse av familietillæg.

Ifølge tillægsregulativet for fred tilkommer de korporaler og menige samt ulønnede underofficerer, som for tiden er indkaldt til ekstraordinær tjeneste, helt familietillæg uten hensyn til trang med 40 øre pr. dag med et tillæg av 20 øre pr. dag for hvert barn under 16 aar.

Departementet finder, at disse bidrag er for smaa, naar hensees til pengenes mindre kjøpeevne under de nuværende forhold.

Man vil derfor foreslaa, at helt familietillæg under de nuværende forhold forhøies med 50 pct., altsaa til 60 øre med tillæg av 30 øre for hvert barn under 16 aar.

Det er departementets forutsætning, at disse forhøielser blot skal gjælde under de nuværende ekstraordinære forhold, og at departementet vil være bemyndiget til at gjøre de vanlige satser gjældende, naar normale forhold atter indtræder.

Med hensyn til de legitimationer, som utkræves for at faa familietillæg, bemerkes:

Da helt familietillæg skal utbetales uten hensyn til trang, vil der ikke bli spørsmaal om nogen attest eller anden oplysning om vedkommendes formuesforhold. Angaaende den vernepligtiges familiestand skal der efter gjældende regler utfærdiges attest fra prest eller lensmand (politi). Departementet finder imidlertid, at det under de forhaandenværende omstændigheter maa være tilstrækkelig at bygge paa de vernepligtiges egne oplysninger.

Angaaende familietillæg i krigstid indeholdes bestemmelser i «Krigsregulativ for armeens avlønning i krigstid» fastsat ved kgl. res. av 11te juli 1899 i henhold til stortingsbeslutning av 15de mai næstfør.

Ifølge dette regulativ er det familiebidrag som utbetales korporaler og menige 35 øre pr. dag med tillæg av 20 øre for hvert barn under 16 aar.

Da dette regulativ, som altsaa skriver sig fra 1899, i flere henseender ikke var i overensstemmelse med den nuværende hærordning, har departementet, samtidig med de stedfundne ekstraordinære indkaldelser, fundet at burde utgi en ny à jourført utgave av dette regulativ, som naarsomhelst og med korteste varsel kan komme til at træde i kraft.

I dette regulativ, som blot er fastsat som

gjældende indtil videre, er der ikke foretat nogen principforandring fra regulativet av 1899. Dette er som nævnt blot bragt i overensstemmelse med den gjældende hærordning. For familietillæggets vedkommende har man dog fundet at maatte gjøre den iøvrig mindre væsentlige forandring, at tillægget for korporaler og menige er forhøiet fra 35 øre til 40 øre pr. dag, da de vernepligtige selvfølgelig ikke i krig kan utbetales mindre familietillæg end efter den i tillægsregulativet for fred fastsatte høieste sats.

Saafremt departementets forannævnte forslag om forhøielse av helt familietillæg til 60 øre med tillæg av 30 øre for hvert barn vinder bifald, forutsættes at ogsaa familietillægget for krig blir at forhøie til de samme satser.

De daglige utgifter som vil paaløpe utover, hvad der er bevilget til ordinære øvelser, anslaaes til:

Ved Oscarsborg med Svelvik befæstninger	ca.	kr.	2 000,00
« Tønsberg	«	«	100,00
« Kristiansands	«	«	5 000,00
« Bergens	«	«	7 500,00
« Agdenes	«	«	1 600,00
« Vardøhus fæstning . .			intet
« Fredrikstad mineforsvar			—
Paa Malde ekserserplads .	«	«	500,00
Ved flyvestationerne . . .	«	«	270,00
Sum ca. kr.			16 970,00,
som avrundes til «			17 000,00
Hertil kommer utgifter til hester, rationer m. v., som kan anslaaes til . . .	ca.	«	3 000,00
Tilsammen pr. dag ca. kr.			20 000,00

En gang for alle vil der medgaa til indkjøp av:

Aeroplan	ca.	kr.	15 000,00
Reservedeler	«	«	1 000,00

Derhos er der til transportutgifter ved indkaldelse av personellet medgaat anslagsvis kr. 30 000,00.

---

5. Nye forføininger.

Fæstningsartilleriets chef har indmeldt, at den ene avløsning av kanonbetjening, signalmandskaper og minemandskaper, som nu er indkaldt til samtlige kystbefæstninger, ikke kan holde det gaaende længer tid fremover paa grund av den anstrengende tjeneste. Departementet maa derfor be om bemyndigelse til ved samtlige befæstninger at la indkalde yderligere én avløsning, som tilsvarer den nu indkaldte styrke, efterhvert som det maatte vise sig paakrævet. Utgifterne herved, vil naar den hele avløsning er indkaldt utgjøre ca. kr. 5 000,00 pr. dag.

B. Marinen.

Den 27de juli avgav kommanderende admiral uttalelse om, at den eneste effektive foranstaltning som nøitralitetsvern for flaatens vedkommende vilde være en almindelig mobilisering av marinen. Han anførte i denne forbindelse, at de fartøier, som ikke tidligere er utrustet, men faar nye besætninger, ved mobiliseringen ikke kan betragtes som fuldt krigsdygtige, naar de er klargjort, men maa ha nogen tid til at indarbeide og øve besætningerne. Det er derfor av den allerstørste betydning, at mobiliseringen foretages saa tidlig som mulig. Admiralen anbefalte iverksat almindelig mobilisering av marinen, saasnart regjeringen maatte finde grund til at anta, at vor nøitralitet kan bli truet.

Hvis regjeringen ikke fandt tiden inde for en fuld mobilisering, foreslog kommanderende admiral, at følgende straks blev iverksat:

1. Kulbeholdninger, ammunition og andre beholdninger kompletteres i den utstrækning, dette kan ske.

2. Mobilisering forberedes ved, at alle igangværende arbeider og reparationer paaskyndes. Materiellet holdes saavidt mulig klar til mobilisering paa kortest mulig varsel. Ingen reparationer, som kan foraarsake, at vedkommende fartøi ikke er mobiliseringsklart, utføres uten i nødsfald.
3. Alle leveranser til flaaten, særlig fra utlandet, fremskyndes.
4. De til Kristianiafjorden og Bergen bestemte mineutlæggere, der er mobiliseringsklare, utrustes.
5. De til Kristiansand, Bergen og Trondhjem bestemte torpedobaatsavdelinger utrustes.
6. De til Kristianiafjorden bestemte jagere utrustes.
7. De fartøier, som ligger paa Horten og ikke utrustes, bør med ammunition og andre forraad flyttes til Tønsbergfjorden.

Det samme gjælder, hvad der findes paa Horten av reservebeholdninger, som kan flyttes.

Til almindelige øvelser var dengang utrustet:

a) Eskadren.

2 panserskibe,
1 jager og
4 torpedobaater.

b) Torpedobaatsavdelingen.

«Valkyrjen»,
10 torpedobaater.

Av de utrustede torpedobaater tilhørte 3 de ovenfor under 5 nævnte torpedobaats avdelinger.

c) Undervandsbaatsdivisionen.

«Ellida»,
4 undervandsbaater.

d) «Frithjof», som 27de juli avgik fra Rotterdam til Cherbourg, hvorfra fartøiet blev tilbakekaldt telegrafisk den 30te juli. «Frithjof» ankom til Marviken ved Kristiansand den 2den august kl. 10½ form.

Angaaende de foran under 1—3 nævnte foranstaltninger blev der av departementet straks truffet de forføininger, som forholdene tillot.

Den politiske situation utviklet sig efterhvert og specielt omkring 31te juli derhen, at departementet fandt det paakrævet overensstemmende med kommanderende admirals foranævnte forslag (punkt 4—6) at la utruste til nøitralitetsvern yderligere

4 à 5 mineutlæggere,
13 torpedobaater og
2 jagere, og at la indkalde til tjeneste de utskrevne sjøvernepligtige mandskaper, som var nødvendige til bemanding av disse fartøier og til erstatning for endel faste mandskaper paa de allerede utrustede krigsskibe (kgl. res. av 1ste august 1914).

Denne foranstaltning var anslaat til at koste ca. kr. 4 000,00 pr. dag, fraset utgiftene til materiellets utrustning og oplægning.

Begivenhetene utviklet sig nu meget hurtig.

Der indløp meddelelse om, at Tyskland hadde erklært Rusland krig, og kommanderende admiral fremholdt paa det sterkeste, at situationens alvor gjorde det paakrævet at hele den norske marine mobilisertes til nøitralitetsvern. Departementet sluttet sig hertil, og ved kongelig resolution av 2den august d. a blev Forsvarsdepartementet som foran nævnt bemyndiget til at iverksætte almindelig mobilisering av marinen til nøitralitetsvern.

Mobiliseringsordren utgik kl. 1½ eftermiddag den 2den august.

Ved mobiliseringens begyndelse var følgende fartøier under reparation:

1. Panserskibet «Eidsvold», Horten, som hadde 3 av sine 6 kjeler under hovedreparation. Fartøiet utrustedes, men kan kun anvende halvdelen av sin fulde kjelekraft, saa farten ikke overstiger ca. 9 knob.
2. 3 torpedobaater paa Horten: «Varg» der laa under hovedreparation og vil kunne være færdig ca. 20de august, «Kjæk» der blev færdig 5te august og «Skrei» antagelig færdig ca. 8de august.
3. Mineutlæggeren «Vale», Bergen, meldt at kunne være færdig 8de—9de august.

4. Ved «Vikings» hovedmaskineri opdagedes en mindre feil under fartøiets mobilisering. Fartøiet var fuldt klart og avgik fra Marviken kl. 8 eftermiddag 5te august.

Forøvrig var marinens fartøismateriel i alt væsentlig mobiliseringsklar.

Mobiliseringens forløp.

3dje august. Ifølge meddelelse fra kommanderende admiral var marinens stilling middag følgende:

Hele flaaten er mobilisert eller under mobilisering.

Ved mobiliseringen er materiellet i alt væsentlig inddelt overensstemmende med marinens krigsopsætningsplan.

Hævdelsen av nøitraliteten er væsentlig fordelt paa følgende:

Tønsbergavdelingen og Hvaleravdelingen under kommando av chefen for Tønsbergavdelingen, kommandør Dahl, danner nøitralitetsvern for Kristianiafjorden og nærmeste farvand til Langesundsfjorden. Disse avdelinger vil formentlig i det væsentligste være mobilisert i løpet av dagen. Torpedobaatene og undervandsbaatene er allerede mobilisert og avgaat fra Horten med undtagelse av én.

Østlandseskadren, chef kommandør Berglund, danner nøitralitetsvern for strækningen Homborgsund—Langesundsfjorden med station foreløbig i Arendal.

To panserskibe, torpedobaatene og jagerne vil være paa plads formentlig i løpet av dagen.

Det ene av de resterende panserskibe vil støte til eskadren, saasnart det er færdigmobilisert, formentlig i løpet av imorgen. Det andet vil paa grund av reducert kjelekraft bli holdt i Kristianiafjorden.

Kristiansandsavdelingen, som under ledelse av chefen for 2det sjømilitære distrikt, kommandørkaptein Augensen, overtar nøitralitetsvern for strækningen Homborgsund—Ekerø, er paa plads.

Vestlandseskadren og Trondhjemsavdelingen danner nøitralitetsvern for vestkysten fra Stavanger til Trondhjemsfjorden under kommando av chefen for Vestlandseskadren, kommandør Gade.

«Frithjof» og «Valkyrjen» har inat avgaat fra Kristiansand til Karmsundet, hvortil ogsaa er sendt 3 torpedobaater fra Bergen.

Trondhjems-avdelingen vil foreløbig faa station i eller ved Kristiansund. To av dens baater er i Bergen og vil bli sendt nordover, naar færdig mobilisert. En baat er tillikemed «Troll» paa vei til Bergen og en baat er under reparation paa Horten og antagelig færdig imorgen.

4de august. Efter meddelelser indløpet til kommanderende admiral inden middag var der indtraadt følgende forandringer i den for middag 3dje august meddelte oversigt over marinens stilling:

Der var indkommet saa mange utskrevne vernepligtige mandskaper, at kommanderende admiral stoppet videre indkaldelser ved telegram kl. 9 formiddag 4de august.

Tønsbergavdelingen.

Monitorer, bevogtningsfartøier og kanonbaater er endnu ikke helt færdigmobilisert.

Hvaleravdelingen.

Kanonbaater og bevogtningsfartøier endnu ikke helt færdige.

Østlandseskadren.

Med undtagelse av 2 panserskibe, som endnu ikke er helt færdigmobilisert, er denne nu i sit distrikt. Det er overlatt til eskadrechefen at vælge ankerplads for hovedstyrken inden distriktet. Hovedstyrken er for tiden under gang, to jagere har dog ligget ved Arendal siden aftenen 3dje august.

Ved Kristiansandsavdelingen intet at bemerke.

Vestlandseskadren.

«Viking» fremdeles under mobilisering.

«Frithjof», hvorpaa eskadrechefen har heist sit kommandotegn, og 8de torpedodivision («Valkyrjen», «Hval», «Delfin», «Hai») er ved Karmsund.

«Troll» er nordenfor paa vei til Bergen.

Trondhjemsavdelingen.

To av dennes baater er igaar eftermiddag avgaat fra Bergen til Kristiansund. «Sæl» er paa vei til Bergen, «Skrei» fremdeles under reparation paa Horten.

5te august. Indtil middag hadde kommanderende admiral mottat meddelelse om følgende forandringer i marinens stilling:

Tønsbergavdelingen er færdig mobilisert og i sit distrikt med undtagelse av «Kjæk», som blir klar iaften.

Hvaleravdelingen er likeledes i sit distrikt med undtagelse av bevogtningsfartøierne, som endnu ikke er færdig mobilisert.

Østlandseskadrens hovedstyrke er paa vei fra Arendal til Kragerø, hvor den vil ta stilling. 2 torpedobaater er efterlatt i Arendal. 2 panserskibe er fremdeles ikke helt mobilisert og vil antagelig bli færdig i eftermiddag. Det ene slutter sig da til hovedstyrken, det andet «Eidsvold» blir i Kristianiafjorden.

Ved Kristiansandsavdelingen er intet at bemerke.

Vestlandseskadren. «Viking» er mobilisert, men der er opdaget en mangel ved hovedmaskineriet, som maa utbedres, inden den kan gaa. Antagelig er den klar imorgen tidlig. «Frithjof» er avgaat til Bergen.

Trondhjemsavdelingen. 2 torpedobaater er stationert i Kristiansund, 1 er paa vei fra Bergen og den 4de er fremdeles under reparation paa Horten, antagelig færdig imorgen.

6te august. Ifølge kommanderende admirals rapport er marinens stilling efter indkomne meddelelser til middag følgende:

Marinens samtlige fartøier med undtagelse av 2 torpedobaater og 1 mineutlægger, som paa grund av reparation ikke var mobiliseringsdygtige, var færdig mobilisert igaar middag.

Av de private skibe er de fleste bevogtningsbaater nu færdig mobilisert. Der gjenstaar væsentlig de til Trondhjemsavdelingen hørende og desuten «Andenes», «Rundø» og «Michael Sars».

Tønsbergavdelingen er færdig og paa plads.

Hvaleravdelingen færdig og i sit distrikt.

Østlandseskadrens hovedstyrke er i Kragerø, med 2 torpedobaater i Arendal. «Tordenskjold» er støtt til hovedstyrken. «Eidsvold» er i Kristianiafjorden.

Ved Kristiansandsavdelingen er intet at bemerke.

Vestlandseskadren.

«Viking» blev færdig igaar og avgik kl. 8 efterm. nordover. Den er nu utenfor Jæderen.

«Frithjof» er returnert til Haugesund.

7de Torpedodivision er i Sognefjorden.

Bergensavdelingen er ved Bergen.

Trondhjemsavdelingen.

3 mobiliserte baater er ved Kristiansund N. Efter meddelelse fra Horten vil den 4de baat ikke kunne bli færdig før lørdag.

Som av foranstaaende vil fremgaa har mobiliseringen for marinens vedkommende forløpet meget tilfredsstillende. De forskjellige avdelinger kom paa plads i løpet av 4de—6te august og samtlige fartøier var mobilisert inden middag 5te august med undtagelse av 2 torpedobaater: «Skrei» (færdig ca. 8de august) og «Varg» (færdig ca. 20de august) samt mineutlæggeren «Vale» (færdig 8de—9de august). Disse fartøier var som foran nævnt under reparation.

Av de private bevogtningsfartøier var de fleste færdig mobilisert inden 6te august.

Kommanderende admiral har meddelt, at der ved mobiliseringen har vist sig en følelig mangel paa officerer.

Marinens mobilisering omfatter følgende fartøismateriel:

4 panserskibe (Norge, Eidsvold, Tordenskjold, Harald Haarfagre).

4 jagere (Garm, Troll, Draug, Valkyrjen).
37 torpedobaater av 1ste og 2den klasse.
1 torpedobaat av 3dje klasse.
2 kanonbaater av 1ste klasse (Frithjof og Viking).
1 moderskib for undervandsbaater (Ellida).
4 undervandsbaater (A. I — A. 4).
2 kommandofartøier (Heimdal og Sarpen).
2 kanonbaater av 3dje klasse (Æger og Tyr).
6 mineutlæggere (Gor, Nor, Uller, Vale, Vidar og Brage).
2 monitorer (Thor og Trudvang).
4 patruljebaater.
31 bevogtningsfartøier.
1 transportskib (Farm).
3 ekserserskibe (Kong Sverre, Desideria, Nordstjernen).
1 flytekran.

O m k o s t n i n g s o v e r s l a g.

Utgifterne ved marinens mobilisering er det paa grund av de sterkt varierende priser paa varegods og forholdene forøvrig umulig nu at opgi med nøiagtighet.

Efter det i Marinestyrelsen utarbeidede overslag vil de s a m l e d e d r i f t s u t g i f t e r for flaaten fuldt mobilisert dreie sig om c a. k r. 2 4 0 0 0,0 0 pr. d a g. Herav er ordinært bevilget i august maaned ca. kr. 6 000,00 pr. dag, saa de e k s t r a o r d i n æ r e d r i f t s u t g i f t e r antagelig vil beløpe sig til c a. k r. 1 8 0 0 0,0 0 p r. d a g ved fuld utrustning av flaaten i de første par maaneder. Senere er den ordinære bevilgning endel mindre, saa de ekstraordinære utgifter vil stige til ca. kr. 20 000,00 pr. dag.

Hertil kommer en gang for alle de økede vedlikeholdsutgifter ved materiellets utrustning og senere oplægning, hvilke anslaaes til c a. k r. 4 5 0 0 0 0,0 0.

Kommanderende admiral har, som foran anført, sterkt fremholdt nødvendigheten av, vore kulbeholdninger kompletteres i den utstrækning, dette kan ske.

Kommanderende admiral har i en skrivelse av 11te oktober 1912 avgit en redegjørelse for det sandsynlige kulforbruk, man maa gjøre regning med under fuld mobilisering av alle marinens fartøier. Han kommer til det resultat, at der maa regnes et forbruk av ca. 10 500 tons pr. maaned og fremholder, at marinens kulbeholdninger nu bør bringes op til ca. 35 000 tons Cardiffkul, og til 40 000 tons, naar de to nye panserskibe er færdige.

Marinens beholdning av Cardiffkul var ved mobiliseringens begyndelse ca. 20 000 tons. Marinens intendantur hadde desuten løpende kontrakter paa leveranse av ca. 6 000 tons utover sommeren og høsten, men paa grund av krigen er der nu ingen sandsynlighet for, at disse leveranser vil kunne effektueres.

Departementet har da av al kraft søkt at faa marinens beholdninger av Cardiffkul eller andre for marinens bruk skikkede kul øket, idet man for beholdningernes størrelse har sat samme maal som av kommanderende admiral anført, nemlig 35 000 tons. Hertil kommer en mindre beholdning av almindelige bunkerkul til bruk paa de private bevogtningsfartøier og ellers i den utstrækning, saadanne kul kan anvendes.

Departementet har nu avsluttet forskjellige kontrakter om kulleveranser til marinen hurtigst mulig, dels fra England, dels fra Amerika. Av disse leveranser er ca. 3 000 tons ankommet.

De av departementet avsluttede kontrakter dreier sig om et beløp av ca. kr. 500 000,00.

Samtlige forannævnte utgifter — saavel vedrørende hær som marine — har departementet bestemt ført paa forskudskonto, indtil de kan bli efterbevilget av Stortinget, naar man har faat fuld oversigt over de medgaaede utgifter.

I henhold til det anførte tillater departementet sig at

indstille:

At Deres Majestæt vil bifalde og underskrive vedlagte utkast til proposition til Stortinget om forføininger til hævdelse av rikets nøitralitet.

Hans Majestæt Kongens proposition til Stortinget om forføininger til hævdelse av rikets nøitralitet.

Vi **Haakon**, Norges Konge

gjør vitterlig:

Stortinget indbydes til at fatte følgende

beslutninger:

1. Stortinget godkjender de i nærværende indstilling omhandlede forføininger til hævdelse av rikets nøitralitet.
2. Forsvarsdepartementet bemyndiges til at utrede de med indkaldelse av en ny avløsning av artilleri-, signal- og minemandskaper ved samtlige kystbefæstninger forbundne utgifter.
3. Stortinget samtykker i, at de i «Regulativ for tillæg til hærens tjenestemænd i fred» punkt 6 opførte satser for helt familietillæg indtil videre forhøies saaledes, at helt familietillæg utbetales med kr. 0,60 pr. dag med et tillæg av kr. 0,30 pr. dag for hvert barn under 16 aar.

Forsvarsdepartementets indstilling i saken vedlægges i avtryk.

Git paa Kristiania slot den 7de august 1914.

Under Vor haand og rikets segl

Haakon.
(L. S.)

Gunnar Knudsen.

Hesselberg.

Forsvarsdepartementet 9

11.

Hemmelig.

St. med. nr. 10.

(1914)

Redegjørelse for de siden 7de august 1914 trufne forføininger til hævdelse av rikets nøitralitet og iverksættelse av derved nødvendiggjorte forsvarsforanstaltninger.

Forsvarsdepartementets indstilling av 7de januar 1915, som er bifaldt ved kongelig resolution av samme dag.

(Foredraget av statsraad Holtfodt).

Ved kgl. res. av 7de august 1914 blev der besluttet fremsat proposition til Stortinget om forføininger til hævdelse av rikets nøitralitet (St. prp. nr. 151, 1914).

Siden utfærdigelsen av ovennævnte proposition er der truffet endel yderligere forføininger saavel vedrørende hæren som marinen.

Departementet har latt utfærdige en redegjørelse herom og vil tillate sig at foreslaa, at denne redegjørelse straks oversendes Stortinget.

I henhold til det anførte tillater departementet sig at

indstille:

At gjenpart av nærværende foredrag med bilag angaaende de siden 7de august 1914 trufne forføininger til hævdelse av rikets nøitralitet og iverksættelse av derved nødvendiggjorte forsvarsforanstaltninger blir at tilstille Stortinget.

Bilag: **1.** Skrivelse fra generalintendanten, datert 4de januar 1915. **2.** Opgave fra generalfelttøimesteren datert 6te januar 1915 angaaende stillingen for de auskaffelser og arbeider, som skal posteres paa kap. 10, nøitralitetsvernet.

Indholdsfortegnelse.

A. Hæren.

	Side
Nøitralitetsvernets avdelinger	3
Ekstraordinære garnisonsavdelinger ved infanteriet og fæstningsartilleriet	3
Øvelser	6
a. Øvelser ved nøitralitetsvernet	6
b. Vaabenøvelserne 1915	6
Andre bevogtningsanordninger	6
a. Magasinvakter	6
b. Brovakter	6
Avlønning, familiebidrag, gaver m. v.	6
Bebyggelse og indkvartering for nøitralitetsvernet	7
Fortifikatoriske anordninger ved befæstningerne	9
Anskaffelser m. v.	10
Intendanturen	10
Sanitetsmateriel m. v.	11
Anskaffelse av veterinærmateriel	11
Anskaffelse av beslag	11
Feltartillerimateriel	11
Ingeniørmateriel	12
Diverse materiel	15
Anskaffelse og leie av baatmateriel til befæstningerne	16
Diverse anskaffelser og arbeider ved befæstningerne	17
Bensin og smøreolje til hæren	19
Hærens flyvevæsen m. v.	20
Fabrikationsvirksomhet	20
Ammunitionsfabrikation for hær og marine	20
Driften ved Kongsberg vaabenfabrik og Raufoss patronfabrik og krudtverk	22

B. Marinen.

Vedrørende personellet	23
—«— materiellet	24
—«— forøkelse av forraad	24
Andre foranstaltninger i anledning av nøitralitetsvernet	26
Vedrørende utgifterne	26

C. Forskjellig.

Generalstabens efterretningsvæsen	28
Utførselsforbud	28
Vedrørende spionloven	28
Vedrørende pressen	29
Forsvarsfiendtlig agitation	29
Forandring av rationernes sammensætning	29
Ammunitionsregulativ for nøitralitetsvernet	29
Vedlikehold av materiel	29
Hjælpekrydseren «Berlin»	29
Vedrørende krigsberedskapet	30

Redegjørelse for de siden 7de august 1914 trufne forføininger til hævdelse av rikets nøitralitet og iverksættelse av derved nødvendiggjorte forsvarsforanstaltninger.

A. Hæren.

Nøitralitetsvernets avdelinger.

Det indkaldte nøitralitetsvern har i de første par maaneder efter krisens begyndelse i alt væsentlig hat den samme styrke som anført i st. prp. nr. 151 1914. De til nøitralitetsvernet indkaldte tropper har ved fæstningsartilleriet været avløst efter $1^1/_2$ maaneds tjeneste og ved infanteriet efter ca. 1 maaneds tjeneste.

Efter konferanse med kommanderende general har departementet efterhaanden bestemt at nøitralitetsvernet skulde undergaa følgende forandringer:

Ved Kristiansands forsvar:

Fra begyndelsen av oktober:

Hjulrytteravdelingen hjemsendt efter 30 dages tjeneste.

Særskilte dækningsavdelinger for endel av kystsignalstationer inddradd.

Bevogtningen paa Malde er blit formindsket og overtat av en mindre styrke, avgit fra de til Kristiansand indkaldte avdelinger.

Fra begyndelsen av november:

Bergbatteriet, mitraljøseavdelingen og feltlasarettet hjempermittert.[1]) Det sidste dog først fra midten av november.

Fra begyndelsen av november har endvidere avdelinger av landvernsbataljonen av Telemarkens infanteriregiment nr. 3 turvis været indkaldt til tjeneste ved Kristiansands befæstninger sammen med avdelinger av 3de brigade.

Ved Bergens forsvar:

1 bataljon, mitraljøseavdelingen samt feltlasarettet permittert[1]) 25de september.

Bergbatteriet likesaa ca. 7de oktober.

Hjulrytterpelotongen hjemsendt efter 30 dages tjeneste.

Fra begyndelsen av december er 1 bataljon avløst av 2 garnisonskompanier.

Fra begyndelsen av januar er nøitralitetsvernet yderligere formindsket med 2 infanterikompanier.

I løpet av december er nøitralitetsvernet ved Kristiansand, Bergen og Agdenes styrket ved opsætning av mitraljøsepelotonger.

Ekstraordinære garnisonsavdelinger ved infanteriet og fæstningsartilleriet.

For saavidt mulig i nogen grad:

1. at lette vakttjenesten for de ældre aarsklasser,
2. at aapne adgang for de unge mandskaper, som har maattet vende hjem fra utlandet til at avtjene sin vernepligt i et træk,
3. at aapne adgang til utdannelse av reservebefal,
4. at hindre arbeidsløshet samt
5. at lette overgangen til en lavere utskrivningsalder, har departementet — paa foranledning av et fra generalkrigskommissæren indkommet forslag — og i henhold til en ved kgl. res. av 3dje oktober 1914 given bemyndigelse bestemt, at

[1]) o: Hvert mandskap medtar efter distriktskommandochefens nærmere bestemmelse beklædning, utrustning og bevæbning hjem i distriktet, forberedt paa at møte med kort varsel.

Skyts og kjøretøier indmagasineres med hurtig benyttelse for øie. Hester blir efter omstændighederne at tilbakelevere, at utstationere eller at opstalde paa militæretatens bekostning, likeledes efter distriktskommandochefens nærmere bestemmelse.

der fra 1ste november 1914 skulde opretteș følgende ekstraordinære garnisonsavdelinger:

A. Av infanteriet:

For	1ste brigade — 1 kompani paa	300	mand
«	2den—5te brigade [1]) hver 1 kompani paa	250	—
og 1	avdeling, underlagt brigadens infanteriunderofficerskole paa	50	—
	tilsammen	1 500	mand

B. Av fæstningsartilleriet:

Paa	Oscarsborg med Svelvik . .	350	mand
«	Kristiansands befæstninger .	150	—
«	Bergens — .	150	—
«	Agdenes — .	150	—
	tilsammen	800	mand

altsaa ialt 2 300 mand.

2 478 unge mandskaper hadde søkt om at faa gjøre tjeneste ved disse garnisonsavdelinger.

Av disse er ialt antat 1 445 ved infanteriet
og 776 - fæstningsartilleriet

tilsammen 2 221 mand,

saaledes at alle tjenestdygtige er blit antat.

Befal til garnisonskompanierne av infanteriet blev beordret fra vedkommende brigade, mens garnisonsavdelingene av fæstningsartilleriet blir utdannet ved befal, som er indkaldt til nøitralitetsvernet.

Samtlige garnisonsavdelinger av infanteriet indgik i begyndelsen av december i nøitralitetsvernet, nemlig 1ste, 2den og 3dje brigades garnisonskompanier ved Kristiansands forsvar, 4de og 5te brigades kompanier ved Bergens forsvar. Garnisonsavdelingene av fæstningsartilleriet indgik allerede fra først av i nøitralitetsvernet — saaledes at en tilsvarende styrke av de tropper som var indkaldt blev hjemsendt.

En saadan ordning falder billigere for staten av følgende grunde:

1. De ved de ekstraordinære garnisonsavdelinger tjenstgjørende mandskaper avgjør ved denne tjeneste sin ordinære fredstjeneste. Derved vil de ordinære øvelseskonti i 3 kommende budgetterminer kunne bli tilsvarende formindsket.
2. Ved at de ekstraordinære garnisonsavdelinger indgaar i nøitralitetsvernet undgaar man at indkalde ekstraordinært en tilsvarende styrke av ældre mandskaper.
3. Familiebidraget vil ved de ekstraordinære garnisonsavdelinger, hvor der kun tjenstgjør unge 22- og 23-aaringer, bli betydelig mindre end ved at ha indkaldt ældre mandskaper.

Av de ved de ekstraordinære garnisonsavdelinger antagne mandskaper er der krævet en samlet tjenestetid av 7 maaneder for infanteriets og 8 maaneder for fæstningsartilleriets vedkommende ɔ: henholdsvis 1 og 2 maaneders længere tjenestetid end der nu er fastsat for de ved garden og de ordinære garnisonsavdelinger paa befæstningene tjenstgjørende mandskaper.

Departementet har desuten sat igang reserveunderbefalskurser for de til garnisonsavdelingene uttagne mandskaper.

Av hvert garnisonskompani av infanteriet blev der — efter ca. 1 maaneds tjeneste — uttat indtil 50 mand som skal gjennemgaa et 4-maaneders kursus, som er henlagt til vedkommende brigades infanteriunderofficersskole. De resterende 2 maaneder skal de tjenstgjøre som underbefal ved sit garnisonskompani.

Ved fæstningsartilleriet er der truffet en lignende bestemmelse, idet dog kurset som her er fastsat til 3 maaneders varighet først skal ta sin begyndelse omkring 1ste februar. Der holdes et kursus ved hver av befæstningene Oscarsborg, Kristiansand, Bergen og Agdenes.

Av det saaledes utdannede reserveunderbefal vil den hertil skikkede del bli git en fortsat utdannelse for i mobiliseringstilfælde at rykke op i ulønnet officersstilling.

Pr. 10de januar 1915 vil dækningsavdelingenes styrke være:

Ved Kristiansands forsvar:

Stab og 2 kompanier av landvernsbataljonen av Telemarkens infanteriregiment nr. 3.

[1]) I 5te brigades garnisonskompani indgaar ogsaa endel mandskaper fra 6te brigade.

1ste, 2den og 3dje brigades garnisonskompanier og 4 mitraljøsepelotonger
samt som permitterte:
1ste bergbatteri, 3dje infanterimitraljøseavdeling og 14de feltlasaret.

Ved Bergens forsvar:

2 kompanier av Sogns bataljon, 4de og 5te brigades garnisonskompanier og 3 mitraljøsepelotonger
samt som permitterte:
1 infanteribataljon, 4de infanterimitraljøseavdeling, 2det bergbatteri og 17de feltlasarettet.

Paa Agdenes befæstninger:

Stab og 2 kompanier av landvernsbataljonen av Nordre Trondhjems infanteriregiment nr. 13 samt 2 mitraljøsepelotonger.

(Fra begyndelsen av februar vil der for ca. 1 maaned ad gangen bli indkaldt en tilsvarende styrke av landvernsbataljonen av Søndre Trondhjems infanteriregiment nr. 12.

Til Værdalens befæstninger:

30 mand med nødvendig befal av 2det opbud av feltartilleriregiment nr. 3.

Til bevogtning av den i Hommelvik liggende desarmerte tyske hjælpekrydser «Berlin» er indkaldt 100 mand med fornødent befal av 5te brigades linjeavdelinger. Desuten er der i Trondhjem blit opsat en avdeling feltartilleri paa 30 mand med nødvendig befal.

Pr. 30te januar 1915 vil følgende avdelinger ha tjenstgjort ekstraordinært i ca. 30 dage som dækningstropper:

a. Linjeavdelinger:

Agdesidens infanteriregiment nr. 7.
Vesterlen — « 8.
Søndre Bergenhus — « 9.
Nordre Bergenhus — « 10.
(÷ 2 kompanier av Sogns bataljon).
Søndhordland bataljon og Nordfjord bataljon.
100 mand av 1ste kompani av Nordre Trondhjems infanteriregiment 13.
100 mand av 8de kompani av Nordre Trondhjems infanteriregiment 13.
1ste og 2det bergbatteri.
3dje og 4de infanterimitraljøseavdeling.
3dje og 4de hjulrytterkompani.
11te, 12te, 13de, 14de, 15de og 17de feltlasaret.

b. Landvernsavdelinger:

Landvernsbataljonen av Agdesidens infanteriregiment nr. 7.
— « Vesterlen infanteriregiment nr. 8.
— « Søndre Bergenhus infanteriregiment nr. 9.
— av Nordre Bergenhus infanteriregiment nr. 10.
— av Nordfjord bataljon,
— av Søndhordland —
— av Søndmør infanteriregiment nr. 11.
— av Nordre Trondhjems infanteriregiment nr. 13.
4 kompanier av landvernsbataljonen av Telemarkens infanteriregiment nr. 3.
1ste landvernsbergbatteri.
60 mand av 2det opbud av feltartilleriregiment nr. 3 i Trondhjem.
60 — « 2det opbud av do. do. ved Værdalens befæstninger
30 — « 2det opbud av Nordenfjeldske dragonregiment nr. 3 ved Værdalen.
1 pelotong av 6te brigade som sikkerhetsvakt i Narvik og Nordalsendens bro.
3dje landvernssanitetskompani i Kristiansand.

Derhos er til befæstningene indkaldt de for disse i krig bestemte ingeniørdetachementer av landvernet.

Gjennem den saaledes trufne ordning har man opnaadd:

a) For fæstningsartilleriets vedkommende at alle i fred tjenstfri aarsklasser til og med 20de har faat en ekstraordinær utdannelsestid av ca. 45 dage.
b) For linjens vedkommende har alle de til kystbrigaderne (ɔ: 3dje og 4de) hørende avdelinger faat en ekstraordinær øvelsestid av fra 30 til 64 dage.
c) At av landvernets infanterikompanier — ialt 84 — har pr. 30te januar 1915 44 faat en ekstraordinær utdannelse av gjennemsnitlig 30 dage.

Samtidig hermed er avdelingerne gjennem den saaledes befulgte plan efterhaanden orientert i det forsvarsavsnit, hvor de i krigstilfælde kommer til at optræ.

Øvelser.

a. Øvelser ved nøitralitetsvernet.

Ved de til nøitralitetsvern indkaldte tropper har der været drevet ordinære øvelser i den utstrækning dertil har været anledning.

Til skyteøvelser har departementet stillet til raadighet 20 skarpe skud og 50 patroner med redusert ladning pr. indkaldt menig.

Departementet har truffet forføining til, at der under det etablerte nøitralitetsvern utføres nøiagtige og i detalje gaaende inspektioner, dels for at gi veiledning med hensyn til øvelserne og deres anordning, dels for at paase at reglementer, instrukser og givne bestemmelser overholdes.

Disse inspektioner, som har været overdradd vedkommende regimentschefer, er iverksat ikke alene for at gjøre øvelsestiden mest mulig frugtbringende, men ogsaa for at høste erfaringer vedrørende landvernets effektivitet. Det har nemlig vist sig, at spørsmaalet om en delvis omorganisation av dette opbud snarest maa optages til behandling.

b. Vaabenøvelserne 1915.

Ved kongelig resolution av 17de oktober 1914 blev Forsvarsdepartementet bemyndiget til at fastsætte tiden for vaabenøvelsernes avholdelse ved hæren i 1915. Med Forsvarsdepartementets chefs approbation er tiden for disse av kommanderende general — under hensyntagen til den nu foreliggende situation og med den for tiden fastsatte længde av vaabenøvelserne — berammet saaledes at de til de ordinære vaabenøvelser indkaldte mandskaper, naar de er tilstrækkelig øvet, kan overta nøitralitetsvernet. Dette er saaledes tilfældet i fæstningsartilleriet, i 3dje og 4de brigade samt delvis i 1ste og 5te brigade.

Der er i særskilt proposition fremsat forslag om en forlængelse av rekrutskolerne. Det foreløbig fastsatte tablaa over vaabenøvelserne vil derfor maatte forandres, hvis forslaget blir bifaldt.

Andre bevogtningsanordninger.

a. Magasinvakter.

Departementet har truffet forføining til at samtlige militære magasiner blir bevogtet, dels ved indkaldelse av vernepligtige, dels ved leiede civile vaktmænd. De indkaldte vernepligtige avløses efter 30 dages vakttjeneste.

b. Brovakter.

Departementet traf i august maaned forføining til at der blev etablert bevogtning, dels ved indkaldte vernepligtige, dels ved leiede civile vaktmænd, ved de vigtigere jernbanebroer i 3dje og 4de kommandodistrikt paa Bergensbanen, Kristiania—Trondhjemsbanen, Lillestrøm—Kongsvinger—Elverumbanen, Meraakerbanen, Hell—Sunnanbanen og Ofotenbanen.

Situationens utvikling har gjort det tilraadelig efterhaanden at foreta endel indskrænkninger i brobevogtningen.

Avlønning, familiebidrag, gaver m. v.

Ved opsætning av nøitralitetsvernet blev det bestemt, at avdelingerne skulde avlønnes efter de for fred gjældende regulativer, dog med de noget forhøiede tillæg, som utbetales ved tjenstgjøring utenfor de vanlige vaabenøvelser. Naar krigsregulativet ikke blev sat ikraft, saa var det dels paa grund av de dermed forbundne betydelige utgifter og dels fordi nøitralitetsvernets tjeneste (vakttjeneste og repetitionsøvelser) ikke med rimelighet kunde sidestilles med tjeneste under krig.

Det viste sig dog, at fredsregulativet i visse henseender var mindre fyldestgjørende. Administrationen har derfor maattet utfærdige endel supplerende bestemmelser, delvis hentet fra krigsregulativet.

Officerer og underofficerer er saaledes utlevert 1 portion proviant ved ekstraordinær tjeneste utover 30 dage. Fæstningsartilleriets befal og andre med tjenstgjøring under mere end ett skift har fra 1ste november faat et vintertillæg i likhet med flaatens befal. Tillægget utbetales blot familieforsørgere, officerer kr. 1,50 og underofficerer kr. 1,00 pr. dag med et tillæg av henholdsvis kr. 0,40 og kr. 0,30 for hvert barn under 16 aar.

For det vpl. underbefal og de menige har man i nogen utstrækning lempet paa de vanlige bestemmelser om reise-

godtgjørelse til fordel for de enkelte, som er bosat utenfor sine avdelingsdistrikter.

Til lettelse for ubemidlede mandskaper ved permissionsreiser har Arbeidsdepartementet git fri befordring paa statsbanerne og opnaadd fri reise eller reduktion av billetprisen hos en række dampskibsselskaper.

Med hensyn til familiegodtgjørelsen for menige og vpl. befal er man gaat betydelig videre end krigsregulativet. Efter Stortingets beslutning er nemlig i trangstilfælde utbetalt forhøiede satser, kr. 0,90 pr. dag med tillæg av kr. 0,30 for hvert barn under 16 aar.

Til de vernepligtiges familier er derhos utdelt endel indkomne pengebidrag. Det meste er fordelt gjennem departementet, saaledes gaver fra Kongen og Dronningen, fra selskaperne «Vesta» og «Hygea» i Bergen samt beløp indkomne fra kvindernes indsamlingskomite. Ialt har departementet til familiebidrag av gavemidler kunnet disponere pr. 18de december 1914 kr. 38 000,00 hvorav kr. 32 000,00 til nævnte tidsrum var utdelt, herav i marinen kr. 11 000,00.

Direkte til kommandomyndigheterne i enkelte avsnit er ogsaa indbetalt beløp i samme øiemed, dels fra aviser, dels fra lokale indsamlinger. (Om andre gaver se under intendantur og sanitet m. fl. steder).

Bebyggelse og indkvartering for nøitralitetsvernet.

1. *Befæstningerne.*

Ifølge opgaver fra fæstningsartilleriet tiltrængtes for underbringelse (vinterindkvartering) av den indkaldte styrke av fæstningsartilleripersonel utover tidligere bevilgede bygninger en række arbeider, som det var nødvendig snarest at sætte igang og som nu er utført. Arbeidenes kostende har stillet sig saaledes:

Oscarsborg med Svelvik.

Indredningsarbeider m. v. paa Kaholmen, Østlandet, Vestlandet og Dramstad samt underbringelse av signalstationer kr. 15 500,00.

Fredrikstad mineforsvar.

Indredningsarbeider kr. 300,00.

Kristiansands befæstninger.

Indredningsarbeider paa Odderøen og Gleodden og i Marviken samt opførelse av et par leirhytter kr. 12 250,00.

Bergens befæstninger.

Utbedring for vinterbruk av ældre bebyggelse (anskaffelse av ovner m. v.) .	kr.	15 500,00
Spiseskur (utover havendes bevilgning)	ca. «	9 000,00
Underbringelse for signalposter	«	3 000,00
Opførelse av mindre underbringelsesrum, kjøkkener, tørre- og vaskerum samt diverse arbeider ved kaier og brygger m. v.	«	18 000,00
	kr.	48 500,00

Ovennævnte arbeider var imidlertid ikke tilstrækkelig for forsvarlig indkvartering ved vintertid av samtlige befal og menige.

Ved Oscarsborg fandt depaartementet det nødvendig at leie husrum for den del av besætningen, der ikke kunde skaffes plads, samt for underofficersskolen, hvis lokaler blev beslaglagt av besætningen.

Utgifterne ved heromhandlede leie beløper sig til ca. kr. 1 000,00 pr. maaned. Hertil kommer utgifter til leie av sykestue i Drøbak for kr. 40,00 pr. maaned.

Ved Bergens befæstninger blev leiet rum for batteribesætningerne ved Lillebergen til et beløp av kr. 30,00 pr. maaned og ved Tønsberg befæstninger for endel signalstationer m. v. for kr. 150,00 pr. maaned.

De samlede utgifter til bebyggelse paa befæstningerne utover givne bevilgninger beløper sig saaledes til kr. 76 550,00, hvorav ved kongelig resolution av 10de oktober 1914 blev stillet kr. 61 000,00 til disposition — merutgiften skyldes væsentlig endel senere fremkomne krav om yderligere nødvendig bebyggelse paa Bergens befæstninger.

Utgifterne til indkvartering av fæstningsartilleri i befæstningernes nærhet blir kr. 1 220,00 pr. maaned.

2. *Dækningsavdelingerne.*

For at faa avdelingerne under tak har man ordnet sig med indkvartering saaledes, at der er sluttet kontrakt med private huseiere om leie av rum.

Endel indredningsarbeider har det i denne anledning været nødvendig at foreta.

Utgiften stiller sig for de enkelte befæstninger saaledes:

Kristiansand.

Underbringelsen var før hjemsendelsen av endel avdelinger (jfr. foran) anordnet saaledes:

Det i Kristiansand stationerte bergbatteri blev indkvartert i marinens saakaldte magasinbygning, der i den anledning blev indredet for et beløp av ca. kr. 1 000,00. Batteriets stalde blev utbedret til vinterbruk for kr. 1 700,00.

Dækningsavdelingens hovedreserve, 2 landvernskompanier og 1 mitraljøseavdeling, er indkvartert i losjiskibet «Desideria».

Vestfrontens bevogtningsavdelinger ca. 1 infanteribataljon er indkvartert i leiede private rum, for hvilke betales en leie av ca. kr. 4 500,00 pr. maaned.

Utgifter til indredningsarbeider har beløpet sig til kr. 1 500,00.

For Østfrontens bevogtningsavdelinger ca. 2 landvernskompanier betales i maanedlig leie kr. 1 000,00 hvortil kommer indredningsarbeider for ca. kr. 500,00.

Den Kristiansands befæstninger direkte underlagte infanteristyrke er indkvartert i leiede rum, hvorfor betales ca. kr. 200,00 pr. maaned.

Der er foretat indredningsarbeider for kr. 150,00.

Agdenes.

Indkvartering av 2 landvernskompanier i Selven og Fævaag ca. kr. 1 500,00 pr. maaned.

Bergen.

Underbringelsen var før hjemsendelsen av endel avdelinger (jfr. foran) anordnes saaledes:

Indkvartering ved Nestun av 7 kompanier infanteri, hjulrytterpeloton og mitraljøseavdeling kr. 4 800,00 pr. maaned samt ca. kr. 700,00 til indredningsarbeider.

Indkvartering av den Bergens befæstninger underlagte infanteribataljon ca. kr. 3 000,00 pr. maaned.

For underbringelse av bergbatteriets hester samt 1 kompani infanteri paa Ulven er foretat indredningsarbeider for kr. 3 600,00.

De samlede leieutgifter til indkvartering av dækningsavdelingerne blir saaledes ca. kr. 15 000,00 pr. maaned. Herfra fragaar leieutgifter for de avdelinger, som siden opsætningen er hjemsendt.

Utgifterne en gang for alle til indredningsarbeider ca. kr. 9 200,00.

Herav blev ved kongelig resolution av 10de oktober 1914 stillet kr. 7 500,00 til disposition.

Merutgifterne skyldes senere fremkomne krav.

3. *De ekstraordinære garnisonsavdelinger.*

Av de ekstraordinære garnisonsavdelinger — jfr. foran — har de 2 kompanier av 1ste og 2den brigade været indkvartert i infanterikasernen i Fredrikstad og 5te brigades kompani paa Værnes, hvilket har kunnet ske uten ekstrautgifter til indredningsarbeider. 4de brigades kompani har været indkvartert paa Bømoen, hvor der i den anledning maatte foretages utbedringsarbeider ved barakkerne til et beløp av ca. kr. 3 000,00, hvorav kr. 1 600,00 er ført til utgift paa nøitralitetsvernet.

Departementet har efter ansøkning fra soldaterhjemmet paa Bømoen og Ulven fundet at burde yde hjemmene ekstraordinære bidrag, forat de kunde holdes aapne under vintervaabenøvelserne.

Hertil vil medgaa kr. 700,00.

For 3dje brigades garnisonsavdeling er paa Gimlemoen bygget 3 barakker for tilsammen kr. 12 000,00. Det viste sig nemlig, at dette blev billigere end at sætte de paa pladsen værende yderst daarlige barakker i brukbar stand.

I anledning av den senere optraadte

tyfusepidemi forlangtes der av brigadelægen og sundhetsinspektøren utført en række arbeider for at bedre de hygieniske forhold, navnlig anlæg av kloak, vaskerum for mandskaper, indebygget latrine, utbedring av kjøkkener m. v.

Utgifterne hertil har beløpet sig til ca. kr. 3 700,00.

De opførte barakker vil bli anvendt under den ordinære rekrutskole, som begynder i januar maaned.

De samlede utgifter under bevilgningen til nøitralitetsvernet til heromhandlede indredningsarbeider er saaledes kr. 17 300,00.

For de ordinære vaabenøvelser, der paa grund av situationen vil begynde i januar og februar er tillatt foretat saadanne indredningsarbeider, som ansaaes nødvendig for forsvarlig at kunne underbringe befal og mandskap paa denne aarstid.

For Fredrikstad mineforsvar er i denne anledning stillet kr. 500,00 til disposition.

For Bømoen og Ulven kan utgifterne til indredningsarbeider m. v. endnu ikke nøiagtig opgives, men antages at beløpe sig til ca. kr. 14 800,00.

Brandsprøiter er anskaffet for kr. 1 100,00.

De samlede utgifter under heromhandlede avsnit blir altsaa ca. kr. 33 700,00.

4. Diverse foranstaltninger.

a) Paa grund av pladsmangel paa Kristiansands befæstninger og fordi man ansaa en med kolera- og pestsmittede patienter belagt karantæneanstalts beliggenhet indenfor befæstet omraade uforsvarlig saavel i krig som i fred, er denne anstalts bygninger blit benyttet til indkvartering av militære.

Ved utbruddet av tyfus og koppeepidemien i Kristiansand var det imidlertid nødvendig at indrette et isolationslokale for disse sygdommer, og man fandt da efter forslag av sanitetschefen — avgit efter konferanse mellem denne, medicinaldirektøren og de stedlige autoriteter — at burde utrede de med indredning av et saadant lokale forbundne utgifter kr. 1 500,00 samt at delta i utgifterne til avlønning av en sundhetsinspektør i Kristiansand sammen med kommunen.

Socialdepartementet meddelte imidlertid Forsvarsdepartementet at der paalaa Norge forpligtelse til at holde en karantæneanstalt parat til enhver tid, — og at man, om anstalten paa Odderøen ikke kunde tages i bruk, maatte skaffe en karantæneanstalt andetsteds. Medicinaldirektøren hadde i den anledning utset Grimstad som et passende sted og foreslaat at man her leiet byens sykehus, leieutgift antagelig kr. 1 000,00 maaned og indstallerte desinfektionsapparater, hvis kostende vilde bli ca. kr. 5 000,00.

Det oplystes, at det ikke vilde lønne sig at rive ut desinfektionsapparaterne i karantæneanstalten paa Odderøen og flytte disse.

Socialdepartementet ansaa disse foranstaltninger nødvendige, men meddelte, at departementet ikke hadde midler hertil.

Forsvarsdepartementet fandt derfor at maatte utrede utgifterne paa nøitralitetsvernets konto.

b) Departementet har fundet det nødvendig, at de magasiner, som ikke har indgjærding, blir forsvarlig indgjærdet og har i den anledning bestemt, at der rundt magasinerne paa Heistadmoen opføres herfor passende gjærder til et samlet kostende av kr. 2 500,00.

c) Departementet har tillatt anskaffet lette transportable ovner — teltovner — for poster og signalstationer, som ikke kan underbringes i hus.

Opgave over de samlede utgifter til disse anskaffelser der ikke andrar til noget betydelig beløp, kan endnu ikke angives.

De samlede utgifter under heromhandlede avsnit blir altsaa kr. 9 000,00 samt en leieutgift av kr. 1 000,00 pr. maaned.

Hertil kommer utgifterne til teltovner.

Fortifikatoriske anordninger ved befæstningerne.

1. Fortifikatoriske arbeider og anskaffelser.

Efter forslag fra fæstningsartilleriet med kommanderende generals og generalstabens tilslutning har følgende anskaffelser og arbeider fundet sted ved befæstningerne og i deres omegn:

Forføininger til hævdelse av rikets nøitralitet og iverksættelse av derved nødvendiggjorte forsvarsforanstaltninger.

a) Oscarsborg med Svelvik.

Indkjøp av sandsækker samt faskinbinding	kr.	3 000,00

b) Kristiansands befæstninger.

Indkjøp av sandsækker . . .	kr.	1 000,00
Overdækning av voldgangen bak haubitsbatteriet paa Odderøen samt kanonstandenes bakre nedskjæring	«	32 000,00
Odderøens hovedbatteri er aapent og har derhos en saadan beliggenhet, at det under beskytning i sin nuværende tilstand er sterkt utsat for inden kort tid at bli sat ut av kamp. Det er derfor anset nødvendig ved overdækning av beton paa jernbjelker at skaffe batteri og betjening beskyttelse mot sprængstykker etc.		
Forsterkningsarbeider paa landfronten	«	600,00
Overdækning av mitraljøsestandpladse paa vestfronten . . .	«	700,00
Sum	kr.	34 300,00

c) Bergens befæstninger.

Anskaffelse av sandsækker . .	kr.	800,00
Anlæg av skyttergraver ved Herlø, Haaøen, Espetvedt, Askøen, Strømmen bro, Hetlevik, Harefjeld, Loddefjord .	«	1 500,00
Pigtraadhinder og gjærde om signalstationen paa Lyderhorn	«	2 000,00
Sum	kr.	4 300,00

d) Agdenes befæstninger.

Anskaffelse av sandsækker . .	kr.	700,00
Skyttergraver med overdækkede rum i blokhuslinjerne Brettingen og Vettaliheia . . .	«	2 000,00
Nedsprængning og opmuring av kommandogrube ved 65 mm. batteri Brettingen og 65 mm. batteri Hysnes med overdækning	«	400,00
Skyttergraver i Fævaagskaret .	«	700,00
Sum	kr.	3 800,00

e) Tønsberg befæstninger.

Anskaffelse av sandsækker . .	kr.	300,00
Utbedring av stilling for indirekte ildgivning paa Haaøen, Frøsaas, Skalleberg og Slenes samt dækningsanordninger for signalposterne	«	300,00
Sum	kr.	600,00

f) Maskering av batterier,

kommandopladser og signalstationer ved samtlige befæstninger . . . . . kr. 4 000,00

2. Diverse arbeider for krigsberedskap, nemlig:

a) Tønsberg befæstninger.

Anlæg av vandledning . . . . kr. 1 600,00

b) Kongsvinger befæstninger.

Indredning i tunnellerne . . .	kr.	250,00
Sprængning av kabelgrøfter . .	«	100,00
Vandledning samt bakerovn . .	«	2 400,00
Brønd paa Vardefortet . . .	«	250,00
Sum	kr.	3 000,00

Efter henstilling fra kommanderende general, generalstaben og generalinspektøren for ingeniørvaabnet har departementet anset det nødvendig at sikre sig et mindre oplag av pigtraad for befæstningerne samt til feltfortifikatoriske foranstaltninger og har git ordre til at anvende kr. 10 000,00 hertil.

Utgifterne ved fortifikatoriske arbeider m. v. beløper sig saaledes ialt til kr 64 600,00

Herav blev ved kongelig resolution av 10de oktober 1914 stillet disposition kr. 51 800,00.

Merutgiften skyldes endel senere fremkomne krav, nemlig til gjærde om signalstation paa Lyderhorn, vandledninger paa Tønsberg og Kongsvinger befæstninger samt den ovenfor omhandlede anskaffelse av pigtraad.

Anskaffelser m. v.

Intendanturen.

Intendanturen har utfoldet en sterkt øket virksomhet for at fuldstændiggjøre krigsbe-

redskapet ved at tilveiebringe proviant og furage samt utstyr med intendanturmateriel. Allerede omsorgen for selve nøitralitetsvakten har været et betydelig tillæg i arbeidet for det faatallige personale saavel i den centrale intendantur som ved de distriktsintendanturer, hvor vaktstyrker har været opsat. Store anskaffelser og forcert arbeidsdrift har været nødvendig, men samtidig er tilførselen hemmet og tilbudene uteblit, saa der har været betydelige vanskeligheter at overvinde.

Da det trods alle anstrengelser har vist sig ugjørlig at faa avhjulpet alle mangler ved beklædning og utrustning, er der fra samtlige vernepligtige i hele landet indhentet opgave over hvad hver enkelt paaregner at kunne medbringe ved mobilisering. Herved er man sat istand til at lægge hovedvegten paa anskaffelsen av de gjenstande som det vil være vanskeligst at skaffe tilveie ved en krigsopsætning.

Et meget velkommet tilskud har man faat gjennem den frivillige virksomhet for at skaffe vinterutstyr til soldaterne. En hovedkomite foruten en række andre kvindekomiteer har været i virksomhet, og arbeidet har paagaat og paagaar utover hele landet. Ogsaa gaver i penge har kunnet anvendes, i samme øiemed bl. a. et stort bidrag fra skibsmægler Thv. Halvorsen, Bergen.

Militæretaten har medvirket til sikring av uldtilførselen til landet og derved selv skaffet sig raastof til militærklæde.

Hærens forpleiningsplan er opgjort paa grundlag av blandt andet rekvisition fra distrikterne. Hærens egne beholdninger har derfor normalt kun omfattet ca. 2 millioner kg. rug og 1,8 millioner kg. havre. Imidlertid har man under de nuværende forhold til sikring av hærens forpleining i tilfælde av krigsopsætning fundet at maatte skride til en ganske væsentlig økning av hærens egne beholdninger av brødkorn, forskjellige andre proviantsorter og havre. Der er i dette øiemed avsluttet kontrakter til et samlet beløp av ca. 3 millioner kroner.

I 3dje og 4de brigade er midlertidig oprettet proviantmagasiner.

Med hensyn til intendanturens virksomhet henvises forøvrig til redegjørelse fra generalintendanten, bilag 1.

Sanitetsmateriel m. v.

10de oktober 1914 bekræftedes tidligere underhaanden git bemyndigelse for sanitetschefen at anvende kr. 60 000,00 til ekstraordinær anskaffelse av diverse sanitetsmateriel.

31te oktober 1914 approbertes kontrakt med «Apotekernes laboratorium» om anskaffelse og lagring av endel medikamenter fra Amerika.

Samtidig approbertes kjøp av narkosekloroform og morfin for kr. 8 415,19 fra England.

17de november 1914. Sanitetschefen bemyndigedes til for indeværende termin at anvende indtil kr. 10 000,00 til uomgjængelig nødvendig vedlikehold av sanitetsmateriel.

3dje oktober 1914. Bestemt revakcination ved de avdelinger, som nu er eller senere maatte bli indkaldt til nøitralitetsvernet.

Anskaffelse av veterinærmateriel.

Den 13de oktober 1914 blev stillet til generalfelttøimesterens disposition kr. 10 000,00 til anskaffelse av manglende veterinærmateriel.

Anskaffelse av beslag.

Den 14de november 1914 blev stillet til generalfelttøimesterens disposition kr. 20 000,00 til anskaffelse av beslag, særlig vinterbeslag, hvorav beholdningen var for liten.

Feltartillerimateriel.

Ved kongelig resolution av 10de oktober 1914 blev følgende beløp overensstemmende med Forsvarsdepartementets indstilling tillatt anvendt:

1.	Signalkjærrer for feltartilleriet	kr.	50 000,00
2.	Felttelefonmateriel . . .	«	10 000,00
3.	Materiel for feltartilleriets landvfrn	«	80 000,00
4.	Ammunitionsvogner for felthaubitser	«	90 000,00
5.	Diverse materiel for posisionsartilleriet	«	90 000,00
	Tilsammen	kr.	320 000,00

ad 1. Signalkjærrer for feltartilleriregimenterne.

Signalkjærrerne tiltrænges for transport av telefonmateriel, batterikikkerter, kompasretteflater, avstandsmaalere og signallygter m. v. Alt dette materiel er hjælpemidler, som er absolut nødvendig for artilleriets virksomhet. Det maa haves forhaanden i et let kjøretøi, som kan komme frem overalt, og som er saaledes indredet, at alle de fine instrumenter er omhyggelig pakket og anbragt.

Virkningen av et batteri i skjult stilling er i høi grad avhængig av, at heromhandlede hjælpemidler funktionerer. Der foreligger fuldt gjennemprøvet model.

Feltartilleriregimenterne mangler 48 signalkjærrer, anslaat til ca. kr. 50 000,00 med sæletøi og noget reservemateriel.

Anskaffelsen er iverksat hos private verksteder indenlands.

ad 2. Felttelefonmateriel for feltartilleriet.

Feltartilleriet manglet ledningsmateriel for ca. kr. 10 000,00 til sine nye felttelefoner, hvilket departementet under den nuværende situation fandt paakrævet at faa rettet.

ad. 3. Materiel for feltartilleriets landvern.

Feltartilleriregimenternes landvern er tildelt 8,4 cm. mobile batterier, som imidlertid helt mangler sal- og sæletøi. Anskaffelsen som var anslaatt til ca. kr. 80 000,00, fandt man det nødvendig straks at iverksætte for ikke at være avskaaret fra muligheten av at opsætte disse batterier ved mobilisering.

ad 4. Ammunitionsvogner for felthaubitserne.

Felthaubitsbatterierne, som er helt mobile avdelinger, har som ammunitionsvogner kun utrangerte pakvogner, anskaffet i 1866, der ikke taaler den tunge ammunitionstransport.

Der tiltrænges 20 ammunitionsvogner, som med sæletøi vil koste ca. kr. 90 000,00. Arbeidet utføres indenlands hos private firmaer.

ad 5. Diverse materiel for positionsartilleribataljonen.

Av hensyn til positionsartilleriets mobiliseringsberedskap ansaa departementet det nødvendig at faa dækket snarest mulig følgende mangler:

Linjen:			
Sal- og sæletøi .	kr.	4 000,00	
12 signal- og observasionskjærrer .	«	10 000,00	
Telefonmateriel .	«	4 000,00	
Utrustningsgjenstande for kanoner og vogner .	«	22 000,00	
			kr. 40 000,00
Landvernet:			
8 signalkjærrer .	kr.	6 500,00	
Sal- og sæletøi . .	«	20 000,00	
Kikkerter . . .	«	3 500,00	
Telefonmateriel .	«	5 000,00	
Utrustning, saker for kanoner og vogner	«	15 000,00	
			« 50 000,00
		Sum	kr. 90 000,00

Ovenstaaende materiel med undtagelse av kikkerter skaffes indenlands.

Endvidere har departementet senere overensstemmende med forslag fra feltartilleriet fundet at maatte stille til disposition kr. 4 800,00 til anskaffelse av rettemidler for indirekte skytning ved det 6,5 cm.s bergartilleri-materiel.

Ingeniørmateriel.

Ved kgl. resolution av 10de oktober 1914 blev bestemt anskaffet følgende materiel for ingeniørtropperne til nedenfor anførte beløp:

1. Stationer for traadløs telegrafi	kr.	70 000,00
2. Komplettering av telegrafkompaniernes materiel . .	«	85 000,00
3. Komplettering av bromateriel	«	300 000,00
4. Komplettering av sappørmateriel	«	60 000,00
5. Transportable elektriske lyskastere for en brigade .	«	60 000,00
Tilsammen	kr.	575 000,00

ad 1. Stationer for traadløs telegrafi.

Generalinspektøren for ingeniørvaabnet har gjennem flere aar paa sit budgetforslag opført begyndende anskaffelse av traadløse telegrafstationer for hæren, idet generalinspektøren har foreslaat foreløbig anskaffet 2 stykker Marconis 1,5 kw.'s stationer à kr. 30 000,00, hvortil kommer endel mindre apparater i undervisningsøiemed kr. 6 200,00 samt instruktionskursus kr. 3 000,00.

Med tanke paa korrespondanse inden vort lands forskjellige operationsomraader foreslaar generalinspektøren, at der anskaffes ialt 7 Marconistationer — 3 for det søndenfjeldske, 2 for det trondhjemske og 2 for Tromsø—Narvik-avsnittet. Omkostningerne ved den samlede anskaffelse vil bli:

7 stationer à kr. 30 000,00 , .	kr.	210 000,00
Instruktionskursus	«	3 000,00
Undervisningsapparater . . .	»	6 200,00
Magasiner for dette materiel .	«	35 000,00
Sum avrundet	kr.	255 000,00

Paa grund av de store avstande i vort land vil den traadløse telegraf kunne bli av overordentlig betydning.

Man fandt derfor, at der til en begyndelse straks burde gaaes til anskaffelse av 2 traadløse telegrafstationer med tilbehør overensstemmende med generalinspektøren for ingeniørvaabnets forslag.

Utgifterne vil stille sig saaledes:

2 stk. Marconi 1,5 kw.'s stationer à kr. 30 000,00 . . .	kr.	60 000,00
Nødvendig undervisningsmateriel	«	6 200,00
Instruktionskursus	«	3 000,00
Tilfældige utgifter	«	800,00
Sum	kr.	70 000,00

Materiellet vil erholdes fra London i en nær fremtid.

ad 2. Komplettering av telegrafkompaniernes materiel.

Der blev i 1911 av en dertil nedsat kommission av ingeniørofficerer foreslaat en række forandringer ved vort telegrafmateriel med derav følgende delvis omorganisation av vore telegrafkompanier.

Disse forandringer, som i ganske væsentlig grad øker kompaniernes effektivitet i felt, blev approbert av departementet.

Forandringerne bestaar væsentlig i sløifning av den blanke traad og utelukkende anvendelse av kabel, samtidig som hvert kompanis linjelængde er betydelig øket.

Antallet av telefonapparater er øket og en anden og mere moderne type er indført.

De optiske stationer er bestemt utstyrt med bedre kikkerter og signallanterner.

Forandringerne var anslaat til kr. 21 500,00 pr. kompani for hvert av de 4 søndenfjeldske telegrafkompanier.

Da der til disse nyanskaffelser hittil kun var bevilget kr. 10 000,00, gjenstod anskaffelser m. v. til et beløp av kr. 85 000,00 (jfr. st. prp. nr. 120, 1914, side 63).

Disse anskaffelser fandt departementet ønskelig snarest at iverksætte.

Kabelen vil efter indhentede oplysninger kunne faaes fra London paa vaarparten.

Telefonapparater og andet materiel forarbeides her i landet.

ad 3. Komplettering av bromateriel.

Felthæren raader for tiden over en samlet brolængde av pontonnermateriel paa 280

meter, hvorav kun 230 m. moderne materiel og 50 m., landvernsmateriel (anskaffet i 1850-aarene).

Generalinspektøren for ingeniørvaabnet har indtrængende fremholdt, at der bør skaffes hæren saa meget materiel, at der kan præsteres ialfald en brolængde av mindst 500 m.

Herunder er særlig tat sigte paa den avgjørende rolle en broslagning over vort lands største vasdrag nu efter Fossumavsnittets befæstning kan komme til at spille.

Omkostningerne ved det manglende materiel for en 220 m. brolængde stiller sig saaledes:

78	læssede pontonvogner à kr. 2 800,00 pr. stk.	kr. 218,400,00
33	— brovogner med bjelker og planker à kr. 1 900,00 . .	« 62 700,00
	Endel nærmere specificerte tillægsartikler om 4 pontoner, 90 bjelker, diverse planker, ankertouge etc. samt tilfældige utgifter	« 18 900,00
	Sum	kr. 300 000,00

Alt materiel forarbeides paa indenlandske verksteder, hvad der sikkerlig har bidradd til at bedre arbeidsforholdene i ikke ubetydelig grad ved vore mekaniske verksteder og fabrikker.

ad 4. Komplettering av sappørmateriel.

Generalinspektøren for ingeniørvaabnet har sterkt fremhævet det som magtpaaliggende, at de faa feltingeniørkompanier, over hvilke vor hær raader, virkelig blir utstyrt med det materiel, som betinger avdelingens effektivitet i felt og deres nytte for det høiere troppeforband, som de skal tjene.

I forstaaelse av den betydning feltingeniørerne spiller under en moderne krig, ser vi i den senere tid, at der overalt er gjort store anstrengelser for at holde disse tropper og deres materiel paa høide med de krav, tiden stiller til dem.

De føleligste mangler ved vore 4 sønden-fjeldske sappørkompaniers materiel er:

a.	3 pelotonsverktøisvogner pr. kompani, med materiel for nødbroslagning og pigtraadhindere samt jernbaneverktøi og sprængstof ialt 12 vogner à kr. 2 500,00	kr. 30 000,00
b.	3 sappørbaatvogner pr. kompani for vasdragsrekognoscering og indbygning som flytende underlag i nødbro ialt 12 vogner à kr. 2 500,00. .	« 30 000,00
c.	Diverse verktøi	« 7 500,00
d.	Materiel til et sappørdepotkompani, nemlig: 9 pelotonverktøisvogner, 3 sappørbaatvogner, 1 kompaniverktøisvogn, 13 vogner med fuldt utstyr à kr. 2 500,00 . . .	« 32 500,00
	Sum	kr. 100 000,00

Der bestemtes straks anskaffet de manglende pelotonverktøisvogner og sappørbaatvogner til et samlet beløp av kr. 60 000,00.

Anskaffelserne gjøres indenlands.

ad 5. Transportable elektriske lyskastere for en brigade.

Ogsaa for dette spørsmaals vedkommende har generalinspektøren for ingeniørvaabnet atter og atter anbefalt anskaffelse av mindst 2 tilstrækkelig kraftige transportable lyskastere pr. brigade.

En 60 cm. elektrisk lyskaster med utstyr er beregnet at koste kr. 30 000,00. Den samlede anskaffelse av lyskastere for samtlige 6 brigader vil saaledes beløpe sig til kr. 360 000,00.

Der bestemtes foreløbig anskaffet lyskastere for en brigade.

Departementet har endvidere anset det nødvendig at disponere det resterende beløp til anskaffelse av ingeniørmateriel for Nordenfjeldske ingeniørbataljon, saaledes at bataljonen kunde bli feltdygtig. Departementet har derfor tillatt, at det under kap. 7, tit. 8 for

kommende termin opførte beløp, kr. 30 000,00, straks anvendes overensstemmende med bevilgningens forutsætning.

Diverse materiel.

Ved kgl. res. av 10de oktober 1914 blev overensstemmende med Forsvarsdepartementets indstilling følgende beløp stillet til disposition for anskaffelse av forskjellig materiel:

1.	50 lette mitraljøser M. 1914 med tilbehør	kr. 150 000,00
2.	Saler for kavaleriet . . . «	100 000,00
3.	Felttelefonmateriel . . . . «	70 000,00
4.	Haandkikkerter . . . . . «	45 000,00
5.	Cykler . . . . . «	20 000,00
6.	Ski . . . . . «	20 000,00
7.	Skansetøivogner . . . . . «	40 000,00
8.	Kufferter og kantiner . . «	10 000,00
	Tilsammen kr.	455 000,00

Ad 1. Lette mitraljøser M. 1914 med tilbehør.

Overensstemmende med et av kommanderende general avgit forslag har departementet efter avholdt prøve antat det saakaldte «Madsens rekylgevær» som model 1914 for let mitraljøse for den norske hær.

Av disse mitraljøser blev der i august 1914 bestemt anskaffet fra Dansk Rekylriffelsyndikat, Kjøbenhavn, for ekstraordinær bevilgning — jfr. St. prp. nr. 120, 1914 — tilsammen 52 stk. med tilbehør for infanteriregimenterne, 4 stk. pr. regiment.

Departementet har derhos i betragtning av den foreliggende situation fundet at maatte foranledige — saavel av hensyn til en ønskelig styrkelse av det opsatte nøitralitetsvern som paa grund av nødvendigheten av at skaffe kavaleriet og hjulrytterkompanierne et nødtørftig utstyr med mitraljøser — at de fornødne midler blev stillet til disposition for indkjøp snarest mulig av yderligere 50 mitraljøser med tilbehør, hvorav 30 stk. for kavaleriet og 20 stk. for hjulrytterkompanierne.

Utgiften med denne anskaffelse blev anslaat til kr. 150 000,00, men paa grund av en pludselig voldsom stigning paa alle raamaterialier vil der medgaa hertil ca. kr. 175 000,00.

Av de saaledes kontraherte 102 stkr. mitraljøser med tilbehør er de første bestilte 52 mottat i 1914 og for en væsentlig del tildelt det opsatte nøitralitetsvern.

De øvrige mitraljøser vil kunne paaregnes levert i løpet av januar 1915.

Ad 2. Saler for kavaleriet.

Som tidligere fremholdt — jfr. bl. a. St. prp. nr. 120 for 1914, side 161 — er der ved kavaleriet stor mangel paa saler. For at avhjælpe de vigtigste mangler, som maatte dækkes saafremt man skulde faa den tilsigtede nytte av vort kavaleri, fandt departementet at maatte foranledige stillet til disposition i dette øiemed kr. 100 000,00. For dette beløp vil man med de nuværende høie lærpriser faa ca. 430 saler. Da de fabrikeres indenlands, skaffes herved en del verksteder beskjæftigelse.

Ad 3. Felttelefonmateriel.

Som bekjendt er en hurtig og sikker ordre og meldingsforbindelse av fundamental betydning for nutidens kampmaate, og intet middel er saa skikket til at formidle dette som gode telefoner. Vort infanteri har derfor været forutsat utstyrt med telefonmateriel i saadan utstrækning at hvert regiment og bataljonsstab samt hvert kompani fik til disposition 1 sæt telefonapparater med fornødent ledningsmateriel.

Infanteriet manglet saadant materiel for tilsammen ca. kr. 70 000,00 (jfr. St. prp. nr. 120 for 1914, side 61), hvorfor departementet likeoverfor den nuværende situation fandt at maatte foranledige dette beløp stillet til disposition.

Senere har det derhos været nødvendig at anskaffe materiel (telefoner, kabel og blanktraad) for de opsatte dækningsavdelinger ved Kristiansand, Bergen og Agdenes befæstninger til et samlet beløp av ca. kr. 6 000,00,

Ad 4. Haandkikkerter.

Fæstningsartilleriet, kavaleriet og infanteriet mangler adskillige haandkikkerter, hvilket hjælpemiddel er uundværlig under nutidens krigsførsel for ildledelsen og for signaltjenesten

ved alle vaaben. Departementet har fundet det nødvendig at kunne disponere kr 45 000,00 til dækning av de vigtigste mangler. For dette beløp erholdes ca. 500 kikkerter.

Endvidere har departementet fundet det nødvendig at stille til disposition kr. 2 100,00 til indkjøp av 50 linsekikkerter for nøitralitetsvernets strandvakter ved Kristiansand, Bergen og Agdenes.

Ad 5. Cykler.

Der hersker for tiden absolut nødstilstand med hensyn til cykler for hærens avdelinger — dels paa grund av mangler og dels paa grund av at havendes cykler er paa grænsen av kassation. Dette forhold medfører, at det er store vanskeligheter forbundet med at avholde endog ordinære øvelser, og ved mobilisering vil manglen paa cykler selvsagt bli endnu mere betænkelig (jfr. budgetprp. 1913, side 171 og budgetprp. 1914, side 180—181).

For i nogen grad at avhjælpe den øieblikkelige mangel blev der ved kgl. res. av 10de oktober 1914 stillet til disposition kr. 20 000,00 av midler vedrørende nøitralitetsvernet — at anvende i forbindelse med de 2 sidste terminers bevilgninger til anskaffelse av cykler hos indenlands firma.

Ad 6. Ski.

Med muligheten av et vinterfelttog for øie ansaa departementet det rigtigst i tide at sørge for, at hæren i nogen grad har beholdninger av ski m. v., saa man kan ha anledning til at supplere det ofte litet feltmæssige utstyr, som mandskaperne selv medbringer.

Det var departementets forutsætning, at beløpet blev anvendt til oparbeidelse av ski m. v. og ikke til indkjøp av færdige beholdninger. Derved mente man at avhjælpe nogen arbeidsløshet.

For beløpet vil man erholde inden utløpet av januar 1915 1 065 par ski med bindinger og stav.

Ad 7. Skansetøivogner.

Eftersom de moderne vaabens ildvirkning er øket, har ogsaa kravet paa beskyttelsesmidler tiltat i styrke. Det naturlige mottræk mot ildvirkningen har taktikken søkt i en tidligere ukjendt utnyttelse av terrænget ved anlæg av feltbefæstninger.

Naar det gjælder at sætte sig fast for længere tid i en stilling, er infanteristens bærbare verktøi ikke længere tilstrækkelig. Man maa ha skansetøi, som kan kjøres med avdelingerne.

For at kunne utstyre hver infanteribataljon i 1ste—5te brigade med 1 skansetøivogn, utkræves kr. 40 000,00 til indkjøp av de manglende 29 skansetøivogne.

Ad 8. Kufferter og kantiner.

Herav var intet anskaffet efter den nye hærordning, saa der var adskillige mangler. Til dækning av de vigtigste av disse fandt departementet at burde opføre kr. 10 000,00, hvilket beløp var paaregnet av arbeidsledighetskomiteen, idet anskaffelsen sker indenlands fra private firmaer.

Anskaffelse og leie av baatmateriel til befæstningerne.

a. Motorbaater.

Paa grund av manglende baatmateriel er der git tilladelse til leie av 1 motorbaat ved Kristiansands og 3 ved Bergens befæstninger for tilsammen kr. 70,00 pr. dag, der utredes av nøitralitetsvernet.

Likeledes er der paa grund av mangel paa baatmateriel ved Tønsberg befæstninger git fæstningsartilleriet tilladelse til indkjøp av en overdækket motorbaat, skikket til at indgaa i patrulje- og bevogtningstjenesten. Utgiften kr. 7 000,00 er utredet av nøitralitetsvernet.

Efter forslag av chefen for Kristiansands forsvar har man endvidere tilladt, at en ved Kristiansands kommandantskap beroende gig omdannes og utstyres med motor for at kunne gjøre tjeneste ved inspektioner og som visitbaat. Utgiften ca. kr. 1 600,00 utredes som ovenfor.

b. Leiede dampbaater.

Av slæpebaater og øvrige dampbaater er ved Oscarsborg med Svelvik, Tønsbergs-, Kristiansands-, Bergens- og Agdenes befæstninger leiet tilsammen 12 stk. for ca. kr. 22 300,00

pr. maaned; hvilket beløp utredes av nøitralitetsvernet.

Diverse anskaffelser og arbeider ved befæstningerne.

1. Kul, koks og petroleum.

Ifølge en fra generalintendanten under 1ste september 1914 mottat opgave var behov av kul og koks ved befæstningerne for ½ aar:

Koks.	4 125	hl.
Cardiffkul. . . .	1 685	tons.
Newcastlekul . .	5 600	«

Hvis leiede dampskibe medregntes, tiltrængtes av Newcastlekul 12 930 tons.

Den samlede utgift til omhandlede kulbeholdninger var beregnet til ca kr. 430 000,00 med største kvantum Newcastlekul og ca. kr. 220 000,00 med mindste kvantum av samme kul.

Ved kgl. res. av 10de oktober 1914 blev besluttet at der kunde anvendes kr. 100 000 av midler vedrørende nøitralitetsvernet til indkjøp av kul og koks til befæstningerne.

Til erstatning av det daglige forbruk under nøitralitetsvernet i maanederne, august, september, oktober, november og december 1914 har departementet senere stillet til generalintendantens disposition kr. 150 000,00 til indkjøp av kul, koks og petroleum for befæstningerne.

Departementet har endvidere i samme øiemed approbert et av Tønsberg befæstninger foretat indkjøp av 25 tons dampskibskul og 100 hl. koks.

Utgiften til omhandlede forbrukssaker utgjør ca. kr. 1 000,00 pr. dag.

2. Kulspidser til lyskastere.

Ved kgl. res. av 10de oktober 1914 blev tilladt anvendt kr. 12 000,00 til anskaffelse av kulspidser. A/S Siemens-Schuckert, med hvem fæstningsartilleriet har kontrakt om at ha en viss beholdning paa lager, hadde ikke nævneværdige beholdninger utover de rent kontraktsmæssige, og hellerikke noget andet herværende firma har hat beholdninger av kulspidser for større lyskastere, hvorfor man er henvist til at søke disse anskaffelser effektuert gjennem utenlandske firmaer.

Til erstatning av det daglige forbruk av kulspidser under nøitralitetsvernet i maanederne august, september, oktober, november og december 1914 har departementet stillet til disposition indtil kr. 4 000,00, idet de daglige utgifter hertil er ca kr. 25,00 pr, dag.

Fæstningsartilleriet er derhos bemyndiget til, naar gunstig anledning haves, at indkjøpe kulspidspartier uten særskilt bestemmelse av departementet, selvom herved det til disposition stillte beløp overskrides.

Endvidere er fæstningsartilleriet og ingeniørvaabnet paalagt i forening snarest at utrede spørsmaalet om hjemmefabrikation av kulspidser for hærens lyskastere.

3. Diverse telefon- og stationsmateriel.

I st. prp. nr. 151, 1914 er omhandlet anskaffelse av telefonmateriel m. v. ved befæstningerne for tilsammen kr. 33 600,00 (inklusive kr. 3 000,00 til en ny kran for Oscarsborg mineforsvar).

Fæstningsartilleriet har senere indmeldt, at der tiltrænges yderligere anskaffelse av telefontraad, kabel og stationsmateriel m. v. til et samlet beløp av ca. kr. 12 000,00.

Overensstemmende hermed blev der ved kgl. res. av 10de oktober 1914 besluttet at disponere kr. 12 000,00 i omhandlede øiemed.

4. Haandgranater.

Overensstemmende med de militære autoriteters anbefaling har departementet tidligere antat Aasens haandgranat (type A) som bevæbning ved befæstningerne. Av disse er under anskaffelse 2 000 stk., hvortil utgiften utredes av driften av Raufoss patronfabrik.

Befæstningerne tiltrænger imidlertid større beholdninger for at tilfredsstille behovet i krig, hvorfor der ved kgl. res. av 10de oktober 1914 blev tilladt at disponere kr. 50 000,00 av midler vedrørende nøitralitetsvernet til yderligere anskaffelse av ca. 7 000 Aasens haandgranater.

Selve granathylstrene leveres av A/S Defenseur, Kjøbenhavn; utførsel tillatt av den danske regjering.

Ladning, laborering m. v. av granaterne vil bli besørget her i landet.

Ytterligere er iverksat forsøk med en ny type av Aasens konstruktion «Excelsior». Resultatet foreligger endnu ikke.

5. Signalmidler.

Overensstemmende med et av fæstningsartilleriet fremsat forslag har departementet stillet til disposition kr. 11 800,00 til oparbeidelse av regulativmæssig beholdning av signallys (med signalpistoler) og fyrverkerisaker m. v. til befæstningerne.

Utgiften til oparbeidelse av en komplet mobiliseringsbeholdning av disse saker var oprindelig forutsat utredet av fæstningernes ordinære bevilgninger efterhvert som oparbeidelsen fandt sted. Vedlikeholdsbevilgningerne har imidlertid været for knappe til, at man paa den maate inden en rimelig tid kunde faa beholdningerne komplette.

Under den nuværende situation har man fundet det betænkelig ikke snarest mulig at supplere beholdningerne, hvorfor man som nævnt har maattet gi ordre om oparbeidelse av de fornødne signallys m. v.

Endvidere har departementet overensstemmende med indkomne forslag samtykket i anskaffelse av endel lignende signalmidler for de til nøitralitetsvernet opsatte dækningsavdelinger.

6. Telefonforbindelser i de ytre avsnit — Bergens befæstninger.

Helt siden anlægget av de ytre befæstninger har der været klaget over mangel paa telefonforbindelse saavel mellem anlæggene indbyrdes som med de indre befæstninger — uten at man tidligere har fundet plads for den fornødne bevilgning.

For i nogen grad at avhjælpe denne svakhet i anlæggenes krigsberedskap har departementet stillet til fæstningsartilleriets disposition kr. 10 000,00, for etablering av telefonforbindelser fra avsnitskommandopladsen Skarvø til Ypsø, Askøen og Parisholmen samt fra Haaøen til Lillebergen.

7. Reparation av dampskibet «Kvarven» ved Agdenes befæstninger.

Fæstningsartilleriet har indmeldt at Agdenes befæstningers dampbaat «Kvarven» efter en besigtigelse av sjøkontrollen i Trondhjem maatte underkastes en omfattende reparation. Utgiften hertil var opgit til ca. kr. 6 000,00, med oplysning om at fæstningens konti ikke uten tilsvarende overskridelse kunde bære nævnte utgift.

Da «Kvarven» var fæstningens eneste dampbaat, der i høi grad tiltrængtes under den daglige tjeneste — særlig under den nuværende situation — maatte departementet gi samtykke til at reparationen kom til utførelse snarest mulig.

Utgiften blev ved kgl. res. av 10de oktober 1914 bestemt utredet av midler vedrørende nøitralitetsvernet.

Departementet har optat til behandling spørsmaalet om kjøp av en større baat til Agdenes befæstninger.

8. Reparation av kabel ved Agdenes befæstninger.

Overensstemmende med fæstningsartilleriets forslag har departementet tilladt igangsat reparation av telefonkabelen Hysnes—Hambaara, der antages ødelagt ved et usædvanlig stormende veir.

Kabelen maatte repareres saa snart som mulig — specielt av hensyn til forbindelsen med den paa Hambaara stationerte vaktstyrke.

Reparationen blev i sin helhet besørget av telegrafvæsenet og har kostet kr. 7 004,94.

Den væsentligste aarsak til denne utgift oplystes at være det store forbruk av kabel, idet den tidligere kabel var daarlig og blev tildels avslitt under optagningen, saaledes at ca. 650 à 700 m. kabel ligger igjen paa bunden, og 757 m. kabel er bragt iland som ubrukbar.

Utgiften kunde ikke utredes av fæstningens konti uten overskridelse, og da kabelforbindelsen med nødvendighet indgaar som et led i fæstningens krigsberedskap, blev ved kgl. res av 10de oktober 1914 beløpet kr. 7 000,00 besluttet utredet av midler vedrørende nøitralitetsvernet.

9. Anskaffelse av telefonkabel til Kongsvinger befæstninger.

Fæstningsartilleriet har i budgetforslaget for kommende budgettermin opført forslag om bevilgning til telefonkabel for Kongsvinger befæstninger.

Departementet har fundet, at denne avskaffelse bør ske straks, hvorfor der av midler vedrørende nøitralitetsvernet er stillet til fæstningsartilleriets disposition kr. 2 000,00 i nævnte øiemed.

10. Sikringsanordning for elektromekaniske miner.

Overensstemmende med fæstningsartilleriets forslag har departementet git tilladelse til at de elektromekaniske miner straks utstyres med en i de sidste aar prøvet sikringsanordning for elektromekaniske miner i hensigt at hindre utidig sprængning ved trykket av nabominers eller kontraminers sprængning.

Utgiften kr. 4 800,00 er tilladt utredet av midler vedrørende nøitralitetsvernet.

11. Kompletering av Vardøhus fæstnings materiel.

Overensstemmende med vedkommende militærautoriters forslag har departementet bestemt, at der midlertidig overføres til Vardøhus fæstning:

a. 1 stk. 65 mm. kanon med ammunition (tidligere beroende ved Fredrikstad mineforsvar fra det utrangerte utlægningsfartøi «Brevik».
b. 1 stk. 37 mm. kanon, tidligere beroende ved hovedarsenalet, tilhørende Vichers Ltd., tilbudt for Lstrl. 200 (inklusive 1—10,15 mm. mitraljøse). Ammunition oparbeides.
c. 3 stk. 6,5 mm. mitraljøser (haves) med ammunition.
d. Diverse rettemidler for 8,4 cm. kanoner.

Utgifter til anskaffelser, transport, montering m. v. utredes av midler vedrørende nøitralitetsvernet.

Desuten er fra marinen indtil videre utlaant 2 stk. 37 mm. kanoner med ammunition og øvrig utstyr.

12. Anskaffelse av mindre Eurekalyskastere.

Overensstemmende med forslag fra fæstningsartilleriet har departementet bestemt anskaffet til prøve 6 Eurekalyskastere, fordelt med 3 til Tønsberg befæstninger og 3 til Vardøhus fæstning, hvor belysningsvæsenet er daarligst utstyrt med saadant materiel. (Vardøhus har overhodet ikke lyskastere).

Utgiften ca. kr. 3 000,00 er utredet av midler vedrørende nøitralitetsvernet.

Bensin og smøreolje til hæren.

Generalfelttøimesteren indmeldte under 21de august 1914, at der tiltrængtes av bensin ved flyvevæsenet for ca kr. 8 400,00 — regnet efter 60 dages behov inklusive de beholdninger, flyvevæsenet da hadde.

Endvidere indmeldte generalintendanten under 18de august næstefter, at der til fæstningernes motorbaater tiltrængtes ca. 25 tons bensin for 60 dage, hvortil i tilfælde vilde utkræves et beløp av ca. kr. 10 000,00.

I henhold hertil blev der ved kgl. res. av 10de oktober 1914 tilladt anvendt ialt kr. 10 000,00 til anskaffelse av en mindre mobiliseringsbeholdning av bensin og olje for flyvevæsenet og fæstningernes motorbaater.

For at lette adgangen til yderligere forsyning av bensin og olje har man paalagt generalfelttøimesteren at søke tilveiebragt kontrakter med bensin- og oljeleverende firmaer om paa visse betingelser at holde bestemte kvanta paa lager for flyvevæsenet, motorbaater og automobiltrænet. Likeledes er generalfelttøimesteren paalagt at oprette lignende kontrakter vedrørende automobilringer for hærens automobiltræn.

Til erstatning av det daglige forbruk av bensin og olje ved befæstningerne under nøitralitetsvernet i maanederne august, september, oktober, november og december 1914 har departementet endvidere stillet til disposition indtil kr. 13 000,00.

De daglige utgifter har hittil været ca. kr. 80,00 pr. dag.

I henhold til mottat indmelding om forestaaende stigning av bensinpriserne har departementet derhos fundet at burde stille til

disposition kr. 10 000,00 til indkjøp av bensin for befæstningerne til dækning av det paaregnelige forbruk under nøitralitetsvernet i maanederne januar—juni 1915. Mindreutgiften ved en saadan forhaandsanskaffelse anslaaes efter den oversigt man for tiden har over prisstigningen til kr. 1 500,00 à kr. 2 000,00.

Hærens flyvevæsen m. v.

1. Hjemmefabrikation av flyvemaskiner.

For terminen 1914—1915 er bevilget under kap. 7 tit. 16 bl. a. kr 12 000,00 til flyveskur og derhos ekstraordinært kr. 1 0000,00 til snedkerverksted paa Kjeller (st. prp. nr. 120, 1914) — tilsammen kr. 22 000,00.

Departementet har fundet at burde anvende dette beløp i sin helhet til paabegyndelse av et teknisk etablissement paa Kjeller, hvorom vil bli fremsat forslag om nødvendig restbevilgning i proposition vedrørende ekstraordinær bevilgning til forsvaret, idet det efter departementets formening er i høi grad paakrævet saa snart som mulig at faa igang en rationel hjemmefabrikation av flyvemaskiner med vedlikehold av flyvemateriel m. v.

Flyveskur for 2 apparater er under opførelse paa Kjeller for midler som er indsparet ved at det paa ovennævnte kapitel og titel bevilgede aeroplan bygges hjemme (jfr. budgetprp. 1914 side 183).

Departementet har endvidere fundet det nødvendig saa snart som mulig at kunne sætte i arbeide 3 nye aeroplaner (foruten de appapater som er under anskaffelse) samt hertil anskaffe 3 motorer (foruten de motorer som er bestilt for tidligere bevilgninger). Utgiften hertil ca. kr. 48 000.00.

Til nævnte anskaffelser og som fortsat bevilgning til før nævnte tekniske etablissement (aeroplanfabrik) paa Kjeller blev der ved kongelig resolution av 10de oktober 1914 stillet til disposition kr. 60 000,00 av midler vedrørende nøitralitetsvernet.

Med hensyn til spørsmaalet om anskaffelse av motorer, der for tiden fremstiller sig som en vanskelighet, skal bemerkes at et indenlandsk firma har gjort tilbud om at lave flyvemotorer, der vil bli av omtrent samme konstruktion som den hos os benyttede franske motor, hvilken man under den nuværende situation ikke har kunnet paaregne indkjøpt fra Frankrike.

For at sikre sig motorer indtil hjemmefabrikation kan bli effektiv, har man gjort en bestilling av 3 Curtiss-motorer i Amerika, hvorav 2 for privat indsamlede midler. Derhos har man bestilt 2 Gnôme-motorer i Tyskland, hvortil utførselstilladelse dog endnu ikke er erhvervet.

Endvidere har man bestilt og mottat endel materiel fra en svensk aeroplanfabrik til bygning av forannævnte nye aeroplaner.

Det av Roald Amundsen til hæren skjænkede aeroplan har siden krisens begyndelse været utlaant til marinen.

2. Flyvestationer.

De i St. prp. nr. 151 — 1914 — omhandlede flyvestationer paa henholdsvis Jæderen (med Tryggve Grans aeroplan) og paa Værnes (med aeroplanet «Olav Trygvason») er inddradd henholdsvis i midten av oktober og midten av september 1914.

Alt materiel fra stationen paa Jæderen, inklusive en indkjøpt automobil for kr. 5 330,00, blev overført til Kjeller flyveplads.

Nøiagtige opgaver over utgiften ved stationernes opsætning og drift for den hele tid er endnnu ikke indkommet.

Fabrikationsvirksomhet.

Ammunitionsfabrikation for hær og marine.

Ved kongelig resolution av 10de oktober 1914 er følgende beløp overensstemmende med Forsvarsdepartementets indstilling stillet til disposition:

1.	Anskaffelse av raamaterialer for kanon- og geværammunition m. v.	kr. 300 000,00
2.	Omstøpning av raamaterialer	« 30 000,00
3.	Utskiftning av brandrør .	« 70 000,00
4.	Presseverk ved Raufoss patronfabrik	« 95 000,00
	Tilsammen	kr. 495 000,00

ad 1. Raamaterialer for kanon- og geværammunition m. v.

De raamaterialer, som tiltrænges til fabrikation av geværer, geværammunition og kanonammunition, kan ikke tilveiebringes indenlands, men maa hjemføres fra utlandet. Blir landet indviklet i krig, blir tilførselen av disse saker helt stoppet som krigskontrabande, og man vil da være ute av stand til at fabrikkere ammunition m. v. til dækning av forbruket under krigen. Anskaffelse i tide av disse raamaterialer stiller sig derfor som absolut nødvendig.

Det tilstaaede beløp kr. 300 000,00 er bestemt anvendt til anskaffelse av staal, bly, messing, nikkel m. v. for ammunition og geværer.

ad 2. Omstøpning av raamaterialer.

Av raamaterialer for selve kanonprojektilerne haves 250 tons ved Kristiania staalverk. Av disse er 120 tons omstøpt i blokker og utsmedet i stænger for kr. 40 000,00 av den ekstraordinære bevilgning iaar. (Jfr. st. prp. nr. 120, 1914, side 67—68).

Til omstøpning og nogen bearbeidning av de gjenstaaende 130 tons er bestemt anvendt kr. 30 000,00. Arbeidet utføres ved Kristiania staalverk.

ad 3. Utskiftning av brandrør.

Den ældre ammunition har ikke tidsmæssige brandrør. Der har gjentagende været fremholdt, at ammunitionen bør moderniseres ved at indskifte nye langtbrændende rør.

Den ældre ammunition har nu været saa længe lagret, at brandrørene ikke længer brænder nøiagtig, hvilket medfører ujevn skytning med liten virkning. De gamle brandrør er endvidere ikke konstruert for lang brændetid, saa man med dem ikke kan naa ut paa de avstande, hvor en kamp nu begynder.

En utskiftning av brandrør vil i høi grad øke skytsets effekt og kan ikke utsættes.

Det tilstaaede beløp kr. 70 000,00 fordeler sig saaledes:

Anskaffelse av langtbrændende rør til positionsartilleriets 10,5 cm. granatkardætsker ca. kr. 46 000,00

Utskiftning av brandrør i 8,4 cm. granatkardætsker . . . . . « 24 000,00

Sum kr. 70 000,00

Arbeidet utføres ved Raufoss hvorved endel arbeidsledige skaffes plads.

ad 4. Presseverk for kanonprojektiler paa Raufoss.

Anlægget av presseverk var av generalfelttøimesteren og patronfabrikken anslaat til kr. 95 000,00, iberegnet kr. 20 000,00 til bearbeidningsmaskiner. Dette gjaldt for et anlæg beregnet paa presning av indtil 15 cm. projektiler. Skulde anlægget klare indtil 21 cm. projektiler, vilde det bli kr. 18 000,00 dyrere.

Generalfelttøimesteren anbefalte 15 cm. anlæg som en foreløbig foranstaltning; senere kunde det utvides til 21 cm. projektiler.

Generalfelttøimesteren og patronfabrikken foreslog samtidig en utvidelse av kraftanlægget beregnet til ca. kr. 80 000,00.

Med hensyn til ammunitionsbeholdningerne skal anføres, at der som totalbeholdning for feltkaliber haves:

12 cm. haubitser (8 stk.) 300 skud pr. kanon.
10,5 cm. mobile positionskanoner (26 stk.) 325 skud pr. kanon.
7,5 cm. feltkanon (132 stk.) 570 skud pr. kanon.
7,5 cm. bergkanon (12 stk.) 230 [1]) skud pr. kanon.

Som oplyst i den ekstraordinære proposition ifjor har kommanderende general foreslaat ammunitionsbeholdningerne forøket til 500 skud pr. positionsskyts og 800 skud pr. feltkanon. Dette maa betegnes som absolut nødvendig for felt. I andre lande regner man saavidt vites ikke under 1000 skud pr. kanon, ja, for feltskytset har der været fremholdt, at 2000 skud pr. kanon er nødvendig for hurtigskytende let feltskyts, og dette tiltrods for, at de fleste lande, straks krig

[1]) Hertil kommer 4 000 skud, som nu er kommet fra Tyskland, og som vil bringe skudantallet op til 560 pr. kanon.

forestaar eller utbryter kan sætte igang en omfattende ammunitionsfabrikation ved eget lands fabrikker.

Holder man sig til det av kommanderende general foreslaaede ammunitionsutstyr tiltrænges:

12 cm. haubits 8 × 200 . . .	1 600	skud.
10,5 cm. positionskanon 26 × 200	5 200	«
7,5 « feltkanon 132 × 230 .	30 360	«
7,5 « bergkanon 12 × 240 .	2 880	«

Det planlagte presseverk har en ydeevne av (naar der benyttes 3 skift):

Enten 15 stk. 15 cm. projektiler pr. time
360 pr. døgn
Eller 30 stk. 7,5 cm. projektiler pr. time
700 pr. døgn

Departementet fandt opførelsen av presseverk nødvendig, idet det er av den største betydning for vor ammunitionsforsyning under krigsforhold, hvorunder ammunition ikke kan paaregnes fra utlandet, hvortil man hittil for den største del har været henvist. Departementet regnet i det hele tat denne sak at staa i første række av de krav, som maatte imøtekommes, idet derved vor selvhjulpenhet i høi grad vilde fremmes, naar materialbeholdninger forefindes (jfr. foran).

Dette presseverk, som kan paaregnes færdig inden utgangen av mai, vil komme saavel hæren som marinen tilgode.

Driften ved Kongsberg vaabenfabrik og Raufoss patronfabrik og krudtverk.

Ved skrivelse av 6te august 1914 hadde departementet bestemt anvendt 2 timers overtidsarbeide ved ovennævnte fabrikker.

For imidlertid at skaffe flere folk arbeide blev under 17de september næstefter bestemt, at der saavidt mulig skulde arbeides med 2 skift à 8 timer.

Generalfelttøimesteren bemyndigedes til at iverksætte dette saaledes at nye arbeidere sættes ind ved siden av de gamle med bibehold av 1 arbeidsskift eller at der efterhaanden gaaes over til 2 skift à 8 timer.

Reglementets bestemmelser sattes i henhold til Stortingets i 1913 givne bemyndigelse om overtid midlertidig ut av kraft, saaledes at der betales fuld løn for 8 timers arbeide likegyldig paa hvilken tid der arbeides — 25 pct. overtidstillæg for de første overskytende 2 timer og 50 pct. for yderligere overskytende timer (jfr. indst. S. X, 1913, side 58).

Angaaende virksomheten ved de 2 fabrikker bemerkes forøvrig:

Kongsberg vaabenfabrik:

Det av Stortinget besluttede anlæg av mitraljøseverksted paa Kongsberg vil kunne paaregnes at være færdig inden utgangen av juni 1915.

Foruten den løpende fabrikation av geværer, karabiner, salongeværer, 37 m/m. granater og reservedele har fabrikken bl. a. under utførelse:

Nye sigtemidler for feltartilleriet, hvilket arbeide søkes fremmet hurtigst mulig.

Tunge og lette mitraljøser med tilbehør (ca. 25 lette mitraljøser er eller vil bli færdige i nær fremtid).

Automatiske pistoler, signalpistoler, sadelbommer m. v.

Med nuværende materialbeholdning og drift vil fabrikken kunne holdes gaaende til 1ste oktober 1915, hvorhos materialier er under anskaffelse for yderligere 1 aars drift.

Raufoss patronfabrik og krudtverk.

Det av Stortinget besluttede anlæg for fabrikation av brisant ammunition, jfr. budgetprp. 1914, vil være færdig ved utgangen av januar 1915.

Det ved kgl. resolution av 10de oktober 1914 besluttede anlæg av presseverk for projektiler vil være færdig i mai 1915.

Fabrikken er nu væsentlig beskjæftiget med:

1. Fabrikation av skarp og løs geværammunition for hæren.
2. Fabrikation av langtbrændende rør for positionsartilleriets 10,5 cm. ammunition samt av nye rør for den 8,4 cm. ammunition.
3. Laborering av brisantammunition for felt- og bergartilleriet.

Fabrikken besidder for tiden raamaterialer for drift indtil 1ste juli 1915, om driften gaar som nu, hvorhos materialer er under anskaffelse for yderligere 1 aars drift. Dog har man for nærværende liten utsigt til at skaffe tændhætter. Herav haves dog en beholdning av ca. 16 millioner.

I forbindelse med foranstaaende undlater man ikke at oplyse at departementet har paalagt generalfelttøimesteren at søke utredet spørsmaalet om hjemmefabrikation av tændhætter samt av trinitrotoluol.

For det sidstes vedkommende har man derhos mottat et tilbud fra Sverige om mulig samarbeide ved fabrikation for dækkelse av det foreliggende mest presserende behov.

En kommission bestaaende av direktøren for Raufoss patronfabrik, marinens artilleridirektør og marinens minedirektør er nedsat for at behandle spørsmaalet om saavel hærens som flaatens forsyning med krudt m. v. ved mobilisering.

B. Marinen.

I stortingsproposition nr. 151 for 1914: Om forføininger til hævdelse av rikets nøitralitet, er git en kronologisk beretning om, hvorledes den i august 1914 stedfundne mobilisering av marinen forløp. I samme proposition er videre fremholdt nødvendigheten av at øke marinens beholdning av kul og oplyst at departementet straks var gaat i gang hermed.

Departementet skal nedenfor meddele endel supplerende oplysninger om de vigtigste forføininger, som er blit truffet vedkommende marinen i anledning av nøitralitetsvernet.

1. Vedrørende personellet.

Den samlede styrke, som efter endt mobilisering tjenstgjorde i marinen, utgjorde ca. 4 200 mand. Herav var ca. 2 400 vernepligtig befal og utskrevne sjøvernepligtige mandskaper utover den ordinære kontingent. Efterhaanden har en del av disse sidste kunnet hjemsendes, væsentlig av den grund, at marinen i oktober og november fik ind en ny kontingent utskrevne mandskaper, som skulde avtjene sin ordinære vernepligt. Denne nye kontingent utgjorde 680 mand. Samtidig blev det bestemt, at den kontingent utskrevne mandskaper, som blev indkaldt 1ste april 1914, og som efter planen skulde været hjemsendt 30te september 1914, indtil videre skulde holdes ombord. Denne styrke utgjorde ca. 250 mand.

Nogen indskrænkning i utrustningen har ogsaa efterhaanden fundet sted, hvorved en del mandskaper har kunnet dimitteres.

For tiden tjenestgjør i marinen ialt ca. 3 900 mand; herav er ca. 1 380 mand ekstraordinært indkaldt.

Samtlige marinens faste officerer, underofficerer og menige, med undtagelse av endel skoleelever og et par ved skolen tjenstgjørende officerer, tjenstgjør ved nøitralitetsvernet ombord i fartøierne eller ved administrationskontorene og oplagshavnene.

Av vernepligtig befal tjenstgjør 100 vernepligtige officerer og 160 vernepligtige underofficerer. Blandt det vernepligtige befal har kun i mindre utstrækning hjemsendelse og ombytning kunnet finde sted.

Ved hjemsendelse av mandskaper har man fulgt det princip, at alle familiefædre, som hadde 5 barn eller mere, først blev hjemsendt. Derefter har hjemsendelse fundet sted aarsklassevis, idet de ældste aarsklasser er blit hjemsendt først.

Regulativ for tillæg for marinens tjenestemænd i krigstid har ikke været bragt i anvendelse. Derimot har gifte utskrevne mandskaper av nøitralitetsvernet omtrent den hele tid hat et tillæg til det ordinære lønningsregulativ for fredstjeneste, saaledes at disse mandskapers familietillæg har været det samme som for armeens mandskaper bestemt.

Fra 1ste november er der yderligere tilstaat et vintertillæg til marinens samtlige gifte officerer, underofficerer og faste menige med undtagelse av de i marinestyrelsen tjenstgjørende officerer samt de ved sjøkrigsskolen og korpserne tjenstgjørende officerer, som specielt er beordret iland for at overta denne tjeneste og som ved siden av sit tjenestetillæg oppebærer betaling som lærere.

Der er blit truffet bestemmelse om, at de under nøitralitetsvernet tjenestgjørende underofficerer og menige av marinen skal ha fri befordring paa statens jernbaner under permission til besøk i hjemmet eller i anledning av velfærdsanliggender, forsaavidt de ikke kan benytte sin permission uten saadan økonomisk lettelse. En række dampskibsselskaper har ogsaa tilstaat menige mandskaper dels fri befordring, dels befordring til reducert pris under permission.

Der har været truffet forholdsregler mot koppe- og tyfusepidemi; likesom der ogsaa iøvrig er sørget for mandskapernes sundhet og velvære paa forskjellig maate, saasom ved at utbedre mandskapsbekvemmeligheterne ombord paa de fartøier, som har været mindre skikket til vinterbolig, ved at sørge for vinterbeklædning, ved leie av forsamlingsværelser iland o. s. v.

2. Vedrørende materiellet.

Ved mobiliseringen av marinen blev samtlige marinens fartøier utrustet og fordelt til sine forskjellige stationer langs kysten. Saaledes som den europæiske krig har utviklet sig for sjøkrigens vedkommende fandt man imidlertid efterhaanden at kunne gaa til nogen indskrænkning av det utrustede fartøismateriel. Den 21de august blev kommandoen strøket paa monitorerne «Thor» og «Trudvang», senere er ogsaa kommandoen blit strøket paa kommandofartøiet «Sarpen» og midlertidig paa mineutlæggeren «Gor», der skal forsynes med nye kjeler.

Panserskibet «Eidsvold» hadde ved mobiliseringens begyndelse 3 av sine kjeler under hovedreparation. Denne reparation er blit paaskyndet saa meget som mulig i den forløpne tid, idet fartøiet herunder har været utrustet og under kommando. Reparationen er nu færdig, og panserskibet «Eidsvold» atter i fuldt kampdygtig stand.

Av private bevogtningsfartøier blev ved mobiliseringens begyndelse utrustet ialt 31, der paa forhaand var utset til anvendelse ved marinen under mobilisering. Av disse blev efterhaanden hjemsendt 18 stykker, saa at man omkring medio november hadde tilbake 13.

Fra slutten av november er der efterhaanden blit leiet og utrustet 13 nye bevogtningsbaater, saaledes at det samlede antal nu er 26 stykker, foruten 3 leiede motorbaater. Endel av de senest leiede baater er hvalbaater, da det har vist sig at der i vintertiden kræves større og mere sjødygtige fartøier til bevogtningstjenesten end de i mobiliseringsplanerne paaregnede.

For de oplagte fartøiers vedkommende er der truffet bestemmelse om, at de holdes klar for utrustning paa kort varsel.

Den væsentligste del av marinens reservemateriel og forraad paa Karljohansvern var den 21de august overført til Melsomvik.

3. Vedrørende forøkelse av forraad.

Under den nuværende situation har det vist sig at være forbundet med vanskeligheter at faa hjemført paa rimelig tid forraadssaker av forskjellig slags til marinens drift samt raastoffer og materialier til forarbeidelse av miner, ammunition m. v. samt til reparationer og fornyelse av materiellet.

Paa den anden side er forbruket av forraadssaker øket ved, at saa godt som hele marinens fartøismateriel m. v. er utrustet, likesom man maa være forberedt paa, at materiellet under den nuværende utrustning slites sterkt og efterhaanden i stadig større utstrækning vil trænge reparation og utskiftning av enkelte dele.

Departementet har derfor anseet det nødvendig, at der blev stillet midler til disposition til forøkelse av de vigtigste av marinens forraad samt til foranstaltninger, som staar i forbindelse hermed.

Som nævnt i st.prp. nr. 151 for 1914 har departementet anvendt et beløp av ca. kr.

500 000,00 ekstraordinært til forøkelse av marinens kulforraad.

Ved kgl. res. av 11te december blev forsvarsdepartementet endvidere bemyndiget til at anvende kr. 1 692 500,00 til anskaffelse av diverse reservemateriel og forøkelse av forraadsbeholdninger.

Idet forøvrig henvises til den indstilling, (utrykt bilag) som ligger til grund for den nævnte resolution av 11te debember, skal her i korthet anføres:

Som nævnt i st. prp. nr. 151 var marinens forraad av Cardiffkul ved mobiliseringens begyndelse ca. 20 000 tons. Denne beholdning blev ved en del straks iverksatte indkjøp snarest mulig bragt op i ca. 35 000 tons, hvilket er det kvantum, som marinen efter kommanderende admirals forslag bør sitte inde med. Marinens intendantur er blit paalagt ved supplerende indkjøp at sørge for, at der saavidt mulig til enhver tid haves en beholdning av ca. 35 000 tons kul.

I forbindelse med det økede kulindkjøp blev det ogsaa nødvendig at leie en del private kullægtere og oplagstomter til lagring av kullene, likesom der ved kgl. resolution av 30te oktober 1914 blev git forsvarsdepartementet bemyndigelse til at indkjøpe en avrigget jernbark til kullægter. Den rummer ca. 2 000 tons og er nu stationert i Marviken.

Da leie av private lægtere og lagerpladser falder uforholdsmæssig kostbart, er forsvarsdepartementet ved kgl. resolution av 11te december 1914 blit bemyndiget til at anvende kr. 115 000,00 til indredning av et kullager paa marinens eiendom Gaasøkalven ved Melsomvik overenstemmende med det forslag til istandbringelse av marinens samtlige flaatestationer, som snarest vil bli stortinget forelagt.

Gaasøkalven vil ved den projekterede indredning bli istand til at motta en beholdning av 15 000 tons kul. Naar denne nye kuloplagsplads blir færdig, vil størsteparten av de leiede lagertomter kunne opsiges.

Foruten av kul er der av forraad, sorterende under marinens intendantur blit indkjøpt større partier av kobber og tin, vinterbeklædning, uldtæpper og diverse proviant. Til lagring av oljer er bygget et oljelagerhus i Melsomvik. Til anskaffelse av transportabelt oljelager er ved kgl. resolution av 11te december tilladt anvendt kr. 70 000,00.

Vedkommende marinens minevæsen har der særlig været lagt vegt paa at øke marinens beholdning av miner. Denne utgjorde ved krigens begyndelse 375 færdige miner samt 175 stk., som var under arbeide, og som vil være færdige i mars 1915. Minevæsenet er git bemyndigelse til at anskaffe nødvendige maskiner og materialer til at øke produktionen av miner til 50 stk. pr. maaned og til at forfærdige yderligere 200 miner i den resterende del av indeværende budgettermin (kgl resolution av 11te december 1914), saaledes at man altsaa ved budgetterminens utgang vil ha en beholdning av 750 miner.

Minevæsenets beholdning av forraadssaker til torpedo-, radio- og elektrisk materiel samt av reservedeler til undervandsbaatenes akkumulatorbatterier er ogsaa blit betydelig øket. De nødvendige beløp hertil er stillet til disposition ved kongelig resolution av 11te december.

Ved marinens artilleri er likeledes beholdningerne av ammunition og av materialier til forarbeidelse av ammunition blit betydelig øket samt nye arbeidsmaskiner anskaffet. Beholdningerne av halvpansergranater er i stor utstrækning blit omgjort til brisantgranater, og arbeidet med forfærdigelse av brisantgranater og anden ammunition paagaar fremdeles med stor kraft, idet der arbeides med 2 skift (16 timer i døgnet).

Marinens artilleri har endvidere oparbeidet beholdninger av reservemekanismedele til kanoner samt anskaffet 20 stkr. maskingeværer (Madsens rekylgevær) til forskjellige av marinens fartøier.

Artilleriets verksteder er under utvidelse og opførelse av et nyt sprængladningsstøperi til kostende kr. 350),00 er igangsat.

Ved kgl. resolution av 11te december f. a. er der efter opgave fra Marinens hovedverft stillet kr. 430 000,00 til disposition til anskaffelse av reservebeholdninger vedkommende maskin- og skibsbygning, idet forutsætningen herunder er, at disse materialer efterhvert kan delvis eller helt forarbeides saa utskiftninger paa fartøierne kan foregaa saa raskt som mulig.

Ved samme kgl. resolution blev der endvidere stillet til disposition kr. 68 000,00 til

forarbeidelse av 6 stk. torpedobaatskjeler og kr. 12 000,00 til anskaffelse av reservebeholdninger av færdige maskindeler m. v. til Bergens oplagshavn.

Ved marinens sanitet er blit oparbeidet forbindinger og enkeltmandspakker samt anskaffet fornødent utstyr av sengemateriel etc. til et krigslazaret i Tønsberg.

Fra centralkomiteen for norske kvinders indsamling til forsvaret er der tilstaat marinen et bidrag av kr. 29 000,00 og fra Hortens kvinders indsamlingskomite kr. 1 000,00. Disse beløp er anvendt til utstyr for krigslazarettet i Tønsberg og til oparbeidelse av forbindinger.

4. Andre foranstaltninger i anledning av neutralitetsvernet.

Foruten hvad der foran er omhandlet, er der fra departementets side ogsaa truffet en række andre foranstaltninger for at gjøre det nu stedfindende neutralitetsvern saa effektivt som mulig, samt for at styrke marinens krigsberedskap. Som de vigtigste av disse foranstaltninger skal man nævne:

Anlæg av en provisorisk radiostation i Melsomvik og paabegyndelse av en lignende paa Bolærne.

Anskaffelse av felttelefoner og kabler til telefonforbindelse fra fartøierne paa deres forskjellige poster paa kysten.

To flytende provisoriske torpedobatterier er forfærdiget til forsterkning av torpedoforsvaret ved Kvarven.

Et lignende provisorisk arrangement er under forberedelse for forsvaret ved Agdenæs i Trondhjemsfjorden.

Anskaffelse av nødvendig sprægnings-materiel for i en fart at kunne demolere vore faste sjømerker.

Anskaffelse av reservebeholdning av korn til marinens militære mandskaper samt til funktionærer og arbeidere med familier beregnet efter 30 kg. pr. individ.

Endel fyre og fyrlamper paa kyststrækningen fra Trondhjemsfjorden til Svinesund har været slukket, eftersom det har været anset nødvendig.

Endelig er marinens tekniske administrationer ved kgl. resolution av 31te december 1914 underlagt den kommanderende admiral, som er bemyndiget til at foreta den i anledning herav fornødne ændring og supplering av gjældende reglementsbestemmelser.

5. Vedrørende utgifterne.

I stortingsproposition nr. 151 for 1914 er driftsutgifterne for flaaten fuldt mobilisert anslaaet til ca. kr. 24 000,00 pr. dag, herav ekstraordinært — utover hvad der er bevilget til ordinære togtsøvelser — ca. kr. 18 000,00 pr. dag Dette beløp vil antagelig vise sig noget høit ansat, da utgifterne ved streng økonomi i alt forbruk er reducert i større utstrækning, end man paa forhaand kunde forutsætte. Det vil antagelig vise sig, at utgifterne vil dreie sig om kr. 16 000,00 à 17 000,00 pr. dag eller ca. kr. 500 000 pr. maaned.

Hvad utgifterne til de ekstraordinære forføininger forøvrigt angaar, saa er der ved den tidligere nævnte kgl. resolution av 11te december 1914 disponert ialt kr. 1 692 500,00.

Dette beløp fordeler sig paa følgende poster:

A. Reservebeholdninger vedkommende maskin- og skibsbygning:

1.	Til anskaffelse av reservebeholdninger vedkommende maskin- og skibsbygning	kr.	430 000,00
2.	Til anskaffelse av færdige maskindeler m. v. til Bergens oplagshavn	«	12 000,00
3.	Til forarbeidelse av 6 stk. torpodobaatskjeler	«	68 000,00
		kr.	**510 000,00**

B. Reservebeholninger m. v. vedkommende Marinens Artilleri:

1.	Til anskaffelse av materialer for fabrikation av granater	kr. 188 000,00	
2.	Til foranstaltninger for at øke projektilfabrikationen og opta fabrikationen av brandrør	« 47 500,00	
3.	Til arbeidsmaskiner og specielle materialer for reparation og fremstilling av artilleriinventar	« 16 000,00	
4.	Til nyt sprængstofstøperi m. v. og forbedring av transportforholdene paa Mellemøen	« 9 500,00	
5.	Til nye sigter for panserskibene samt til reserveammunition	« 161 000,00	
		kr.	422 000,00

C. Reservebeholdninger m. v. vedkommende Marinens Minevæsen:

1.	Til anskaffelse av mineforraad samt torpede-, mine-, radio- og elektrisk material	kr. 230 000,00	
2	Til anskaffelse av 200 stkr. miner med magasinrum	« 200 000,00	
3.	Til anskaffelse av reservedeler til undervandsbaatenes akkumulatorbatterier	« 100 000,00	
		«	530 000,00

D. Foranstaltninger vedkommende Marinens Intendantur:

1.	Til anordning av et 15 000 tons kullager i Tønsbergdistriktet	kr. 115 000,00	
2.	Til anskaffelse av transportabelt oljelager for ca. 200 tons brændselolje	« 70 000,00	
		kr. 185 000,00	
		«	185 000,00

E. Telefonlinje Tønsberg—Bolærne eller gniststation paa Bolærne:

Indtil	«	45 500,00
Tilsammen	kr.	1 692 500,00

Foruten dette beløp er der av marinens intendantur anvendt til forøkelse av forraad (væsentlig kulforraad) kr. 546 520,00. Man henviser herom til opgave av 18de december fra marinens intendantur (vedlagt).

Til indkjøp av reservebeholdning av korn m. v. er anvendt kr. 76 700,00.

Til endel andre foranstaltninger og anskaffelser er anvendt mindre beløp, som antas at kunne dækkes av de foran nævnte løpende utgifter av kr. 500 000,00 pr. maaned.

C. Forskjellig.

Generalstabens efterretningsvæsen.

I skrivelse av 26de august 1914 meddelte departementet kommanderende general, at generalstabens efterretningsvæsen burde organiseres saavidt fuldstændig, som omstændigheterne tillot med saa kort varsel. Kommanderende general blev bemyndiget til i efterretningsvæsenets tjeneste at anvende indtil kr. 10 000,00, indtil en endelig plan for generalstabens organisation kunde bli vedtat. Forslag om saadan plan er fremsat i propositionen om ekstraordinære bevilgninger til hæren (St. prp nr. 26, 1915) under titel 1 generalstaben, hvortil henvises.

Generalstabens efterretningsvæsen, som derefter har været provisorisk organisert fra 17de oktober 1914, har efterhaanden knyttet en række forbindelser og tilveiebragt oplysninger, som har været av stor interesse for departementet.

Det er imidlertid selvsagt, at et militært efterretningsvæsen ikke i løpet av saa kort tid kan organiseres saaledes, at det fuldt ut kan løse de opgaver, som efterretningsvæsenet er paalagt i alle andre landes generalstaber.

For at lette efterretningskontorets arbeide er der ved Arbeidsdepartementets medvirken truffet forføining til kontrol med post- og telegrafkorrespondansen, likesom der i samme øiemed er truffet bestemmelse om skjærpet kontrol med utlændingers automobilkjørsel her i landet.

Da marinen ikke har kunnet avse personel til særskilt efterretningsvæsen, er fornødent samarbeide etablert mellem generalstab og admiralstab ogsaa paa dette omraade.

Egen militærattachestilling i Stockholm.

Overensstemmende med en uttalelse fra den norske minister i Stockholm fandt Forsvarsdepartementet det nødvendig, at der ogsaa i Stockholm under den nu paagaaende krise blev tilknyttet vor legation en militærattaché. Ved kgl. resolution av 25de september 1914 blev det bestemt, at der skulde oprettes en midlertidig militærattachestilling ved nævnte legation. Utgiften hermed — kr. 500,00 pr. maaned — blev bestemt utredet som en utgift vedrørende nøitralitetsvernet. Forøvrig henvises til hærens budgetforslag for kommende termin kap. 6 titel 1.

Utførselsforbud.

Ved lov av 18de august 1914 blev forbudt utførsel av fødevarer samt hester m. m.

I henhold til denne lov er der av Forsvarsdepartementet efterhaanden utfærdiget en række forbud mot utførsel, hittil for huder og skind, uld og uldvarer, automobiler samt ringer til automobiler og cykler, pigtraad, hestesko, motorer paa over 15 hestekræfter samt enkelte dele av saadanne motorer, motorbaater, ski, kulspidser for lyskastere og buelamper, kikkerter, bly samt maskiner skikket for tilvirkning av ammunition.

Av interesse for forsvaret har ogsaa enkelte andre forbud været utfærdiget i henhold til samme lov av andre departementer.

Vedrørende spionloven.

Ved kongelig resolution av 6te november 1914 blev fastsat saadanne supplerende bestemmelser til lov om forsvarshemmeligheter, som var forutsat i lovens § 1.

Ved skrivelse av 10de november 1914 til Justisdepartementet blev foreslaat forandringer i fremmedlovgivningen for at opnaa

1) bedre kontrol med reisende
2) lettere adgang til at faa utvist fremmede statsborgere fra landet.

Foranlediget herved er der efter foredrag fra Justisdepartementet ved kongelig resolution av 20de november 1914 fastsat en provisorisk anordning, efter hvilken det kan paalægges enhver som gjør sig en næringsvei av at motta reisende i natteherberge at gjøre anmeldelse derom til politiet. Det samme kan efter anordningen bestemmes for enhver, som mottar i natteherberge nogen, som ikke er norsk statsborger.

Vedrørende pressen.

11te august 1914. Henstillet til alle aviser ikke at ta parti i den paagaaende krig mellem fremmede magter og heller ikke forøvrig at offentliggjøre noget, som kunde skade landets nøitralitet.

7de september 1914. I forbindelse med cirkulære av 11te august 1914 blev henstillet til aviserne at undgaa enhver offentlig drøftelse av de militære foranstaltninger, der træffes i vort eget land.

23de december 1914 bestemte departementet at der fra 1ste januar 1915 skulde oprettes et militært pressekontor i Forsvarsdepartementet.

Det blev oprettet dels for at regulere pressens meddelelser om militære spørsmaal, dels for at indvinde erfaringer for hvorledes presseforholdene skulde ordnes ved mobilisering og i krigstid — et felt som man hittil ikke har rukket at bearbeide.

Forsvarsfiendtlig agitation.

Ved kongelig resolution av 25de september 1914 blev paa foranledning av Forsvarsdepartementet efter foredrag av Justisdepartementet utfærdiget en provisorisk anordning om forbud mot forsvarsfiendtlig agitation.

Forandring av rationernes sammensætning.

Den 18de august 1914 bestemte departementet for at spare paa havren, at størrelsen av havrerationerne skulde mindskes noget mot at høirationerne samtidig økedes.

Ammunitionsregulativ for nøitralitetsvernet.

For at skaffe det indkaldte nøitralitetsvern nødvendig øvelse har departementet maattet fastsætte midlertidige ammunitionsregulativer saavel for befæstningerne som for dækningsavdelingene.

Vedlikehold m. v. av materiel.

Det har været nødvendig dels av hensyn til den paagaaende tjeneste ved nøitralitetsvernet, dels av hensyn til hærens krigsberedskap at stille til disposition en del mindre beløp til vedlikehold og komplettering av materiel samt til forsøk m. v.

Disse utgifter beløper sig til ca. kr. 7 000,00, som er utredet paa nøitralitetsvernets konto.

Hjælpekrydseren «Berlin».

Den 16de november 1914 indløp til departementet telegrafisk melding fra chefen for 5te kommandodistrikt, generalmajor Spørck, at den tyske hjælpekrydser «Berlin» nat til 16de kl. 3,30 formiddag hadde passert Agdenes befæstninger uten at bli anropt, og ankret samme morgen paa Trondhjems havn.

Chefen for hjælpekrydseren opgav, at krydseren hadde kjelskade, hvorfor den ansaa sig i havsnød. Krydserens traadløse telegraf blev straks beordret nedrigget.

Krydseren fik valget mellem at forlate Trondhjems havn eller at desarmere. Den valgte det sidste, hvorfor saadan den 17de november 1914 blev igangsat.

Efterat denne var fuldført blev hjælpekrydseren forlagt til Hommelvik. Til bevogtning av skibet og dets besætning (462 mand) er indkaldt 100 mand med fornødent befal av Nordre Trondhjems infanteriregiment nr. 13, hvorhos der i Trondhjem er opsat en avdeling feltartilleri — 2 kanoner og 30 mand av feltartilleriregiment nr. 3.

I skrivelse av 4de december 1914 har departementet utbedt sig forslag fra 5te distriktskommåndo til mulige skjærpede forføininger, som maatte ansees paakrævet, indtil æresord er avgit. Det fra distriktskommandoen netop indkomne forslag er for tiden under behandling i departementet.

Foranlediget ved tilfældet med «Berlin» fandt departementet det nødvendig under 18de november 1914 at utfærdige skjærpede bestemmelser for skibes anløp av Kristiansands, Bergens og Trondhjems krigshavner i den mørke tid av døgnet.

Kun rutegaaende skibe, som paa forhaand hadde indhentet vedkommende forsvarschefs eller kommandants tilladelse fik anløpe nævnte krigshavner om natten. Der er dog i nogen utstrækning blit git dispensation fra denne bestemmelse.

Paa grund av at norske fartøier i en række tilfælder har negtet at efterkomme be-

vogtningsfartøiernes ordre er der paa foranledning av Forsvarsdepartementet ved kgl. resolution av 23de december 1914 blit utfærdiget en provisorisk anordning om indpassering til rikets krigshavner m. v. av følgende indhold :

«§ 1.

Den, som forsætlig eller uagtsomt overtræder eller medvirker til at overtræde nogen forskrift, som Forsvarsdepartementet har utfærdiget om indpasseringen til rikets krigshavner eller om seiladsen indenfor en krigshavns omraade, straffes med bøter, hvis ikke nogen strengere straffebestemmelse er anvendelig paa forholdet.

§ 2.

Denne anordning træder i kraft straks.»

Vedrørende krigsberedskapet.

Forslag og utredninger.

Departementet har under utarbeidelse fornødne planer for hærens opsætning for et vinterfelttog.

Departementet har optat til overveielse spørsmaalet om at la kadetternes praktiske utdannelse ske under aarets rekrutskoler ved hærens utskrevne avdelinger for eventuelt snarest at faa dem til disposition som befalingsmænd. Den teoretiske utdannelse forutsættes fuldført efter den praktiske.

Departementet har utbedt sig forslag fra kommanderende general i anledning av det her reiste spørsmaal.

Paa Bergens befæstninger er i henhold til den gjældende organisationsplan kommandanten eneste stabsofficer. Da det viste sig at denne — paa grund av befæstningernes mange forskjellige avsnit og den forholdsvis store avstand mellem disse — ikke kunde overkomme alt det arbeide, der paahvilte ham som kommandant, fandt departementet — av hensyn til befæstningernes krigsberedskap — at maatte træffe forføining til at der til kommandantens assistanse blev tilbeordret befæstningerne en stabsofficer av feltartilleriet.

Denne beordring ophørte imidlertid ved den ved kongelig resolution av 27de november 1914 stedfundne frabeordring av major Ørstad som kommandant paa Agdenes befæstninger. Majoren blev da beordret at tjenstgjøre ved Bergens befæstninger. En gjenpart av den indstilling som ligger til grund for ovennævnte kongelige resolution vedligger blandt de utrykte bilag.

Samarbeide mellem hærens og marinens sanitet.

Departementet har gjennem kommanderende general og kommanderende admiral truffet forføining til, at der etableres et institutionsmæssig samarbeide mellem chefen for hærens og chefen for marinens sanitet, forat der kan træffes alle forberedelser til at møte en eventuel krigstilstand i landet.

Bilag 1.

Skrivelse fra generalintendanten, datert 4de januar 1915.

I anledning av hr. statsraadens anmodning om at faa en kort redegjørelse for hvad der fra generalintendantens side er foretat for saavidt mulig at rette paa de store mangler ved hærens beklædning og utrustning meddeles:

Straks militærkomiteens indstilling om den ekstraordinære bevilgning forrige aar forelaa blev her utstedt anbud til ekstraordinær anskaffelse av utrustning og beklædning. Desværre kom krigen før størsteparten av de i utlandet gjorte bestillinger var effektuert. Her er derfor forsøkt at faa disse leveranser fra nøitrale lande samt indenlands, hvor dette paa nogen maate kan la sig gjøre. Dette har tat tid, men vil forhaabentlig delvis lykkes.

Da tilførselen paa uld har været stoppet har der været vanskeligheter med at faa tilstrækkelig klæde. Her er forsøkt overalt ved indenlandske fabrikker og man har ved at anvende delvis blaat klæde og delvis fjeldgraa sportscheviot ialt anskaffet ca. 60 000 m., likesom meget betydelige leveranser endnu ikke er effektuert — likeledes ca. 60 000 m.

Ved overenskomst med skrædderfirmaer og konfektionsfabrikker samt utvidet og forsert drift ved intendanturens verksteder og ved avdelingernes egen forsorg er alt klæde blit oparbeidet efterhvert som man har kunnet faa det.

Av vinterutstyr — finmarkshuer, skjærf, vaatter og sokker — er her anskaffet ca. 19 000 sæt, likesom yderligere anskaffelser paagaar.

Dels som gaver og delvis ved avdelingernes egen forsorg er — efter de nu foreliggende opgaver ca. 9 000 par strømper, ca. 6 000 par vaatter samt endel andet undertøi indkommet.

Av uldtrøier — væsentlig islandske — er anskaffet ca. 17 000.

Av utrustning er anskaffet ca. 8 000 ikke helt komplette sæt, likesom alt gjøres for at anskaffe mere.

Manglende indførsel av linvarer og aluminium har vanskeliggjort anskaffelsen, men man forsøker nu med bomuldsduk istedetfor lin.

Feltflasker antas at gaa i orden ved overenskomst med indenlands fabrik.

Av kavalerisaler er ved verkstedet her oparbeidet 120 stk. og der er gjort bestilling for kr. 100 000.00 hos salmakere — ca. 450 saler. Desuten er truffet forberedelser til anskaffelse av de i departementets skrivelse av 31te f. m. omhandlede saler.

Angaaende anskaffelse av skotøi meddeles at avdelingerne herfra er tilsendt ca. 11 000 par; herav er ca. 2 000 par indkjøpt fra skofabrikker, likesom man fra disse yderligere har bestilt ca. 5 000 par.

Av fabrikskotøi kan her nok skaffes mere, men tidligere erfaringer og kvaliteten av de partier man alt har kjøpt gjør, at man ikke tror at der bør gjøres noget større indkjøp herav, før det blir absolut nødvendig. Man vil i tilfælde kunne paaregne med kort varsel at faa hvad der trænges under forutsætning av at utførselsforbud opretholdes.

Der paagaar imidlertid fremdeles undersøkelser og underhandlinger om mindre indkjøp, og i tilfælde fordelagtige tilbud erholdes,

vil her yderligere bli anskaffet endel fabrik-skotøi for befæstningerne og muligens for garnisonsavdelingerne.

Det er nemlig særlig magasineringen efter bruk, som har været det uheldigste for dette skotøi, og denne ulempe vil kunne undgaaes ved at fordele det til avdelinger, som har stadig tjenestgjørende mandskap.

Erfaring fra de avdelinger, som har været indkaldt til nøitralitetsvern, viser, at tidligere beregninger over hvor mange mand-kap r som var forutsat at holde sig med eget skotøi, ikke er holdbar. Der vil derfor efterhvert som tilgangen paa hensigtsmæssigt virke tillater det bli fortsat med forsert oparbeidelse av skotøi.

Resume:

Siden krisens begyndelse er oparbeidet eller indkjøpt:

Beklædning ca. 10 000 sæt
Utrustning « 8 000 «
Hertil er medgaat ca. kr. 1 350 000.00
Til avdelingerne er utsendt ialt
ca 11 000 sæt beklædning
og « 9 000 « utrustning.

Bilag 2.

Opgave fra generalfelttøimesteren datert 6te januar 1915 angaaende stillingen for de anskaffelser og arbeider, som skal posteres paa kap. 10. nøitralitetsvernet.

Stillet til disposition.			Sakens stilling.
Dato.	Hvilke anskaffelser.	Beløp.	
		Kr.	
7/10 1914	Fortsat støpning og utsmining av projektilstaal	30 000,00	Arbeidet er omtrent færdig.
12/9 «	Tryggve Grans aeroplan «Nordsjøen»	18 000,00	Betalt.
7/10 «	Presseverk—Raufoss	95 000,00	Under opførelse
13/10 «	Veterinærmateriel	10 000,00	— anskaffelse.
9/10 «	Supplering av feltartilleriets materiel	320 000,00	— anskaffelse.
10/10 «	Utskiftning av brandrør . . .	70 000,00	— utførelse — Raufoss.
13/10 «	Kantiner og kufferter	10 000,00	150 uoff. kantiner bestilt — resten under forberedelse (departementet tilskrevet).
—«—	Skansetøivogner	40 000,00	Bestilt.
—«—	Felttelefoner	70 000,00	— (Elektrisk bureau).
14/10 1914	Saler for kavaleriet (bommer) .	8 000,00	— Under arbeide Kongsberg.
—«—	Benzin og olje til flyveværsenet og befæstningerne.	10 000,00	Indkjøpt.
—«—	Aasens haandgranater	50 000,00	Raufoss — anskaffet.
—«—	3 aeroplaner (byggearbeider) . .	60 000,00	Under arbeide (og forberedelse).
—«—	Anskaffelse av cykler	20 000,00	Model cykkel under arbeide.
	Overføres	811 000,00	

Stillet til dispostion.			Sakens stilling.
Dato.	Hvilke anskaffelser.	Beløp.	
		Kr.	
	Overført	811 000,00	
20/10 1914	15 km. let telefonkabel . . .	675,00	Anskaffet.
3/11 «	Raamaterialier for Kongsberg og Raufoss	300 000,00	Under anskaffelse Raufoss — Kongsberg).
18/11 «	Automobil til Jæderens flyvestation	5 330,00	Anskaffet.
—«—	Reservemateriel for «Nordsjøen»	2 000,00	Under forberedelse.
14/11 «	Vinterbeslag	20 000,00	Bestilt — leveres sukcessive.
20/11 «	Signallys m. v. ved befæstningerne	11 800,00	Beordret oparbeidet ved Kongsberg og Raufoss.
—«—	Benzin og olje til befæstningerne	13 000,00	Indkjøpt.
4/12 1914	Madsengeværer for kavaleri og hjulryttere	170 010,00	bestilt — skal leveres denne maaned.
7/12 «	Til kikkerter	45 000,00	Under forberedelse.
10/12 «	24 km. felttelefonkabel	1 080,00	Anskaffet.
18/12 «	Materiel m. v. til Vardøhus . .	?	Under utførelse (kanoner og mitraljøser med endel ammunition sendes i disse dage).
—«—	Linsekikkerter — strandvagter .	2 300,00	Anskaffet.
underh.	Politiet. 36 kikkerter	1 978,35	Anskaffet.
30/12 1914	Benzin for befæstningerne . .	10 000,00	Indkjøpt.
24/12 «	Excelsiorgranater	?	Under forberedelse.
	Tilsammen	1 394 173,35	

(Hemmelig.

Dokument nr. 41.

(1914)

Fra den kombinerte budget- og militærkomite.

Utskrift av forhandlingsprotokollen ved møte i Norges forsvarskommission 7de april 1914 til behandling av den foreslaaede fremlæggelse av proposition om ekstraordinære bevilgninger til forsvaret.

(Uttalelsen refererer sig til forslag om bevilgning av ialt 10 millioner — se vedheftede opgave).

Tilstede:
Statsraad K e i l h a u,
Kommanderende general,
generalmajor K r o h n,
—»— admiral,
kontreadmiral D a w e s,
Generalstabens chef,
generalmajor S t r u g s t a d,
Admiralstabens chef,
kommandør B e r g l u n d,
Generalinspektøren for ingeniørvaabnet,
generalmajor R æ d e r,
—»— for fæstningsartilleriet,
generalmajor H o l t f o d t,
Den fungerende chef for 1ste sjø-militære distrikt, kommandør G a d e,
Marinens artilleridirektør,
kommandørkaptein M o e.

S t a t s r a a d e n gav en oversigt over den foreliggende saks historie og opfordret derpaa de tilstedeværende herrer om at fremkomme med sine uttalelser.

G e n e r a l s t a b s c h e f e n: Jeg kan i alt væsentlig slutte mig til kommanderende generals skrivelse til forsvarsdepartementet av februar 1914 og er forøvrig enig i forelægget, naar dette skal indskrænkes til at omfatte 10 millioner. Under fremholden av Nord-Norges og særskilt Finmarkens betydning skulde jeg ha ønsket avsat $^1/_2$ million til Finmarkens forsvar. Jeg anser det nemlig av vital betydning for denne landsdels fremtidige bevarelse som norsk, at man deroppe snarest skaffer sig et fast punkt, til hvilket forsvaret kan støttes. Kunde yderligere 2 millioner anvendes, vilde jeg foreslaa, at $^1/_2$ million herav blir avsat til Finmarkens forsvar.

Det der dernæst staar for mig som det vigtigste er, at rekrutskolen for infanteriet (ingeniørvaabnet m. v.) blir forlænget til 90 dager, og at samtlige vaabens regimentssamlinger gives et tillæg paa 6 dager. Det sidste maa kunne opnaaes ved overføring av bevilgninger fra det ordinære budget til dette forelæg mot til gjengjæld at øke øvelsesbudgettet med ½ million kroner.

Hvis der skulde opstaa spørsmaal om valg mellem bevilgning til Fossumavsnittet eller Finmarken, vil jeg foretrække det sidste.

Statsraaden oplyste at ha konferert med chefen for 6te brigade, general Vogt, som fandt forsterkning av Ofotavsnittet særlig ønskelig i første række.

Kommanderende admiral: Jeg har arbeidet for og er enig i decentralisationen. Dette spørsmaal er imidlertid intet nyt. Marinen har hat decentralisation tidligere; den forfaldt imidlertid og i slutten av forrige aarhundrede eksisterte den saa at si kun paa papiret. Intet materiel var oplagt utenfor Horten. Senest i 90-aarene blev der imidlertid atter gjennemført en decentralisation med oplægning av materiel i Bergen, Kristianssand, Melsomvik og Husvik foruten Horten. Decentralisationen kan dog først siges at være sat i system i 1912, og grundet sig da paa et mere markert kystforsvar, basert væsentlig paa torpedovaabnet. Jeg er ogsaa enig i, at vedlikehold og reparation av marinens materiel væsentlig bør støttes paa private bedrifter. Men hverken dette eller decentralisationen gjør en hovedstation unødvendig. Et hovedverft maa til baade i krig og i fred, det er nødvendig baade for personellets og materiellets utvikling. I krig er et saadant verft absolut nødvendig for reparationer og for verkstedsdrift vedkommende torpedoer, miner og artilleri. Forøvrig henvises angaaende dette spørsmaal til uttalelser av Hortenskomiteerne av 1898 og 1906.

Et saadant verft har man paa Horten; der er nedlagt adskillig kapital deri, og det har i de sidste 10 aar vokset og utviklet sig ganske betydelig. Men det er ikke sikret ved befæstninger. Ogsaa efter decentralisationen vil en væsentlig del av marinens flytende materiel faa sin station ved hovedstationen.

Det er derfor ganske uholdbart, at denne ligger ubeskyttet.

Angaaende hovedstationsspørsmaalet har der været opstillet 3 alternativer:

1. Bibehold av den nuværende hovedstation med befæstning av denne.
2. Hel flytning.
3. En fredsstation og en krigsstation.

Hortenskomiteen av 1906, som hadde et mandat, hvorved den var bundet til at utrede alle disse alternativer, anbefaler principalt hel flytning, men anbefaler ogsaa befæstning av den nuværende hovedstation. Senere er alle maritime autoriteter blit enige om befæstning av Horten. Mot hel flytning kan fra militært hold kun indvendes, at det vil medføre en lang svakhetsperiode, at det vil koste meget store summer, og at det er vanskelig at finde en passende plads paa de steder, som er strategisk fordelagtige.

Hortenskomiteens Alt. II og III (fredsstation paa Horten og krigsstation i Tønsbergfjorden) har kun den ene fordel, at svakhetsperioden vil bli kortere end ved hel flytning, men disse alternativer har flere store mangler, og Hortenskomiteen har tat hel avstand fra dem. Ordningen vil være meget vanskelig ved overgang fra fred til krig. Den vil medføre en meget tungvint og kostbar administration og tilstanden vil altid være utryg, da en betragtelig del av materiellet altid vil befinde sig paa fredsstationen og kanske i en saadan tilstand, at det ikke fort kan klargjøres i krigstilfælde.

Departementets forslag er formentlig basert paa Hortenskomiteens Alt. II og III. Dette er ikke tilfredsstillende for sjøforsvaret, da det derved let vil lammes i sin mobilisering og i sin senere virksomhet. Sikring av den nuværende hovedstation bør ogsaa foretrækkes av økonomiske grunde.

De foreliggende komitebetænkninger av 1898 og 1906 hævder, at Horten kan befæstes. Senere kommissioner likesaa.

Saaledes som befæstningerne i de sene-

ste forslag er tænkt anordnet — nemlig over Bastø — tror jeg, at de vil hindre et Coup de main og bombardement fra en rimelig styrke særlig fra smaa nationer.

Jeg tror det er nødvendig at ha en frontal spærring, da et flankeforsvar alene ikke er tilstrækkelig for at sikre marinens mobilisering og bevare dens hovedstation.

Jeg er enig i, at forsvarslinjen lægges længst mulig ute. Linjen Rauø—Bolærne frembyder derfor store fordele, saafremt en effektiv befæstning kan gjøres med rimelige omkostninger. Spørsmaalet om befæstning av denne linje har været oppe, men er blit forlatt væsentlig paa grund av de store omkostninger med at gjøre den effektiv. Dette kan muligens lettere ske nu, naar hensyn tages til undervandsbaater og torpedoers utvikling i den senere tid, men jeg har mine tvil herom, det vilde i tilfælde bli et meget isolert anlæg og en utpræget spærrebefæstning. Naar en fiende har forcert linjen, vil han ha friere hænder til videre operationer.

Jeg maa absolut fraraade forslaget om en krigshavn i Tønsbergdistriktet med bibehold av Horten som fredsstation, men vil anbefale, at marinens hovedstation bibeholdes paa Horten og sikres ved et frontalt forsvar av fjorden paa eller utenfor Bastø, idet jeg antar, at Bastø alt tat i betragtning er det bedste punkt.

Forøvrig tillater jeg mig at henvise til mine tidligere uttalelser om denne sak.

Generalmajor Ræder: Jeg er enig med de sjømilitære autoriteter og anser et frontalt forsvar av hovedstationen nødvendig, særlig paa grund av den hurtighet, hvormed angrep nu kan ventes og vil ske. Det vil ellers kun ta nogen timer for en hurtiggaaende fiendtlig flaateavdeling fra nøitralt farvand at trænge frem til Horten, og den vil kunne befinde sig her kanske likesaa hurtig som underretningen om, at krigstilstand er indtraadt. Jeg anser det nemlig ikke mulig for vore forholdsvis svake flaateavdelinger i Tønsberg og Hvalerdistrikterne at kunne sikre os mot en saadan optræden fra en overlegen sjømagts side. Vi risikerer derfor, naar hovedstationen ikke har nogen direkte beskyttelse, med en gang og i det mest kritiske øieblik at faa ødelagt alt hvad der er av værdi paa hovedstationen (fartøier, der er oplagt eller under nybygning og reparation, materiel av enhver slags m. v.), de høiere administrationsgrener sat ut av funktion, de militære skoler sprængt o. s. v. og mobiliseringen derved i høi grad vanskeliggjort. Samtidig som nationen faar underretning om krigstilstanden vil den kunne faa denne sørgelige nyhet fra Horten og hvilken moralsk deprimerende indflydelse vil ikke dette ha?

Der er ogsaa en anden side av saken, som maa fremhæves. Sjøofficererne staar nu, saavidt jeg vet, enstemmig i kravet om en direkte beskyttet hovedstation. De er i dette spørsmaal de præsumtivt mest sakkyndige. Man maa ikke paatvinge en etat en ordning av vital betydning, som den ikke finder brukbar. Gjør man det, saa nedsætter man deres tro paa et heldig utfald og avsvækker derved forsvaret moralsk. Jeg kan derfor ikke ta ansvaret ved at tilraade en saadan ordning som den av departementet foreslaaede og holder paa et direkte forsvar av Horten, dog i forbindelse med et forsterket Tønsberg- og Hvalerdistrikt, da jeg fuldt vel erkjender betydningen av et saadant fremskutt forsvar. Jeg henholder mig til forslaget fra Maikommissionen 1913, idet jeg dog ogsaa vil anbefale en forsterkning av forsvaret av fjordens østside ved et anlæg paa Kjøkø.

Hvad den av departementet foreslaaede forsterkning av Tønsbergavsnittet angaar, skal jeg derhos bemerke, at forsvaret er altfor svakt — bestykningen ikke litet svakere end Maikommissionens forslag, da Tønsbergavsnittet kun skulde være en utfaldsstation og ikke som i det nu foreliggende forslag tillike en krigsstation. Av nyt skyts er der kun foreslaat 2 28 cm. haubitser og 1 12 cm. kanon — alt øvrig er ældre skyt. Der er en gjennemgaaende anvendelse og ombytning av ældre skyts, en disposition, som jeg av flere grunde ikke finder heldig. Jeg kan ikke ta ansvar for de til ingeniørarbeider opførte beløp, da jeg ikke har gjennemgaat bevilgningerne, men de synes lavt ansat.

Kommanderende admiral: Jeg er selvfølgelig enig i enhver styrkelse av flankeforsvaret i Tønsbergdistriktet og Hvaløerne, men dette bør gjøres i forbindelse med et frontalt forsvar.

I denne forbindelse maa jeg faa lov at betone, at generalstaben i sin skrivelse av 4de februar uttaler, at der i forbindelse med flankeforsvaret visselig ogsaa maa anordnes et direkte forsvar av fjorden.

Generalmajor Holtfodt: Den mindste tid for at faa en fæstning færdig, efterat en første bevilgning er git, er ca. 5 aar. De punkter, som skal befæstes, bør derfor snarest utpekes. Indenfor de 10 millioner bør derfor skaffes plads til en paabegyndelsesbevilgning for befæstning av Torkildsrudaasen, uten hvilken det mobile positionsartilleri i krig sikkerlig helt og holdent vil bli beslaglagt i Fossumavsnittet for her at utfylde den lakune i befæstningsanordningerne, der vil være tilstede indtil Torkildsrudfortet er færdigbygget. Den opførte halve million til Bergensavsnittet bør derfor utgaa, og beløpet opføres til paabegyndelse av Torkildsrudaasens befæstning, nemlig til grunderhvervelse samt til ingeniørarbeiderne, der kræver længst tid baade for planlæggelsen og utførelsen.

For Tønsbergavsnittet henholder jeg mig til fæstningsartilleriets betænkning av februar 1914, som fuldt betryggende, — Novemberkomiteens forslag var basert paa anvendelse av miner i stor utstrækning. Naar det av komiteen forutsatte mineforsvar bortfalder, blir befæstningsanordningerne for svake, hvorfor fæstningsartilleriet i sin betænkning av 9de februar 1914 fandt at burde foreslaa den deri omhandlede forsterkning av bestykningen.

Kommanderende admiral Jeg vil likeoverfor generalstabschefen oplyse, at intet flaatemateriel f. t. kan fordeles til Finmarken, uten at blotte andre vigtige strategiske punkter. Støttepunktet for flaaten i Finmarken kommer derfor ikke i første række.

Generalstabschefen: Hvad jeg har pekt paa er tilveiebringelse av et eller flere fast befæstede punkter i Finmarken, men jeg har ikke dermed i første haand ment noget støttepunkt for flaaten.

Generalmajor Holtfodt: Veinettet fra finsk side gaar i 2 retninger — en mot Sydvaranger og en mot Lyngen. Grænseforter ved disse tilganger ansees derfor muligens heldigere end et befæstet punkt ved Vardø — specielt saalænge marinen ikke har noget materiel at avse til Finmarken.

Generalstabschefen: Jeg har ikke netop uttalt mig for befæstning av Vardø, men kun at der tilveiebringes et — eller om saa maatte findes hensigtsmæssig — ogsaa flere punkter i Finmarken. Alene nærmere undersøkelser vil kunne avgjøre dette. Har forøvrig mine tvil om nævnte grænseforter.

Kommandør Gade: Jeg slutter mig til Kommanderende admirals uttalelse. Marinen maa tiltrods for den besluttede decentralisation ha en hovedstation, som har alle de tekniske administrationer med dertil hørende verksteder, som er nødvendig for flaaten. Jeg er derfor ikke enig i den fortolkning, som departementet side 46 gir av begrepet hovedstation. Det kan ikke gaa an at ha en fredsstation og en krigsstation. Ved krigstid vil vi, naar Horten er ubefæstet, bli nødt til at opgi al virksomhet paa dette sted, der har de fornødne hjælpemidler, for at basere os paa en ufuldkomment utstyrt «krigsstation». Mit syn falder sammen med ingeniørgeneralens, særlig hvad han har uttalt om faren for et Coup de main.

Kommandørkaptein Moe: Jeg er av samme opfatning som kommandør Gade og slutter mig til Kommanderende admirals uttalelse. Som teknisk administrationschef har jeg den opfatning, at et hovedetablissement for marinen maa haves og ikke kan være mindre end det nuværende paa Horten. Specielt vil jeg fremhæve, at dette efter min opfatning ikke mindst er nødvendig ved decentralisation av materiellet, fordi produktion og reparation av dette for en stor del kun kan utføres ved de herfor specielt etablerte verksteder paa hovedstationen.

Jeg slutter mig likeledes til ingeniørgeneralens uttalelse.

Marinen trænger ogsaa mere brisantam-

munition hvorfor jeg gaar ut fra, at bevilgning hertil senere gives.

Angaaende Nord-Norge slutter jeg mig til general Strugstad.

Admiralstabschefen: Jeg slutter mig i alt væsentlig til Kommanderende admiral og ingeniørgeneralen. Fastholder forøvrig i et og alt, hvad admiralstaben har uttalt i sine betænkninger.

Kommanderende general: Jeg har særlig lagt bret paa, at hovedforsvaret i Tønsbergavsnittet bør skytes frem, men jeg er enig med generalmajor Holtfodt i, at bestykningen maa gjøres sterkere end av Novemberkomiteen foreslaat; endvidere finder jeg det av hensyn til forsvaret mot landsiden betænkelig, at Haaøen svækkes.

Jeg tror, at ombytningen av bevilgningen til Bergensavsnittet med Torkildsrudaas vil være heldig. Jeg lægger nemlig megen vegt paa, at det mobile positionsartilleri ikke bindes til stationær anvendelse i Fossumavsnittet.

Jeg er enig med generalstabschefen i ønskeligheten av bevilgning til øvelsestidens forlængelse, hvis penge kan skaffes.

Admiral Dawes, generalmajor Ræder, kommandørerne Berglund og Gade samt kommandørkaptein Moe er i henhold til det foran anførte av den mening, at det er en nødvendig betingelse for vor marine i krig som i fred at ha en hovedstation, som mindst maa ha de hjælpemidler, som stationen i Karljohansvern nu har. De vil derfor foreslaa:

At der intet anvendes til «krigshavn» i Tønsbergfjorden, men at det av departementet under post I hertil opførte beløp kr. 1 500 000,oo sammen med de før bevilgede kr. 700 000,oo tilsammen kr. 2 200 000,oo anvendes til paabegyndelse av et frontalt forsvar av Kristianiafjorden ved Bastø, og at dette snarest mulig gjøres saa sterkt, at det kan hindre et overraskende angrep (coup de main) paa marinens hovedstation ved Horten.

Generalmajor Ræder, kommandørerne Berglund og Gade samt kommandørkaptein Moe finder desuten, at det under post II til Tønsbergavsnittets befæstning opførte beløp kr. 2 000 000,oo bør anvendes til ovennævnte øiemed, sikring av marinestationen i Karljohansvern, idet de finder, at denne foranstaltning nu maa stilles foran enhver anden.

Undertegnede departementschef resumerer resultatet av medlemmernes uttalelser derhen:

Punkter I, II og III:

De 4 medlemmer av marinen og ingeniørgeneralen holder paa bibehold av Horten som hovedstation for marinen saavel i krig som i fred og frontal befæstning av Horten væsentlig paa Bastø i forbindelse med en forsterkelse av Tønsberg- og Hvalerdistriktet.

De foreslaar derfor det under punkt I opførte beløp $1^1/_2$ million sammen med de i 1912 avsatte 700 000 kroner bevilget til paabegyndelse av befæstningsanlæg paa Bastø. De samme herrer med undtagelse av Kommanderende admiral foreslaar likeledes det under punkt II opførte beløp paa 2 millioner bevilget til befæstningsanlæg paa Bastø.

Kommanderende general, generalstabschefen og fæstningsartilleriets chef holder paa oprettelse av en særskilt krigsstation i Tønsbergdistriktet i forbindelse med forsterkning av dettes og Hvaleravsnittets befæstninger. Horten forutsættes da indtil videre beholdt som fredsstation.

For punkterne IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI og XIII var der enstemmighet for departementets forslag.

Dog blev av enkelte medlemmer fremholdt ønskeligheten av at avsætte yderligere $^1/_2$ million kroner til Nord-Norge — særlig befæstning av et eller flere punkter i Finmarken, hvis der kan disponeres mere end 10 millioner. Under samme forutsætning blev der fremholdt ønskeligheten av, at der til forlængelse av hærens rekrutskoler til 90 dager blir bevilget 1 million og regimentssamlingerne til 30 dager $^1/_2$ million kroner.

For punkt XII's vedkommende blev av fæstningsartilleriets chef og kommanderende general fremholdt, at det hertil opførte beløp burde heller anvendes til paabegyndelse av befæstning av Torkildsrudaasen i Fossumavsnittet.

Keilhau.

W. Krohn. *K. Fr. Dawes.* *J. Ræder.* *Oscar Strugstad.*

Th. Holtfodt. *R. Berglund.* *Gade.* *H. Moe.*

R. Rosenqvist. V. Geelmuyden.

Forslag
til
ekstraordinære bevilgninger.

I.	Krigshavn i Tønsbergfjorden (+ kr. 700 000,00 som allerede er avsat).	kr.	1 500 000,00
II.	Tønsberg-avsnittets befæstning	»	2 000 000,00
III.	Hvaleravsnittets befæstning	»	1 000 000,00
IV.	Flaatestationerne	»	1 500 000,00
V.	Nord-Norge	»	500 000,00
VI.	Kommandopladser paa befæstningerne	»	300 000,00
VII.	Flyvemateriel	»	100 000,00
VIII.	Diverse materiel	»	200 000,00
IX.	Brisantammunition	»	500 000,00
X.	Beklædning og utrustning	»	700 000,00
XI.	Bebyggelse paa befæstninger og eksercerpladser	»	800 000,00
XII.	Bergens befæstningers landfronter	»	500 000,00
XIII.	Mitraljøser	»	400 000,00
	Tilsammen	**kr.**	**10 000 000,00**

Hemmelig.

16.

Tillæg til dokument nr. 41.

(1914)

(Fra den kombinerte budget- og militærkomite.)

Skrivelse fra sjømilitære samfund.

Til Stortinget.

I møte den 14de januar 1914 besluttet Sjømilitære samfund at rette følgende henvendelse til statsmagterne:

«Sjømilitære samfund tillater sig at rette «en indtrængende anmodning til statsmag«terne om, at der ved tilstrækkelige bevilg«ninger sørges for at Østlandsflaatens mobili«serings- og operationsbetingelser maa bli «sikret ved anlæg av befæstninger i Hortens«avsnittet saa hurtig som arbeidet hermed «kan skride frem. At saa sker ansees som «en uavviselig betingelse for, at marinen i «fred som under mobilisering eller krig skal «kunne løse sine opgaver, likesom man be«stemt maa fraraade, at der vedrørende spær«ringer eller befæstninger i eller ved Kri«stianiafjorden træffes foranstaltninger, som «kan føre til en fortrængsel av eller utsæt«telse med Hortensavsnittets befæstning.»

Resolutionen blev oversendt Forsvarsdepartementet, Marinen, og er tilstillet Stortinget som utrykt bilag til St. prp. nr. 120 (1914).

Under henvisning til ovenstaaende henvendelse og til St. prp. nr. 120, angaaende ekstraordinære bevilgninger til forsvaret, som Sjømilitære samfund har faat anledning til at gjøre sig bekjendt med, tillater man sig at fremkomme med nedenstaaende henvendelse, enstemmig vedtat i møte den 22de ds.

Den i St. prp. nr. 120 foreslaatte «krigsstation» i Tønsbergavsnittet, hvis anordning er bygget paa Hortenskomiteens alt. II og III, har aldrig været anbefalt av marinens autoriteter, der tvertimot har fraraadet en saadan ordning, likesom ogsaa Hortenskomiteen selv bestemt fraraader disse alternativer (se side 104).

Marinens autoriteter har vistnok anbefalt Tønsbergavsnittet som en befæstet utfalds- og ventestilling, men dette har altid været i forbindelse med et befæstet Horten og ikke istedetfor dette.

Samfundet maa overensstemmende med «Hortenskomiteen av 1906» og marinens autoriteter bestemt fraraade, at der søkes etablert en saakaldt «krigsstation» for marinen i Tønsbergdistriktet ved siden av et ubefæstet Carljohansvern. — Selv om en saadan ordning lot sig etablere, vilde den falde meget kostbar i drift; men ordningen er teknisk og administrativt umulig i fred. Den vil svække og forsene marinens mobilisering, og en saadan utilstrækkelig utstyrt «krigsstation» vilde paa langt nær ikke kunne tilfredsstille de krav som uvægerlig vil stilles til den i krig. Det er en livsbetingelse for marinen da at ha en station utstyrt med de tekniske hjælpemidler og de ressourcer som Carljohansvern nu har. — For en eventuel ny krigsstation vil hertil kræves ganske andre beløp end de som nu er foreslaat.

En opgivelse av marinens nuværende hovedstation i krig vil bevirke en lammelse

av marinens operationer overalt paa vor kyst, naar marinens store tekniske centraladministration oprives just som man har størst behov for den. De værdier, som under saadanne omstændigheter maa lates tilbake paa hovedstationen eller ødelægges, vil være meget store og en frivillig opgivelse av hovedstationen ved krigens utbrud kan ikke undlate at øve en stor demoraliserende virkning paa marinens personel og nationen i det hele.

Et repli i Tønsbergavsnittet haves nu i Melsomvik, og de til beskyttelse av dette repli nødvendige befæstninger utenfor hvad allerede haves av saadanne maa sees i forbindelse med det til sikring av marinens nuværende hovedstation nødvendige frontale forsvar. Den av regjeringen opsatte sum paa 2,6 millioner kroner til Tønsbergavsnittets befæstninger bør derfor i likhet med, hvad der er tilfældet med de 2,5 millioner kroner, avsættes til forsvarsforanstaltninger i Kristianiafjorden, for senere at anvendes overensstemmende med de resultater, hvortil man maatte komme efter utredning av dette spørsmaal.

Man vil i denne forbindelse peke paa det bemerkelsesværdige i, at departementet finder det nødvendig at advare mot at lægge for stor vegt paa de sjømilitære autoriteters uttalelser, hvor det gjælder spørsmaal om vort vern mot sjøsiden. En saadan foreteelse er egnet til at vække tvil om forsvarligheten av den behandling, som blir sjøforsvarets interesser tildel.

Denne tvil blir i nærværende tilfælde saa meget mere berettiget som den nævnte opfatning av departementet er praktisert derhen, at de sjømilitære autoriteters uttalelser delvis ikke er medtat i propositionen eller er ufuldstændig fremstillet, saa det gir anledning til misforstaaelse.

Saaledes er i propositionen ikke nævnt, at de sjømilitære autoriteter og Hortenskomiteen av 1906 bestemt har fraraadet dennes alternativ II og III, likesom der heller ikke er nævnt, at Tønsbergavsnittets benyttelse som operationsbasis er anbefalt av de maritime autoriteter under den specielle forutsætning at Horten sikres ved frontale befæstninger.

Videre er utelatt Norges forsvarskommissions uttalelser om de foranstaltninger, som i propositionen foreslaaes realisert.

Endelig maa ogsaa nedsættelsen av den sidste komite til behandling av blandt andet anordningen av marinens krigsstation i Tønsbergavsnittet sees i lys av den ovenfor paapekte ensidighet. Dette rent sjømilitære spørsmaal behandles ikke av marinestyrelsen. Det er gjennem Armestyrelsen komiteen nedsættes og dens mandat utarbeides. Man skulde tro, at man for utredning av dette ene og alene sjømilitære spørsmaal vilde finde det formaalstjenlig væsentlig at anvende marinens personel. Ikke desto mindre har man som komiteens formand sat en officer av fæstningsartilleriet, som paa grundlag av tidligere uttalelser i dette spørsmaal maa antages at gaa til arbeidet med forutfattet mening, stik imot samtlige sjømilitære autoriteters standpunkt.

Sjømilitære samfund vil paa grundlag av hvad ovenfor er anført, rette en indtrængende anmodning til Stortinget om, at marinens autoriteter ved behandling av disse for sjøforsvaret vitale spørsmaal maa gives anledning til at faa sit syn paa disse ting utførlig referert for den bevilgende myndighet ved sakens videre behandling.

Avskrift av denne skrivelse er sendt Forsvarsdepartementet og kommanderende admiral.

Horten den 23de juni 1914.

Paa Sjømilitære samfunds vegne
ærbødigst
H. Moe,
p. t. formand.

Alf Hein,
p. t. sekretær.

Hemmelig

Tillæg 2 til dokument nr. 41.

(1914)

(Fra den kombinerte budget- og militærkomite.)

Uttalelse fra statsraad Keilhau i anledning av skrivelse fra Sjømilitære samfund.

Til Stortinget.

Fra Sjømilitære samfund, Horten, har jeg mottat en avskrift av samfundets skrivelse til Stortinget av 23de juni iaar angaaende Hortensavsnittets befæstning m. v.

Denne skrivelse foranlediger mig til at fremkomme med følgende bemerkninger:

Samfundet bemerker, «at sjømilitære autoriteters uttalelser delvis ikke er medtat i propositionen eller er ufuldstændig fremstillet, saa det gir anledning til misforstaaelser.

Saaledes er i propositionen ikke nævnt, at de sjømilitære autoriteter og Hortenskomiteen av 1906 bestemt har fraraadet dennes alt. II og III, likesom der heller ikke er nævnt, at Tønsbergavsnittets benyttelse som operationsbasis er anbefalt av de maritime autoriteter under den specielle forutsætning, at Horten sikres ved frontale befæstninger.

Videre er utelatt Norges forsvarskommissions uttalelser om de foranstaltninger, som i propositionen foreslaaes realisert.»

Jeg kan ikke medgi berettigelsen av disse anker, idet jeg mener, at alle autoriteters uttalelser er referert i propositionen i saa stor utstrækning som gjørlig, naar man ikke i sin helhet skulde optrykke alle betænkninger. Dette vilde imidlertid efter min mening ikke tjene til at lette oversigten for Stortingets medlemmer.

Jeg maa hævde, at det av propositionen klart fremgaar, at marinens autoriteter staar samlet om, at der bør tilveiebringes en frontral spærring til beskyttelse av Horten som freds- og krigsstation for marinen, og at det av de forskjellige betænkninger, som er referert, ogsaa klart fremgaar, at Hortenskomiteen av 1906 foreslaar Horten direkte befæstet og kun har utredet og omkostningsberegnet anlægget av en krigsstation for marinen i Tønsbergavsnittet uten at anbefale en saadan foranstaltning.

I propositionen er paa side 12, første spalte øverst, anført om Hortenskomiteen av 1906:

«Komiteen kommer saaledes til det resultat, at en utvidet befæstelse av Tønsbergdistriktet er en helt nødvendig integrerende del av en befæstet flaatestation i Hortensavsnittet.»

Utskrift av Norges forsvarskommissions forhandlingsprokotol er medsendt sakens dokumenter til Stortinget.

Samfundet anker sluttelig over, at den komite, som nu arbeider med utredelse av spørsmaal vedrørende en fremskutt frontal spærring av Kristianiafjorden og en eventuel krigsstation i Tønsbergavsnittet, er nedsat gjennem armestyrelsen.

Dette forholder sig ikke saa. De tre herrer, som arbeider med denne sak, har faat sit opdrag ved skrivelser fra Forsvarsdepartementets chef, idet jeg fandt denne fremgangsmaate rigtig, da saken angik spørsmaal vedrørende baade marinen og hæren.

Paa samme maate er meddelelse utfærdiget til marinens og hærens autoriteter.

Med hensyn til sakens realitet skal jeg indskrænke mig til at bemerke, at der i propositionen ikke er fremsat forslag om opprettelse av en krigsstation for marinen i Tønsbergavsnittet, men at det beløp, som oprindelig var tænkt anvendt hertil, er foreslaat avsat til forsvarsforanstaltninger i Kristianiafjorden.

Kristiania den 27de juni 1914.

Ærbødigst
Keilhau.

Hemmelig.

73.

Indst. S. LIV.

(1914).

Indstilling fra den kombinerte budget- og militærkomite angaaende ekstraordinære bevilgninger og avsætninger til forsvaret.

(St. prp. nr. 120, dok. nr. 41 med 2 tillæg).

Til Stortinget.

I den foreliggende proposition om ekstraordinære bevilgninger til forsvaret for budgettermin 1914—1915 opføres et samlet beløp av 11,6 millioner kroner, som fordeler sig paa følgende titler.

Tit. 1, forsvarsforanstaltninger i Kristianiafjorden (at avsætte) kr. 2 500 000,oo.
» 2, Tønsbergavsnittets befæstninger kr. 2 600 000,oo.
» 3, flaatestationer — foruten de tidligere til Kristiansands og Trondhjems flaatestationer avsatte kr. 200 000,oo — kr. 1 500 000,oo.
» 4, forsvarsforanstaltninger i Nord-Norge (at avsætte) kr. 600 000,oo.
» 5, kommandopladser paa befæstningerne kr. 300 000,oo.
» 6, flyvevæsenet kr. 100 000,oo.
» 7, diverse materiel for hæren kr. 500 000,oo.
» 8, brisantammunition for hæren kr. 500 000,oo.
» 9, beklædning og utrustning for hæren kr. 700 000,oo.
» 10, bebyggelse paa befæstninger og eksercerpladser kr. 1 100 000,oo.
» 11, forsterkning av Bergens befæstninger (at avsætte) kr. 500 000,oo.
Tit. 12, mitraljøser med tilbehør for hæren (foruten de ved Kongsberg vaabenfabrik tidligere optjente overskud paa privatarbeide) kr. 400 000,oo.
» 13, hjemmefabrikation av torpedoer kr. 300 000,oo.

Departementet bemerker i forelægget, at det oprindelig hadde tænkt at foreslaa bevilget ialt 12 millioner kroner til ekstraordinære forsvarsforanstaltninger svarende til det nettobeløp, som den i st. prp. nr. 119 foreslaaede ekstraordinære forsvarsskat er forutsat at utbringe. Av dette beløp er imidlertid som bekjendt eventuelt tænkt anvendt indtil kr. 400 000,oo til dækning av merutgifterne ved den besluttede forlængelse av regimentsøvelsene med 6 dage. Skulde det nævnte beløp paa kr. 400 000,oo ved den endelige balansering av statsbudgettet for 1914—1915 helt eller delvis kunne dækkes av ordinære midler, er det departementets forutsætning at et tilsvarende beløp blir avsat til forsvarsforanstaltninger i Nord-Norge utover de kr. 600 000,oo, som er opført hertil i den foreliggende proposition.

Paa side 2 i propositionen, hvortil henvises, er der git en kort oversigt over, hvorledes de av departementet opførte beløp fordeler sig paa de forskjellige landsdele (avsnit)

Nuværende mangler ved forsvaret i Kristianiafjorden.

Efter de foreliggende oplysninger har komiteen faat et sterkt indtryk av, at forsvaret av Kristianiafjorden for tiden lider av betænkelige mangler, idet der utenfor Oscarsborg ikke findes noget befæstet punkt eller avsnit, som direkte kan tjene til forsvar av fjorden eller som støtte for flaatens optræden.

Selv flaatens hovedstation (Karl Johans vern) ved Horten ligger nu helt uten beskyttelse ca. 25 kvm. fra det aapne hav (1 à 2 timers gang gjennem greit og rent farvand).

De gamle befæstninger ved Karl Johans vern, som i sin tid var bestykket med moderne og forholdsvis svært skyts, har i den sidste menneskealder været betragtet som betydningsløse for forsvaret og tages fortiden ikke med i mobiliseringsplanene.

Befæstningene og minelinjene ved Haaøen i Tønsbergavsnittet ligger saa langt tilbaketrukne, at de neppe kan tillægges betydning for det direkte forsvar av Kristianiafjorden; om de end indirekte har sin opgave ved at skaffe flaaten et replipunkt.

En følge herav er, at flaatens mobiliseringsforholde er saa vanskelige og usikre, at det maa karakteriseres som uforsvarlig. Flaatens hovedstation, hvor størsteparten av det flytende materiel maa ligge oplagt, er utsat for overrumpling og ødelæggelse, forinden skibene kan sættes i kampdygtig stand. Forholdene er for tiden av den art, at i flaatens mobiliseringsplan indgaar evakuering og ubrukeliggjørelse av dens hovedstation (for det tilfælde, at den skulde falde i fiendehaand) — med andre ord: hvad der skulde være vor styrke, er vor svakhet.

Mangel paa befæstninger i Kristianiafjorden medfører svakhet ogsaa i et andet forhold, der direkte vedrører det hele landsforsvar.

For at beskytte landtilgangen til Kristiania og sikre hærens mobilisering er der i de senere aar (efter 1905) anlagt en række forberedte stillinger og befæstninger langs Glommenlinjen, som støtter sin høire fløi til Kristianiafjorden i nærheten av dennes munding.

Det er imidlertid indlysende, at skal denne forsvarslinje være effektiv, maa den ikke letteligen kunne omgaaes ved landsætning av fiendtlige hæravdelinger i dens ryg paa østsiden av Kristianiafjorden.

Med andre ord: forsvaret maa utstrækkes tversover Kristianiafjorden i en linje saa langt ute mot fjordens munding, som forholdene tillater.

Det falder i flaatens lod at sørge for denne del av forsvaret. Men spørsmaalet blir da, om den kan magte det; og svaret er beklageligvis det, at under de nuværende befæstningsforhold i Kristianiafjorden vil det være mere end tvilsomt. For tiden kan vi ikke præstere det tilstrækkelige flaatemateriel — og ringe utsigt er der til, at vi i fremtiden vil kunne gjøre det — til at flaaten alene skal kunne spærre fjorden uten støtte av befæstninger. Særlig vil det skorte paa artilleriforsvar, hvis støtte undervandsbaater og torpedobaater ikke kan undvære. Artilleriforsvaret maa hovedsagelig overtages av befæstninger paa land.

Men selv om vor flaate var betydelig sterkere, end den nu er, vilde dette litet nytte, saa længe dens mobilisering er saa ubeskyttet, at den ikke kan ventes i kampberedt stand at kunne føres frem dit, hvor den skal optræde.

Som man ser, maa fremtidige forsvarsforanstaltninger i Kristianiafjorden saaledes tildeles en dobbelt opgave, nemlig den, at dække flaatens mobilisering ved at beskytte dens hovedstation særlig mot en overrumpling, og at skaffe flaaten en kampstilling, hvor den i samvirke med hæren kan forsvare det hele fjordomraade utenfor Oscarsborg — hindre en fiende i at landsætte troppeavdelinger og idetheletat hindre al den skade, som vilde være følgen av en fiendtlig flaates indtrængen i et saa vigtig forsvarsomraade som Kristianiafjorden med tilgrænsende distrikter paa øst- og vestside.

Det er disse to opgaver, som foreligger til løsning, og hvad det gjælder, er, at vælge sted og midler saaledes, at de, om mulig kan løses samtidig og underett.

Angaaende departementets stilling til heromhandlede spørsmaal skal anføres:

Som det fremgaar av propositionen, har departementet ikke indtat noget bestemt standpunkt likeoverfor løsningen av de her foreliggende spørsmaal og fremsætter ikke endelig forslag om anvendelsen av samtlige de midler, som av det ekstraordinære beløp er tænkt anvendt til forsvarsforanstaltninger i Kristianiafjorden. Departementet synes imidlertid foreløbig at være kommet til det resultat, at den nuværende svakhetstilstand bør bøtes paa ved, at der anlægges en krigsstation i det beskyttede Tønsbergavsnit, og at fjordens flankeforsvar utvikles saavel paa øst- som vestsiden.

Den nævnte krigsstation skulde skaffes de fornødne hjælpemidler av reparationsverksteder og lignende for at kunne danne en basis og repli for flaaten i krig. Likesom der her skulde overføres — dels allerede i fred, dels ved mobilisering — det værdifuldeste av forraad, materiel, m. v. fra Karljohansvern. Samtidig skulde dette sted opretholdes, ialfald indtil videre, som fredsstation.

Departementet henviser i saa henseende til betænkning av Hortenskomiteen av 1906, hvori findes planer og omkostningsoverslag for en saadan krigsstation i Melsomvik (herom nærmere nedenfor).

Imidlertid uttaler departementet, at der i den sidste tid er reist krav paa undersøkelse av spørsmaalet om at etablere en frontal spærring av fjorden utenfor Hortensavsnittet, eksempelvis over Rauø—Bolærene, at anlægget av krigsstationen maa sees i forbindelse med dette spørsmaal, og at det derfor for nærværende kun vil foreslaa det til krigsstationen beregnede beløp avsat til forsvarsforanstaltninger i Kristianiafjorden for senere at komme tilbake til saken.

Hvad angaar den anden foranstaltning — styrkelse av flankeforsvaret — da har departementet tat mere bestemt standpunkt og foreslaar en sum (kr. 2 600 000,oo) bevilget til forbedring av Tønsbergavsnittets befæstninger.

Departementet anbefaler likeledes befæstning av Hvaleravsnittet ved anlæg av et fort paa Kjøkø; men uttaler, at ogsaa denne sak bør utestaa for at sees i forbindelse med det ovenfor nævnte spørsmaal om en frontal spærring av fjorden.

Saavel hvad angaar Hvaleravsnittets som Tønsbergavsnittets befæstning, da støtter departementet sig til den saakaldte novemberkomites uttalelser.

Det vil imidlertid sees, at denne komites betænkning gaar ut paa en frontal-spærring av fjorden ved en række av minelinjer i den ytterste del av Kristianiafjorden støttet til de nævnte flankestillinger paa begge sider av fjordbassinet.

Noget forslag om saadan spærring er dog ikke optat av departementet.

Forøvrig henvises til proprositionen.

Angaaende de militære autoriteters stilling skal anføres, idet forøvrig henvises til propositlonen:

Der er i forelægget anført en række uttalelser av komiteer, kommissioner og militære autoriteter angaaende de heromhandlede forhold.

En flerhet av komiteerne og kommissionerne sees dog at ha arbeidet under bundne mandater og kun at ha behandlet enkelte sider av saken. Nogen fuld, sammenhængende behandling av den hele sak paa helt frit grundlag findes ikke. Det er uheldig, at forinden departementet har tat standpunkt sees ikke saken at være optat til drøftelse under saadanne forhold, at baade hærens og flaatens repræsentanter har hat fuld anledning tilsammen at diskutere, og drøfte spørsmaalene og ubundet søke at komme til et resultat. Der er grund til at tro, at om saa hadde været tilfældet, vilde flere av de nu fremtrædende avvikelser i opfatningen ikke ha gjort sig gjældende.

Vistnok hadde den saakaldte Hortenskomite av 1906 anledning til at ta spørsmaalene i sin helhet under overveielse, og denne komite talte i sin midte officerer saavel av hær som av flaate foruten civile ingeniører. Men ogsaa denne komites mandat var delvis bundet, og naar departementet nu

henholder sig til dens uttalelser angaaende en særegen krigsstation i Tønsbergavsnittet, da maa erindres — hvad departementet ikke nævner — at komiteen tok bestemt avstand fra et saadant arrangement, selv om den ifølge sit mandat var pligtig til at planlægge og beregne det.

Av størst interesse blandt de foreliggende uttalelser er forhandlingerne i Norges forsvarskommission av april d. a. Disse forhandlinger er ikke omhandlet i propositionen, men kun vedlagt som utrykt bilag, hvorfor nærværende komite har latt dem trykke som stortingsdokument nr. 41.

Men heller ikke denne kommissions uttalelser er avgit paa helt frit grundlag, idet det vil sees, at som grundlag for kommissionens forhandlinger er av departementet fremlagt et allerede utarbeidet og spesificert forslag til anvendelsen av en bestemt sum (10 millioner kroner) som ekstraordinær bevilgning til forsvaret.

Av det av forsvarsdepartementets chef givne resumé av kommissionens forhandlinger fremgaar (st. dok. nr. 41 side 5), at en majoritet av Norges forsvarskommission — de 4 sjømilitære medlemmer samt ingeniørgeneralen — anbefaler et frontalt forsvar av Kristianiafjorden i forbindelse med forsterkning av Tønsberg- og Hvaleravsnittet, saaledes at marinens hovedstation sikres der, den ligger, og oprettelse av særegen krigshavn overflødiggjøres.

Angaaende det punkt i fjorden, hvor forsvaret bør lægges, da peker disse officerer nærmest paa Bastø; men kommanderende admiral, til hvem de øvrige sjøofficerer slutter sig, sees ogsaa at ha uttalt, at forsvarslinjen bør lægges længst mulig ute i fjorden, og at linjen Rauø—Bolærene derfor frembyr store fordele.

Der anføres videre i resuméet, at kommanderende general, generalstabschefen — general Strugstad — og fæstningsgeneralen holder paa anlæg av en særskilt krigsstation i Tønsbergavsnittet i forbindelse med forsterkning av dettes og Hvaleravsnittets befæstning. Horten forutsættes da indtil videre beholdt som fredsstation.

Sammenholder man imidlertid hermed kommanderende generals og generalstabens uttalelser av henholdsvis 4de og 28de februar d. a., vil man faa et noget andet indtryk av disse autoriteters stilling. Som man vil se anbefaler kommanderende general her (prp. pag. 33), at man istedetfor befæstningsanlæg lægger større kraft paa utviklingen av det mobile sjøforsvar, likesom han bl. a. til grund for sit ræsonnement lægger forutsætningen om: »kampberedskap til enhver tid av den fornødne styrke av de maritime forsvarsmidler« — noget, som, hvis det var økonomisk overkommelig for os, selvfølgelig vilde løse mange vanskeligheter og i væsentlig grad forandre forholdene.

Hvad generalstaben angaar, da uttaler den i sin ovennævnte skrivelse (general Hakon Hansen) til slutning (prp. pag. 28), at »der maa i forbindelse med flankeforsvaret visselig ogsaa anvendes et direkte forsvar av fjorden*).«

Og hvad angaar de to komiteer, hvortil departementet særlig henviser (Hortenskomiteen av 1906 og novemberkomiteen av 1913), da er det meget langt fra, at disse komiteer kan tages til indtægt for departementets standpunkt, — tvertimot fraraader førstnævnte komite departementets projekt om en krigsstation og en fredsstation for flaaten; og hvad sidstnævnte komite angaar, da er dens planer, som tidligere nævnt, basert paa en frontal spærring av fjordens munding med minelinjer — noget, som ikke er medtat i departementets forslag.

Det bør endvidere lægges merke til, at det ene av de to medlemmer av denne komite, kommandørkaptein Nickelsen i en senere skrivelse (av 24de januar dette aar) har tat avstand fra, at hvad komiteen har foreslaat, skulde alene være tilstrækkelig til at sikre marinens hovedstation paa Horten, likesom han tar avstand fra at man først bør gaa igang med at utvikle Tønsbergavsnittet.

---

*) Uthævet her

Komiteens stilling.

Nærværende komite — et flertal paa 14 medlemmer — er efter overveielser og paa grundlag av det foreliggende materiale kommet til det resultat, at hensynet til landsforsvaret kræver, at der nu maa træffes effektive foranstaltninger i Kristianiafjorden for at bøte paa de mangler, hvorunder vort forsvar her lider baade i retning av at sikre flaatens hovedstation og mobilisering og fjordomraadets forsvar i almindelighet.

Dette kan efter komiteens mening bedst gjøres ved et frontalt forsvar paa beleiligste sted søndenfor linjen Moss—Horten i forbindelse med utvikling av Tønsbergavsnittets befæstning. Et saadant forsvar, mener man, vil samtidig og underett løse de spørsmaal, som foreligger.

Angaaende det sted, hvor et saadant frontalforsvar bør ligge, vil komiteen for tiden ikke ta standpunkt, men skal peke paa, at der som tidligere nævnt, har været planer oppe om et mineforsvar støttet til artilleriflankeforsvar i den ytterste del av Kristianiafjorden; endvidere foreligger der utarbeidede planer for et forsvar væsentlig ved batterianlæg paa Bastø; og endelig pekes i propositionen paa frontalforsvar paa linjen Rauø—Bolærene.

Komiteen har særlig fæstet sig ved et forsvar paa sidstnævnte punkt, som gjenstand for utredning og undersøkelse.

Komiteen, som ønsker at bringe denne sak — Kristianiafjordens forsvar — saa langt frem til avgjørelse som mulig paa nærværende tidspunkt, vil derfor foreslaa avsat i ovennævnte øiemed saa stor del av den ekstraordinære forsvarsbevilgning, som man forsvarligen finder at kunne avse fra andre av departementet foreslaaede forsvarsforanstaltninger.

Komiteens standpunkt vil forøvrig fremgaa av nedenstaaende behandling av de enkelte titler i propositionen, hvorfor man skal gaa over til disse.

Komiteflertallet paa 14 medlemmer bestaar av: formanden, Aavatsmark, Ameln, Fr. Enge, Kragtorp, Lindstøl, Mjøen, Sparre, Stinessen, Svendsbøe, Tveiten, Ustvedt, Vassbotn og Wiborg.

Tit. 1. *Forsvarsforanstaltninger i Kristianiafjorden (at avsætte) kr. 2 500 000,oo).*

Som tidligere nævnt, uttaler departementet, at det under denne titel hadde tænkt at fremsætte forslag om bevilgning til en krigshavn i Tønsbergavsnittet; men at senere tilkommende spørsmaal har gjort, at det for nærværende indskrænker sig til at foreslaa beløpet avsat.

Komiteen skal bemerke, at det synes usandsynlig, at en praktisk, økonomisk og betryggende ordning kan etableres ved anvendelse av særskilt krigsstation og fredsstation for flaaten. Den alsidig sammensatte komite av 1906, som har indgaaende behandlet dette projekt, tar bestemt avstand fra det, hvilket ogsaa er gjort av marinens autoriteter, som paa dette felt maa forutsættes at være i besiddelse av den største kyndighet.

Man finder det dog unødig at gaa nærmere ind paa denne sak, idet komiteen indstiller heromhandlede sum til at indgaa i avsætningen til et frontalt forsvar i Kristianiafjorden m. v., hvorved oprettelse av særskilt krigshavn blir overflødig.

Komiteens mindretal — Buen, Gausdal og Jul. Halvorsen — stemmer imot.

Tit. 2. *Tønsbergsavsnittets befæstninger kr. 2 600 000,oo.*

Departementet anfører, at en flerhet av de militære autoriteter er enige om, at man snarest bør gaa til de nødvendige befæstningsmæssige foranstaltninger i dette avsnit for at gi saavel hæren som flaaten fornødne støttepunkter i de fremskudte linjer.

Departementet uttaler videre, at det særlig har fæstet sig ved Novemberkomiteens forslag til saadanne befæstninger.

Hvad der i propositionen bringes i forslag, er hovedsagelig dette:

Det nu omkring Haaøen i den indre del av Tønsbergfjorden koncentrerte forsvar

flyttes frem: i syd til Hudø i Vestfjorden, og i øst til utløpet av Vrængen ved Maagerø. Der tænkes anvendt dels ældre, nuhavendes skyts, dels nye kanoner at indkjøpe.

Saaledes er de nu paa Haaøen monterte 21 cm.'s kanoner tænkt flyttet til Hudø. Paa Haaøen tænkes anbragt to ældre kanoner fra ombestykkede kanonbaater. Sundaasbatteriet opgives og kanonerne flyttes til Haaøen.

Paa Maagerøen tænkes mest nyanskaffede kanoner anbragt, men ogsaa nogen mindre stykker fra Haaøen. Paa Ormøen (ved Trælens munding) anlægges et mindre batteri med kanoner dels fra Haaøen, dels fra utrangerte monitorer.

Minelinjerne tænkes likeledes flyttet ut til de fremskudte stillinger.

Forøvrig henvises angaaende detaljene til propositionen side 34 o. flg.

Som man vil se, er det ganske betragtelige omordninger og nydannelser, som foreslaaes, og omkostningerne betydelige.

K o m i t e e n er enig i, at forbedring av befæstningsforholdene i Tønsbergavsnittet er ønskelig, hvilket ogsaa har faat sit uttryk i indstillingen. Man finder det imidlertid ikke heldig allerede nu at fastslaa, hvad her bør gjøres.

Det fremgaar av de foreliggende dokumenter, at der hos de militære myndigheter vistnok er stemning for, at Tønsbergavsnittets forsvar bør forbedres. Men der hersker ikke enighet om, hvorledes og i hvilken utstrækning dette bør ske. Fæstningsartilleriets chef synes at være den eneste, som er fuldt enig i det foreliggende forslag.

Naar departementet paaberoper sig novemberkomiteens forslag, da maa bemerkes at — som tidligere nævnt — av dennes 2 medlemmer har den ene (kommandørkaptein Nickelsen) i en skrivelse av 24de januar d. a. tat avstand fra, at man først bør gaa igang med at utvikle Tønsbergavsnittet.

Allerede i 1908 sees spørsmaalet om forbedring av Tønsbergavsnittets forsvar at ha været oppe til drøftelse.

Uttalelserne dengang baade fra generalstaben og kommanderende general gaar imidlertid ut paa, at Haaøens forsvar bør forbli uforandret. Det samme uttaler den daværende chef for fæstningsartilleriet (kfr. prop. side 18 og 19).

Den nuværende kommanderende general uttaler sig baade i sin skrivelse av 28de februar iaar og under forsvarskommissionens forhandlinger mot, at Haaøens forsvar svækkes saa sterkt som foreslaat.

Og generalstaben (general Hakon Hansen) uttaler i sin skrivelse av 4de februar iaar (prp. side 28 og 29): »De av novemberkomiteen foreslaaede fremskyvninger av minespærringer og artilleriforsvar til Ormøen, Maagerø og Hudø, kunde generalstaben anset ønskelig, saafremt det dreiet sig om at opbygge befæstninger fra nyt av. Avsnittets betydning og styrke vilde derved i høi grad økes. Men generalstaben kan ikke følge komiteen, naar den foreslaar en omordning av havendes befæstningsanlæg i saa stor utstrækning (generalstabskommissionen av 1908 foreslog alene Sundaasbatteriets kanoner og minerne i Vrængen flyttet).«

Den sjømilitære distriktskommando, inden hvis omraade de heromhandlede sjøbefæstninger ligger, sees ikke at være spurt om de planlagte forandringer.

Det forekommer derfor k o m i t e e n at der fortiden neppe bør være tale om den foreslaaede overflytning av kanoner m. v. fra Haaøen til Hudø.

Hvad der imidlertid for k o m i t e e n veier særlig sterkt, er den omstændighet, at etablering av et frontalt forsvar i Kristianiafjorden maa og bør ha indflydelse paa arten og omfanget av, hvad der skal gjøres i Tønsbergavsnittet.

Saaledes skal nævnes, at anlæg av et frontalt forsvar ved Rauø—Bolærene kan tænkes at ville overflødiggjøre de foreslaaede anlæg ved Trælens munding og visseligen maa ha indflydelse paa forsvaret ved Maagerøen.

K o m i t e e n vil derfor foreslaa, at ogsaa heromhandlede sum, kr. 2 600 000,00, gaar ind i avsætningen til et frontalforsvar av Kristianiafjorden i dens ydre del i forbindelse med forbedring av Tønsbergavsnittets forsvar.

K o m i t e e n s m i n d r e t a l — B u e n, G a u s d a l og J u l. H a l v o r s e n — stemmer imot.

Komiteen vil i forbindelse med behandlingen av de to ovennævnte titler bemerke:

Man har bragt i erfaring, at departementet efter fremsættelsen av nærværende proposition har nedsat en komite med følgende mandat:

1. At uttale sig om, hvorvidt der kan tilveiebringes et tilfredsstillende frontalt forsvar i Kristianiafjorden søndenfor Bastø — formentlig over Rauø—Bolærne — set i sammenhæng med den foreslaaede befæstelse av Tønsbergavsnittet samt den paatænkte befæstelse av Hvaleravsnittet (kfr. st. prp. nr. 120, 1914, titel 1 og 2, side 9—10 m. fl.) ledsaget av forslag med omkostningsoverslag for et saadant frontalt forsvar.
2. At fremkomme med forslag og omkostningsoverslag vedrørende anordning av en krigsstation i Tønsbergavsnittet for det til Kristianiafjorden disponerte materiel av marinen.

Efter komiteens mening vil den videre behandling av heromhandlede spørsmaal i betragtelig grad kunne influeres av Stortingets forestaaende behandling. Det vilde derfor ha været heldigst, om departementet hadde ventet med nedsættelse av en komite som den ovenfor nævnte, indtil Stortingets behandling av propositionen var tilendebragt og hadde avpasset komiteens mandat efter Stortingets eventuelle beslutning i saken.

I skrivelse av 23de juni d. a. fra sjømilitære samfund har dette rettet en henvendelse til Stortinget angaaende heromhandlede proposition m. v. Skrivelsen er trykt som tillæg til dok. nr. 41.

I anledning av denne henvendelse er der til Stortinget under 27de ds. indløpet en skrivelse fra forsvarsdepartementets chef, hvilken skrivelse av nærværende komite er foranlediget trykt som tillæg 2 til nævnte dokument.

Med hensyn til den i indstillingen indtagne historik vedkommende propositionens tit. 1 og 2 vil flere medlemmer ha uttalt, at den staar for ordførerens egen regning.

Tit. 3. *Flaatestationer*

opføres i propositionen med kr. 1 500 000,oo til utvidelse av flaatestationerne ved Kristiansand og Bergen, anlæg av flaatestation ved Trondhjem samt opførelse av boliger for undervandsbaatspersonel i Ramsund.

Det opførte beløp fordeler sig paa de nævnte stationer saaledes:

1. Bergens flaatestation . . . kr. 850 000,oo.
2. Trondhjems —»— . . . - 440 000,oo.
3. Kristiansands —»— . . . - 110 000,oo.
4. Ramsundets —»— . . . - 100 000,oo.

Ad 1. Bergens flaatestation.

Den flaatestyrke, som departementet anser det ønskelig, at der bør stationeres i Bergen, er:

2 panserskibe.
2 jagere.
8 torpedobaater.
3 undervandsbaater.
1 moderskib.
1 større mineutlægger.
2 smaa mineutlæggere.
2 store kanonbaater eller
4 smaa kanonbaater og
1 depotskib.

I propositionen side 37—40, hvortil henvises, redegjøres for de foranstaltninger, som ansees nødvendige for oplægning dersteds av foran nævnte fartøismateriel.

Der foreslaaes en utvidelse av den nuværende oplagshavnsanlæg ved Marineholmen, uten at dog nogen ny grund indkjøpes. Det er forutsætningen, at alle større vedlikeholds- og reparationsarbeider skal utføres ved privat verksted.

De foranstaltninger, som bringes i forslag, er i store træk følgende:

Bygning av nye kaier, mudring m. m.	kr.	540 000,oo
Bygning av ophalingsslip . .	-	131 000,oo
Bygning av baatskur, verkstedsbygning, diverse magasiner, akkumulatorhus, distriktschefsbolig med kontorer samt indredningsarbeider	kr.	340 000,oo
Utvidelse av vandledning, elektrisk lysanlæg, anlæg og utbedring av veier, gjerder. skinneganger m. v. . . .	-	100 000,oo
Bygning av magasiner m. v. i Vallemsviken	-	105 000,oo
Uforutseede utgifter	-	34 000,oo
Sum . .	kr.	1 250 000,oo

Ved Stortingets beslutning av 6te juli 1912 blev avsat til Bergens flaatestation kr. 400 000,oo, hvilket beløp overensstemmende med militærkomiteens indstilling (tillæg 2 til indst. S. II — 1914) av Stortinget under 3dje april 1914 blev tillatt anvendt til forskjellige foranstaltninger, som indgaar i ovenanførte forslag.

Der trænges saaledes yderligere til Bergens flaatestation kr. 850 000,oo, hvilket beløp departementet opfører.

Ad 2. Trondhjems flaatestation.

Departementet foreslaar marinestationen i Trondhjem anlagt ved militæretatens eiendom »Kongens bastion« ved »Skansen« i Ilen, hvilken forutsættes utvidet ved indkjøp av en Trondhjems kommune tilhørende tomt — areal ca. 4400 m.² med ca. 60 m. strandlinje — paa vestsiden av militæretatens eiendom. Tomten antages efter foreløbige forhandlinger med kommunen at maatte værdsættes efter kr. 10,oo pr. m.², altsaa kr. 44 000,oo for hele tomten.

Havneanlægget er forutsat at gi plads for oplægning av mindst

4 torpedobaater.
2 undervandsbaater.
1 moderskib.
2 kanonbaater av 1ste klasse.

Ammunitionsmagasiner m. v. for de ved Trondhjem oplagte fartøier foreslaaes anlagt paa militæretatens eiendom Høvringen, et par kilometer utenfor bygrænsen vest for byen.

Marinestationen er forutsat git saadant utstyr, at den kan greie smaa reparationer og det meste av almindelig vedlikeholdsarbeide ved fartøierne.

Der henvises forøvrig til propositionen, hvor der side 40—43 er nærmere redegjort for de paatænkte foranstaltninger.

Til Trondhjems marinestation foreslaar departementet ialt bevilget kr. 540 000,oo, som foruten førnævnte grundindkjøp omfatter:

Havneanlægget	kr.	290 000,oo
Bygninger, veier, vand, kloak etc.	»	89 700,oo
Ammunitionsmagasiner etc. paa Høvringen med kai . . .	»	25 900,oo
Inventar m. v. til verksted og magasiner	»	30 400,oo
Elektriske anlæg	»	51 600,oo
Tilfældige utgifter	»	12 400,oo
Sum . .	kr.	500 000,oo

Til Trondhjems flaatestation blev av Stortinget i 1912 avsat kr. 100 000,oo. Der tiltrænges saaledes yderligere kr. 440 000,oo, hvilket beløp departementet opfører ved nærværende anledning.

Ad 3. Kristiansands flaatestation.

Departementet foreslaar anvendt ekstraordinært kr. 210 000,oo til foranstaltninger vedrørende Marviken oplagshavn for oplægning av de til Kristiansandsavsnittets forsvar fordelte 4 ældre torpedobaater. Forslaget gaar i det væsentlige ut paa bygning av ophalingsskur med 4 rullebeddinger og med rum for kul, inventar og varegods for 4 torpedobaater. Endvidere overføring av elektrisk kraft og lys til Marviken oplagshavn. Se forøvrig propositionen side 43 – 44.

Til Kristiansands flaatestation blev av Stortinget i 1912 avsat kr. 100 000,oo, hvorfor departementet ved nærværende anledning yderligere opfører kr. 110 000,oo.

Ad 4. Ramsunds flaatestation.

Ved Stortingets beslutning av 6te juli 1912 blev bl. a. bevilget kr. 900 000,oo (utover allerede avsatte kr. 927 000,oo) til befæstningsanlæg og marinestation i Ofoten. Herav var forutsat anvendt kr. 700 000,oo til anlæg av flaatestation i Ramsund, og av dette beløp var igjen kr. 177 000,oo tænkt anvendt til torpedobaatskur med beddinger, rullende materiel m. v., beregnet for torpedobaater av de typer, vi nu har. Departementet er imidlertid kommen i tvil om, hvorvidt disse torpedobaater egner sig for operationer i Ofotavsnittets veirhaarde farvand, hvorfor det finder det litet rimelig at bygge skur med rullebeddinger i Ramsund for vore nuværende torpedobaater, saa længe man ikke har erfaring for, hvorvidt disse med fordel kan anvendes i nævnte farvand, eller om man blir nødt til at erstatte dem med en større og mere sjøgaaende type.

Departementet finder det forøvrig heller ikke at være nogen betænkelighet ved at la torpedobaatene i Ramsund ligge paa vandet i oplag.

Departementet foreslaar derfor, at opførelse av torpedoskur med beddinger m. v. sløifes, og at det herved ledigblevne beløp, kr. 177 000,oo, anvendes saaledes:

Til patentslip med rullende materiel, forbindelsesbane, smie og baatskur	kr.	120 000,oo
Til motorskøite	»	15 000,oo
Til boliger m. v. for personellet	»	42 000,oo

Se forøvrig propositionen side 44—46.

Da der i det tidligere nævnte til anlæg av flaatestation i Ramsund forutsatte beløp — kr. 700 000,oo — ikke er indbefattet noget beløp til boliger for de to undervandsbaatsbesætninger, som er forutsat stationert i Ramsund, og der paa grund av stedets øde beliggenhet ikke er anledning til at faa leiet hus privat, foreslaar departementet, at der ved nærværende anledning gives den fornødne bevilgning til opførelse av heromhandlede boliger.

Idet departementet forutsætter, at ovennævnte kr. 42 000,oo disponeres i dette øiemed, opfører det yderligere kr. 100 000,oo til boliger for de to undervandsbaatsbesætninger.

Komiteen finder at burde fremkomme med endel mere almindelige bemerkninger i anledning av den i propositionen hyppig anvendte fremgangsmaate kun at foreslaa beløp avsat istedenfor bevilget.

Som før oplyst blev ved Stortingets beslutning av 6te juli 1912 avsat følgende beløp:

1. Til flaatestation ved Bergen	kr.	400 000,oo
2. Til flaatestation ved Trondhjem	-	100 000,oo
3. Til flaatestation ved Kristiansand	-	100 000,oo

Naar man vet, hvor lang tid det tar at faa gjennemført besluttede byggearbeider, efterat planerne er godkjendt, vil det forstaaes, hvor magtpaaliggende det vilde ha været at faa planerne for de heromhandlede flaatestationer fremlagt for Stortinget saa snart som mulig. Og det forekommer komiteen, at forholdene ved disse flaatestationer er saavidt enkle og oversigtlige, at det maatte ha latt sig gjøre at ha faat de nødvendige planer forelagt Stortinget allerede i 1913. En følge av at saa ikke er skeet vil bl. a. være, at flaatestationen ved Bergen formentlig ikke vil kunne være færdig til at motta de 2 nye panserskibe, som er bestemt oplagt her, naar disse fartøier om ca. ½ aar er færdige til at avleveres fra Armstrong.

I denne forbindelse vil komiteen ikke undlate at gjenkalde i erindringen et andet eksempel paa, hvor lang tid der kan hengaa fra, at beløp er avsat, og indtil de fornødne planer og forslag foreligger, nemlig iverksættelsen av ekstraordinære forsvarsforanstaltninger i Ofotavsnittet:

1. Ved stortingsbeslutning av 26de mai 1906 blev avsat kr. 1 076 000,oo »for senere efter Stortingets beslutning at anvendes til anbringelse av det fra den nøitrale sone bortflyttede skyts.«

   Ved stortingsbeslutninger av 12te juli 1907 og 17de august 1908 blev av disse midler bestemt anvendt til forsvarsforanstaltninger i Ofottrakten,

Trøndelagen og Sarpsborgavsnittet kr. 979 000,oo, herav til Ofotavsnittet . . . . . kr. 330 000,oo

Den gjenstaaende rest av bevilgningen . . . . - 97 000,oo

blev ved Stortingets beslutning av 6te juli 1912 bestemt anvendt til befæstningsanlæg og marinestation m. v. i Ofoten.

2. Ved stortingsbeslutning av 23de juli 1910 blev til ekstraordinære forsvarsforanstaltninger i Fossum og Ofoten avsat kr 2 000 000,oo og ved stortingsbeslutning av 6te juli 1912 blev herav bevilget til befæstningsanlæg og marinestation i Ofoten . kr. 500 000,oo

3. Ved stortingsbeslutning av 6te juli 1912 er yderligere bevilget til befæstningsanlæg og flaatestation i Ofoten . . . . . - 900 000,oo

Tilsammen kr. 1 827 000,oo

Efter det av departementet i skrivelse av 18de januar 1912 til Stortingets militærkomite fremlagte detaljeforslag skulde ovennævnte beløp fordele sig paa nedennævnte anlæg saaledes:

I. Ramsundets marineetablissement og befæstninger:

1. Marineetablissementet	kr.	700 000,oo
2. Ramsundets befæstninger:		
a. Ingeniørarbeider	-	330 000,oo
b. Skytsanskaffelser og montering m. v.	-	532 000,oo
c. Signal- og lysanordninger	-	105 000,oo
d. Tilfældige utgifter	-	40 000,oo
Tilsammen under I	kr.	1 707 000,oo

II. Sikring av Ofotbanen:

1. Forsvarsforanstaltninger i Sildvikavsnittet:			
a. Ingeniørarbeider	kr.	34 000,oo	
(foruten kr. 6 000,oo, som haves disponible av ekstraordinære bevilgninger til sprængmidler og avfyringsapparater).			
b. Acetylenlyskastere	-	3 000,oo	
	-		37 000,oo
(+ ovennævnte kr. 6 000,oo).			
2. Pansertog m. v.:			
Anskaffelse og indredning m. v. av en kanonvogn .	kr.	10 000,oo	
Elektrisk lyskaster med motor	-	20 000,oo	
Magasinbygning	-	3 000,oo	
Sidespor med standplads	-	8 000,oo	
Diverse, administration	-	2 000,oo	
	-		43 000,oo
3. Magasiner og kontorer i Narvik	-		30 000,oo
4. Tilfældige utgifter	-		10 000,oo
Tilsammen under II	kr.		120 000,oo

Herav er ifølge underhaandsoplysninger fra departementet medio juni iaar disponert:

I. Ramsundets marineetablissement og befæstning:

1.	Marineetablissement	kr.	112 000,00
2.	Ramsundets befæstninger:		
a.	Ingeniørarbeider	ca. -	79 000,00
b.	Skytsanskaffelse [1])	-	271 000,00
c.	Signal og lys	-	31 000,00
	Tilfældige utgifter [2])	-	17 000,00
		Sum ca. kr.	510 000,00

II. Sikring av Ofotbanen:

1.	Forsvarsforanstaltninger i Sildvikavsnittet:		
a.	Ingeniørarbeider	kr.	40 000,00
2.	Pansertog m. v. (magasin, kanonvogn)	-	7 000,00
3.	Magasiner og kontorer Narvik	-	30 000,00
		Sum kr.	77 000,00

Der er her, som det vil sees, hengaat 5 aar, fra det første beløp til Ofotavsnittets befæstninger blev bevilget, og til Stortinget kunde vedta planerne for de første forsvarsforanstaltninger. Efter 2 aars forløp er kun ca. 1/5 part av beløpet forbrukt, hvilket dog formentlig for en væsentlig del skyldes de vanskelige byggeforhold saavidt langt nord.

I den foreliggende proposition er der som foran nævnt i ikke liten utstrækning anvendt den utvei, naar tilstrækkelige utredninger ikke foreligger, at foreslaa beløp avsat og ikke bevilget.

Under titlerne 1, 4 og 11 avsættes der tilsammen 3,6 millioner eller næsten 1/3 av propositionens totalbeløp. Paa grund av den senere tids foreteelser paa dette omraade — jfr. ovennævnte eksempler — er komiteen i sterk tvil, om der bør fortsættes paa den vei, men man finder for nærværende at burde henstille til administrationen fremtidig ikke at æske bevilgning, førend de nødvendige planer kan fremlægges og bevilgningen saaledes straks bli effektiv.

Komiteens flertal — 14 medlemmer — indstiller paa, at de under nærværende titel opførte beløp bevilges efter forelægget — Trondhjemsfjordens flaatestation dog undtat — idet man, efter hvad man har bragt i erfaring, gaar ut fra, at man ved disse bevilgninger vil kunne gjøre flaatestationerne færdige for de for disse bestemte fartøier.

Der har i komiteen været fremholdt, at det vilde være ønskelig, om der i forelægget hadde været meddelt opgave over, hvor stor den aarlige utgift ved hver flaatestation vilde bli efter den foreslaaede utvidelse. Man har imidlertid i henhold til mottagne oplysninger grund til at tro, at merutgifterne i saa henseende ikke vil bli særlig store.

---

[1]) Kontrakt er under 12te mars 1914 avsluttet med Armstrong angaaende anskaffelse av 3 stk. 15 cm. kanoner.

[2]) Kr. 17 400,00 er ved stortingsbeslutning av 29de april 1912 bestemt utredet av det ved stortingsbeslutning av 12te juli 1907 avsatte beløp — til veianlægget Bjerkvik—Elvenes.

Admiralstaben sees ifølge propositionen — jfr. side 38 — bl. a. at ha uttalt, at den finder, »at det vilde være det militært heldigste, om der ogsaa i Bergen efterhaanden utvikledes egne reparations- og nybygningsverksteder for marinen i likhet med, hvad tilfældet er paa Horten.«

Komiteen vil i den anledning ha uttalt for samtlige flaatestationers vedkommende, at der maa bli mindst mulig statsdrift, idet alle større vedlikeholds- og reparationsarbeider overlates til private verksteder.

Flertallet vil ikke ved nærværende anledning fastslaa, at Trondhjemsfjordens flaatestation henlægges til Trondhjem, som i propositionen foreslaat. Der har nemlig i komiteen været fremholdt, at nævnte station av militære grunde burde henlægges til Selven, hvorfor komiteen vil indstille paa, at det til denne flaatestation foreslaaede beløp avsættes, og at regjeringen anmodes om snarest at utrede spørsmaalet om flaatestationens henlæggelse til nævnte sted.

K o m i t e e n s m i n d r e t a l — B u e n, G a u s d a l og Jul. H a l v o r s e n — stemmer imot bevilgning under denne titel.

Tit. 4. *Forsvarsforanstaltninger i Nord-Norge*

opføres i propositionen med kr. 600 000,oo.

Departementet gir i forelægget paa side 46—49, hvortil henvises, først en oversigt over de ekstraordinære anlægs- og befæstningsarbeider, som for tiden paagaar i Ofotavsnittet i henhold til stortingsbeslutning av 6te juli 1912, nemlig anlæg av en befæstet marinestation i Ramsund for undervandsbaater og torpedobaater samt iverksættelse av en del sikringsforanstaltninger ved Ofotbanen. Departementet redegjør dernæst for forskjellige spørsmaal vedrørende den videre utvikling av det stationære forsvar i Nord-Norge, saasom utdypning av Ramsunds nordre del, modernisering av Vardøhus fæstning, sikring av Nord-Norges landtilganger nordenfor Ofotbanen.

Departementet har endnu ikke kunnet ta noget standpunkt til de forskjellige spørsmaal, men agter i løpet av indeværende sommer at faa disse nærmere utredet.

I paavente herav foreslaar departementet ved nærværende anledning avsat til forsvarsforanstaltninger i Nord-Norge kr. 600 000,oo.

K o m i t e e n s f l e r t a l — 14 medlemmer — indstiller paa, at det her av departementet opførte beløp kr. 600 000,oo avsættes til forsvarsvarsforanstaltninger i Nord-Norge.

Departementet antyder i propositionen som et foreløbig maal for Nord-Norges befæstelse at fuldføre Ofotens befæstninger indenfor den i 1912 optrukne ramme samt at etablere i Finmarken et efter forholdene avpasset befæstet støttepunkt.

Komiteens flertal er ikke uopmerksom paa betydningen av at faa ét eller flere befæstede punkter i Finmarken, idet man har klart for øie den vigtige rolle, Vardøhus gjennem aarhundreder har spillet for hævdelsen av vor nationalitet, og at nødvendigheten av et saadant fast forsvar i vor nordligste landsdel ikke er mindsket i vor tid. Tiltrods herfor har man fæstet sig ved, at det maa synes tvilsomt, hvorvidt man bør skride til etablering av flere faste punkter, før Ofotavsnittet er helt færdig med hensyn til befæstninger. Hævdelsen av dette avsnit med det strategisk vigtige punkt Narvik maa efter komiteens opfatning tillægges saadan vegt for Nord-Norges forsvar, at der saa snart som mulig bør bringes paa det rene, hvilke foranstaltninger der bør iverksættes i dette avsnit i tilknytning til de anlæg, som for tiden er under utførelse i henhold til Stortingets beslutning i 1912. De planer, som dengang blev fremlagt og godkjendt, var, saavidt komiteen bekjendt, kun at betragte som et foreløbig maal for de nødvendige forsvarsforanstaltninger. Specielt skulde man tro, at en mer effektiv sikring av Ofotbanen vil være paakrævet. Komiteens flertal skulde anset det ønskelig allerede nu at ha kunnet indstille paa det her avsatte beløps anvendelse til Ofotavsnittets forsterkning, men da man ikke har nogen meddelelse fra administrationen om, hvad der trænges utover de nu allerede besluttede anlæg til dette avsnits forsvar, har man maattet indskrænke sig til at peke paa nødvendigheten av at faa dette spørsmaal helt utredet saa snart som mulig.

Hvad utdypningen av Ramsunds nordre del angaar, er komiteens flertal efter de foreliggende oplysninger enig i, at der bør optages til nærmere drøftelse, hvorvidt ikke en del av de med utdypningen forbundne utgifter bør belastes havnebudgettet eller vedkommende interesserte distrikter.

Komiteens mindretal — Buen, Gausdal, Jul. Halvorsen — stemmer imot, at der avsættes noget beløp til forsvarsforanstaltninger i Nord-Norge.

Tit. 5. *Kommandopladser paa befæstningerne*

opføres i propositionen med kr. 300 000,00.

De militære autoriteter har gjentagne gange med stor styrke fremholdt nødvendigheten av at bygge dækkede kommandopladser paa vore befæstninger, hvis forsvarsevne herved i høi grad vil økes.

Den nuværende ordning med aapne kommandopladser ansees for absolut uholdbar.

Det fremgaar av den i propositionen indtagne redegjørelse — se side 49—58 — hvilke kommandopladser der i henhold til foreliggende forslag fra fæstningsartilleriet og ingeniørvaabnet tiltrænges ved forskjellige befæstninger, og hvad disse antages at ville koste. Det samlede overslag utviser et beløp paa kr. 525 000,00.

Ved nærværende anledning opfører departementet til de mest paakrævede kommandopladser kr. 300 000,00, idet det bebuder, at det vil opta resten av de av fæstningsartilleriet foreslaaede kommandopladser til behandling, saasnart budgetmæssige hensyn tilsteder det.

I det av fæstningsartilleriet og generalinspektøren for ingeniørvaabnet utarbeidede forslag indgaar ogsaa krav om tillægsbevilgning til de under bygning værende kommandopladser paa Høitorp og Trøgstad varde. Kravet er væsentlig begrundet i, at materiel og arbeidspriser er steget sterkt siden det oprindelige overslag. Arbeidslønningernes forhøielse er en følge av den i 1913 etablerte overenskomst mellem arbeidsdepartementet og forsvarsdepartementet paa den ene side og jernbane- og befæstningsanlæggenes arbeidere paa den anden side.

Endvidere er i nævnte forslag opført tillægsbevilgning til de 4 tidligere bevilgede kommandopladser paa kystbefæstningerne, væsentlig begrundet i de stadig stigende material- og arbeidspriser.

Det av departementet opførte beløp kr. 300 000,00, hvori nævnte tillægsbevilgninger indgaar, fordeler sig med kr. 95 000,00 paa landbefæstningerne og kr. 194 000,00 paa kystbefæstningerne samt kr. 11 000,00 til tilfældige og uforutseede utgifter.

Komiteens flertal — 14 medlemmer — indstiller titlen bevilget overensstemmende med forelægget med kr. 300 000,00.

Komiteens mindretal — Buen, Gausdal og Jul. Halvorsen — stemmer imot.

Tit. 6. *Flyvevæsenet.*

opføres i propositionen med kr. 100 000,00, fordelt med en halvpart paa hærens og marinens flyvevæsen.

Ad Hærens flyvevæsen.

Departementet foreslog ifjor bl. a. indkjøpt de fornødne arealer for flyveplads ved Lillestrøm, hvor det var forutsætningen, at hovedetablissementet for hærens flyvevæsen skulde etableres. Dette forslag blev ikke bifaldt av Stortinget, bl. a. fordi man ønsket nærmere undersøkt, om ikke Gardermoen vilde være hensigtsmæssig som øvelsesplads for flyvevæsenet, og om ikke bygning av aeroplaner i tilfælde kunde ske ved Kongsberg vaabenfabrik.

For disse spørsmaal er der redegjort av departementet i budgetforelægget for terminen 1914—1915 (hovedpost XI A, 1914, side 52—55), og det fremgaar herav, at samtlige militære autoriteter meget bestemt fraraader, at aeroplanbygningen henlægges til Kongsberg vaabenfabrik, eller at der etableres en central flyveplads paa Gardermoen.

Departementet gjentar ved nærværende anledning sit forslag om indkjøp av flyveplads paa gaarden Kjeller i Skedsmo — se propositionen side 58—59 — og opfører hertil kr. 40 000,00, hvorav kr. 5 000,00 til indhegning samt drænerings- og planeringsarbeider.

Endvidere optar departementet paany forslag om bevilgning av kr. 10 000,oo til opførelse av snekkerverksted med maskiner for derved at muliggjøre en hel eller delvis hjemmefabrikation av aeroplaner m. v.

Ad Marinens flyvevæsen.

Departementet foreslaar ved nærværende anledning bevilget ekstraordinært kr. 50 000,oo til indkjøp m. v. av 1 hydroaeroplan for marinen. — Se propositionen side 59—60.

Beløpet fordeler sig saaledes:

Anskaffelse av 1 hydroaeroplan	kr.	30 000,oo
Kontrol og utdannelse av personel samt foreløbig drift m. v.	»	11 500,oo
Opførelse av skur til aeroplanet med bedding og ophalingswinch	»	7 250,oo
Forskjellig utstyr, instrumenter	»	750,oo
Tilfældige og uforutseede utgifter	»	500,oo
Sum	kr.	50 000,oo

Komiteens flertal — 10 medlemmer — indstiller, at den under nærværende titel opførte bevilgning til hærens og marinens flyvevæsen ikke gives, idet man finder, at disse dele av vort forsvar faar tilgodesees paa de ordinære budgetter. Av flertallet vil formanden, Fr. Enge, Kragtorp, Sparre, Svendsbøe, Tveiten og Wiborg, at det herved indsparte beløp avholdes for de store krav, som det er mere nærliggende at tilgodese ved denne anledning — jfr. nedenfor.

Komiteens mindretal — Aavatsmark, Ameln, Lindstøl, Mjøen, Stinessen, Vassbotn og Ustvedt — stemmer under henvisning til forelægget for, at bevilgning gives overensstemmende med dette.

Tit. 7. *Diverse materiel for hæren*

opføres i propositionen med kr. 500 000,oo, nemlig til

Ammunitionsvogner for felthaubitserne	kr.	90 000,oo
Sigtemidler for feltartilleriet .	»	90 000,oo
Saler for kavaleriet	»	40 000,oo
Felttelefoner for infanteriet . .	»	25 000,oo
Ingeniørmateriel	»	155 000,oo
Sanitetsmateriel	»	100 000,oo

Ammunitionsvogner for felthaubitserne (propositionen side 60).

Vore 2 felthaubitsbatterier, der som bekjendt er utstyrt med helt moderne skyts med brisantammunition, har for ammunitionstransport kun nogen ældre pakvogner, som skriver sig fra ca. 1866, og som av felttøimesteren betegnes som utjenlige til saadan transport. Da det vil være av vital betydning for utnyttelsen av det udmerkede og moderne haubitsmateriel, at haubitsbatterierne utstyres med marsj- og manøvredygtige ammunitionsvogner, foreslaar departementet bevilget kr. 90 000,oo til anskaffelse av 20 nye vogner, 10 pr. batteri.

Sigtemidler for feltartilleriet (propositionen side 60—61). De samlede utgifter ved anskaffelse av tidsmæssige sigtemidler med panoramakikkerter for feltartilleriregimenternes 7,5 cm. skyts er anslaat til kr. 360 000,oo, hvorav hittil paa det ordinære budget er bevilget for 6 terminer kr. 270 000,oo. Restbeløpet kr. 90 000,oo opføres ved nærværende anledning, dels for saa snart som mulig at komme over den overgangstilstand, som nu raader ved feltartilleriet med en del av skytset med gamle og en del med nye sigteapparater, dels for at kunne fremme uten avbræk det gjenstaaende arbeide ved Kongsberg vaabenfabrik, hvor opsatserne forfærdiges.

Saler for kavaleriet (propositionen side 61). For at kunne utstyre kavaleriets marsjerende linjeavdelinger med saler av ny model kræves anskaffet ca. 550 saler til et beløp av ca. kr. 100 000,oo. Departementet finder den store mangel paa saler betænkelig og opfører — utover de paa det ordinære hærbudgets kap. 7, tit. 7 bevilgede kr. 10 000,oo — yderligere kr. 40 000,oo til saler for kavaleriet.

Felttelefoner for infanteriet (propositionen side 61). For infanteriets utstyr med felttelefonmateriel tiltrænges utover, hvad der er bevilget paa det ordinære hærbudget, kr. 69 000,oo (jfr. hovedpost XI, A, 1914, side 134). Under henvisning til de sidste krigserfaringer og betydningen av at ha tidsmæssige felttelefoner opfører departe-

mentet ved nærværende anledning kr. 25 000,oo til felttelefonmateriel for infanteriet.

Ingeniørmateriel (propositionen side 61—64). Til kompletering av feltarmeens ingeniørmateriel foreslaar generalinspektøren for ingeniørvaabnet bevilget:

Til sappørmateriel	kr.	485 000,oo
- bromateriel	-	375 000,oo
- telegrafmateriel	-	340 000,oo
Sum . .	kr.	1 200 000,oo

Departementet anser det særdeles ønskelig, at alle de av ingeniørvaabnet fremsatte krav imøtekommes, men av budgetmæssige hensyn foreslaar departementet ved nærværende anledning bevilget til ingeniørmateriel kr. 155 000,oo, nemlig

kr. 85 000,oo til kompletering av telegrafkompaniernes materiel, hvorved disse kompanier blir fuldt utstyrt med moderne materiel, og

kr. 70 000,oo til anskaffelse av to traadløse stationer (Marconi 1,5 kw.s stationer).

Sanitetsmateriel (propositionen side 64—65). De mest paakrævede anskaffelser av sanitetsmateriel vil ifølge sanitetschefens opgaver andra til følgende beløp:

Dækning av mangler ved linje- og landvern	kr.	225 000,oo
seng- og sengehusutstyr for 10 feltlasaretter	-	150 000,oo
enkeltmandspakker	-	20 000,oo
Tilsammen . .	kr.	395 000,oo

Departementet opfører for nærværende kr. 100 000,oo til sanitetsmateriel, hvilket beløp overensstemmende med sanitetschefens uttalelse foreslaaes anvendt saaledes:

1. personlig utstyr ved linjen (brigaderne)	kr.	10 000,oo
2. andet sanitetsmateriel (ransel, rygsæk, sykevogner etc.)	-	10 000,oo
3. materiel for sanitetskompanierne ved linjen	-	40 000,oo
4. personlig utstyr og andet materiel for stridende avdelinger ved landvernet . .	-	40 000,oo
Sum . .	kr.	100 000,oo

Komiteen skal bemerke:

Under nærværende titel har departementet søkt at tilgodese en del spredte krav paa feltartilleriets, kavaleriets, infanteriets, ingeniørvæsenets og sanitetets omraade, idet der væsentlig opføres supplerende beløp til bevilgninger, som man i de senere budgetterminer har hat gaaende paa hærens ordinære budget.

Komiteen finder under henvisning til, hvad der er anført tilslut i indstillingen, ved denne anledning ikke at kunne indstille til bifald nogen av de av departementet under nærværende titel opførte beløp.

Paa et ekstraordinært budget som det foreliggende bør saavidt mulig kun medtages saadanne bevilgninger, som tar sigte paa at faa gjennemført større, effektive foranstaltninger for vort forsvar, saaledes forberedt og planlagt, at bevilgningen kan danne et avsluttet hele.

Komiteens flertal — 14 medlemmer — har i overensstemmelse hermed fundet at burde foreslaa det her indsparte beløp overført til andre av de i propositionen omhandlede foranstaltninger, som komiteen anser det av vigtighet at faa gjennemført saasnart som mulig — jfr. nedenfor.

Tit. 8. *Brisantammunition for hæren*

opføres i forelægget med kr. 500 000,oo, fordelt med kr. 250 000,oo paa hver av de to artillerivaaben.

Fæstningsartilleriet. I propositionen paa side 65—67, hvortil henvises, er nærmere redegjort for nødvendigheten av at hæve vort fæstningsskyts's kampværdi ved indførelse av brisantammunition. Utgifterne ved en saadan modernisering av fæstningernes ammunitionsbeholdninger, som er forutsat at ske dels ved nyanskaffelser og dels ved omlaborering av ældre projektiler, anslaaes til ca. kr. 1 500 000,oo.

Der er hittil paa det ordinære buget bevilget til brisantammunition for fæstningsartilleriet kr. 75 000,oo samt ekstraordinært i 1912 kr. 250 000,oo.

I propositionen foreslaar departementet bevilget kr. 250 000,oo, hvilket beløp fremkommer saaledes:

a. Nyanskaffelser
1. 100 stk. brisante granatkardetsker til de 5 stk. 24 cm. haubitser v ed Bergens befæstninger . ca. kr. 27 000,oo
2. 600 stk. brisante granatkardetsker for 7,5 cm kanoner . . ca. kr. 23 000,oo

b. Omlaborering av havendes beholdninger av ældre projektiler for det svære og middelsvære skyts ved befæstningerne . . . . . ca. kr. 200 000,oo

Tilsammen kr. 250 000,oo

Feltartilleriet. For feltartilleriregimenternes 7,5 cm. skyts og positionsartilleribatalionens 10,5 cm. skyts fattet Stortinget ifjor beslutning, om at man skulde gaa over til brisantammunition ved at erstatte den ammunition, som utskytes under de aarlige øvelser, med brisantammunition.

En utskiftning paa denne maate vil imidlertid ta en række av aar, hvortil kommer, at de havendes beholdninger er meget knappe. Der haves saaledes kun ca. 550 skud for 7,5 cm. feltkanon og ca. 300 skud for positionsskyts, mens skudantallet av kommanderende general er foreslaat som minimum til henholdsvis 800 og 500 skud. Denne forøkelser beregnet at koste ialt ca. kr. 1 800 000,oo.

Departementet opfører ved nærværende anledning kr. 250 000,oo til brisantammunition for feltartilleriet, hvorav ca. 40 000,oo til smeltning og støpning samt utsmining i stænger av ca. 150 tons raa materialer for kanonammunition, indkjøpt i 1905 — jfr. propositionen side 67—68. Resten ca. kr. 210 000,oo agtes fordelt med ca. kr 50 000,oo til brisantammunition for det 10,5 cm. skyts (fortrinsvis til omlaborering av granater) og ca. kr. 160 000,oo til anskaffelse av brisantgranatkardetsker for det 7,5 cm. skyts.

Komiteens flertal — 14 medlemmer — indstiller titlen bevilget efter forelægget med kr. 500 000,oo, fordelt med en halvpart paa hver av de to artillerivaaben: fæstningsartilleriet og feltartilleriet.

Komiteens mindretal — Buen, Gausdal og Jul. Halvorsen — stemmer imot.

Tit. 9. *Beklædning og utrustning for hæren* opføres i propositionen med kr. 700 000,oo, hvorav til beklædning . . . . kr. 355 000,oo
» » utrustning . . . . » 345 000,oo.

Der oplyses, at der blir fremdeles staaende betydelige behov udækket, men de poster, som opføres, er de vigtigste.

Der henvises forøvrig til propositionen side 68—69, hvor der nærmere er redegjort for, hvorledes de opførte summer fremkommer.

Komiteen vil fremholde, at naar der som i det foreliggende tilfælde foreslaaes saavidt betydelige helt ekstraordinære bevilgninger til beklædning og utrustning for hæren, burde det fremgaa av de foranstaltninger, som bringes i forslag, at man her staar overfor krav av en saadan natur, at der maa ekstraordinære forføininger til. Dette vilde efter komiteens formening ha været tilfælde, om departementet hadde foreslaat det opførte beløp — ialfald en del herav — anvendt til oparbeidelse av vinterbeklædning.

Komiteens mindretal — formanden, Svendsbøe, Ustvedt og Wiborg — finder ikke at kunne indstille paa nogen bevilgning til beklædning og utrustning ved nærværende anledning, men vil foreslaa det her opførte beløp avsat til formaal, som er av mere ekstraordinær natur og som tar direkte sigte paa en styrkelse av vort forsvars effektivitet. Dette mindretal foreslaar derfor, at beløpet avsættes sammen med de under tit 1 avsatte beløp.

Et andet mindretal — Buen, Gausdal og Jul. Halvorsen — stemmer imot det under nærværende titel opførte beløp.

Komiteens flertal — 9 medlemmer, idet foran nævnte to mindretal subsidiært slutter sig hertil — ønsker i tilslutning til ovenstaaende almindelige uttalelse at gi uttryk for sin opfatning i en bestemt konklusion og foreslaar i henhold hertil, at kr. 300 000,oo skal anvendes til anskaffelse av vinterbeklædning for hæren og resten med kr. 200 000,oo til beklædning og kr. 200 000,oo til utrustning.

Komiteens medlem Amelin er enig i, at der gives en bevilgning paa kr. 300 000,oo til vinterbeklædning, men finder, at restbeløpet under denne titel bør avsættes sammen med det under titel 1 avsatte beløp.

Komiteens mindretal — Aavatsmark, Fr. Enge, Kragtorp, Sparre, Stinessen, Tveiten og Vassbotn — finder ikke at burde fastsætte noget bestemt beløp, saaledes som av flertallet foreslaat, men indskrænker sig til at henstille til administrationen at tilgodese vinterbeklædningen med et efter forholdene avpasset beløp.

Med disse bemerkninger indstiller komiteen titlen bevilget med kr. 700 000,oo.

Tit. 10. *Bebyggelse paa befæstninger og ekserpladser*

opføres i forelægget med kr. 1 100 000,oo, hvorav kr. 500 000,oo til befæstningerne og kr. 600 000,oo til ekserserpladsene.

A. Befæstninger.

Der anføres i propositionen, at der i en række aar har været klaget over de daarlige underbringelsesforhold ved kystbefæstningerne, hvor man i stor utstrækning tiltrods for disses ofte veirhaarde beliggenhet har maattet by tropper underbringelse i telter og aapne skur. Disse forhold, som er betænkelige under fredsøvelser og paa sommertid, vil selvsagt i endnu høiere grad kunne faa uheldige følger paa troppens holdning under felt — særlig paa vintertid med streng kulde, eller naar regn og snestormer herjer langs kysten. Der henvises ogsaa til, at fæstningstropperne er fast knyttet til sit bestemte avsnit den hele tid, og saaledes ikke som de mobile avdelinger kan flytte fra sted til sted og nyde godt av forekommende bebyggelse.

Landbefæstningernes utstyr med bebyggelse betegnes som ikke synderlig bedre end kystbefæstningernes. Man har vistnok her de for krigsunderbringelse forutsatte rum i de underjordiske kommunikationer, men disse kan — i henhold til de under øvelserne i 1913 gjorte erfaringer — i deres nuværende skik, med manglende lys og uten kunstig ventilation m. v., ikke anvendes til fredsunderbringelse, da de er usunde og fugtige, og selv om de utstyres med lys og ventilation, er det tvilsomt, hvorvidt de bør belægges i fred.

Departementet har indtat uttalelser fra ingeniørvaabnet og fæstningsartilleriet angaaende de krav, der med rimelighet bør sættes til bebyggelse paa vore fæstninger. Efter den i henhold hertil avgivne oversigt tiltrænges der til bebyggelse m. v. paa kyst- og landbefæstninger et beløp av kr. 1 035 000,oo.

Det maal, som man herunder har sat sig, er at faa garnisonsavdelingerne og den ekserserende styrke paa befæstningerne utstyret med underbringelses- og spiserum, idet man av økonomiske hensyn har anset det for ugjørlig at ta sigte paa at faa den hele mobiliseringsstyrke under tak.

De principper, som forrøvrig er lagt til grund for det foreliggende forslag er: Garnisonsavdelingerne, der ligger inde det hele aar, skaffes en vinterunderbringelse, som nogenlunde tilfredsstiller de almindelige sanitære krav til gulvareal og luftkubus. Den øvrige bebyggelse ved kystbefæstningerne anordnes efter hytteleirsystemet, som antages at passe godt for forholdene saavel i krig som i fred. Disse bygninger er tænkt plasert saaledes, at de i størst mulig utstrækning er dækket mot beskytning, og bygget efter saadanne typer, at man efterhaanden under vaabenøvelserne eller ved mobilisering forholdsvis let kan gjøre dem skikket til vinterunderbringelse i krig.

Ved landbefæstningerne, hvor etablissementerne for den ekserserende styrke ikke vil faa synderlig anvendelse i krig, er sommerbyggede træhus tænkt anvendt, dog væsentlig kun for rekrutstyrkens behov, idet under regimentssamlingerne endel mandskap og befal forutsættes underbragt i telt.

I den anførte overslagssum er medtat det fornødne beløp kr. 112 000,oo for utstyr av landbefæstningernes underjordiske rum med elektrisk lys og kunstig ventilation.

Endvidere indgaar i overslaget kr. 35 000,oo til indredning av en gammel tømret barakkebygning paa Husvik til kaserne med kjøkken og spisesal for 56 mand av underofficersskolen paa Oscarsborg.

Derimot indgaar ikke i overslaget noget beløp til bebyggelse ved Tønsberg befæstninger og Fredrikstad mineforsvar, da der som bekjendt er under overveielse at foreslaa disse anlæg forandret eller flyttet.

Departementet har ved nærværende anledning ikke fundet at kunne bringe i for-

slag et større beløp end kr. 500 000,00 til bebyggelse paa befæstningerne. Beløpet fordeler sig saaledes:

1.	Agdenes befæstninger .	kr.	55 000,00
2.	Bergens —»— .	»	77 500,00
3.	Kristiansands —»— .	»	48 600,00
4.	Oscarsborg med Svelvik . (herav kr. 35 000,00 til kaserne for underofficersskolen).	»	88 000,00
5.	Stjørdalens befæstninger	»	28 000,00
6.	Sarpsborg —»—	»	44 250,00
7.	Fossumavsnittets —»—	»	96 000,00
8.	Krigsunderbringelse ved landbefæstningerne . . .	»	56 000,00
9.	Tilfældige utgifter	»	6 650,00
	Tilsammen . .	kr.	500 000,00

For de forskjellige byggearbeider er nærmere redegjort i propositionen paa side 70—77, hvortil henvises.

B. Ekserserpladsene.

Departementet opfører følgende beløp til bebyggelse paa ekserserpladsene:

Gardermoen	kr.	140 000,00
Hvalsmoen	»	75 000,00
Værnes	»	41 000,00
6te brigades ekserserpladser .	»	219 000,00
Forbedring av staldforholdene .	»	125 000,00
Sum . .	kr.	600 000,00

Gardermoen (se propositionen side 78). Barakkeforholdene her er for flere etablissementers vedkommende daarlige, idet barakkerne er gamle og utætte og fra en tid, da kravene paa en hygienisk underbringelse var særdeles smaa.

Til bedring av forholdene i Akershus dragonregiments og 2det feltartilleriregiments leiretablissementer foreslaaes opført paa hvert sted en vinterbygget rekrutbarakke av den nye type (jfr. st. prp. nr. 71), hver beregnet til kr. 70 000,00.

Ved opførelsen av disse to barakker vil der, ifald den forutsatte vinterbebyggelse paa Trandum iverksættes (jfr. st. prp. nr. 71), være mulig at avholde kombinerte vinterøvelser baade for infanteri, kavaleri og artilleri paa Gardermoen.

Hvalsmoen (se propositionen side 78—79). Departementet foreslaar, at Hvalsmoen ved nærværende anledning utstyres med barakker i samme utstrækning som forutsat for de øvrige ekserserpladser, nemlig med barakker for rekrutskolens befal og menige samt spiseskur for den i regimentssamlingen eksererende styrke.

Paa det ordinære budget for terminen 1914—1915 er bevilget det fornødne beløp kr. 35 000,00 til opførelse av 3 mandskapsbarakker, (herav er 1 barakke forutsat opført ved hjælp av mandskaperne under vaabenøvelserne).

I den foreliggende proposition opføres yderligere kr. 75 000,00, nemlig til

3 officersbarakker	kr.	22 000,00
3 underofficersbarakker	-	22 000,00
1 stabsbarakke	-	15 000,00
3 spiseskur	-	12 000,00
Tilfældige utgifter	-	4 000,00

Værnes (se propositionen side 79—80). Departementet anser det nødvendig, at der ogsaa nordenfjelds foretages en del arbeider, sigtende paa at muliggjøre øvelser ved vintertid. Det foreslaar derfor, at der i etablissementerne for Søndre Trondhjems infanteriregiment nr. 12 og feltartilleriregiment nr. 3 indredes en del barakker for vinterbruk, saaledes at 1 bataljon infanteri og 1 batteri kan indkvarteres ved vintertid.

I henhold hertil opføres tilsammen for Værnes kr. 41 000,00.

Bebyggelse paa 6te brigades ekserserpladser (se propositionen side 80—82). Som fortsættelse av den paagaaende bebyggelse paa Nord-Norges ekserserpladser foreslaar departementet ved nærværende anledning følgende byggearbeider:

Drevjen:

Mandskapsbarakke (vinterbygget)	kr.	84 000,00
Officersbarakke med messe (do.)	-	38 000,00
Magasinbygning	-	20 000,00
Kai med vareskur Holandssjøen	-	20 000,00
Sum . .	kr.	162 000,00

Elvegaardsmoen:

Sykehus	kr.	15 000,00
Vand og kloak	-	5 000,00
Magasinbygning for Nordenfjeldske ingeniørbataljon	-	10 000,00
Verkstedslokale for do.	-	3 000,00
Sum	kr.	33 000,00

Sætermoen:

Sykehus	kr.	15 000,00

Altengaard:

Indredning av magasin	kr.	2 000,00
Til tilfældige og uforutseede utgifter — som uventede prisstigninger m. v. — opføres	kr.	7 000,00

Sum 6te brigades ekserserpladser kr. 219 000,00

Der henvises forøvrig til den i propositionen indtagne redegjørelse for de enkelte arbeider.

Forbedring av staldforholdene (se propositionen side 82). Til forbedring av staldforholdene paa ekserserpladsene har der i den senere tid været bevilget en del beløp paa det ordinære budget.

Da de foreliggende krav fremdeles er betydelige, foreslaar departementet i propositionen kr. 125 000,00 i heromhandlede øiemed.

For beløpet er opstillet følgende anslagsvise overslag:

2 stalder à 80 spilt. for 2det feltartilleriregiment paa Gardermoen	kr.	32 000,00
4 stalder à 100 spilt. for Oplandske dragonregiment paa Gardermoen	-	90 000,00
Tilfældige utgifter	-	3 000,00
Sum	kr.	125 000,00

Komiteens flertal — 14 medlemmer — indstiller overensstemmende med forelægget bevilget kr. 500 000,00 til bebyggelse paa befæstningerne.

Hvad ekserserpladsene angaar, er komiteens flertal enig i, at det er ønskelig og ogsaa paakrævet at faa den nuværende bebyggelse paa vore ekserserpladser forbedret, men komiteen savner fornødne overslag og planer for den opførte bevilgning, likesom man anser det ønskelig at faa en samlet oversigt over de foreliggende krav til bebyggelse paa vore ekserserpladser.

Flertallet finder i denne forbindelse at burde nævne, at spørsmaalet om en mere utstrakt vinterbebyggelse paa ekserserpladsene blandt andet bør sees i forbindelse med spørsmaalet om en mulig omlægning av øvelserne saaledes, at ogsaa rekrutskolerne helt eller delvis kan holdes om vinteren. I dette tilfælde vil det formentlig bli nødvendig at opta til overveielse, hvorvidt vinterbyggede rekruttskoleetablissementer maa bli at opføre i nærheten av byerne.

Der er derhos iaar allerede bevilget betydelige summer til bebyggelse paa ekserserpladsene saavel ordinært som ekstraordinært (jfr. tillæg 3 til indst. S. X 1914), hvilket i forbindelse med de beløp, som indstilles til bifald i nærværende indstilling, vil skaffe arbeide nok i kommende budgettermin saavel for vedkommende militære bygningsautoriteter som for de private entreprenører. Komiteen har derfor fundet at burde indskrænke sig til at foreslaa avsat til bebyggelse paa ekserserpladsene kr. 600 000,00, idet komiteen skal henstille til administrationen at fremkomme med en redegjørelse og en samlet plan for den paakrævede bebyggelse paa vore ekserserpladser samt i forbindelse hermed med forslag om anvendelsen av det her avsatte beløp.

I henhold til foranstaaende indstilles titlen med kr. 1 100 000,00, hvorav til bebyggelse paa befæstningerne bevilges kr. 500 000,00, mens kr. 600 000,00 avsættes til bebyggelse paa ekserserpladsene og blir at anvende efter Stortingets nærmere bestemmelse senere.

Komiteens mindretal — Buen, Gausdal og Jul. Halvorsen — stemmer imot.

Tit. 11. *Forsterkning av Bergens befæstninger*

opføres i forelægget med kr. 500 000,00.

Der meddeles i propositionen paa side 83—85, hvortil henvises, en oversigt over de forslag og uttalelser, som foreligger saave

angaaende en forsterkning av det nuværende stationære forsvar ved nordre indløp til Bergen som vedrørende en befæstning av Bergens landfronter.

Saasnart Bergensbanen i 1898 var besluttet bygget, blev der nedsat en kommission — den saakaldte Kloneskommission — for at ta under overveielse, hvorledes man bedst skulde tilveiebringe en effektiv beskyttelse mot fiendtlige forsøk paa avbrytelse av nævnte bane ved Sørfjorden.

Senere har der været avgit en række betænkninger, uten at departementet har fundet anledning til at fremlægge noget forslag. De fleste militærautoriteter synes at holde paa befæstningsanlæg paa nordre spidsen av den mellem Byfjorden og Sørfjorden fra Bergen nordover stikkende halvø (Klones, Horviksnes), mens enkelte foretrækker en forsterkning av de nuværende anlæg i Herlø-avsnittet og Haaø-avsnittet.

De antagelig nødvendige utgifter ved de forskjellige alternativer har været anslaat til ca. 2 millioner kroner.

Kommandanten paa Bergens befæstninger har derhos under 4de november 1913 avgit et detaljert forslag til befæstning av Bergens landfronter, hvori som det væsentligste anlæg indgaar et fort paa Gulstenen, et fjeld beliggende ca. 5 km. syd for Bergen.

Omkostningerne ifølge kommandantens forslag er beregnet til kr. 2 400 000,oo.

Departementet har endnu ikke kunnet ta standpunkt til disse forslag, da de ikke foreligger tilstrækkelig utredet.

Med henvisning til den store betydning, en styrkelse av Bergenshalvøens forsvar vil ha, foreslaar departementet ved nærværende anledning avsat kr. 500 000,oo til forsterkning av Bergens befæstninger.

K o m i t e e n s f l e r t a l — 14 medlemmer — er enig med departementet i, at en styrkelse av Bergenshalvøens forsvar bør iverksættes saa snart som mulig. Efter de foreliggende oplysninger er Bergens kystbefæstninger ved de nordre indløp svake, hvortil kommer, at Bergenshalvøen har flere ubeskyttede, men bekvemme landgangspunkter for iverksættelse av ekspeditioner mot befæstningernes ryg samt mot Bergen og Bergensbanen.

Efterat de nuværende befæstninger blev anlagt, er Bergens strategiske betydning i høi grad øket, først og fremst derved, at byen er blit endepunktet for Bergensbanen, der danner den kommunikationslinje, som under en krig i væsentlig grad maa sikre landet tilførsel av enhver art, og dernæst paa grund av de nuværende utenrikspolitiske forhold i Nord-Europa med den sterke koncentration av stormagtsflaater ved Nordsjøen.

Under disse omstændigheter finder flertallet, at befæstningsanlæggene paa Bergenshalvøen bør tilgodesees i større utstrækning end gjort i propositionen, og komiteen vil derfor indstille paa, at der foruten de av departementet opførte kr. 500 000,oo yderligere avsættes til forsterkning av Bergens forsvar kr. 500 000,oo eller ialt kr. 1 000 000,oo, som blir at anvende efter Stortingets nærmere bestemmelse.

K o m i t e e n s m i n d r e t a l — B u e n, G a u s d a l og J u l. H a l v o r s e n — stemmer imot.

Tit. 12. *Mitraljøser med tilbehør for hæren* opføres med kr. 400 000,oo.

Departementetrede gjør i propositionen paa side 85—86, hvortil henvises for behovet av 6,5 mm. mitraljøser ved befæstningerne samt videre for et av kommanderende general (generalinspektøren for infanteriet) fremsat forslag om anskaffelse av lette mitraljøser til samtlige infanteriets bataljoner, hjulrytterkompanier og eskadroner. Totalbehovet efter dette forslag skulde bli ca. 480 lette mitraljøser for linjen. Som en første anskaffelse av mitraljøser til underavdelingerne foreslaaes et antal av 172 stk.

Departementet slutter sig til forslaget, idet det fremholder, at en saadan anskaffelse av mitraljøser i betragtelig grad vil øke avdelingernes kampværdi, hvilket med vor numeriske faatallighet maa tillægges den største vegt. Da der ogsaa bør tildeles kystbefæstningerne en del lette mitraljøser, opstiller departementet ca. 220 mitraljøser som det foreløbige maal for en anskaffelse.

Hvis dette antal skal tilveiebringes inden en rimelig tid, maa der enten foretages større indkjøp i utlandet av selve mitraljøserne eller træffes ekstraordinære foranstaltninger til forøkelse av Kongsberg vaabenfabriks produktionsevne.

Departementet drøfter i propositionen paa side 86—87 disse alternativer og kommer til det resultat, at man bør gaa til oprettelse av en egen mitraljøseavdeling ved vaabenfabrikken, mens man indskrænker sig til at indkjøpe 50 mitraljøser fra utlandet.

Departementet foreslaar i henhold hertil det under nærværende titel opførte beløp kr. 400 000,00 anvendt saaledes:

1.	Indkjøp av 50 mitraljøser kr.	75 000,00
2.	Til oprettelse av en mitraljøseavdeling ved Kongsberg vaabenfabrik . . . . . »	40 000,00
3.	Til fabrikation ved Kongsberg vaabenfabrik av 100 mitraljøser . . . . . »	110 000,00
4.	Transportmateriel og tilbehør for 150 mitraljøser . . . . »	135 000,00
5.	Anskaffelse av raamaterialer for mitraljøseammunition . »	40 000,00
	Sum kr.	400 000,00

Oprettelsen av egen mitraljøseavdeling er beregnet til:

a)	Bygning . . . . . kr.	52 000,00
b)	Kraftledninger m. v. . . . »	5 000,00
c)	Maskiner . . . . . »	26 000,00
d)	Tilfældig og uforutset . . »	7 000,00
	Sum kr.	90 000,00

Herav er forutsat utredet av vaabenfabrikkens ordinære driftsbevilgning til maskiner kr. 15 000,00.

Endvidere har vaabenfabrikken av optjent overskud paa privatarbeide i terminen 1908—1909 og 1909—1910 avsat et beløp paa tilsammen kr. 28 000,00, som nu med renter er vokset til ca. kr. 35 000,00 (jfr. budgetpropositionen, 1910, side 95). Beløpet var oprindelig forutsat anvendt til anlæg av et presseverk for fabrikation av projektiler, men efter at al virksomhet vedrørende ammunitionen nu er henlagt til Raufoss, antar departementet, i tilslutning til felttøimesteren, at presseverket bør anlægges paa sidstnævnte sted.

Det av Kongsberg vaabenfabrik avsatte beløp (ca. kr. 35 000,00) foreslaar departementet under disse omstændigheter anvendt til delvis dækning av utgifterne ved anlæg av en mitraljøseavdeling.

Den fornødne kraft til denne avdeling, 80 à 100 hk., er midlertidig, indtil de paatænkte planer om Laagens regulering blir gjennemført, tænkt leiet fra Kongsberg kommunale elektricitetsverk for en pris av ca. kr. 60,00 à 65,00 aarlig pr. hk.

Komiteens flertal — 14 medlemmer — er principielt enig i ønskeligheten av, at vore mitraljøser i størst mulig utstrækning fabrikeres hjemmee men i nærværende tilfælde nærer man betænkeligheter ved at tiltræde departementets forslag om utvidelse av anlæggene ved Kongsberg vaabenfabrik. Der foreligger for tiden store krav paa mitraljøser saavel ved befæstninger som ved felthæren, ifald man saaledes som foreslaat av departementet skrider til indførelse av lette avdelingsmitraljøser, hvortil komiteens flertal for sit vedkommende intet har at bemerke.

Da fabrikationen av mitraljøser ved vaabenfabrikken selv ved en utvidelse av anlæggene vil ta lang tid, mens paa den anden side hærens behov for mitraljøser er forholdsvis sterkt begrænset, finder komiteens flertal det mindre formaalstjenlig at oprette en egen mitraljøseavdeling ved vaabenfabrikken.

Man antar, det er mere hensigtsmæssig, at der ved nærværende anledning anvendes et større beløp end av departementet forutsat til indkjøp av mitraljøser med fornødent tilbehør fra utlandet samt til anskaffelse av transportmateriel og raamaterialer for mitraljøseammunition. Samtidig forutsættes mitraljøsefabrikationen ved vaabenfabrikken fortsat som hittil for den ordinære drifts bevilgning, hvilken, om det maatte ansees paakrævet, faar søkes forhøiet i hensigt at øke mitraljøsefabrikationen.

Komiteens flertal vil i henhold hertil indstille paa en bevilgning under nærværende titel av kr. 300 000,00 til anskaffelse efter departementet nærmere bestemmelse av mitraljøser med tilbehør, idet man dog gaar ut

fra, at transportmateriel m. v. tilveibringes ved indenlandsk fabrikation.

Komiteens mindretal — Mjøen og Stinessen — stemmer for propositionen.

Et mindretal — Buen, Gausdal og Jul. Halvorsen — stemmer mot enhver bevilgning under nærværende titel.

Tit. 13. *Hjemmefabrikation av torpedoer*

opføres med kr. 300 000,oo.

Paa foranledning av marinens minevæsen har departementet latt nærmere utrede spørsmaalet om fabrikation av vore torpedoer inden landet.

De samlede utgifter ved det egentlige fabrikanlæg anslaar mineväesenet til ca. kr. 150 000,oo, hvorav kr. 125 000,oo til anskaffelse av maskiner og kr. 25 000,oo til utvidelse av mineväesenets nuværende verksteder. Hertil kommer saa kr. 65 000,oo til anskaffelse av hjælpeverktøi samt kr. 20 000,oo til modeller, saa det hele anlæg skulde komme paa kr. 235 000,oo.

Fabrikationen er forutsat drevet i kontrakt med Whitehead, saaledes at vi ialfald foreløbig kun bygger torpedoer efter Whiteheads tegninger og i samraad med dette firma. For fabrikationsretten maa betales en avgift pr. torpedo av ca. kr. 1 180,oo.

Foruten de økonomiske fordele, som vi vil opnaa ved selv at fabrikere vore torpedoer, vil hjemmefabrikationen faa en gjennemgripende betydning for hele torpedovaabnets effektivitet — se herom propositionen side 89 -90.

Departementet har intet at bemerke til mineväesenets forslag og opfører kr. 235000,oo til anlæg av en torpedofabrik ved marinens hovedstation.

Endvidere foreslaar departementet i tilslutning til mineväesenet kr. 12 000,oo til administration m.v. det første aar fordelt saaledes:

1 konstruktør og tegner, aarlig løn	kr.	3 400,oo
1 driftsingeniør »—	-	3 400,oo
2 formænd à kr. 2 000,oo . . .	-	4 000,oo
Stipendium for den militære bestyrer av fabrikken	-	1 200,oo

Spørsmaalet om en økning av det overordnede personel, naar fabrikken, er færdig, vil departementet opta til behandling i et senere budgetforelæg eller i forbindelse med forslag til forandring av marinens organisation.

Departementet foreslaar videre bevilget kr. 45 000,oo til opførelse av ny kontorbygning med magasiner for mineväesenet paa Krim samt kr. 8 000,oo til indredning av mineväesenets nuværende kontorbygning paa Bromsjordet for haandverkskorpset og eventuelt torpedoskolen.

Der henvises angaaende disse forslag nærmere til propositionen side 91.

Det av departementet under nærværende titel opførte beløp fordeler sig saaledes paa følgende foranstaltninger:

1. Anlæg av torpedofabrik m.v.	kr.	235 000,oo
2. Administration m. v. ved fabrikken det første aar .	-	12 000,oo
3. Opførelse av ny kontorbygning med magasiner for mineväesenet paa Krim . . .	-	45 000,oo
4. Indredning av mineväesenets nuværende kontorbygning paa Bromsjordet for haandverkskorpset m. v.	-	8 000,oo
Sum . .	kr.	300 000,oo

Komiteens flertal — 10 medlemmer — er enig i ønskeligheten av at gjøre sig uavhængig av utlandet med hensyn til fabrikationen av torpeoder, men da spørsmaalet om Kristianiafjordens ytre forsvar endnu ikke har fundet sin løsning — hvilket dog forhaabentlig vil ske i en nær fremtid — finder man for nærværende ikke at kunne anbefale, at der skrides til nogen utvidelse av verkstedanlæggene paa Horten.

Komiteens flertal indstiller i henhold hertil, at det opførte beløp, kr. 300 000,oo, nu avsættes til hjemmefabrikation av torpedoer og senere blir at disponere efter Stortingets nærmere bestemmelse, naar ovenomhandlede spørsmaal har fundet sin avgjørelse.

Komiteens mindretal — Amelin, Sparre, Svendsbøe og Ustvedt stemmer for den kongelige proposition.

Et andet mindretal — Buen Gausdal og Jul. Halvorsen — stemmer imot denne bevilgning.

Av foranstaaende vil fremgaa, at man indenfor rammen av den kongelige propositions totalbeløp har reservert for andre formaal end angit i forelægget følgende beløp:

Under titel 6,	flyvevæsenet	. kr.	100 000,00
— » 7,	diverse materiel for hæren	. . . -	500 000,00
— » 12,	mitraljøser med tilbehør	. . . . -	100 000,00
	Tilsammen	kr.	700 000,00

hvilket beløp komiteen finder bør avsættes med kr. 500 000,00 til forsterkning av Bergens befæstninger — jfr. ovenfor titel 11 — og kr. 200 000,00 sammen med de under tit. 1 avsatte beløp.

I tilslutning til hvad der under tit. 3, flaatestationerne, er uttalt angaaende avsætningsspørsmaalet har der inden komiteen sterkt været fremholdt, at det vilde ha betegnet et kraftigere løft for forsvaret, om man ved denne anledning havde koncentrert sig om enkelte vigtige formaal, som f. t. er traadt i forgrunden, nemlig: Kristianiafjordens forsvar, flaatestationernes istandbringelse, forsterkning av Bergens og Ofotens befæstninger, fuldførelse av Glommenlinjens stationære forsvar samt dækning av utgifterne ved vernepligtsalderens nedsættelse.

Endelig vil komiteen ha bemerket, at skulde merutgiften — ca. kr. 400 000,00 — ved den besluttede forlængelse av regimentssamlingen med 6 dage ved den endelige balansering av budgettet 1914—1915 helt eller delvis kunne dækkes av ordinære midler, er det komiteens forutsætning, at et tilsvarende beløp bør bli at anvende til ekstraordinære forsvarsforanstaltninger efter Stortingets nærmere bestemmelse, idet man da i første række vil peke paa de foran under tit. 7 omhandlede foranstaltninger — særlig anskaffelse av sanitetsmateriel — som man ved nærværende anledning ikke har fundet plads for.

Et mulig overskud av forsvarsskatten bør efter komiteens mening avsættes efter Stortingets nærmere bestemmelse sammen med de under 1 avsatte beløp.

Naar komiteen i nærværende indstilling har foreslaat avsat en række beløp til nærmere angivne formaal at anvendes efter Stortingets nærmere bestemmelse, da er det under den forutsætning, at planer og overslag om mulig forelægges Stortinget til høsten.

Komiteens mindretal, Buen, Jul. Halvorsen og Gausdal, kan ikke, hverken hvad præmisser eller konklusion angaar, slutte sig til flertallet, og vil bemerke:

Den kongl. proposition, som danner grundlaget for flertallets indstilling, har sin egen eiendommelige tilblivelse, som har sat sit præg paa saken i det hele. Den er ikke fremkommet som følge av sterke, uopsættelige krav. Den foreligger heller ikke slik, at man faar indtryk av, at de svære bevilgninger, som foreslaaes, behøves til utførelse av en vel overveiet og en vel gjennemtænkt forsvarsplan. Propositionen synes nærmest at være fremkastet i hui og hast for at døive de fra enkelte hold sterke og hysteriske skrig om i jubilæumsaaret at styrke landets forsvar.

At det er slik som her antydet, bestyrkes ogsaa deri, at saavidt man av trontalen og debatten derom kan forstaa, var det regjeringens mening, at de fleste av disse spørsmaal skulde behandles av den bebudede forsvarskommission.

Hastverket har sat sit præg baade paa propositionen og flertalsindstillingen. Saa litet forberedt og saa litet planlagt og gjennemtænkt er saken, at baade propositionen og indstillingen konkluderer med, at de største beløp skal avsættes.

Kr. 5 230 000,00 eller omtrent halvparten av den hele bevilgning tænkes anvendt til Kristianiafjordens forsvar. I 1912 blev der bevilget og avsat kr. 700 000,00 til samme øiemed. Disse ligger endnu uanvendte, fordi de sakkyndige er uenige om næsten alt og enige om næsten intet.

Naar saken stiller sig slik for de sakkyndige, maa den civile derav dra den slut-

ning, at enten er opgaven uløselig med de midler og kræfter, landet raader over, eller saa mangler vi mænd, som kan løse opgaven, eller kanske begge dele.

Et ganske eiendommelig forhold, som er egnet til at vække opmerksomhet, er ogsaa det, at der fra administrationens side ikke er git nogensomhelst oversigt over de fremtidige aarlige merutgifter, som foraarsakes ved de foreslaaede ekstraordinære forsvarsforanstaltninger.

Naar man til dette endvidere tar i betragtning landets mindre gode finansielle stilling — maa det mildest talt betegnes som letsindighet at gaa til denne millionbevilgning paa et saa daarlig forberedt og løst grundlag. Man er nødt til at regne med, at disse løse overslag vil dra store efterbevilgninger efter sig.

Foruten de anførte store og vegtige grunde, som taler imot denne bevilgning, kommer mindretallets fra flertallets vidt forskjellige grundsyn paa alle militære foranstaltninger som det sidste og vegtigste argument for mindretallet til at stemme mot flertalsindstillingen.

Alle hensyn tat i betragtning kommer mindretallet til det resultat at maatte foreslaa, at st. prp. nr. 120 (1914) om ekstraordinære bevilgninger til forsvaret ikke bør bifaldes.

Da imidlertid regjeringen synes at ha fundet utvei for at skaffe de kr. 11 600 000, som flertallet foreslaar anvendt til militærforanstaltninger, og mindretallet finder at kunne være enig i den tanke at gjøre noget ekstraordinært for landet i jubilæumsaaret, vil mindretallet i tilslutning til et forslag fra den socialdemokratiske gruppe, trykt som dokument nr. 15 d. a. — fremholde, at pengene bør anvendes til jernbanebygning.

Der er en stor række av berettigede krav paa jernbaneforbindelser, som ikke kan imøtekommes i en ønskelig fremtid, uten at der tages et ekstraordinært løft.

Av disse krav har Nordlandsbanen, Sørlandsbanen og Trysilbanen trængt sig længst frem i rækken og saaledes især tiltrukket sig opmerksomheten.

Gausdal er mindretallets ordfører.

I henhold til foranstaaende indstiller komiteen til Stortinget at fatte følgende

beslutninger:

Tit 1.	Til Kristianiafjordens forsvar avsættes	kr	5 300 000,00
	foruten de i 1912 til flaatestation i Kristianiafjorden avsatte kr. 700 000,00		
- 2.	Til flaatestationen bevilges:		
	a) i Bergen	kr.	850 000,00
	b) i Kristiansand	-	110 000,00
	foruten de i 1912 avsatte kr. 100 000,00.		
	c) i Ramsund	-	100 000,00
		-	1 060 000,00
- 3.	Til Trondhjemsfjordens flaatestation avsættes	-	440 000,00
	foruten de i 1912 avsatte kr. 100 000,00.		
- 4.	Til forsvarsforanstaltninger i Nord-Norge avsættes	-	600 000,00
- 5.	Til kommandopladser paa befæstningerne bevilges	-	300 000,00
- 6.	Til brisantammunition for hæren bevilges	-	500 000,00
- 7.	Til beklædning og utrustning for hæren bevilges	-	700 000,00
- 8.	Til bebyggelse paa befæstninger bevilges	-	500 000,00
- 9.	Til bebyggelse paa ekserserpladser avsættes	-	600 000,00
- 10.	Til forsterkning av Bergens forsvar avsættes	-	1 000 000,00
- 11.	Til anskaffelse av mitraljøser bevilges	-	300 000,00
- 12.	Til hjemmefabrikation av torpedoer avsættes	-	300 000,00
	Tilsammen . .	kr.	11 600 000,00,

hvilke beløp blir at opføre paa det ekstraordinære forsvarsbudget for 1914—1915.

Kristiania i den kombinerte budget- og militærkomite den 26de juni 1914.

W. Konow,	**Ivar Aavatsmark,**	**C. Sparre,**	**L. Kraytorp,**
formand.	ordfører for tit. 2–12.	ordfører for tit. 1.	sekretær.

D 54 (1914)

Trykt 30/6 1914

Hemmelig.

14.

Indst. S. LXIII.

(1914).

Indstilling fra den forsterkede budgetkomite og militærkomiteen i forening angaaende forføininger til hævdelse av rikets neutralitet.

(St. prp. nr. 151).

Til Stortinget.

Budgetkomiteen — forsterket med Hagerup Bull og Chr. H. Knudsen — og militærkomiteen i forening har gjennemgaat de i st. prp. nr. 151 givne oplysninger om de militære forføininger, som er trufne til sikring av rikets neutralitet.

I forbindelse med denne proposition har departementet i skrivelse av 11te ds. til nærværende komite fremholdt følgende:

»I propositionen er forsvarsdepartementet foreslaat bemyndiget til at utrede de med indkaldelse av en ny avløsning av artilleri-, signal- og minemandskaper ved samtlige kystbefæstninger forbundne utgifter.

Departementet finder efter det foreliggende at maatte bemerke, at hvorledes end situationen utvikler sig, vil forholdene sandsynligvis medføre, at man ogsaa med hensyn til de for befæstningernes dækning indkaldte tropper maa træffe visse forføininger.

Selv om det maatte vise sig, at man ikke behøver at forsterke dækningsavdelingerne, tilsiger nemlig billighet, at avdelingerne efter en viss tids forløp ombyttes med andre avdelinger for at fordele byrderne ved denne ekstraordinære indkaldelse. Efter departementets mening maa man nemlig gjøre regning paa, at den nuværende tilstand kan vedvare i flere maaneder.

Man maa ogsaa være forberedt paa, at forholdene kan medføre nødvendigheten av at indkalde flere tropper, end man nu har indkaldt for hævdelsen av vor nøitralitet.

Uten nærmere at gaa ind herpaa anser departementet det paakrævet, at regjeringen har bemyndigelse hertil i paakommende tilfælde. Man skal kun bemerke, at denne bemyndigelse selvfølgelig vil bli benyttet under den strengeste avveien av hensynene til alle sider.

Man tillater sig i henhold til foranstaaende at foreslaa, at propositionens punkt 2 gives følgende ordlyd:

»Stortinget samtykker i yderligere indkaldelse av den del av rikets stridskræfter, som maatte vise sig nødvendig.«

Ved konferanse med generalstabschefen har departementet bragt paa det rene, at generalstabens efterretningsvæsen ikke er saaledes organisert, at det kan magte sin overmaade betydningsfulde opgave under den foreliggende situation.

Departementet agter derfor at foranledige stillet til generalstabschefens disposition et passende beløp for at etablere en betryggende ordning av efterretningsvæsenet. Departementet antar, at man maa regne med, at et beløp av indtil kr. 10 000,oo bør haves til disposition.

Som bekjendt er generalstabens plan og organisation optat til revision, og departementet skal derfor i sin tid komme nærmere tilbake til dette spørsmaal. Selvfølgelig vil der nu kun træffes midlertidige anordninger.

Angaaende familietillægget skal departementet derefter tillate sig at bemerke følgende:

Efter de i departementet anstillede beregninger — som er bygget paa opgaver fra det statistiske centralbyraa over antal gifte og antal barn — vil utgifterne for de nu ekstraordinært indkaldte vernepligtige med de i propositionen foreslaaede satser (60 øre + 30 øre for hvert barn under 16 aar) andra til kr. 7 000,oo pr. dag.

Til sammenligning skal anføres, at utgiften efter de i tillægsregulativet opførte satser (40 øre + 20 øre) vilde utgjøre kr. 4 600 pr. dag.

Forhøies satserne til 80 øres familietillæg med 40 øre pr. barn blir utgiften kr. 9 200,oo.

En forhøielse til 90 øres familietillæg med 30 øres tillæg pr. barn vil koste kr. 8 600,oo pr. dag.

Som det herav vil sees medfører allerede de i propositionen foreslaaede satser en ikke ubetydelig øket utgift, nemlig kr. 2 400,oo pr. dag, utover det regulativmæssige familietillæg for fred.

Ved fastsættelsen av familietillægget maa man imidlertid være opmerksom paa, at satserne ogsaa maa gjøres gjældende ved den forsterkning av nøitralitetsvernet, som naarsomhelst kan bli nødvendig, samt ved den hele hærs opsætning paa krigsfot, jfr. propositionen side 5—6.

De økonomiske konsekvenser av de foran antydede forhøielser vil fremgaa av følgende:

Ved den hele hærs mobilisering vil efter det gjældende krigsregulativ, hvor satserne for de vernepligtiges familietillæg svarer til helt famlietillæg i fredsregulativet (40 øre + 20 øre pr. barn under 16 aar) den samlede utgift for hele hæren bli ca. kr. 72 000,oo pr. dag.

Forhøies tillægget til 60 øre + 30 øre, altsaa overensstemmende med propositionen, blir den daglige utgift kr. 100 000,oo.

Med en sats av 80 øre + 40 øre blir utgiften kr. 126 000,oo og med en sats av 90 øre + 30 øre kr. 118 000,oo pr. dag.

Departementet kan derfor ikke tilraade, at der fastsættes høiere satser end i propositionen foreslaat.

Ifølge det nugjældende tillægsregulativ utbetales helt familietillæg til alle ekstraordinært indkaldte og uten hensyn til trang. Ogsaa økonomisk vel situerte vernepligtige, som intet familietillæg trænger, vilde saaledes nyde godt av den i propositionen foreslaaede forhøielse. Dette finder departementet litet rimelig. Man skulde derfor anse det ønskelig, at der ved kgl. resolution fastsættes midlertidig gjældende regler for utbetaling av familietillæg, saaledes at det forhøiede tillæg ikke blir at utbetale til økonomisk velstillede vernepligtige.

Saafremt dette vinder bifald, forutsættes, at regjeringen vil staa frit ogsaa ved en eventuel utbetaling av familietillæg efter krigsregulativet.

Punkt 3 i propositionen foreslaaes i henhold til foranstaaende git følgende ordlyd:

»Stortinget samtykker i:

a. at de i »Regulativ for tillæg til hærens tjenestemænd i fred« pkt. 6 opførte satser for helt familietillæg indtil videre forhøies saaledes, at helt familietillæg utbetales med kr. 0,60 pr. dag med et tillæg av kr. 0,30 pr. dag for hvert barn under 16 aar.
b. at Kongen træffer nærmere bestemmelser om de regler, hvorefter utbetaling av familietillægget skal ske».

Idet komiteen henviser til propositionens redegjørelse for de trufne forføininger, vil man indstille til Stortinget at godkjende disse.

Komiteens flertal — 15 medlemmer — vil under henvisning til departementets foran citerte skrivelse indstille paa, at regjeringen gives bemyndigelse til at utrede de utgifter, som i tilfælde maatte bli foranlediget ved indkaldelse av den del av rikets stridskræfter, som maatte vise sig nødvendig til sikring av rikets neutralitet.

Komiteens medlemmer Buen, Gausdal, Jul. Halvorsen og Knudsen kan ikke under de nuværende forhold motsætte sig de trufne neutralitetsforanstaltninger, men vil samtidig ha uttalt, at den forfærdelige krig, som nu raser mellem stormagterne, med tydelig klarhet viser, hvor berettiget den socialdemokratiske fredspolitik er, særlig for et litet land som vort.

Videregaaende militærforanstaltninger end de allerede trufne kan kun befrygtes at fremkalde en nervøsitet, som lammer befolkningens moralske og økonomiske motstandskraft og som derfor til det ytterste maa søkes undgaat.

I henhold hertil fremsætter nævnte medlemmer følgende forslag til punkt 2 i indstillingen:

»Regjeringen bemyndiges at utrede de utgifter, som i tilfælde maatte foranlediges ved avløsning av de indkaldte mandskaper.«

Komiteen vil henstille til forsvarsdepartementet, at der sørges for tilstrækkelig bevogtning av vore magasiner og militære beholdninger, forsaavidt saadan forføining ikke allerede skulde være truffet.

Hvad familietillægget angaar vil komiteen foreslaa, at dette under de nuværende ekstraordinære forhold for dem, for hvilke det maatte vise sig paakrævet, forhøies noget utover, hvad departementet har bragt i forslag, idet man finder, at helt familietillæg for disse pas-sende kan ansættes til kr. 0,90 pr. dag med tillæg av kr. 0,30 pr. dag for hvert barn under 16 aar. For utbetaling av forhøielsen (kr. 0,50 + 0,10) blir paa sedvanlig maate at tilveiebringe attest om vedkommendes formuesforhold. Komiteen er enig i, at der ved kongelig resolution fastsættes midlertidig gjældende regler for utbetaling av familietillæg, saaledes at forhøielsen ikke blir at utbetale til andre end dem, for hvilke det maatte være paakrævet.

I henhold til foranstaaende indstilles til Stortinget at fatte følgende

beslutninger:

1. Stortinget godkjender de til sikring av rikets neutralitet trufne militære forføininger.
2. Regjeringen bemyndiges til at utrede de utgifter, som i tilfælde maatte bli foranlediget ved indkaldelse av den del av rikets stridskræfter, som maatte vise sig nødvendig til sikring av rikets neutralitet.
3. Stortinget samtykker i:
   a. at de i »regulativ for tillæg til hærens tjenestemænd i fred« pkt. 6 opførte satser for helt familietillæg indtil videre kan forhøies saaledes, at helt familietillæg utbetales med kr. 0,90 pr. dag med et tillæg av kr. 0,30 pr. dag for hvert barn under 16 aar.
   b. at Kongen træffer nærmere bestemmelser om de regler, hvorefter utbetaling av familietillægget skal ske.

Kristiania i den forsterkede budgetkomite og militærkomiteen den 12te august 1914.

W. Konow,	Ivar Aavatsmark,	L. Kraglorp,
formand.	ordfører.	sekretær.

Trykt 14/8 1914.

Hemmelig.

72.

Tillæg til indst. S. X.

(1914)

Indstilling fra militærkomiteen angaaende oprettelse av garnisonsavdelinger paa befæstningerne m. v.

(St. prp. nr. 134, 1913.)

Til Stortinget!

Denne sak blev forelagt forrige Storting og oversendt denne komite til avgivelse av indstilling. Til samme tid fremsattes ogsaa forslag til omordning av fæstningsartilleriets underofficersskole (st. prp. nr. 135, 1913), likeledes tilstillet denne komite til avgivelse av indstilling. Paa grund av en nedsættendes befalskommissions eventuelle mandat at ta alle militære skolespørsmaal under revision, fandtes det ubetimelig da at behandle nævnte skoles omordning, og denne sak maatte sammen med den førstnævnte foreslaaes ikke tat under behandling av daværende Storting (kfr. indst. S. nr. 245, 1913).

Naar komiteen fandt det tilraadelig at foreslaa saken utsat, var dette i tillid til uttalelser i den kgl. proposition, hvilke uttalelser yderligere blev præcisert av forsvarsdepartementets chef under sakens behandling den 19de juli 1913 om, at midlertidige foranstaltninger var og vilde bli fremtidig truffet, indtil den nye ordning kunde træde ikraft 15de mars 1914 (jfr. St. forh. side 2462 for 1913).

Imidlertid blev efter forslag av et flertal i komiteen vedtat en bevilgning av kr. 30 000,oo til forskjellige byggearbeider vedrørende garnisonsavdelingerne omkring paa befæstningerne (kfr. prp. side 17 1ste spalte under B).

Ved skrivelse av 14de januar d. a. har forsvarsdepartementet meddelt militærkomiteen, at det fastholder sit forslag i st. prp. nr. 134 av 1913 angaaende oprettelse av garnisonsavdelinger paa befæstningerne, dog med undtagelse av, at det i prp. side 12 foreslaaede tillæg kr. 800,oo til hver av kommandanterne paa Tønsberg, Agdenes og Kristiansands befæstninger ikke længere fastholdes.

Videre meddeles, at spørsmaalet om anvendelse av de 3 maaneders sjøvernepligtige nu staar noget anderledes, efter hvad der er anført i departementets budgetforslag for marinen for kommende termin. (Jfr. st. prp. nr. 1, hovedpost XI B, 1914, side 19). Her er der nemlig bragt i forslag, at alle de mandskaper, som utskrives til marinen, fremtidig skal indkaldes til 12 maaneders øvelser. — Vernepligtslovens bestemmelse om, at de mandskaper, som ikke indkaldes til den fulde øvelsestid, skal gjøre tjeneste ved sjøvæbningen i 3 maaneder, vil bli foreslaat ophævet. Disse mandskaper vil da utskrives til hæren.

I propositionen anføres, at ordningen

med skoleelever som sikkerhetsbesætninger paa kystbefæstningerne har vist sig litet tilfredsstillende. Den i 1899 bestemte styrke av besætningerne er blit formindsket med det resultat, at befæstningerne ikke kan siges at være forsvarlig utstyrt med sikkerhetsbesætninger. De militære myndigheter har været opmerksom herpaa og har foreslaat skoleeleverne som besætninger erstattet med avdelinger av vernepligtige mandskaper.

Ved skrivelse av 23de januar 1914 har forsvarsdepartementet fremsat forslag om en mindre ændring til den tidligere i St. prp. nr. 134 foreslaaede forandring i hærordningen.

Av propositionen side 2 fremgaar, at der i anledningen har været indhentet uttalelser om forslaget fra kommanderende general, generalstaben og generalkrigskommissæren. De tvende førstnævnte foreslaar, at utskrivningsstyrken til de 8 befæstninger forøkes med 480 mand, som kaldes til tjeneste i 2de kontingenter. Til dette tal lægges de mandskaper, som faaes som elever av forberedelseskursene. De fremdeles manglende mandskaper maa tages av den ordinære utskrivningsstyrke av 1ste, 2den, 3dje, 4de og 7de aarsklasse; disse vil da formindskes. Generalkrigskommissæren lægger speciel vegt paa, at besætningerne utenfor vaabenøvelserne tilveiebringes ved tilgang av frivillige og at tjenestetiden avgjøres i én tørn. Den samlede aktive tjenestetid for fæstningsartilleriets stridende er 180 dage = ½ aar.

Av propositionen side 3 og 4 sees, at uttalelser ogsaa er avgit av brigaderne.

I likhet med generalstaben finder ogsaa disse det paakrævet at oprette garnisonsavdelinger, da befæstningerne kun paa denne maate kan skaffes de fornødne sikkerhetsbesætninger. Samtidig hermed vil imøtekommes et almindelig ønske hos den vernepligtige ungdom om at avgjøre tjenestepligten i fred helst i ett sammenhængende tidsrum.

1ste brigade finder, at det for tiden ikke er paakrævet at oprette saadanne avdelinger inden sammes distrikt; men naar dette paakræves i 3dje og 4de brigades distrikter, vil adgangen lettes for 1ste brigades mandskaper til garnisonskompaniet i Kristiania.

3dje brigade foreslaar en garnisonsavdeling i Kristiansand paa 50 mand fæstningsartillerister og et garnisonskompani paa 250 mand infanterister.

4de brigade forutsætter garnisonsavdelingens mandskaper utskrevet til infanteriet og kun fra 4de brigades distrikt, saafremt lignende avdelinger opsættes i Kristiansand og Trondhjem. Av hensyn til mandskapsstyrken kan garnisonsavdelingen ikke gjøres sterkere end 60 mand (120 om aaret).

5te brigade fremholder betydningen av at ha sikkerhetsbesætninger i Stjørdalen og Værdalen, likesom ogsaa Agdenes kunde trænge nogen forsterkning. Mandskapstilgangen tillater imidlertid ikke anvendelse av mere end 100 mand aarlig. Av hensyn til rationel utdannelse bør avdelingerne til nævnte besætninger holdes samlet i Trondhjem, hvorfra avdelingerne vil kunne disponeres med kortere varsel.

6te brigade. Regimenternes øvelsesstyrke under vaabenøvelserne vanskeliggjør opsættelse av garnisonsavdelinger. Saadan anbefales oprettet i Narvik, hvis tjenestetiden utvides til mindst to aar.

Kommanderende general uttaler (jfr. propositionen side 4) bl. a., at de oprettendes avdelinger for at kunne løse sin opgave utelukkende bør bestaa av fæstningsartilleriavdelinger, saaledes at der ikke for tiden tillike opsættes infanteriavdelinger saaledes som av 3dje og 4de brigade foreslaat. Saadan eventuel ordning maa bygges paa fremtidig erfaring med hensyn paa mandskapstilgangen.

I propositionen side 5 og følgende fremholder forsvarsdepartementet:

Utenfor Kristiania bør for tiden paa befæstningerne kun opsættes artilleriavdelinger, saaledes at mandskaperne utskrives til og underlægges fæstningsartilleriet.

Videre bemerkes til 3dje brigades forslag, at den styrke, som foreslaaes av samme, dog vilde bli for svak til at magte den opgave, som brigaden vil gi den. Man er derfor henvist til at indskrænke sikkerhetsbesætningerne til effektivt vakthold i fred og ved fredsbrud til betjening av de vigtigste batterier og signalstationer. Departementet gir kommanderende generals forslag sin tilslutning og finder, at man indtil videre maa nøie sig med en artilleristyrke av 50

mand. 3dje brigades utskrivningsstyrke er saa faatallig, at den ikke taaler reduktion til uttagning av noget garnisonskompani av infanteri uten skade for avdelingernes feltmæssige utdannelse. Det kan heller ikke anbefales, at der aapnes adgang for vernepligtige i de 5 sydlige brigadedistrikter til at tjenstgjøre ved et eventuelt garnisonskompani i Kristiansand. Det vil allikevel falde vanskelig nok at avse mandskaper fra 4de og 5te brigades distrikt til de mindre garnisonsavdelinger, som foreslaaes inden vedkommende distrikter.

Rekrutteringen av garnisonskompaniet i Kristiania kræver 500 mand aarlig. Disse maa fremtidig kun tages fra 1ste og 2den brigades distrikt. Desuten kræves garnisonerende avdelinger paa Oscarsborg, Tønsberg, Sarpsborg og Kongsvinger, hvortil mandskaper maa tages fra disse samme utskrivningsdistrikter, og herfra kan ingen avgives til 3jde brigades distrikt.

Det ansees for noget tvilsomt, hvorvidt der overhodet vil melde sig det nødvendige antal mandskaper til denne frivillige tjeneste. Hittil har der været saadan adgang for ca. 300 mand aarlig til garnisonskompaniet i Kristiania. Hvis departementets forslag vinder bifald, vil der frivillig aarlig maatte utskrives 600 mand til saadan tjeneste, hvortil kommer 500 mand til garnisonskompaniet i Kristiania. Der vil altsaa bli aapnet saadan adgang for 1100 vernepligtige mandskaper mot tidligere 300 — en meget stor forøkelse.

Av en skematisk fremstilling i propositionen side 7, hvor utskrivningsstyrken til de forskjellige fæstninger angives, sees, at departementet foreslaar som ordinær utskrivning 498 og til garnisonsavdelingerne 600 mand aarlig, tilsammen 1098 mand.

Av de 600 mand skal 300 mand tjenestgjøre ad gangen paa befæstningerne saaledes:

Sarpsborg	25
Kongsvinger	20
Oscarsborg med Svelvik	50
Tønsberg	25
Kristiansand	50
Bergen	70
Agdenes	40
Stjørdalen	20

Departementet slutter sig til generalkrigskommissærens uttalelse, at man først maa forsøke at faa utskrevet frivillige til garnisonsavdelingerne inden vedkommende brigadedistrikt; faar man ikke frivillige nok, utskrives resten fra brigadedistriktet, idet lodtrækning anvendes.

I skrivelse av 14de januar d. a. foreslaar imidlertid departementet utskrivningen ordnet saaledes:

»Fra de distrikter, som hittil har avgit mandskaper til fæstningsartilleriet, utskrives fremdeles det samme antal som hittil, hvorefter den nu i forslag bragte forøkede utskrivning fordeles omtrent likelig paa resten av brigadedistriktet ved ordinær utskrivning. Blandt den samlede utskrivningskontingent til fæstningsartilleriet inden brigadedistriktet uttages saa til garnisonstjenesten først de, som melder sig frivillig til denne tjeneste, hvorefter det resterende antal uttages ved lodtrækning. Paa denne maate vil vistnok den forøkede utskrivning til fæstningsartilleriet i alle henseender bli mindst følbar for de øvrige avdelinger inden brigadedistriktet, og departementet maa under de forhaandenværende omstændigheter først og fremst ta dette hensyn i betragtning, selv om adgangen til at avtjene vernepligten ved garnisonstjeneste paa denne maate skulde bli noget mere indskrænket ved 3dje, 4de og 5te brigade end ved 1ste og 2den brigade, hvis mandskaper ogsaa kan søke sig til garnisonskompaniet i Kristiania.«

I propositionen side 8 og 9 angives tjenestetiden at bli ordinært 180 dage. Generalkrigskommissæren anser det som nødvendig betingelse for tilgang, at tjenesten kan avgjøres i én tørn. Departementet antar, at garnisonsavdelingernes rekrutøvelser bør begynde til andre tider end bestemt for de vanlige rekrutskoler. Fremmøte og dimission bør ske i midten av mars og midten av september, hver tørn paa 182 à 183 dage.

Av propositionen side 9 og 10 fremgaar det, at det er meningen, at garnisonsavdelingens mandskaper skal gives undervisning for at bli opøvet med orografer, telefoner, lyskastere, signaler m. v. foruten vakttjeneste og betjening ved batterierne, likesom det tænkes, at

nogen tid kan anvendes til undervisning i de almendannende fag. Den kontingent, som er indkaldt i sommerhalvaaret, bør kunne gives utdannelse som artillerister og henregnes til krigsopsætningen.

I propositionen side 10, 2den spalte 11, 12 og 13 omhandles garnisonsavdelingernes specielle befal. Det fra underbefalsskolen uteksaminerte befal antages at kunne tilpligtes indtil 182—183 dages tjeneste imot tidligere 150 dage, men nyde sersjants indkommanderingstillæg. Fordelingen til de forskjellige befæstninger er angit paa side 11. Garnisonsavdelingen paa Oscarsborg utskilles helt fra skolen og underlægges chefen for anden fæstningsbataljon uten nogen godtgjørelse derfor. Lønningsvilkaarene for befalet foreslaaes at bli analoge med, hvad der er bestemt for garnisonskompaniet i Kristiania.

10 haandverkerunderofficerer paa befæstningerne, der har været indbeordret hele aaret, foreslaaes ansat som garnisonerende. Likesaa de to underofficerer, som aaret rundt er beordret til vaabenstaben og Bergens befæstningers kommandantskap. Endvidere foreslaar departementet, at de to underofficerer ved kommandantkontorene paa Bergens og Agdenes's befæstninger maa nyte godt av den lønsforbedring kr. 180,00 pr. aar, som er foreslaat for 12 organisationsmæssig fast indbeordrede underofficerer.

I propositionen side 14 optar departementet spørsmaal om et tillæg av kr. 2,00 pr. dag for de 6 premierløitnanter, som tjenstgjør ved garnisonskompaniet i Kristiania. Departementet foreslaar, at der utbetales dette tillæg, og motiverer dette med, at disse løitnanter gjør pelotontjeneste aldeles som ved et rekrutkompani. Disse unge løitnanter maa av sin maanedsløn . . . . . kr. 118,33
i regelen svare pligtige avdrag . . - 57,00

tilbake blir da kun . . . . . kr. 61,33
og med dette maanedlige beløp kan de ikke klare sig uten gjældsstiftelse. Den samlede merutgift vil bli for 6 løitnanter i 180 dager à 2,00 = kr. 2 160,00.

Til den paatænkte teoretiske undervisning i almendannende fag tiltrænges kr. 1 500,00. Dette beløp sammen med det ovenfor for løitnanterne foreslaaede antages at kunne posteres under 3dje kap., titel 5 og titel 13.

I propositionen side 15, 16 og 17 bringes i forslag de forskjellige nybygninger og andre indredninger, som blir nødvendige for garnisonsavdelingerne ved de forskjellige befæstninger.

Ingeniørvaabenet foreslaar for den hele styrke av skoleavdelingen, som ikke kan indkvarteres paa Kaholmen, en kasernebygning til beløp kr. 90—100 000,00. Av budgetmæssige hensyn finder departementet foreløbig, at man maa nøie sig med en kaserne for 25 mand, og foreslaar en saadan til et beløp av kr. 35 000,00. De samlede utgifter til byggearbeider foranlediget ved oprettelse av garnisonsavdelinger paa de forskjellige befæstninger stiller sig saaledes:

A. For underofficersskolen			kr. 35 000,00
B. For garnisonsavdelingerne:			
1. Oscarsborg	kr.	3 500,00	
2. Tønsberg	-	3 700,00	
3. Kristiansand	-	320,00	
4. Bergen	-	6 500,00	
5. Sarpsborg	-	1 500,00	
6. Stjørdalen	-	12 500,00	
	kr.	28 020,00	
Hertil tilfældige utgifter	-	1 980,00	
			- 30 000,00
Sum			kr. 65 000,00

Den foreslaaede nyordning med garnisonsavdelinger er tænkt at træde i kraft med aarsklassen 1914. Første fremmøte den 15de mars 1914.

Omkostningsoverslaget

efter at de til de forskjellige byggearbeider omkring paa befæstningerne kr. 30 000,00 er bevilget i 1913 og forslaget om kommandanttillæg, tilsammen kr. 2 400,00, er tat tilbake, stiller sig saaledes:

A.	For underofficersskolen		kr. 35 000,00
B.	For garnisonsavdelingerne:		
1	premierløitnant paa Oscarsborg	kr. 560,00	
	(Forskjel mellem garnisons- og distriktstjeneste).		
2	kommandersersj. paa Kongsvinger og Sarpsborg (likesaa)	- 1 168,00	
2	stykjunkertillæg	- 408,00	
1	sersjant (Stjørdalen) forskjel	- 496,00	
7	officerers tillæg à kr. 30,00 pr. md.	- 2 520,00	
21	underofficerstillæg à kr. 15,00 pr. md.	- 3 780,00	
5	haandverksfurerer	kr. 4 530,00	
5	haandverkssersjanter	- 4 280,00	
		kr. 8 810,00	
	Fragaar nuværende lønning	- 6 300,00	
		-	2 510,00
			kr. 11 442,00

Foruten disse utgifter vil der paaløpe de vanlige til de vernepligtige mandskaper, men disse vil allikevel komme paa hærens budget.

For korporalernes vedkommende vil følge en merutgift for den økede tjenestetid av 54 dage ca.	kr. 2 850,00	
Lærerlønninger	- 8 640,00	
Skivekontoen foreslaas øket med	- 1 000,00	
Ammunitionsutgifter	- 4 000,00	
	-	16 490,00

Generalinspektøren antar derhos, at der til øvelser udenfor ekserserpladsen vil tiltrænges et beløp av kr. 1 250,00.

Likesaa økede bevilgninger til ingeniørvæsen og arsenaler, signalvæsen m. m., men derom maa erhverves erfaring. Departementet er heri enig.

Sum . . ——————→ kr. 27 932,00

som avrundes til kr. 27 000,00

Som det av propositionen side 19 vil sees vil denne merutgift mer end opveies ved den besparelse, som vil opnaaes, hvis den foreliggende proposition om ny plan for fæstningsartilleriets underofficersskole bifaldes.

Komiteens flertal — 5 medlemmer — vil ha bemerket:

Efter den nuværende ordning utskrives til fæstningsartilleriet mandskaper fra distrikterne omkring vedkommende fæstning. Disse har sine ordinære øvelser paa befæstningerne i det lovbestemte antal dage, hvorefter de hjemsendes. En flerhet av disse mandskaper vil i tilfælde som regel med faa timers varsel kunne indfinde sig inden vedkommende fæst-

nings omraade. I tiden mellem vaabenøvelserne besørges vaktholdet paa de større befæstninger ved skoleelever og opsynsmænd, mens der paa de mindre forter kun haves opsynsmænd.

Det er denne ordning, som er befundet at være litet betryggende og som har fremkaldt kravet paa, at der til enhver tid paa de vigtigere fæstninger skulde forefindes en saa stor styrke, at der kan etableres en effektiv vakttjeneste i fred, og at der ved mobilisering øieblikkelig er for haanden en styrke til betjening av de vigtigste batterier. Enkelte foreteelser i den senere tid har ogsaa tilfulde vist, at et saadant krav er fuldt berettiget, særlig da ved vore kystbefæstninger.

Som det av propositionen vil sees, hersker der blandt de militære autoriteter nogen uenighet om, hvor stor styrke der tiltrænges ved de forskjellige fæstninger for at hitføre betryggende forhold. Saaledes mener 3dje brigade, at der for Kristiansands vedkommende foruten en garnisonsavdeling paa 50 mand fæstningsartillerister tiltrænges et kompani paa 250 mand infanteri. Efter generalstabens forslag bør styrken i Kristiansand bestaa av enten 100 mand, hvorav 50 fæstningsartillerister og 50 sjøvernepligtige, eller 50 fæstningsartillerister og et infanterikompani paa 100 mand.

Kommanderende general er av den opfatning, at garnisonsavdelingen i Kristiansand alene bør opsættes av fæstningsartilleriet, og at styrken kan sættes til 100 mand.

Departementet foreslaar imidlertid styrken sat til 50 fæstningsartillerister.

Ogsaa for de øvrige fæstningers vedkommende hersker der blandt de militære autoriteter nogen uenighet om garnisonsavdelingernes størrelse.

Komiteens flertal kan ikke tilbakeholde den bemerkning, at den finder, at de i propositionen foreslaaede garnisonsavdelinger gjennemgaaende er opsat saa svake, at man er i nogen tvil om, hvorvidt den med disse avdelingers oprettelse tilsigtede hensigt derigjennem opnaaes. At man gjennem tilstedeværelsen av disse avdelinger kan faa tilveiebragt et mere effektivt vakthold er saa, men nogen sikkerhetsbesætning i ordets egentlige forstand, som ved et coup-de-main kan være helt betryggende faar man neppe.

Dertil er styrken for det første for liten, og dernæst kan ikke bortsees fra, at der ved hver halvaarlig indkaldelse vil være en længere svakhetstilstand, indtil de indkaldte rekrutter har erholdt nogen øvelse. Komiteens flertal — for enkelte medlemmers vedkommende dog under sterke tvil — vil imidlertid ikke motsætte sig, at der skrides til oprettelse av de her foreslaaede garnisonsavdelinger, naar departementet finder de i forslag bragte foranstaltninger forsvarsmæssig tilfredsstillende og betryggende.

Komiteens medlemmer, Kragtorp og Mjøen, som ikke finder at kunne indstille prp. 134, 1913 til vedtagelse, vil til begrundelse herav anføre:

Naar der foreslaaes en nyopsætning, som betinger saapas betydelige forøkede utgifter som den foreliggende, maa det være en nødvendig forutsætning, at nyopsætningen direkte forøker vor forsvarskraft i en til bekostningen svarende grad. Hvis den ikke det gjør, er det god forsvarspolitik at anvende pengene til andre foranstaltninger, som man med sikkerhet vet øker forsvarskraften tilsvarende til utgiften.

Her foreslaaes opsat garnisonsavdelinger. Men disse opsættes saa faatallige, at de ogsaa efter flertallets mening i virkeligheten bare vil utgjøre vaktmandskaper, hvis eneste løselige opgave vil bli at melde fra og tilkalde hjælp, naar fare er paa færde, uten at de kan betjene fæstningens forsvarsmidler og opta kamp, selv for en kort stund, indtil hjælpen kan komme. Nævnte medlemmer er enig med flertallet i, at det ikke blir sikkerhetsbesætninger i almindelig betydning av ordet, som her foreslaaes, bare et egenartet organisert vakthold.

Men at det skulde være saa meget værd forsvarsmæssig set, at det kan berettige de økede utgifter, som organisationen vil medføre, kan ikke antages.

Naar det i aviser og paa møter fremholdes, at vore fæstninger ligger aapne og tilgjængelige for hvemsomhelst, saa er det, som enhver som kjender litt til disse ting vet, helt urigtig. Enhver befæstning har sit per-

souel, hvortil lønninger bevilges hvert aar paa hærens budget. Paa de mindste forter er der ansat vakt, som har at passe paa, at ingen uvedkommende faar trænge ind. Hvis derfor disse lønnede statens tjenestemænd ved vore befæstninger gjør sin pligt, skal ikke slike tildragelser, som der er meldt om fra befæstningerne, kunne finde sted.

Sin stridsstyrke faar fæstningerne nu fra sine nærmeste omgivelser. I Sarpsborg, Fredrikstad og de tæt befolkede bygder deromkring utskrives mandskaper til fæstningsartilleriet, og de gjør sin militære tjeneste i rekrutskole og regimentssamlinger ved Sarpsborg og Greaaker befæstninger. Til Kristiansands befæstninger utskrives mandskap fra Kristianssand by og omliggende bygder, til Bergens befæstninger fra Bergens by o. s. v. Disse mænd, som saaledes gjennem sin ordinære fredstjeneste, rekrutskole og regimentssamlinger, er blit oplærte fæstningsartillerister og har lært at betjene fæstningens hele kampapparat, artilleri, mine- og signalapparater, og som til hverdags røgter sit hverv som civile borgere hver i sin stilling i Sarpsborg, Kristiansand og Bergen, de har forpligtelse til paa første vink at begi sig til fæstningen og indta sin kjendte plads ved kanon, mine- eller signalapparat. Hver mand er øvet som fæstningsartillerist, kjendt i fæstningen og omgivende terræng.

Det kan neppe med grund paastaaes, at dette er nogen daarlig ordning i og for sig. Og den har den egenskap ved sig, som ihvertfald før i tiden var anset som en fordel, at den er folkevæbning i ordets bedste forstand.

Det tør være et stort spørsmaal, om den foreslaaede ordning blir bedre, end den man nu har, trods den blir saa meget kostbarere. Man kan ihvertfald med nogenlunde sikkerhet vite, at det vil bli meget faa av de tidligere aargange ved garnisonsavdelingerne, som man kan faa nogen nytte av, naar noget kommer paa. Naar disse avdelinger skal sammensættes av frivillige fra hele brigadedistriktet, vil man f. eks. i Kristiansand ha de tidligere aarsklasser spredt fra Langesundsfjorden til Haugesund og øverst i Sætersdalen, saa det vil være haabløst at tænke paa at faa dem sammen til hjælp i en fart, om det trængtes aldrig saa saart. Da blir det de nærmest boende, som faar holde for allikevel.

Den, som har fulgt litt med i denne saks utvikling, vil ha lagt merke til, at en væsentlig grund til, at kravet om garnisonsavdelinger har skutt fart, er ønsket om at faa avtjene vernepligten i én tørn ogsaa av andre end de, som er saa heldige at faa komme ind ved garnisonskompaniet i Kristiania. Ogsaa i Bergen, Kristiansand og Trondhjem har det ønske gjort sig gjældende og har faat uttryk i aviserne.

Men set fra forsvarsstandpunkt tør ordningen med vernepligtens avtjening ved sammenhængende tjeneste ved en garnisons- og vaktavdeling være en tvilsom foranstaltning. At gjøre tjeneste ved en garnisons- og vaktavdeling kan aldrig som opøvelse for en feltsoldat komme i høide med regulære vaabenøvelser i kompani og regiment. I samme grad, som vi slipper flere ind i garnisons- og vaktavdelinger, unddrar vi vore feltavdelinger kampkraft, og det tør være et spørsmaal, om vi ikke allerede ved utvidelsen av garnisonskompaniet i Kristiania gik længere paa den vei, end vi under de forhaandenværende omstændigheter burde ha gjort. At fortsætte paa den vei synes ihvertfald utilraadelig. De vernepligtiges ønsker om at faa gjort fra sig sin militære fredstjeneste paa raskeste og bekvemmeste maate maa ikke her faa være avgjørende. Det mindre og private hensyn faar her vike for det større og almene, det at skaffe det størst mulig antal og de bedst mulig oplærte soldater og dermed den størst mulige kampkraft til vore kjæmpende avdelinger.

Der er i denne proposition foreslaat noget, som er helt nyt i vor vernepligtsordning, og som man bør vel merke sig rækkevidden av, inden det i tilfælde blir vedtat. Det foreslaaes nemlig, at der skal gives de foreslaaede garnisons- og vaktavdelinger teoretisk undervisning i skyteregler, signalvæsen, minevæsen og reglementer, mindst 2 timer daglig, og at der herfor skal utbetales lærerløn. Likeledes foreslaaes, at mandskaperne skal gives nogen undervisning i de almendannende fag, at der hertil anvendes 1 time daglig, og at der betales lærerløn herfor som for de nævnte teoretiske

fag, se propositionen s. 9. Dette er noget helt nyt. Betaling av lærerløn til befalet for undervisning i militære discipliner under vaabenøvelserne bør ikke indføres. Befalingsmændene faar gi den militære undervisning, ogsaa om den er teoretisk, for sin faste løn og sine »tillæg«, som de kan beregne for sin tjeneste. Løn desforuten i egenskap av lærere for de utskrevne maa de ikke faa begynde at beregne.

Hvad den foreslaaede undervisning i almendannende fag angaar, tør det bli vanskelig at finde ut det nivaa, som passer for en avdeling, som rekrutteres av folk med saa ulike kundskaper, som disse mænd sandsynligvis vil sitte inde med paa forhaand. Man vil sandsynligvis finde mænd med de forskjelligste forutsætninger, teknikere, studenter, landbrukskandidater, lærere og handelsfolk ved siden av mænd med bare folkeskolekundskaper, kanske disse engang iblandt smaa nok. Det turde bli en ganske vidtløftig klasseinddeling, om hver enkelt skulde faa undervisning i almendannende fag efter sit behov.

Hvis der i den foreliggende proposition hadde været foreslaat oprettet virkelige sikkerhetsbesætninger, kampavdelinger, enten gjennem øket utskrivning til fæstningsartilleriet eller paa anden maate, slik at vort fæstningsartilleri derved var tilført forøket kampkraft til enhver tid, vilde foranstaaende medlemmer ha foreslaat at strække sig langt for at faa det formaal tilgodeset. Men for at faa forbedret vaktholdet kan en saa stor bekostning ikke være beføiet. Heri finder nævnte medlemmer bestyrkelse i forsvarsministerens uttalelse ifjor under behandlingen av det ekstraordinære forsvarsbudget. Statsraaden uttalte, se St.tid. s. 2462, 1913: »— — Derfor var det noget av det første regjeringen gjorde, at man fik anbragt paa fæstningerne saa megen besætning av artilleri, at det kunde holdes fuld og god vakt over dem, saa det ikke kunde indtræffe, at man uten videre kunde gaa op i batteriet og fornagle kanonerne. Der er altsaa truffet saadan forføining, og den vil bli truffet fremdeles« o. s. v. Efter denne uttalelse er der grund til at tro, at det personale, man har, kan greie vaktholdet, naar det passer paa, saa nyopsætning til den tjeneste kan undværes.

Komiteens medlem, Gausdal, som er enig med mindretallet i konklusionen og som delvis ogsaa slutter sig til dets begrundelse, vil bemerke følgende:

Han anser det heldig, at endel mandskaper faar uttjene sin vernepligt med én gang og i sammenhæng og saaledes undgaa den tidsspildende indkaldelse i 3—4 aar efter hinanden.

Men da der i de sydlige brigader klages over mandskapsmangel til infanterikompanierne, maa det befrygtes, at denne utskrivning til garnisonsavdelingerne, som yderligere vil svække infanterikompaniernes mandskapsstyrke, vil medvirke til, at kravet om forlænget øvelsestid derved blir styrket.

Og noget, som kan føre til yderligere forlængelse av øvelsestiden, vil han ikke støtte.

Da den foreliggende proposition er hvilende fra forrige aars Storting, skulde der efter komiteens mening i budgetpropositionen for hærens budget for kommende termin ha været medtat paa vedkommende kapitler og titler den med garnisonsavdelingernes oprettelse forbundne merutgift. At den i nærværende proposition i forslag bragte kaserne for underofficersskolen paa Oscarsborg til et beløp av kr. 35 000,00 ikke er medtat paa hærens budget for kommende termin maa vel utelukkende bero paa en forglemmelse. Departementet har heller ikke i den foran nævnte skrivelse av 14de januar d. a., hvori det fastholder »sit forslag i St. prp. nr. 134 angaaende oprettelse av garnisonsavdelinger paa befæstningerne« æsket efterbevilgning for den merutgift, som vil paaløpe i indeværende termin fra 15de mars til 30te juni, eller fordelt de økede utgifter paa enkelte kapitler og titler av hærens budget for kommende termin, som vil bli en direkte følge av propositionens vedtagelse.

Komiteen, som under disse omstændigheter finder at maatte indstille paa, at mer-

utgiften ved garnisonsavdelingerne paa befæstningerne for tidsrummet 15de mars—30te juni d. a. — i tilfælde propositionen bifaldes — utredes av bevilgningen under kapitel 3, titel 11 og 20 (fæstningsartilleriets rekrutskoler og linjesamling) samt av de forskjellige forbrukskonti under 4de og 6te kapitel paa indeværende aars budget, vil henstille til departementet at bringe i forslag, hvorledes merutgiften for kommende termin skal konteres, inden komiteen avgir indstilling om hærens budget, idet komiteen uttrykkelig vil ha gjort opmerksom paa, at den ved nærværende anledning intet standpunkt har tat til de enkelte utgiftsposter som lærerlønninger m. v.

Komiteen finder det hensigtsmæssigst at behandle de i denne proposition foreslaaede mindre forandringer i den i 1909 vedtagne hærordning samt spørsmaalet om eventuelt utbetaling av indkommanderingstillæg til de av infanteriets premierløitnanter, som tilhører det yngste officerskuld og som indbeordres til tjeneste ved garnisonskompaniet (garden) i indstillingen angaaende hærens budget for kommende termin.

Komiteens mindretal — 3 medlemmer — vil foreslaa Stortinget at fatte saadan

beslutning:

St. prp. nr. 134, 1913, bifaldes ikke.

I henhold til foranstaaende og forøvrig under henvisning til propositionen indstiller komiteen til Stortinget at fatte følgende

beslutninger:

Stortinget samtykker i:

A. 1. At der fra og med rekrutaarsklassen 1914 utskrives til fæstningsartilleriets garnisonsavdelinger 600 mand aarlig, hvorav 300 mand tjenestgjør ad gangen paa befæstningerne saaledes:

Sarpsborg	25
Kongsvinger	20
Oscarsborg med Svelvik	50
Tønsberg	25
Kristiansand	50
Bergen	70
Agdenes	40
Stjørdalen	20

2. Tjenesten er for hver mand ½ aar, hvorefter vedkommende er færdig med sin fredstjeneste.
3. Ved garnisonsavdelingen tjenestgjør det i budgettet til enhver tid fastsatte antal befal.
4. Forsvarsdepartementet bemyndiges til at fastsætte de nærmere bestemmelser vedrørende garnisonsavdelingerne.

B. Fra 15de mars til 30te juni d. a. blir merutgiften ved garnisonsavdelingerne paa befæstningerne at utrede av fæstningsartilleriets konti paa kapitel 3 samt av de forskjellige forbrukskonti paa kapitel 4 og 6 av indeværende aars bevilgning til hæren.

Kristiania i militærkomiteen den 4de februar 1914.

Ivar Aavatsmark,
formand.

I. J. Svendsbøe,
ordfører.

L. Kragtorp,
sekretær.

B 10 (1914)

Trykt 12/2 1914.